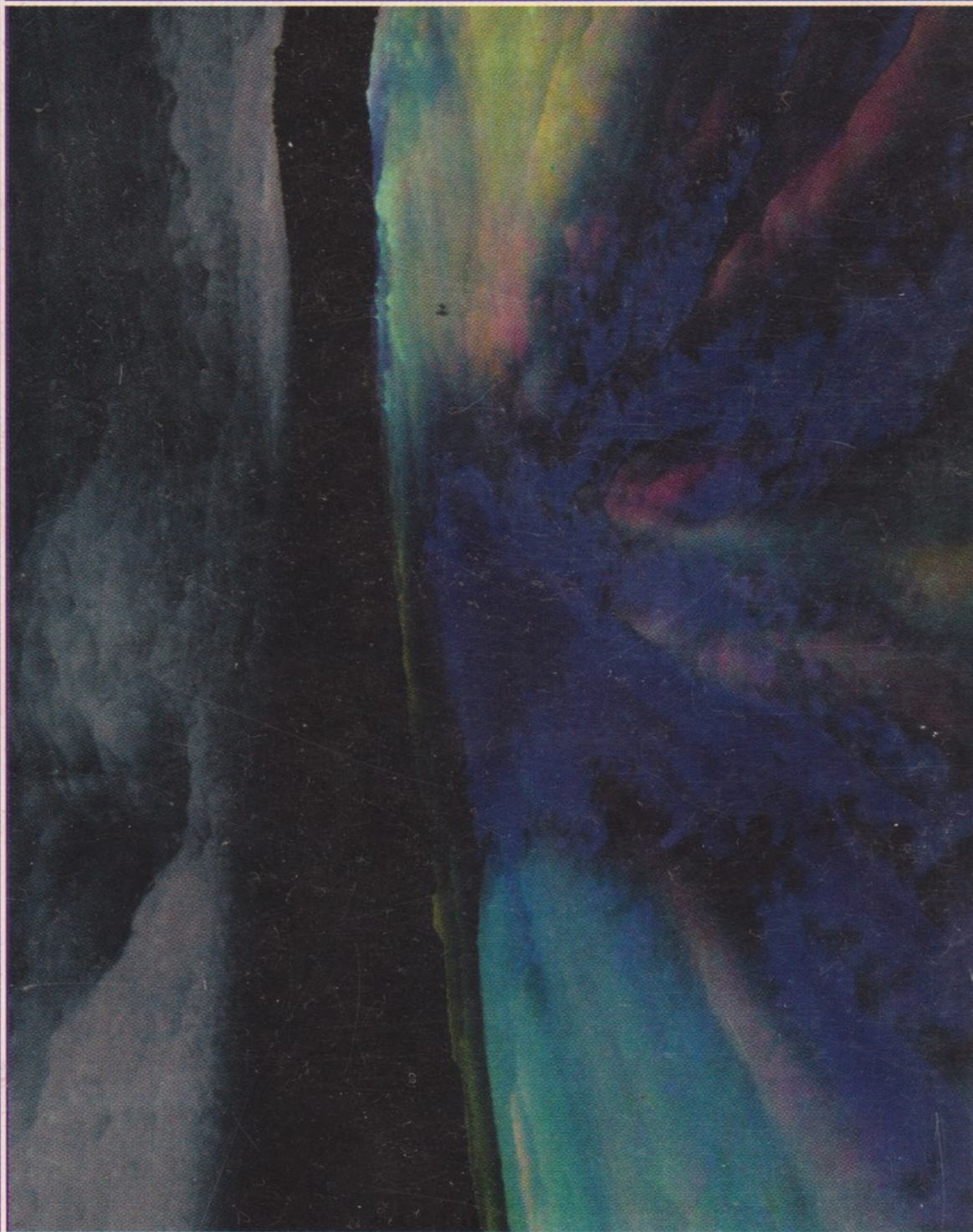

ДИЗЪКАЗИМОВ

СЪБРАНИ РАЗКАЗИ

ТОМ ЧЕТВЪРТИ

КОЛЕКЦИЯ АБХАДДОН

АЙЗЪК АЗИМОВ СЪБРАНИ РАЗКАЗИ ТОМ ЧЕТВЪРТИ

Превод: Ива Балабанова

chitanka.info

За легионите почитатели на Айзък Азимов, които се радват на неговите разкази вече почти половин век, но просто не са могли да съберат всичко от периодиката, това е завършената колекция „Събрани разкази“.

Написани с голяма ерудиция и богато въображение, провокиращи или просто шеговити, разказите илюстрират многообразието на забележителния му талант. Да прочетете който и да е от тях означава веднага да разберете защо Айзък Азимов се радва на огромна и повсеместна популярност. Да ги притежавате като колекция означава да останете завинаги читатели или почитатели на Айзък Азимов, откривайки неговите въображаеми нови светове отново и отново.

ДЕНЯТ НА ЛОВЦИТЕ

Всичко започна в същата вечер, в която и завърши. Не беше кой знае какво. Просто ме разтревожи и все още продължава да ме тревожи.

Значи, Джо Блох, Рей Манинг и аз се бяхме разположили около любимата си маса в ъгъла на бара с вечерния вестник в ръце и съпровождащата го каша от дрънканици, с които да го преглътнем. Това беше началото.

Джо Блох започна всичко, като заговори за атомната бомба, какво мисли, че трябва да бъде направено с нея и как преди пет години едва ли някой е мислил за това. Аз казах, че много хора са мислили за това и преди пет години, дори са писали на тази тема и че сега ще им бъде трудно да запазят преднината си пред вестниците. Което стана повод за продължителни дрънканици за това, как доста на брой шантави неща могат да излязат истини, а случаят бе подкрепен с голям брой примери.

Рей каза, че е чул от някой си, че някакво голямо добрутро-учен е изпратил парче олово назад във времето за около две секунди или две минути, или две хилядни от секундата, за колко, и той не беше сигурен. Той каза още, че ученият не казва нищо на никого, защото не мисли, че някой ще му повярва. Тогава аз попитах доста саркастично откъде е научил всичко това. Рей имаше много приятели, но те бяха и мои, тъй че бях сигурен, че нито един от тях не познава каквото и да е голямо добрутро-учен. Но той отговори, че не е важно откъде е чул, така че проблемът си е наш. След това не оставаше нищо друго освен да заговорим за машини на времето, за това какво ще стане, ако някой се върне назад в миналото и убие собствения си дядо, или пък защо някой от бъдещето не се върне и не ни каже кой ще спечели следващата война, или дали изобщо ще има следваща война, и дали ще остане на Земята място, където да можеш да живееш и след нея, безразличен към това, кой побеждава. Рей мислеше, че да знаеш кой ще бъде победителят от седмото надбягване преди още да е

приключило шестото, щеше вече да е нещо. Но Джо мислеше различно. Той каза:

— Проблемът ви, момчета, е, че си мислите само за войни и надбягвания. А аз съм любопитен. Знаете ли какво бих направил, ако имах машина на времето?

Ние веднага поискахме да узнаем, приготвяйки се да му се изхилим каквото и да каже.

— Ако имах такава машина, бих се върнал назад във времето с около две или пет, или петдесет милиона години, за да разбера какво се е случило с динозаврите.

По-добре Джо да не беше казвал това — Рей и аз веднага решихме, че в това няма никакъв смисъл. Рей каза, че днес никой не се интересува от динозаври. Аз се съгласих с него и добавих, че единственото нещо, за което ги бива, е да оставят камари от скелети за онези, които са достатъчно тъпи, че да се влачат по музеи; и колко е добре, че динозаврите са изчезнали, давайки път за развитието на човешките същества. Джо, естествено, каза, че познава някои човешки същества — при тези думи той ни погледна многозначително — които щеше да е по-добре, ако бяха придружили динозаврите, но ние не обърнахме внимание на забележката му.

— На вас, тъпацы, може да ви е смешно и да се правите, че всичко разбирате, но вие просто нямате въображение. Тези динозаври са били голяма работа. Милиони представители от най-различни видове — глупави и огромни, разпръснати навсякъде. И изведнъж — Джо щракна с пръсти — всички изчезват.

Ние поискахме да разберем как е станало това.

Но той свършваше бирата си и помахна на Чарли за друга с монета в ръка, за да му покаже, че ще плати веднага и като сви рамене, каза:

— Не знам, ето това искам да открия.

Така можеше да свърши всичко. Аз щях да кажа нещо, Рей щеше да направи някоя остроумна забележка, щяхме да си поръчаме по още една бира, да си разменим по някоя дума за времето и за бруклинските Доджърс, да си кажем довиждане и никога повече да не помислим за динозаврите. Но не стана така и сега непрекъснато мисля за динозаврите и направо ми се повдига от тях. Само защото пияницата от съседната маса се надигна и каза:

— Хей...

Ние не го бяхме видели. Да си призная, дори нямам навика да се заглеждам по непознати пияници в баровете. Имам си достатъчно грижи да не изпускам от поглед онези, които познавам. Този приятел имаше пред себе си бутилка, която беше полупразна, а в ръката си държеше чаша, която беше полупълна. И така, той каза:

— Хей...

Ние се обърнахме и Рей каза:

— Попитай го какво иска, Джо.

Джо беше най-близо до него, помести стола си назад и попита:

— Какво искаш?

— Дали чух, че вие, господа, споменахте динозаври? — каза пияницата.

Той малко се поклащаше, очите му бяха кръвясали и можеше да се предположи, че ризата му някога е била бяла, но имаше нещо в начина, но който говореше. Не звучеше пиянски, ако разбирате какво имам предвид.

Джо се поотпусна и каза:

— Да бе. Нещо искаш да научиш ли?

Той като че ли ни се усмихна. Беше интересна усмивка — започна от устата и завърши преди да стигне очите. Той каза:

— Искате ли да построите такава машина, с която да се върнете назад във времето и да разберете какво е станало с динозаврите?

Виждах как Рей си мисли, че се забъркваме в нещо тъпо. Аз си помислих същото. Джо попита:

— Защо? Смятат да ни предложиш да ни построиш една, а?

Пияницата се озъби и отговори:

— Не, господине. Бих могъл, но няма да го направя. Знаеш ли защо? Защото преди няколко години си построих машина на времето, върнах се в Мезозойската ера и разбрах какво се е случило с динозаврите.

По-късно проверих как се пише „мезозойска“ и затова съм я написал тук правилно, проверих и какво означава „мезозой“, но трябваше доста да ни убеждава, преди Рей и аз да му повярваме. Но и това не даде резултат. Поканихме пияницата на нашата маса. Помислих си, че ако го оставим да говори малко, той може и да ни почерпи с това, което имате в бутилката, а и другите изглежда са си

помислили същото. Но когато седна, той стискаше бутилката здраво с дясната си ръка и продължи да я стиска така до края на разговора.

— Къде си построил тази машина? — попита Рей.

— В университета Мидуестърн. Аз и дъщеря ми работихме върху проекта заедно. — Заприлича на колежанин, когато каза това.

— И къде е сега, в джоба ти ли? — попитах аз.

Той дори и не мигна. Не се и опитваше да се оправдае, без значение на колко оригинални се правехме ние. Той просто продължаваше да говори високо сам със себе си, като че ли уискито беше развързало езика му и него не го интересуваше дали ние сме там, или ни няма.

— Счупих я. Не я исках. Достатъчно бях видял от нея.

Ние не му повярвахме. Не му повярвахме даже и за секунда. За това си имахме причина. Ако човек построи машина на времето, би могъл да натрупа милиони, би могъл да спечели всичките пари на света, само като знае какво ще стане на стоковата борса, на надбягванията или на изборите. Никой не би захвърлил всичко това — поне аз не виждам основателни причина. И без това никой от нас нямаше да повярва в пътуване във времето, защото какво би станало ако наистина убиеш собствения си дядо? Както и да е.

— Да бе, счупил си я, сигурно. Как се казваш? — попита Джо.

Но той не отговори. Зададох му същия въпрос няколко пъти, докато най-накрая започнахме да го наричаме „професора“. Той изпразни чашата си и я напълни отново много бавно. Не предложи на нас, затова ние продължихме да смучем бирите си.

— Е, продължавай. Какво се е случило с динозаврите? — подканих го аз.

Не ни каза веднага. И когато започна да говори, гледаше втренчено в средата на масата, като че говореше на нея.

— Не знам колко пъти Карол ме връща във времето — само за няколко минути или часа — преди да направя големия скок. Изобщо не се интересувах от динозаврите. Исках само да разбера колко далече във времето може да ме върне машината със запаса от енергия, която имах на разположение. Предполагам, че е било опасно, но нима животът е толкова ценен, че да не си заслужава риска?

Той беше стиснал чашата си и изглеждаше, че мисли за нещо абстрактно, тогава като че ли прескочи нещо в съзнанието си и

продължи нататък.

— Беше слънчево. Слънчево и светло. Сухо и сурово. Нямаше нито мочурища, пито папрати. Нищо от притурките на Мезозоя, които свързваме с динозаврите — мисля, че точно това каза.

Аз не винаги разбирам сложните думи, така че по-нататък ще се придържам само към това, което мога да си спомня. Проверих правописа на всички и мога да кажа, че въпреки алкохола, който беше поел, той говореше без заекване.

Може би това ни направи впечатление. Той изглеждаше толкова запознат с нещата, че всичко се лееше от устата му, сякаш изобщо не го затрудняваше.

Той продължи:

— Бяха най-ранните времена, сигурно Кредата. Динозаврите изчезваха — всички освен малките със своите метални колани и пушки.

Стори ми се, че Джо почти се стресна. Той спря на половината път до чашата, когато професорът завърши своето изказване. Джо попита ядосано:

— Какви „малки“ същества, с чии метални колани и какви пушки?

Професорът го погледна за секунда и след това отново насочи погледа си към нищото.

— Те бяха дребни влечуги, високи около метър. Стояха на задните си крака, с дебела опашка отзад и имаха малки ръце с пръсти. Талиите им бяха привързани със широки метални колани, от които висяха пушки. Но не бяха пушки, които стрелят с куршуми; това бяха енергийни прожектори.

— Те били какво? — попитах аз. — Кажи, кога е било това? Преди милиони години?

— Точно така — каза той. — Те бяха влечуги. Бяха люспести, без клепачи и вероятно снасяха яйца. Но използваха енергийни пушки. Там имаше пет от тях. Заобиколиха ме веднага щом като излязох от машината. Трябва да е имало милиони от тях по цялата Земя — милиони. Пръснати навсякъде. Те трябва да са били господарите на Земята по това време.

Предполагам, точно тогава Рей си помисли, че го е хванал натясно, защото очите му придобиха онзи многозначителен израз, при

който ти се иска да го цапардосаш по главата с празна халба, защото с пълна ще съсипеш бирата. Той каза:

— Е, професоре, милиони от тях, а? Няма ли хора, които не правят нищо друго освен да откриват стари кости и да се занимават с тях, докато не разберат как е изглеждал даден динозавър? Музеите са пълни с подобни скелети, нали? Е, къде има такъв скелет с метален колан около него? Ако са били милиони, какво се е случило с тях? Къде са костите им?

Професорът въздъхна. Беше истинска, тъжна въздишка. Може би за първи път разбра, че говори на три момчета в бара, облечени в работни дрехи. А може би изобщо не го интересуваше. Той каза:

— Няма открити много вкаменелости. Помисли колко много животни са живели на Земята. Помисли колко милиони и милиарди. И след това си спомни колко малко вкаменелости сме открили. А тези гущери бяха интелигентни. Запомни това. Те не биха пропаднали в снежните преспи или в калта, или в лавата, освен при случаен инцидент. Помисли колко малко човешки вкаменелости са открити — дори от онези лишени от интелект маймуночовеци, отпреди милиони години.

Той погледна наполовина пълната си чаша и започна да я движи в кръг. После продължи:

— Какво биха доказали вкаменелостите? Металните колани корозират и не оставят следа. Тези малки гущери бяха топлокръвни. Аз знам това, но ти не можеш да го докажеш от няколко вкаменени кокала. По дяволите! Би ли могъл да различиш след един милион години човека от горилата по костите и да познаеш кой от тях е построил атомната бомба и кой е ял банани в зоологическата градина?

— Хей — каза Джо неодобрително, — всеки некадърник може да различи скелета на горила от този на човек. А и човекът има по-голям мозък. Всеки глупак може да каже кой е по-интелигентният.

— Хайде бе?

Професорът се подсмихна, като че всичко това беше толкова просто и очевидно, че е направо срамно да се губи време за обяснение.

— Съдиш за всичко по това какъв тип мозък са успели да развият човешките същества. Има различни начини, по които протича еволюцията. Птиците летят по един начин; прилепите летят по друг. Животът си има отговор за всичко. Каква част от мозъка си мислиш, че

използваш? Около една пета. Така казват психолозите. Доколкото знаят те, доколкото знае който и да било, осемдесет процента от мозъка ти остават неизползвани. Всички работят на намалени обороти, освен може би неколцина в цялата ни история. Леонардо да Винчи например. Архимед, Аристотел, Айнщайн.

Не бях чувал за нито едни от тях, освен за Айнщайн, но не дадох да се разбере. Бяха споменати още няколко имена, но аз запомних само тези. Тогава той продължи:

— Тези дребни влечуги имали малки мозъци, може би една четвърт от нашите, дори и по-малки, но те използвали целия мозък — всяка частица от него. Техните кости може и да не го показват, но те са били разумни; разумни като човешки същества; и са били господари на цялата Земя.

Тогава Джо каза нещо наистина смислено. За момент бях сигурен, че е хванал професора натясно и бях страшно доволен, че се намеси. Джо каза:

— Добре, професоре, ако тези гущери са били толкова дяволски напреднали, защо не са оставили нещо след себе си? Къде са техните градове и сгради, и всички онези неща, които все още откриваме от пещерните хора — като каменни ножове и предмети. По дяволите, ако човечеството изчезне от Земята, представи си нещата, които *ние* бихме оставили след нас. Не би могъл да изминеш и миля без да се натъкнеш на град или на пътища, или на разни предмети.

Но професорът просто не можеше да бъде спрян. Беше непоклатим. Той веднага отговори на удара.

— Продължаваш да измерваш другите форми на живот с човешките стандарти. Ние създаваме градове, пътища и летища и всичко останало, което има връзка с тях — но те не. Те са били устроени по друг начин. Целият им живот е бил устроен по начин, различен от настоящия. Не са живели в градове като нашите. Не са имали изкуство като нашето. Не съм сигурен какво точно са имали, защото всичко беше толкова необичайно, че не можах добре да го запомня — освен пушките им. Те бяха същите като сегашните. Смешно, нали. Може би се препъваме в техните реликви всеки ден, без дори да подозираме за тях.

Това вече беше започнало да ми омръзва. Просто не можеш да го хванеш натясно. Колкото повече се опитваш да го притиснеш, толкова

по-убедителен става той. Аз казах:

— Добре, но ти откъде знаеш толкова много за тези неща? Какво си правил — живял ли си с тях? Или те са говорили английски? Или може би ти владееш езика на гущерите. Кажи ни няколко думи на този език.

Като че ли и аз бях започнал да се ядосвам. Знаете как е. Някой ти разправя нещо, на което не вярваш, защото е абсурдно, а ти не можеш да го накараш да признае, че лъже.

Но професорът не беше ядосан. Той си пълнеше чашата отново, много бавно.

— Не. Аз не съм говорил и те не са говорили. Те просто ме наблюдаваха със своите студени, изпитателни, взиращи се очи — очи на влечуги — и аз знаех какво мислят те и виждах, че и те знаят какво мисля аз. Не ме питайте как е станало това. Просто се случи. Всичко. Знаех, че са излезли на ловна експедиция и знаех, че няма да ми позволят да замина.

Ние спряхме да задаваме въпроси. Бяхме се вторачили в него, когато Рей попита:

— Какво се случи? Как се измъкна?

— Беше лесно. Някакво животно притича по хълма. Беше дълго, може би три метра, тясно и се движеше близо до земята. Гущерите се развълнуваха. Можех да почувствам възбудата им на вълни. Все едно ме бяха забравили при внезапната жажда за кръв — и изчезнаха. Влязох обратно в машината, върнах се в своето време и я счупих.

Това беше най-баналният завършек, който някога бях чувал. Джо се прокашля.

— А какво е станало с динозаврите?

— Не разбираш ли? Мислех, че е достатъчно ясно. Направили са го онези малки разумни гущери. Не е било за храна; било е за забавление.

— И те просто са унищожили всички динозаври на Земята?

— Е, поне тези, които са живели по същото време; всички съществували тогава видове. Не мислиш ли, че е възможно? Какво се случи с птицата Додо само за няколко години? Да предположим, че си поставим за цел, колко време ще е нужно, за да се унищожат лъвовете, тигрите и жирафите? Защото по времето, когато видях онези гущери, не беше останал нито един от големите динозаври — нямаше влечуго

по-голямо от четири метра. Всички бяха изчезнали. Онези малки демони преследваха дребните бягащи динозаври и съжаляваха за добрите стари времена.

Ние замълчахме, загледахме се в нашите празни бирени бутилки и се замислихме върху току-що казаното. Всички онези динозаври — големи като къщи — убити от малки гуцери с пушки. Убити за удоволствие.

Тогава Джо се наведе, сложи си ръката върху рамото на професора съвсем непринудено, разтърси го и каза:

— Но, професоре, ако всичко това е така, както казвате, какво се е случило с малките гуцери с пушките, а? Върнахте ли се някога, за да разберете това?

Професорът ни погледна с такъв поглед, какъвто би имал, ако се беше изгубил.

— Вие все още не разбирате. То вече беше започнало да им се случва. Видях го в очите им. Тяхната голяма игра наближаваше своя край — тя вече не им доставяше удоволствие. Какво очаквахте да направят? Намериха си нова игра — най-голямата и най-опасната от всички, която наистина ги забавляваше. Те продължиха тази игра до края.

— Каква игра? — попита Рей. Той не беше разбрал, но Джо и аз разбрахме.

— Да се избиват помежду си — каза високо професорът. — Те унищожили всички други и започнали да се избиват един друг, докато не останал нито един от тях.

И отново спряхме и се замислихме за онези динозаври — големи като къщи, всички унищожени от малки гуцери с пушки. След това се замислихме за малките гуцери и за това как са продължили да използват своето оръжие дори тогава, когато единственото, срещу което биха могли да стрелят, са останали самите те.

Джо се обади:

— Бедните глупави гуцери.

— Да — съгласи се Рей. — Бедните глупави гуцери.

Тогава се случи нещо, което истински ни изплаши. Защото професорът рязко се изправи, а очите му изглеждаха, като че се опитват да излязат от орбитите си и да скочат върху нас. Той извика:

— Вие, проклети глупаци, защо седите и се вайкате за влечуги, мъртви от стотици милиони години? Това е бил първият разум на Земята и ето какъв е краят му. *Това е*. Но ние сме вторият разум — и как, по дяволите, мислите, че ще свършим?

Той блъсна стола си и се насочи към вратата. Но преди да излезе през нея се спря и каза:

— *Бедното глупаво човечество!* Давайте, поплачете си за него.

ДЪЛБИНИТЕ

1

Идва момент, когато всяка планета трябва да умре. Може да е бърза смърт, ако слънцето ѝ експлодира. Може и да е бавна смърт, ако слънцето ѝ отслабне и океаните ѝ замръзнат. В последния случай поне разумният живот има шанс да оцелее.

Пътят на спасението може да бъде насочен навън към космоса, към планетата, която е по-близо до охлаждащото се слънце или към планета от друга слънчева система. Тази възможност е неосъществима, ако планетата е достатъчно нещастна да бъде единственото значимо тяло, обикалящо около своето слънце и ако по същото време няма друга звезда на разстояние, по-малко от петстотин светлинни години.

Пътят на спасението може да бъде насочен и навътре към ядрото на планетата. Това винаги е възможно. Може да бъде построен нов дом под земята и топлината от ядрото на планетата може да бъде използвана за енергия. Може би ще са необходими хиляди години за изпълнението на задачата, но умиращото слънце се охлажда бавно.

Но топлината на планетата също намалява с времето. Дупките в земята трябва да бъдат издълбавани все по-дълбоко и по-дълбоко, отново и отново, докато планетата умре.

Това време приближаваше.

На повърхността на планетата тънка струйка неон се носеше апатично, едва успявайки да раздвижи басейните от кислород, образувани в низините. От време на време през дългия ден изстиващото слънце пламваше за момент със слаб червен пламък и кислородните басейни леко пробълбукваха.

През дългата нощ се образуваше синьо бял скреж от кислород над басейните и върху голите скали, образуваше се неонова роса.

Хиляда и триста километра под повърхността съществуваха последните останки от топлина и живот.

2

Взаимоотношенията на Уенда с Рой бяха близки, по-близки от благоприличието.

Беше ѝ позволено да посети овариума само веднъж през целия ѝ живот и достатъчно ясно ѝ бе показано, че това ще бъде за последно.

— Ти не покриваш напълно стандартите, Уенда — беше казал расеологът, — но можеш да бъдеш оплодена и ние ще направим един опит. Може и да се получи.

Тя искаше да се получи. Искаше го отчаяно. Доста рано в своя живот беше разбрала, че не е достатъчно интелигентна, че никога няма да бъде нещо повече от оръдие в нечии планове. Срамуваше се от това, че не ще оправдае очакванията на Расата и копнееше поне за един-единствен шанс да помогне да се създаде друго същество. Това се превърна в мания.

Тя постави яйцето си в един ъгъл на уреда и след това се върна да наблюдава. Произволният процес, който внимателно местеше яйцата напред по време на механичното оплождане (за да осигури правилното разпределяне дори и на гените), не бе направил, за щастие, нищо повече освен да накара собственото ѝ яйце да се поразклати малко.

Уенда дискретно продължаваше своето наблюдение през периода на развитие, наблюдаваше малкото, което се появи от нейното яйце, отбелязваше физическите му белези, наблюдаваше го как расте.

Той беше здрав млад индивид и расеологът го бе одобрил. Веднъж, много неочаквано, тя беше попитала:

— Погледнете онзи, онзи, който седи ето там. Той болен ли е?

— Кой? — разтревожи се расеологът. Видимо болни малки през този период би означавало сериозна критика на уменията му.

— Имате предвид Рой? Глупости. Искане ми се всички млади да бяха като него.

Отначало това ѝ харесваше, след това я плашеше, а накрая вече я ужасяваше. Тя се улавяше как навестява често младия индивид,

проявява интерес към работите му в училище, гледа го когато играе. Беше щастлива, когато той беше близо до нея, унила и нещастна, когато го нямаше. Никога не беше чувала за подобно нещо и се срамуваше.

Би трябвало да посети Психолога, но тя знаеше по-добре. Тя не беше толкова глупава, че да не знае, че това не е леко отклонение, което ще бъде излекувано при трепването на мозъчна клетка. Това беше истинска психотична проява. Тя беше сигурна в това. Те биха я затворили, ако разберат. Може би биха я умъртвили като безполезен разход на строго разпределената енергия, която е на разположение на Расата. Те може би биха умъртвили и потомъка на нейното яйце, ако разберат кой е.

Тя се бореше с анормалното си поведение през годините и донякъде успя. Тогава чу новината, че Рой е бил избран за дълго пътуване и беше изпълнена с огромна мъка.

Уенда го последва до един от празните коридори на пещерата, на няколко километра от центъра на града.

Градът! Той беше само един.

Тази кухня в планетата беше затворена откакто Уенда се помнеше. Възрастните бяха измерили нейната дължина, взеха под внимание населението ѝ и енергията, необходимо за функционирането ѝ, след което решиха да я закрийт. Населението, което не беше многобройно, бе преместено по-близо до центъра и квотата за следващата сесия на овариума беше отрязана.

Уенда намери комуникативното ниво от мислещата повърхност на Рой, въпреки че по-голямата част от съзнанието му беше съзерцателно вгълбено.

— Страхуваш ли се? — помисли тя към него.

— Защото съм дошъл тук да помисля ли? — Той се поколеба малко, след което каза:

— Да, страхувам се. Това е последният шанс на Расата. Ако се проваля...

— Страхуваш ли се за себе си?

Той я погледна озадачено и мислите ѝ се разтърсиха от срам поради проявеното неприличие. Тя каза:

— Бих искала аз да отида вместо теб.

— Мислиш, че ще се справиш по-добре? — попита Рой.

— О, не. Но ако аз се проваля и никога не се завърна, загубата за Расата ще бъде по-малка.

— Загубата ще е все същата — отговори Рой вяло, — независимо дали си ти, или аз. Загубата е част от съществуването на Расата.

Съществуването на Расата беше последното нещо, което интересуваше Уенда.

— Пътуването е толкова дълго — въздъхна тя.

— Колко дълго? — попита той с усмивка. — Знаеш ли?

Тя се поколеба. Не искаше да изглежда глупава пред него.

— Говори се, че до Първо ниво — отговори тя превзето.

Когато Уенда беше малка и отоплените коридори се простираха далеч извън града, тя скиташе навън, проучвайки като всички млади. Един ден, далеч навън, където студът я пронизваше, тя попадна на дупка, насочена нагоре, но още в началото запушена с огромна тапа, здраво и плътно вклинена.

От другата страна, тя научи това много по-късно, беше седемдесет и деветото ниво. Над него — седемдесет и осмото и така нататък.

— Ние ще преминем Първото ниво, Уенда.

— Но след Първото ниво няма нищо.

— Права си. Нищо. Плътната материя на планетата свършва.

— Но как може да има нещо, което е нищо? Искаш да кажеш въздух.

— Не, искам да кажа *нищо*. Вакуум. Знаеш какво е вакуум, нали?

— Да. Но вакуумът трябва да бъде под налягане и да има плътността на въздуха.

— Това е хубаво за експлоатация. След първото ниво има само неопределено количество вакуум, който е навсякъде.

Уенда помисли малко и каза:

— Някой някога ходил ли е там?

— Не, разбира се. Но имаме старите документи.

— Те може би са грешни.

— Не може да са грешни. Знаеш ли какво пространство ще премина?

Мисленият поток на Уенда показваше категорично отрицание. Рой продължи:

— Предполагам, че знаеш каква е скоростта на светлината.

— Разбира се — веднага отговори тя. Това беше универсална величина. И малките я знаеха. — Хиляда деветстотин петдесет и четири пъти дължината на кухнята и обратно за една секунда.

— Точно така — каза Рой, — а ако светлината трябваше да измине разстоянието, което ще измина аз, би й отнело десет години.

— Ти ми се подиграваш. Опитваш се да ме изплашиш.

— Защо да те плаша? — Той се изправи. — Но вече много време стоя тук потиснат.

За момент един от шестте му хващателни крайника се отпусна леко върху един от нейните с истинско, спокойно приятелско чувство. Безразсъден порив накара Уенда да го улови здраво, за да му попречи да си отиде.

За момент тя се стресна, страхувайки се, че той може да проникне в съзнанието ѝ след комуникативното ниво, да се отврати и никога повече да не я погледне, а може дори да я предложи за лечение. След това се успокои. Рой беше нормален, не болен като нея. Той никога не би и помислил да се промъкне в съзнанието на приятел дълбоко от комуникативното ниво, каквато и причина да има за това.

Струваше ѝ се много красив, докато го гледаше как се отдалечава. Хващателните му крайници бяха правилни и силни, пипалата му бяха много и деликатни, а зрителните му органи имаха най-красивия млечен цвят, който някога беше виждала.

3

Лаура се настани на седалката. Колко меки и удобни ги правят. Колко предразполагащи и неплашещи са самолетите отвътре, колко различни отвън — със своя суров, сребърен, нечовешки блясък.

Бебешкото кошче беше на седалката до нея. Тя надзърна под одеялцето и малката надиплена шапка. Уолтър спеше. Личицето му излъчваше безизразната, недвусмислена нежност на детството, а миглите му приличаха на две украсени с ресни луни, паднали върху очите му.

Снопче светлокестенява коса се беше пръснало по неговото чело и Лаура с безкрайна нежност го пхна обратно под шапката.

Времето за хранене на Уолтър скоро щеше да настъпи и тя се надяваше, че той все още е твърде малък, за да се влияе от промените в заобикалящата го среда. Стюардесата беше много любезна. Тя дори прибра шишенцето му в малък хладилник. Представете си само — хладилник на борда на самолет.

Хората, седящи на местата от другата страна на пътеката, я гледаха по онзи особен начин, който означава, че с удоволствие биха си поговорили с нея, само ако можеха да измислят някакъв повод. Подходящият момент дойде, когато тя извади Уолтър от кошчето му и го сложи, това малко парче розова плът, увито в бял памучен пашкул, в скута си.

Едно бебе е винаги основателна причина да се започне разговор между двама непознати.

Дамата от другата страна на пътеката каза (думите ѝ можеха да се предскажат):

— Какво чудесно дете. На колко години е, скъпа?

Лаура отговори през безопасните игли, които държеше и устата си (тя беше разпънала одеяло върху коленете си и сменяше пелените на Уолтър):

— Следващата седмица ще направи четири месеца.

Очите на Уолтър бяха отворени и той се усмихваше глупаво на жената отсреща, отваряйки устата си в мокро лепкаво хилене. (Той винаги се радваше, когато му сменяха пелените.)

— Виж го как се усмихва, Джордж — каза дамата.

Съпругът ѝ отвърна на усмивката и размърда дебелиите си пръсти.

— Гу, гу — каза той.

Уолтър се засмя с хълцащ, висок смях.

— Как се казва, скъпа? — попита жената.

— Казва се Уолтър Майкъл — отговори Лаура и добави, — кръстен е на баща си.

Ледът се разчупваше. Лаура научи, че новите ѝ познати се казват Джордж и Елинор Елис, че са на почивка, че имат три деца, две момичета и едно момче, вече големи. Двете момичета се били омъжили и едната имала две деца.

Лаура слушаше с любезно изражение на слабото си лице. Уолтър (старши) винаги беше казвал, че интересът му към нея се събудил точно защото била добър слушател.

Уолтър ставаше неспокоен. Лаура освободи ръчичките му, за да може да се поуспокои, като се раздвижи.

— Бихте ли затоплили шишенцето, моля? — попита тя стюардесата.

Под стриктните, но любезни въпроси на стюардесата, Лаура обясняваше по колко пъти обикновено се храни Уолтър, от какво точно се състои храната му и дали има обриви от пеленките.

— Надявам се малкият му стомах да не е разстроен днес — тревожеше се тя. — Имам предвид движението на самолета.

— О, господи — каза госпожа Елис, — той е прекалено малък, за да му влияят такива работи. Пък и тези огромни самолети са чудесни. Ако не погледнеш през прозореца, няма да повярваш, че сме във въздуха. Не мислиш ли така, Джордж?

Но господин Елис, рязък, открит човек, каза:

— Изненадан съм, че сте качили толкова малко бебе на самолет.

Госпожа Елис се обърна и го погледна неодобрително.

Лаура сложи Уолтър на рамото си и го потупа нежно по гръбчето. Наченките на лек плач заглъхнаха, когато малките пръстчета се озоваха в гладката, руса коса на майка му и започнаха да се ровят в хлабавия кок, който лежеше на врата ѝ. Тя каза:

— Водя го при баща му. Уолтър още не е виждал сина си.

Господин Елис погледна озадачено и понечи да каже нещо, но госпожа Елис бързо се намеси.

— Вашият съпруг е в армията, предполагам.

— Да, точно така.

(Господин Елис си отвори устата в едно беззвучно „о“ и замлъкна.)

Лаура продължи:

— Той е разквартируван извън Давао и ще ме чака при Николс Фийлд.

Преди стюардесата да се върне с шишето, господин и госпожа Елис бяха открили, че мъжът ѝ е старши сержант в интендантския корпус, че е бил в армията четири години, че са женени от две, че скоро се уволнява и че ще изкарат дълъг меден месец там преди да се завърнат в Сан Франциско.

Тогава пристигна шишето. Тя полюля Уолтър в извивката на лявата си ръка и бутна бутилката в лицето му. То се плъзна по устните му и венците му се спряха върху биберона. В млякото се появиха малки мехурчета, които започнаха да се движат нагоре, докато ръцете му удряха безпомощно по топлото шише, а сините му очи гледаха втренчено в нея.

Лаура стисна леко малкия Уолтър и си помисли, че въпреки всичките трудности и неприятности е много хубаво да имаш свое собствено бебе.

Теория, мислеше Ган, само теория. Обикновен човек от повърхността преди един милион или повече години, би могъл да види космоса, направо да го почувства. А сега, с близо хиляда и триста километра скала над главите им, Расата би могла да прави само предположения въз основа на показанията на апаратурата им.

Беше само теория, че мозъчните клетки, като допълнение към обичайните си функции, излъчват също така и друг вид енергия. Енергия, която не е електромагнитна и съответно не е подчинена на слабата скорост на светлината. Енергия, която е свързана само с най-висшите функции на мозъка и следователно е присъща само на интелигентни, разсъждаващи същества.

Имаше само една трепкаща стрелка, която засичаше такова енергийно поле, процеждащо се в подземната им кухня и други стрелки, които определяха точно източника на полето в такава и такава посока на разстояние десет светлинни години. Поне една звезда трябва да се е приближила достатъчно за времето, откогато човек от повърхността е посочил, че най-близката звезда е на разстояние петстотин светлинни години. Или теорията не беше вярна?

— Страхуваш ли се? — Ган нахлу в комуникативното ниво на мислите без предупреждение и се удари рязко в трептящата повърхност на съзнанието на Рой.

— Това е голяма отговорност — отговори Рой.

„А другите говорят за отговорност“, помисли си Ган. Цели поколения в Главния изследователски център бяха работили върху предавателя и приемателната станция, но сега трябваше да се направи решителната стъпка. Какво знаят другите за отговорността!

— Така е — каза той. — Говорим за изчезването на Расата твърде много и винаги си мислим, че това ще се случи някой ден, но не сега, не в нашето време. Но то се случи, разбираш ли? Случи се. Това, което ще направим днес, ще отнеме две трети от целия ни енергиен запас. Няма да остане достатъчно, за да опитаме отново. Няма да остане

достатъчно, за да може това поколение да изживее живота си. Но това ще е без значение, ако следваш заповедите. Ние сме помислили за всичко. Имаме цели поколения, които са премислили всичко.

— Ще правя каквото ми се нареди — каза Рой.

— Мисловното ти поле ще бъде противопоставено на тези, идващи от пространството. Всички мисловни полета са типични за отделния индивид и както обикновено, вероятността от дублиране е много малка. Но полетата от пространството наброяват милиарди, според най-добрите ни изчисления. Много е вероятно твоето поле да прилича на някое от техните и в този случай препращането ще бъде продължено, докато преподавателят не започне да действа. Знаеш ли правилата?

— Да, господине.

— Тогава знаеш, че по време на препращането съзнанието ти ще бъде на Планета Х в мозъка на същество, чието мисловно поле е идентично на твоето. При този процес не е нужна енергия. При препращането на съзнанието ти ние ще изпратим и самата Приемателна станция. Методът за пренасяне на маса по този начин беше последната фаза от проблема, който трябваше да бъде разрешен и ще отнеме толкова енергия, колкото Расата би изразходвала за сто години.

Ган вдигна черния куб, който представляваше Приемателната станция и го погледна мрачно. Преди три поколения се е смятало, че е невъзможно да се изобрети такава станция с всички необходими свойства, на площ по-малка от шест кубически метра. Но те успяха. Станцията беше голяма колкото юмука му.

— Мисловното поле от интелигентни мозъчни клетки може да следва само строго определени модели — продължи Ган. — Всички живи създания, без значение на каква планета се развиват, трябва да притежават протеинова база и кислородно-водна химия. Ако светът им е подходящ за тях, подходящ е и за нас.

Теория, мислеше Ган, само теория. След това продължи:

— Това не означава, че тялото, в което се озовеш, неговото съзнание и емоции не могат да ти бъдат съвсем непознати. Така че сме подготвили три начина за активиране на Приемателната станция. Ако си със силни крайници, ще трябва само да окажеш натиск от двеста и петдесет килограма където и да било върху куба. Ако си с по-

деликатни крайници, ще трябва само да натиснеш копчето, което се намира в единствения отвор на куба. Ако си без крайници, ако тялото приемник е парализирано или по някакъв друг начин е безпомощно, можеш да активираш станцията и само чрез мисловна енергия. Когато станцията се активира, ние ще имаме две отправни точки, а не една и Расата ще може да бъде прехвърлена на Планетата Х чрез обикновено телепортиране.

— Това — каза Рой — означава, че ще използваме електромагнитна енергия.

— Е, и какво?

— Прехвърлянето ще продължи десет години.

— Няма да го усетим.

— Разбирам, господине, но това означава, че станцията ще остане на Планетата Х десет години. Какво ще стане, ако бъде разрушена през това време?

— И за това сме помислили. За всичко сме помислили. Когато станцията се активира, тя ще произвежда силово поле. Ще се движи по посока на гравитационното привличане, преминавайки през обикновени вещества дотогава, докато непрекъснат фактор със сравнително висока плътност не упражни достатъчно триене, за да я спре. Шест метра скала могат да направят това. Всичко друго с по-малка плътност няма да й окаже влияние. Тя ще остане на шест метра под земята за десет години, след което противоположно поле ще я изтласка обратно на повърхността. Тогава, един по един, Расата ще се появи.

— В такъв случай защо не направим активирането на станцията автоматично? Вече има толкова много автоматични приспособления...

— Не си премислил всичко. Рой. Но ние — да. Не всяко място от повърхността на Планетата Х е подходящо. Ако обитателите са могъщи и напреднали, ти ще трябва да намериш по-неочебийно място за станцията. Каква полза, ако се появи в центъра на града. И ще трябва да се увериш, че заобикалящата природа не е опасна в някои отношения.

— В какви отношения, господине?

— Не знам. Древните документи съдържат много неща, които ние вече не разбираме. Те не ги обясняват, защото ги приемат за даденост, но ние сме напуснали повърхността преди почти сто хиляди

поколения и сме объркани. Нашият Изследователски център дори не е единодушен за материалната природа на звездите, а това е нещо, което документите често споменават. Какво са „бури“, „зементресения“, „вулкани“, „торнадо“, „суграшица“, „свлачища“, „наводнения“, „светкавици“ и т.н. Всички тези са термини, които се отнасят към явленията на повърхността, но ние не знаем какво представляват. Не знаем как да се предпазваме от тях. Чрез съзнанието на приемника може би ще успееш да разбереш какво е необходимо и да предприемеш съответните действия.

— С колко време ще разполагам, господине?

— Приемателят не може да действа повече от дванадесет часа. Бих предпочел да свършиш работата си за два. Ще се завърнеш тук автоматично, щом станцията се активира. Готов ли си?

— Готов съм — отговори Рой.

Ган го поведе към кабинета с матовите стъкла. Рой зае мястото си и нареди крайниците си в съответните вдлъбнатини. Пипалата му бяха потопени в живак за по-добър контакт.

— Какво ще стане, ако се озова в тяло, което е на ръба на смъртта? — попита Рой.

— Мисловното поле е изменено, когато тялото е близо до смъртта. Ненормално мисловно поле няма да бъде в обсега — отговори Ган, докато регулираше контролното табло.

— А ако е застрашен от внезапна смърт?

— И за това сме помислили. Не можем да му противодействаме, но шансовете смъртта да настъпи толкова бързо, че да нямаш време да активираш станцията мислено, са изчислени на по-малко от едно на двадесет милиарда, освен ако мистериозните опасности на повърхността са по-страшни отколкото сме очаквали... Имаш една минута.

Поради някаква странна причина последната мисъл на Рой, преди пренасянето, беше за Уенда.

Лаура се събуди рязко. Какво се случи? Тя се почувства като убодена с карфица.

Следобедното слънце блестеше в лицето ѝ и ярката му светлина я караше да премигва. Тя спусна сенника и едновременно се наведе да погледне Уолтър.

Малко се изненада, че очите му са отворени. Не беше време да се събужда. Погледна ръчния си часовник. Точно така. А и беше рано да се храни. Тя следваше системата за ядене по желание или практиката „ако искаш, викни и ще го получиш“, но Уолтър обикновено следваше графика доста съвестно.

Тя го погледна, сбърчи нос и каза:

— Гладен ли си, патенце?

Уолтър не реагира и Лаура беше разочарована. Би се радвала, ако може да го накара да се усмихне. Всъщност тя искаше той да се смее, да слага дундестите си ръчички около врата ѝ, да се притиска в нея и да казва „мамо“, но знаеше, че той не може да направи нито едно от тези неща. Но можеше да се усмихва.

Тя сложи малкия си пръст на брадичката му и леко я потупа.

— Гу, гу, гу, гу — той винаги се усмихваше като му направиш това.

Но сега само примигваше.

— Надявам се, че не е болен — каза тя и погледна госпожа Елис тъжно.

Госпожа Елис остави списанието, което разглеждаше.

— Какво има, скъпа?

— Не знам. Уолтър просто лежи там.

— Горкото малко същество. Сигурно е уморен.

— Тогава не трябва ли да спи?

— Обстановката около него е нова. Сигурно се чуди какво става.

Тя се изправи, премина пътеката и се наведе над Лаура, за да погледне отблизо Уолтър.

— Чудиш се какво става, нали, малко сладко бебче? Точно така. Казваш си: „Къде е моето хубаво малко креватче и къде са ми всичките хубави малки картинки но тапетите?“

И тя издаде някакви пискливи звуци.

Уолтър беше отместил поглед от майка си и гледаше госпожа Елис намръщено.

Госпожа Елис се изправи изведнъж с болезнено изражение. Тя сложи ръка на главата си за момент и промърмори:

— Господи! Каква странна болка.

— Мислиш ли, че е гладен? — попита Лаура.

— За бога — отговори госпожа Елис, болката от лицето ѝ беше изчезнала, — когато са гладни, ще ти дадат да разбереш това веднага. Нищо му няма. Отгледала съм три деца, скъпа. Разбирам ги тези неща.

— Ще помоля стюардесата да затопли друго шише.

— Хубаво, ако това ще те накара да се почувстваш по-добре...

Стюардесата донесе бутилката и Лаура извади Уолтър от кошчето му.

— Първо ще се нахраниш, после ще ти сменя пелените след това...

Тя нагласи главата му в извивката на лакътя си, наведе се, за да го целуне бързо по бузката и след това го залюля близо до тялото си като му поднесе шишето към устата...

Уолтър закрещя!

Устата му зееха отворени, ръцете му се движеха напред-назад с широко разтворени пръсти, цялото му тяло бе вкочанено и твърдо като при спазъм, а той крещеше. Чуваше се из цялото отделение.

Лаура също крещеше. Тя изпусна шишето и то се разля.

Госпожа Елис скочи на крака. Както и още половин дузина пътници. Господин Елис се събуди от леката дрямка.

— Какво става? — попита госпожа Елис безучастно.

— Не знам — Лаура разтърсваше Уолтър като обезумяла, слагаше го на рамото си, потупваше гръбчето му. — Бебчо, бебчо, не плачи. Бебчо, какво има? Бебчо...

Стюардесата се движеше бързо по пътеката. Кракът ѝ спря на сантиметри от куба, който се намираше под седалката на Лаура.

Уолтър се мятеше яростно, крещейки с пълна сила.

6

Съзнанието на Рой бе завладяно от страх. В първия момент седеше привързан за стола в контакт с ясното съзнание на Ган. В следващия (нямаше спомен за отделяне във времето) той беше потопен в странно, примитивно и разбито мислене.

Той затвори съзнанието си напълно. То беше широко отворено, за да увеличи ефективността на резонанса и първият досег с непознатото беше...

Не, болезнен — не. Замайващ, причиняващ гадене? Не, не беше и това. Нямаше точна дума.

Той събра издръжливост в спокойното небитие на затварящото се съзнание и обмисли положението си. Чувстваше лекото докосване на Приемателната станция, с която имаше мисловна връзка. Тя беше дошла с него. Добре!

Не обръщаше внимание на приемника си в момента. Можеше да му потръбва по-късно за решителни действия, така че беше по-хубаво засега да не буди подозрение.

Рой започна да изучава. Той навлезе в съзнанието напосоки и първо започна да преглежда сетивните впечатления, с които беше наситено. Съществуването беше чувствително към частици от електромагнитния спектър, към вибрациите на въздуха и, разбира се, към телесен контакт. То притежаваше локализирани химически сетива...

Това беше почти всичко. Той огледа отново с учудване. Там не само че нямаше водещ цялостен разум, нямаше електро-потенциално сетиво, нито една от наистина прецизните интерпретиращи програми на Вселената, но нямаше и какъвто и да било мисловен контакт.

Съзнанието на това същество беше напълно изолирано.

Тогава как общуваха? Той погледна по-нататък. Имаха сложен код от контролирани въздушни вибрации.

Дали имаха висок интелект? Или той беше избрал повредено съзнание? Не, те всички бяха еднакви.

Той проникна в заобикалящите го съзнания чрез мисловните си пипала, търсейки Център или каквото и да било друго, което може да се нарече така сред тези осакатени полуинтелекти. Той откри съзнание, което мислеше за себе си като за контролор на превозни средства. Част от информацията впечатли Рой. Той беше на превозно средство, носещо се по въздуха.

Тогава, дори без мисловен контакт, те са построили елементарна механична цивилизация. Или може би бяха инструменти в ръцете на истински интелект, намиращ се другаде на планетата? Не... Съзнанието им казваше не.

Той проникна в Центъра. Ами околната среда? Бяха ли източниците на тревога на древните наистина страшни? Това беше въпрос на тълкуване. Опасности в околната среда съществуват. Движения на въздуха. Промени на температурата. Вода, падаща от въздуха или като течност, или като твърдо тяло. Електрическо изтичане. Имаше закодирани вибрации за всяко явление, но това не означаваше нищо. Връзката на някои от тях с имената, дадени на явленията от прародителя, живял на повърхността, можеше само да се предположи.

Няма значение. Имаше ли опасност сега? Имаше ли опасност тук? Имаше ли някаква причина за страх или тревога?

Не! Съзнанието на Центъра казваше — не.

Това беше достатъчно. Той се върна при съзнанието приемник и си почина малко, след което внимателно се отпусна.

Нищо!

Съзнанието приемник беше празно. Имаше само някакво неопределено усещане за топлина и слаб опит за неадресиран отговор към главните дразнители.

Дали неговият приемник въпреки всичко умираше?

Той се прехвърли бързо в най-близкото съзнание, преравяйки го за информация относно своя приемник и я откри.

Приемникът му беше малкото на вида.

Малко? Нормално *малко*? И толкова неразвито?

Той позволи на съзнанието си да се отпусне и слее за момент с това, което съществуваше в неговия приемник. Търсеше двигателните зони на мозъка и ги откри трудно. Предпазливо движение беше

последвано от нестабилно движение на крайниците. Рой се опита да окаже по-добър контрол и се провали.

Той се ядоса. Наистина ли бяха предвидили всичко? Бяха ли предвидили интелект без мисловен контакт? Бяха ли предвидили малки същества дотолкова недоразвити, че все едно още са в яйце?

Това, разбира се, означаваше, че не би могъл да активира Приемателната станция чрез индивида, който е негов приемник. Мускулите и съзнанието бяха твърде слаби, твърде трудно подчиняеми на който и да било от трите метода, посочени от Ган.

Рой се замисли дълбоко. Едва ли можеше да очаква да въздейства върху голяма площ чрез несъвършеното фокусиране на сетивните мозъчни клетки на неговия приемник, но ако използва косвено въздействие чрез мозъка на някой възрастен? Директното физическо влияние би било незначително. То би се равнявало на разлагането на съответните молекули адепозин трифосфат и ацетилколин. След това съществото отново ще действа самостоятелно.

Той се колебаеше да опита това, страхувайки се от провал, а след това се нарече страхливец. Нахлу в най-близкото съзнание още веднъж. Това беше женски индивид в състояние на временно забвение, което беше забелязал и у другите. Това не го изненада. Съзнания толкова недоразвити, колкото тези, биха се нуждаели от периодична почивка.

Рой разгледа съзнанието, което стоеше пред него сега и опипа мислено областите, които биха реагирали на дразнение. Избра една, причини й болка и областите в съзнанието се наляха с живот почти едновременно. Струпаха се сетивни впечатления и нивото на мислене се покачи внезапно.

Добре!

Но недостатъчно добре. Това беше само бодване, ощипване. Не беше нареждане за определено действие.

Той се размърда неловко, когато някакво чувство се изля върху него като водопад. То идваше от съзнанието, което току-що беше стимулирал и беше насочено, разбира се, към неговия приемник, а не към самия него. Въпреки това неговата примитивна грубост го отврати и той затвори съзнанието си срещу неприятната топлина на неприкритите чувства.

Второ съзнание се съсредоточи върху приемника му и той беше обхванат от раздразнение.

Велики пещери, няма ли да го оставят да се концентрира върху сериозните си занимания?

Той нахлу рязко във второто съзнание, активирайки центровете за неразположение и то се отдръпна.

Рой беше удовлетворен. Това беше повече от просто, неопределено дразнение, но се получи добре. Бе разчистил мисловната атмосфера.

Рой се върна към Центъра, който управляваше превозното средство. Той би трябвало да знае подробностите, засягащи повърхността, над която минават.

Вода? Той бързо сортира данните.

Вода! И още вода!

Според вечните нива думата „океан“ имаше смисъл. Добрата, стара дума „океан“. Кой би помислил, че може да съществува толкова много вода.

Но ако това беше океан, то тогава старата дума „остров“ има ясно значение. Той насочи цялото си съзнание в търсене на географска информация. „Океанът“ беше нашарен с точки земя, но се нуждаеше от точна...

Той беше прекъснат от внезапен кратък прилив на изненада, когато приемникът му се придвижи в пространството и беше прегърнат от съседното женско тяло.

Тъй като съзнанието на Рой беше заето, то лежеше отворено и незащитено. Чувствата на женската го връхлетяха с пълна сила.

Рой трепна. В опита си да отклони смущаващите животински страсти, той оказа натиск върху мозъчните клетки на приемника си, чрез които се възприемаше тази грубост.

Той направи това твърде бързо, твърде енергично. Съзнанието на неговия приемник бе обхванато от разпространяващата се болка и веднага почти всяко съзнание, което той можеше да достигне, реагира на въздушните вибрации, които последваха. Рой се ядоса и се опита да премахне болката, но успя само да я увеличи още повече.

През неизчезващото мисловно було, образувано от болката на неговия приемник, той разбъркваше съзнанията на Центровете, опитвайки се да предотврати изплъзването на връзката от фокус.

Той замръзна. Най-добрата възможност щеше да настъпи всеки момент! Имаше може би двадесет минути. След това ще има и други възможности, но не толкова добри. Все още не смееше да контролира действията на друг, докато съзнанието на приемника му бе в такава пълна дезорганизация.

Той се оттегли и се затвори в съзнанието си, запазвайки само слаба връзка с клетките от гръбначния мозък на своя приемател и зачака.

Минутите минаваха и малко по малко той се върна към пълна връзка.

Оставаха му пет минути. Той избра обект.

— Мисля, че започва да се чувства малко по-добре — каза стюардесата. — Горкото малко същество.

— Никога преди не се е държал така — настояваше Лаура насълзена. — Никога.

— Предполагам, че просто е имал колики.

— Може би е бил прекалено облечен — предположи госпожа Елис.

— Може би — съгласи се стюардесата. — Тук е доста топло.

Тя разви одеялцето и вдигна нощничката, за да открие свиващото се конвулсивно стомахче, розово и подуто. Уолтър все още скимтеше.

— Да му сменя ли пелените вместо вас? Той е доста мокър.

— Да, моля.

Повечето от по-близко седящите пътници се бяха върнали по местата си. По-отдалечените престанаха да протягат вратове.

Господин Елис остана на пътеката със своята съпруга.

— Хей, вижте — каза той.

Лаура и стюардесата бяха твърде заети, за да му обърнат внимание, а госпожа Елис го игнорираше очевидно по навик.

Господин Елис беше свикнал с това. Неговата забележка беше чисто риторична. Той се наведе и изтегли кутията изпод седалката.

Съпругата му погледна нетърпеливо надолу и каза:

— За бога, Джордж. Престани да влачиш така багажа на другите хора. Седни. Стоиш на пътя.

Господин Елис се изправи объркано.

Лаура, с още зачервени и насълзели очи, каза:

— Това не е мое. Дори не знаех, че е под седалката.

Стюардесата вдигна поглед от стенещото бебе и попита:

— Какво е това?

Господин Елис сви рамене.

— Кутия.

— За бога, за какво ти е? — попита жена му.

Господин Елис търсеше причина. За какво му беше? Той промърмори:

— Просто бях любопитен.

— Ето! — каза стюардесата. — Малкото момче е чисто и сухо и се обзалагам, че след две минути ще бъде по-щастлив от всякога. А? Нали, малко смешно личице?

Но малкото смешно личице продължаваше да плаче. То обърна главата си рязко, когато шишето му беше поднесено още веднъж.

— Нека да го затопля малко — каза тя. Взе шишето и тръгна обратно по пътеката.

Господин Елис взе решение. Той уверено вдигна кутията и я закрепил на облегалката на своята седалка. Пренебрегна намръщването на жена си.

— Нищо лошо няма да ѝ сторя, — каза той. — Просто разглеждам. От какво ли е направена?

Той я почука с кокалчетата на пръстите си. Никой от другите пътници не проявяваше интерес. Те не обръщаха внимание нито на господин Елис, нито на кутията. Като че ли нещо беше изключило възможността за поява на интерес между тях. Дори госпожа Елис, в разговор с Лаура, му беше обърнала гръб.

Господин Елис наклони кутията и откри отвор. Беше достатъчно голям, за да може да пъхне пръста си вътре, въпреки че нямаше причина, поради която той да иска да пъха пръста си в непознатата кутия.

Внимателно навлезе вътре. Имате черно копче, което копнееше да докосне. Той го натисна.

Кутията потрепера, изведнъж се изплъзна от ръцете му и премина през облегалката на стола.

Той видя как премина през пода, а след нея остана непокътнатата настилка и нищо повече. Бавно разтвори ръце и се вторачи в дланите си. След това падна на колене и заопипва пода.

Стюардесата, връщайки се с шишето, попита любезно:

— Загубили ли сте нещо, господине?

Госпожа Елис, поглеждайки надолу, извика:

— Джордж!

Господин Елис се изправи. Той беше зачервен и развълнуван.

— Кутията... Тя се изплъзна и потъна...

— Каква кутия, господине? — попита стюардесата.

— Може ли да взема шишето, госпожице? Той спря да плаче — обади се Лаура.

— Разбира се, заповядайте.

Уолтър отвори устата си с готовност, приемайки биберона. Въздушни балончета започнаха да се изкачват през млякото и се чуваха звуци от смукане.

Лаура погледна нагоре лъчезарно.

— Той изглежда добре сега. Благодаря ви, госпожице. Благодаря ви, госпожо Елис. Преди малко ми се струваше, че той не е моето малко бебче.

— Ще се оправи — каза госпожа Елис. — Може да е било от пътуването със самолет. Седни, Джордж.

— Повикайте ме, ако се нуждаете от мен — каза стюардесата.

— Благодаря — отговори Лаура.

— Кутията... — започна господин Елис и спря.

Каква кутия? Той не помнеше никаква кутия.

Но едно съзнание на борда на самолета можеше да проследи черния куб, когато се спускаше по параболата, невъзпрепятстван от вятъра или въздушното съпротивление, преминавайки през молекулите от газ, които лежаха на пътя му.

Под него кораловият остров приличаше на малко биволско око върху огромна мишена. Преди, по време на войната, островът можеше да се похвали с летище и постройки. Постройките се бяха срутили, летището представляваше изчезваща линия и островът беше празен.

Кубът се удари в мекия листак на една палма и нито един лист не беше наранен. Той премина през стъблото и надолу до корала. Потъна в самата планета без дори и облаче от прах, което да отбележи навлизането му.

Шест метра под повърхността кубът премина в застой и остана неподвижен, смесвайки се напълно с атомите на скалата, но пак оставайки обособен.

Това беше всичко. Идваше нощ, след това ден. Валеше, духаше вятър, а вълните на Пасифика се разбиваха в белия корал. Нищо не се бе случило.

Нищо нямаше да се случи през следващите десет години.

8

— Излъчихме новината, че си успял — каза Ган. — Мисля, че сега трябва да си починеш.

— Да почивам? Сега? Когато съм отново при завършените съзнания? Благодаря ти, но няма нужда. Удоволствието е прекалено голямо.

— Това толкова много ли те подразни? Интелект без мисловен контакт?

— Да — отговори кратко Рой.

Ган тактично се въздържа от желанието да последва линията на губещата се мисъл.

Вместо това той попита:

— А повърхността?

— Направо ужасна. Това, което древните наричали „слънце“, е непоносимо ярко петно над главата. То, както изглежда, е източник на светлина и се променя периодично. С други думи „ден“ и „нощ“. Има също така и непредсказуеми промени.

— „Облаци“, може би — каза Ган.

— Защо „облаци“?

— Знаеш старата фраза: „Облаци закриха слънцето“.

— Така ли мислиш? Да, възможно е.

— Добре, продължавай.

— Да видим. „Океан“ и „остров“ вече обясних. „Бурята“ включва влага във въздуха, падаща на капки. „Вятър“ е движение на въздуха с висока скорост. „Гръмотевица“ е или спонтанно неподвижно разтоварване на електричество във въздуха, или силен внезапен шум. „Суграшица“ е падащ лед.

— Това е любопитно — каза Ган. — Откъде пада лед? Как? Защо?

— Нямам никаква представа. Всичко е много променливо. Един път ще бушува буря, друг път не. Както изглежда, на повърхността има

области, където е винаги студено, други области, където е винаги топло и трети, където е топло и студено по различно време.

— Учудващо. Какин част от това, предполагащ, че може да е неправилно тълкуване на чужди съзнания?

— Никаква. Сигурен съм. Всичко беше доста просто. Имах достатъчно време, за да проникна в техните странни съзнания. Прекалено много време.

Мислите му отново се затвориха в усамотение.

— Това е добре — каза Ган. — Непрекъснато се страхувах от нашата склонност да придаваме романтичен характер на т.нар. „Златна епоха“ на нашите предци от повърхността. Чувствах, че ще има силен порив сред нашата група за нов живот на повърхността.

— Не — каза Рой силно.

— Очевидно не. Съмнявам се, че и най-силният сред нас би издържал дори и ден в среда като тази, която описа, с нейните бури, дни, нощи, с нейните неподобаващи и непредсказуеми промени в природата — мислите на Ган бяха доволни. — Утре започваме процеса на прехвърляне. Веднъж на острова... Казваш, че не е населен?

— Изцяло ненаселен. Беше единственият от този тип, над който мина самолетът. Информацията на Центъра беше изчерпателна.

— Добре. Ще започнем действия. Ще минат поколения, Рой, но накрая ще бъдем в дълбините на нов, топъл свят, в чудесни пещери, където регулираната среда ще бъде благоприятна за развитието на всякаква култура и за усъвършенстване.

— И — добави Рой — без какъвто и да било контакт със съществата от повърхността.

— Това защо? — попита Ган. — Въпреки че са примитивни, биха ни били от полза, когато създадем нашата база. Раса, която може да построи самолет, трябва да има някакви способности.

— Не е така. Те са много войнствени, господине. Във всички случаи биха ни нападнали с животинска ярост и...

Ган го прекъсна.

— Притеснен съм от психологическата отсянка, която обгражда забележките ти към съществата от другия свят. Има нещо, което криеш.

— Отначало мислех, че можем да имаме полза от тях, — каза Рой. — Ако не ни позволят да бъдем приятели, можем поне да ги

контролираме. Накарах един от тях да осъществи контакт с вътрешността на куба и това беше трудно. Много трудно. Съзнанията им са съществено различни.

— В какъв смисъл?

— Ако аз трябва да я опиша, не бих нарекъл разликата фундаментална. Но мога да ти дам пример. Аз бях в съзнанието на малко. Те нямат зали за израстване. Малките са поверени на отделни индивиди. Съществото, което се грижеше за моя приемник...

— Да?

— Тя (беше женска) изпитваше особена привързаност към малкото. Имаше чувство за собственост, за родство, което изключваше запаметяващите документи от тяхното общество. Аз като че ли долових слабо част от чувство, което привързва човек към сътрудник или приятел, но беше много по-силно и несдържано.

— Е — каза Ган, — без мисловен контакт те вероятно нямат истинска представа за общество и е възможно да са създадени по елементарни взаимоотношения. Или това е бил патологичен случай?

— Не, не. Това е общоприето. Женската, на която беше поверено малкото, е негова майка.

— Невъзможно. Собствената му майка?

— По необходимост. Малкото е изкарало първата част от своето съществуване в тялото ѝ. Физически вътре. Яйцето на съществото остава вътре в тялото. Там се опложда, расте и излиза живо.

— Велики пещери — каза Ган тихо. Отвращението му беше голямо. — Всяко същество ще знае самоличността на собственото си дете. Всяко дете ще има един баща...

— И той също ще се знае. Моят приемник беше пренесен на осем хиляди километра, доколкото мога да определя разстоянието, за да бъде видян от собствения му баща.

— Невероятно!

— Нужно ли ти е още, за да разбереш, че никога не може да има среща на съзнанията? Разликата е толкова фундаментална, толкова естествена.

Страхът от съжаление обагри мислите на Ган.

— Това е много лошо — каза той. — А аз мислех...

— Какво?

— Мислех, че за първи път ще има два интелекта, помагащи си взаимно. Мислех, че заедно ние можем да се развиваме по-бързо, отколкото отделно. Дори ако имат примитивна технология, както е в действителност, технологията не е всичко. Мислех, че все още е възможно да научим нещо от тях.

— Да научим какво? — попита Рой грубо. — Да познаваме родителите си и да станем приятели с децата си?

— Не. Не, ти си прав. Преградата между нас трябва завинаги да остане непокътната.

Пред лабораторията Рой среща Уенда.

Мислите ѝ бяха наситени с удоволствие.

— Радвам се, че се върна.

Мислите на Рой също бяха приятни. Беше много отпускане да осъществиш чист мисловен контакт с приятел.

МАРСИАНСКИЯТ НАЧИН

1

От входа на малкия коридор между единствените две стаи в предната част на космическия кораб Марио Естебан Риос наблюдаваше кисело как Тед Лонг старателно наглася копчетата на телевизора. Лонг завъртя малко по посока на часовниковата стрелка, после обратно. Картината беше отвратителна.

Риос знаеше, че ще си остане такава. Бяха прекалено далече от Земята и в лоша позиция спрямо Слънцето. Но се предполагаше, че Лонг знае това. Риос постоя до вратата още малко с наклонена глава, за да не опира в горната гредка и тяло, полуобърнато настрани, за да се промуши през тесния отвор. След това влетя в кухнята на кораба, като изхвърчаща от бутилка тапа.

— Какво търсиш? — попита той.

— Мислех, че ще хвана Хилдър — отговори Лонг.

Риос се подпря на ъгъла на масата. Взе конусообразната кана с мляко от помощната лавица точно над главата си. Капакът ѝ пукаше под натиска. Той го завъртя внимателно, докато чакаше да се стопли.

— За какво? — попита той, обърна конуса и засмука шумно. — Според мен, това е напразно губене на енергия.

Лонг погледна нагоре, мръщейки се.

— Прието е да се позволява свободното ползване на лични телевизионни апарати.

— Ако има причина — обади се Риос.

Очите им се срещнаха предизвикателно. Риос имаше тънкото и високо тяло, и изпитото, с хлътнали бузи лице, което почти беше отличителна черта на марсианските боклукчии, тези деца на Космоса, които търпеливо следват космическите маршрути между Земята и Марс. Бледосините очи бяха ниско разположени на кафявото, набръчкано лице, което от своя страна изпъкваше ясно на фона на бялата, обкръжаваща материя, очертаваща вдигнатата яка на неговото космическо кожено яке.

Лонг беше общо взето по-блед и по-нежен. Той имаше някои от чертите на земляните, въпреки че никой второ поколение марсианец не може да бъде землянин в смисъла на земен човек. Собствената му яка беше прехвърлена назад и тъмнокестенявата му коса свободно се откриваше.

— Какво наричаш причина? — попита Лонг.

Тънките устни на Риос станаха още по-тънки. Той каза:

— Имайки предвид, че както изглежда няма да имаме приходи от това пътуване, ми се струва, че всяко изразходване на енергия е без причина.

— Щом като губим пари, не е ли по-добре да се връщаш на поста си? Ти си на смяна.

Риос изсумтя и прекара палец и показалец по наболите по брадата му косми. Той стана и запристъпва тежко към вратата, а неговите меки, тежки обувки заглушаваха шума на стъпките му. Спря, за да погледне терморегулатора, след което се обърна в изблик на гняв.

— *Знаех си*, че е топло. Къде мислиш, че се намираш?

Лонг отговори:

— Четиридесет градуса не е много.

— За теб може би не е. Но това е Космос, а не затоплен офис в железните мини.

Риос завъртя лоста на терморегулатора надолу до минимум с бързо движение на палеца.

— Слънцето топли достатъчно.

— Кухнята не е от страната на Слънцето.

— Топлината ще проникне и тук, по дяволите.

Риос премина през вратата и Лонг гледа след него в продължение на един дълъг момент, след което се обърна отново към телевизора. Той не включи терморегулатора.

Картината все още трептеше лошо, но това беше нормално. Лонг разгъна един стол от стената. Той се наведе, изчаквайки формалните съобщения, кратката пауза преди бавното вдигане на завесите, светлината на прожектора, обхващаща добре познатата брадата фигура, която се приближавате и уголемявате, докато накрая запълни екрана.

Гласът, внушителен дори през граченето и свиренето, причинени от електронните бури на тридесет милиона километра, започна:

— Приятели! Мои съграждани от Земята!...

2

Ухото на Риос долови част от радиосигнал, когато влезе в пилотската стая. За момент дланите му се изпотиха, защото му се стори, че това е писукане на радар. На теория той не би трябвало да напуска пилотската стая докато е дежурен, въпреки че всички боклукчии го правеха. Това все още беше обичайният кошмар — да се появи внезапно някоя неочаквана плячка точно в тези пет минути, когато си отскачил за едно кафе, защото ти се е струвало, че Космосът е спокоен. Знае се, че този кошмар се е случвал.

Риос включи мултискенера. Това беше загуба на енергия, но вместо да се тревожи дали е пропуснал нещо, можеше да се увери.

Космосът беше спокоен, ако се изключи отдалеченото ехо от съседни кораби по боклукчийския маршрут.

Той скачи веригата на радиопредавателя и русата дългочоса глава на Ричард Свенсън, втория пилот на следващия кораб в посока към Марс, го запълни.

— Здравей, Марио — каза Свенсън.

— Здравей. Какво ново?

Измина секунда и кратка пауза преди да получи отговора на Свенсън, понеже скоростта на електромагнитното излъчване не беше голяма.

— Какъв ден *имах*.

— Случило ли се е нещо?

— Имах плячка.

— Това е добре.

— Да, ако я бях хванал — каза Свенсън мрачно.

— Какво е станало?

— По дяволите, прицелих се в грешна посока.

Риос не беше толкова глупав, че да се изсмее. Той попита:

— Как го направи?

— Не бях виновен аз. Проблемът беше, че контейнерът се движеше извън еклиптика. Можеш ли да си представиш глупостта на

пилот, който да не може да се справи както трябва с отцепващата маневра? Откъде можех да знам? Имах разстоянието до контейнера и разчитах на това. Просто предположих, че орбитата му е в обичайната траекториална група. Ти не би ли постъпил така? Отправих се по това, което мислех, че е добра линия на пресичане и това стана пет минути преди да забележа, че разстоянието още се увеличава. Тогава взех ъгловите проекции на предмета, но беше вече късно да го настигна.

— Някое от другите момчета хвана ли го?

— Не. Далече е от еклиптика и ще продължи да се движи така завинаги. Но не това ме притеснява толкова много. Това беше само куп от вътрешността. Не искам да ти казвам колко двигателна мощност загубих, за да увелича скоростта и след това, за да се върна обратно на позиция. Трябваше да чуеш Кнут.

Кнут беше брат и партньор на Ричард Свенсън.

— Бесен, а? — каза Риос.

— Бесен? Искаше да ме убие! В Космоса сме вече пет месеца и става малко гадно. Нали знаеш.

— Знам.

— Ти какво правиш, Марио?

Риос направи презрително движение.

— Колкото, толкова през този курс. Два корпуса през последните две седмици и трябваше да преследвам всеки от тях по шест часа.

— Големи ли са?

— Майтап ли си правиш? Мога да ги премеря на ръка, някъде около Фобос. Това е най-лошото пътешествие, което някога съм имал.

— Колко още ще останете?

— Ако зависи от мен, можем да прекъснем още утре. Били сме навън само два месеца, а аз вече ругая Лонг непрекъснато. Имаше временно прекъсване, преди всичко и във връзка с електромагнитното изместване.

— Той всъщност какво представлява? Лонг имам предвид — каза Свенсън.

Риос погледна през рамото си. Можеше да чуе мекото хрущящо мърморене на телевизора в кухнята на кораба.

— Не мога да го разбера. Около седмица след началото на пътешествието ме пита: „Марио, ти защо си станал боклукчия?“ Аз само го погледнах и казах: „За да припечелвам нещо. А ти защо

мислиш?“ Искам да кажа какъв, по дяволите, е този въпрос? Защо някой е боклукчия? „Както и да е, казва, не е това причината, Марио.“ Виждаш ли, *той* ще обяснява на *мен*. И казва: „Ти си боклукчия, защото това е част от начина на живот на марсианците.“

— Какво е искал да каже с това? — попита Свенсън.

Риос сви рамене.

— Така и не го попитах. Сега седи там и слуша ултра-микровълни от Земята. Слуша някакъв землянин, наречен Хилдър.

— Хилдър? Землянски политик, член на законодателния съвет или нещо такова, нали?

— Точно така. Или поне мисля, че е така. Лонг винаги прави такива неща. Донесе шест килограма книги със себе си, всичките за Земята. Просто излишно тегло.

— Е, той е твой партньор. И говорейки за партньори, мисля да се връщам на работа. Ако пропусна друга плячка, наоколо ще има убийство.

Свенсън изчезна и Риос се облегна назад. Той гледаше непрекъснатата зелена линия, която представляваше скенерът за вибрации. Включи за секунда и мултискенера. Космосът все още беше чист.

Той се почувства по-добре. Лошият период е по-лош, ако боклукчиите около теб улавят контейнер след контейнер. Ако контейнерите се движат спираловидно, ще попаднат във фабриката за преработка на отпадъци с всяка друга търговска марка, освен твоята собствена. Тогава той успя и да се отърве от част от яда си към Лонг.

Беше грешка да работи с Лонг. Винаги беше грешка да се сработваш с новак. Мисли си, че това, което искат, е разговор, особено Лонг с неговите вечни теории за Марс и новата му важна роля за човешкия прогрес. Точно така го каза — човешкия прогрес. Марсианският начин на живот. Новото творческо малцинство. И всичките пъти, когато това, което Риос искаше, не беше разговор, а плячка, няколко контейнера, които да нарекат свои.

Тук той нямаше никакъв избор, наистина. Лонг беше доста известен на Марс и правеше добри пари като минен инженер. Беше приятел на специалния пълномощник Санков и е бил на една-две кратки мисии като боклукчия преди. Не можеш да отхвърлиш някой

точно преди изпробването, въпреки че изглежда смешно. Защо минен инженер с удобна работа и добри пари ще иска да се мотае в Космоса?

Риос никога не бе задавал този въпрос на Лонг. Боклукчиите партньори са прекалено близки един на друг, та любопитството да е нещо желателно, а понякога дори е признак на предпазливост. Но Лонг говореше толкова много, че сам отговори на въпроса.

— Трябваше да дойда тук, навън, Марио — каза той. — Бъдещето на Марс не е в мините. То е в Космоса.

Риос се чудеше какво ще бъде, ако опита да пътешества сам. Всички казват, че е невъзможно. Дори ако не се броят пропуснатите възможности, когато човек трябва да се откаже от наблюдението, за да спи или да се занимава с други неща, беше ясно, че човек сам в Космоса би се почувствал непоносимо потиснат за сравнително кратко време.

Взимането на партньор прави шестмесечното пътешествие възможно. Квалифициран екипаж би бил най-добрият вариант, но никой боклукчия не би могъл да изкарва пари с кораб, достатъчно голям, за да побере такъв екипаж. Целият капитал ще отиде само за придвижването!

Дори и на двама не им е много забавно в Космоса. Обикновено трябва да сменят партньорите при всяко пътешествие и с някои можеш да издържиш навън по-дълго, отколкото с други. Ето Ричард и Кнут Свенсън. Те работят заедно всеки пет или шест пътешествия, защото са братя. И все още всеки път, когато са заедно, се появява постоянно увеличаващо се напрежение и антагонизъм след първата седмица.

Е, добре. Космосът беше чист. Риос би се чувствал по-добре, ако можеше да се върне в кухнята и да изглади всички неразбирателства с Лонг. Можеше също така да покаже, че има опит в Космоса и е в състояние да се справи с неговите капризи, ако се наложи.

Той се изправи и направи трите крачки, необходими, за да се достигне ниското тясно коридорче, свързващо двете стаи на космическия кораб.

3

Риос отново постоя на входа за момент, наблюдавайки. Лонг беше погълнат от трептящия екран.

Риос каза дрезгаво:

— Ще включа терморегулатора. Няма проблеми — можем да отделим енергия.

Лонг кимна.

— Както искаш.

Риос направи колеблива крачка обратно. Космосът беше спокоен, така че по дяволите да седиш и да гледаш в еднообразна, зелена, неписукаща линия.

— За какво говори землянинът? — попита той.

— Най-вече за историята на пътуването в Космоса. Стари неща, но добре ги представя. Осигурил е всичко: цветни графики, анимация, заемки от стари филми, всичко.

Като че ли за да подкрепи забележката на Лонг, брадатата фигура се загуби от погледа и напречен разрез на космически кораб премина по екрана. Гласът на Хилдър продължи, изтъквайки по-интересните особености, които се появяваха в схематичен цвят. Комуникативната система на кораба се очерта в червено, докато той говореше за нея, складовете за провизии, помещенията, микрореакторът за енергия, кибернетичните вериги...

След това Хилдър отново се появи на екрана.

— Но това е само пътническата част на кораба. Какво го движи? Какво го кара да излети от Земята?

Всеки знаеше какво движи космически кораб, но гласът на Хилдър беше като наркотик. Той представи задвижващата система на космическия кораб като тайната на вековете, като решаващо откритие. Дори Риос почувства лек трепет от вълнение, въпреки че беше прекарал по-голямата част от живота си на борда на кораба.

Хилдър продължи:

— Учените го наричат с различни имена. Наричат го Закон за действието и противодействието. Понякога го наричат Трети закон на Нютон. Друг път — запазване на инерцията. Но на нас не ни трябват никакви имена. Можем да използваме здравия си разум. Когато плуваме, изтласкваме водата назад и се придвижваме напред. Когато ходим, ние осъществяваме натиск надолу към земята и се движим напред. Когато летим с жиромобила, изтласкваме въздух назад и се движим напред. Нищо не може да се придвижи напред, ако друго нещо не се придвижи назад. Това е старият принцип: не можеш да вземеш нещо от нищо. Сега си представете космически кораб, който тежи стотици хиляди тона да се издига над земята. За да направи това, нещо друго трябва да бъде изтласкано надолу. Тъй като космическият кораб е много тежък, огромно количество материал трябва да бъде изместено надолу. Толкова много материал, че на практика той не може да се побере на борда на кораба. Специално отделение трябва да бъде построено отзад, за да го побере.

Хилдър отново изчезна и се появи корабът. Той се смали и зад него изникна пресечен конус. Вътре се появиха думи в светложълто: „Материал за изхвърляне“.

— Но сега — каза Хилдър — общото тегло на кораба е много по-голямо. Нуждае се от все повече и повече двигателна сила.

Корабът се смали съвсем, за да се добави друг, по-голям контейнер и още един — огромен. Същинският кораб, пътническото отделение, беше малка точка на екрана, блестяща червена точка.

Риос каза:

— По дяволите, това го знаят и в детската градина.

— Но не и хората, на които говори, Марио — отвърна Лонг. — Земята не е Марс. Сигурно има милиарди земни жители, които никога не са виждали космически кораб, не знаят нищо за него.

— Когато материалът в големия корпус се изразходи — продължи Хилдър, — корпусът се отцепва. И след това се изхвърля.

Най-външният контейнер се отдели, поклащайки се на екрана.

— Тогава се маха и вторият. И след това, ако пътешествието е дълго, се изхвърля и последният — каза Хилдър.

Сега корабът беше само една малка червена точка с три контейнера, които се движеха, загубени в пространството. Хилдър продължи:

— Тези контейнери съответстват на стотици хиляди тона волфрам, магнезий, алуминий и стомана. Те са изчезнали завинаги от Земята. Марс е заобиколен с боклукчий, чакащи по маршрутите на космическите пътувания, чакащи изхвърлените контейнери, хващат ги в мрежата си и им слагат печат, запазвайки ги за Марс. Не плащат дори и стотинка на Земята за тях. Те са спасено имущество. Принадлежат на кораба, който ги е открил.

— Ние рискуваме своите вложения и своя живот — обади се Риос. — Ако ние не ги съберем, никой не ги получава. Каква загуба е това за Земята?

— Виж — каза Лонг, — той говори не за нещо друго, а за разходите, които Марс, Венера и Луната костват на Земята. Това е просто още една причина за загуби.

— Те ще си вземат своето. Всяка година изкарваме повече желязо от предишната.

— И по-голямата част се връща обратно на Марс. Ако може да се вярва на изчисленията му, Земята е вложила двеста милиарда долара в Марс, а е получила обратно желязо за около пет милиарда. Вложени са петстотин милиарда долара в Луната, а са възвърнати малко над двадесет и пет милиарда от магнезий, титаний и разнородни леки метали. Инвестирани са петдесет милиарда долара във Венера, а нищо не е получено. Ето това е, което наистина интересува данъкоплатците на Земята — парите от данъци излизат. Нищо не влиза.

Екранът беше затъмнен, докато говореше с диаграми за боклукчиите по маршрутите до Марс. Малки, хилещи се карикатури на кораби, протегнали тънки слаби ръце, които търсят пипнешком разхвърляните контейнери, сграбчват ги, слагат им надпис „Собственост на Марс“ с блестящи букви, след което ги свалят до Фобос. Хилдър отново започна:

— Те ни казват, че вероятно ще ни върнат всичко. Вероятно! Веднъж само да станат действащо предприятие! Но ние не знаем кога ще бъде това. След един век? Хиляда години? Милион години? „Вероятно.“ Нека да им повярваме. Някой ден ще ни върнат всичките метали. Някой ден ще произвеждат собствена храна, ще използват собствена енергия, ще живеят самостоятелен живот.

Но едно нещо никога не могат да ни върнат. Не и за сто милиона години. *Водата.*

Марс има малко вода, защото е прекалено малка. Венера почти няма вода, защото е твърде гореща. Луната няма никаква вода, защото е твърде малка и твърде гореща. Така че Земята трябва да осигури не само питейна вода и вода за миене на планетяните, но и вода, за да се поддържат индустриите им, които твърдят, че ще бъдат развити, но дори вода, която ще бъде похабена с милиони тонове. Каква е движещата сила, която използват космическите кораби? Какво е това, което отделят след себе си, за да могат да се движат напред? Едно време това са били газовете, получени от горенето. Това е било много скъпо. Тогава е бил изобретен протоновият микрореактор — евтин източник на енергия, който може да загрее всяка течност, докато не се превърне в газ с високо налягане. Коя е най-евтината и изобилна течност на разположение? Водата, разбира се.

Всеки космически кораб напуска Земята, носейки приблизително един милион тона, не литри — тонове вода, с единствената цел да я откара в Космоса, за да се увеличава или намалява скоростта.

Нашите предшественици са изгаряли петрола на Земята безразсъдно и упорито. Необмислено са унищожавали каменните й въглища. Ние ги презираме и осъждаме за това, но те поне са имали това извинение — мислели са, че когато нуждите нараснат, ще бъдат открити заместители. И са били прави. Имаме нашите планктонови стопанства и протонови микрореактори. Но нямаме заместител на водата. Никакъв. И никога няма да има. И когато нашите потомци съзрат пустинята, която ще направим от Земята, какво извинение ще намерят за нас? Когато дойде жаждата и нарасне...

Лонг се наведе и изключи телевизора.

— Това ме тревожи. Проклетият глупак е предназначено... Какво става?

Риос се беше изправил на крака разтревожено.

— Трябва да наблюдавам писукането.

— По дяволите, писукането.

Лонг също стана, следвайки Риос през тесния коридор и застана в пилотската стая.

— Ако Хилдър прокара това, ако има смелостта да направи истинска сензация от това... Хей!

Той също го беше видял. Писукането беше първокласно, следващо сигнал като хрътка след механичен заек.

Риос бърбореше:

— Космосът беше чист, казвам ви, *чист*. В името на Марс, Тед, не се вкопчвай в мен. Виж дали можеш да я набележиш визуално.

Риос работеше бързо с ефективността, която беше резултат от почти двадесет години в боклукчийския бизнес. Определи разстоянието за две минути. След това, спомняйки си опита на Свенсън, измери ъгъла на отклонение, както и радиалната честота. Той извика на Лонг:

— Едно цяло и седемдесет и шест радиана. Човече, не можеш да го пропуснеш.

Лонг стаи дъх докато нагласяваше нониуса.

— Само на половин радиан е от Слънцето. Това сигурно е по-голям лъч — той увеличи образа толкова, колкото беше възможно, наблюдавайки единствената „звезда“, която се движеше и формата ѝ издаваше, че не е никаква звезда.

— Започвам, каквото и да става — каза Риос. — Не можем да чакаме.

— Готово, готово.

Образът беше все още твърде малък, че да ѝ придаде определена форма, но точката, която Лонг наблюдаваше, блясваше и потъмняваше ритмично, тъй като контейнерът се въртеше и отразяваше слънчевата светлина с напречните сечения на различни страни.

— Задръж.

Първата от много тънки силни струйки пара бликна от съответните отвори, оставяйки дълги следи от ледени микрокристалчета, които проблясваха неясно в бледото сияние на далечното Слънце. Те се разпръснаха след около сто километра. Една струйка, след това друга и друга, когато боклукчийският кораб излезе от постоянната си траектория и пое по допирателната към курса на контейнера.

— Движи се като комета в перихелий — извика Риос. — Тези проклетци пилоти от Земята умишлено изхвърлят контейнерите по този начин. Бих искал да...

Той изрази чувствата си в необуздан гняв, като пускаше пара и отново я спираше, докато хидравличната основа на неговия стол не профуча назад с цял метър и Лонг не бе в състояние да се задържи за перилата.

— Имай милост — замоли се той.

Но Риос следеше точките.

— Човече, ако не можеш да го направиш, остани си на Марс.

Струйките пара продължаваха да бумтят отдалечено.

Радиото се включи. Лонг успя да се наведе през това, което изглеждаше като меласа и осъществи контакт. Беше Свенсън, разгневен. Той изкрещя:

— Къде, по дяволите, отивате, момчета? Ще бъдете в моя сектор след десет секунди.

— Преследвам контейнер — отговори Риос.

— В моя сектор?

— Тръгна от моя, а и ти не си в позиция да го хванеш. Изключи радиото, Тед.

Корабът трещеше през пространството, трясък, който можеше да бъде чуто само на борда. Тогава Риос спря на интервали моторите и тези интервали бяха достатъчно кратки, за да накарат Лонг да се претърколи напред. Внезапната тишина дразнеше ушите повече, отколкото шумът, който я предхождаше. Риос каза:

— Добре. Подай ми телескопа.

И двамата погледнаха през него. Контейнерът сега беше правилно отрязан конус, премията се с бавна тържественост, докато преминаваше покрай звездите.

— Без съмнение, това е първокласен контейнер — каза Риос със задоволство. Имаше предвид гигант сред контейнерите. Това щеше да покрие разходите им.

— Появила се е друга точка на скенера. Мисля, че това е Свенсън, следва ни — обади се Лонг.

Риос й хвърли бегъл поглед.

— Няма да ни хване.

Контейнерът ставаше все по-голям, изпълвайки обектива на телескопа.

Ръцете на Риос бяха на лоста за харпуна. Той почака, два пъти нагласи ъгъла с микроскопична точност и отпусна необходимата дължина. Тогава дръпна силно, изстрелвайки харпуна.

В първия момент нищо не се случи. След това метално дебело въже, подобно на примка се плъзна по обектива, движейки се към контейнера като кобра. Удари се в него, но не можа да се захване. Ако

се беше захванало, щеше да го омотае като с паяжина. Контейнерът се въртеше със сила, равняваща се на хиляди тонове. Това, което направи кабелът, беше, че образува силно магнитно поле, което действаше като спирачка на контейнера.

Още едно въже и после още едно бяха запратени. Риос ги изстреля в почти безсмислен разход на енергия.

— Ще го хвана този! В името на Марс, ще го хвана!

Той спря, когато две дузини въжета се опъваха между кораба и контейнера. Ротационната енергия на контейнера, превърнала се при спирането в топлина, беше повишила неговата температура до точка, при която радиацията му може да бъде засечена от измервателните уреди на кораба.

— Искаш ли аз да поставя нашия знак? — попита Лонг.

— Нямам нищо против. Но недей да го правиш, ако не искаш. Аз съм дежурен.

— Нямам нищо против.

Лонг се вмъкна в скафандъра си и излезе от шлюза. Най-сигурният знак, че е новак в играта беше това, че можеше да преброи колко пъти е излизал в Космоса със скафандър. Това беше петият път.

Той тръгна по най-близкия кабел, поставяйки ръка над ръка, чувствайки вибрациите на примката по металните си ръкавици.

Лонг отбеляза с горене серийния им номер върху мекия метал на контейнера. Нямаше нищо, което да окисли стоманата в пустотата на Космоса. Тя просто се стопи, изпари се, след което се кондензира на няколко метра от енергийния лъч, превръщайки повърхността, която докосне, в сива прахообразна мъглявина.

Лонг се заклатушка обратно към кораба.

Отново вътре, той свали своя шлем, бял, покрит със скреж, който се появи веднага щом влезе.

Първото нещо, което чу, беше гласът на Свенсън, идващ от радиото, почти неузнаваем от гняв.

— ... направо при Специалния пратеник. По дяволите, в тази игра има правила.

Риос се беше отпуснал, без да се смущава от него.

— Виж, той навлезе в моя сектор. Късно го забелязах и трябваше да го преследвам в твоя. Ти не би могъл да го хванеш дори и със съдействие от Марс. Това е всичко... Лонг, ти се върна.

Той прекъсна връзката.

Сигналният бутон отчиташе сигнали, но той не им обръщаше внимание.

— Той ще отиде при Специалния пратеник? — попита Лонг.

— Няма начин. Говори така, за да излезе от тази монотонност. Нищо не искаше да каже с това. Знае, че контейнерът е наш. Какво ще кажеш за това парче, Тед?

— Не е лош.

— Не е лош? Великолепен е. Почакай. Ще го обиколим.

Страничните мотори изпуснаха пара и корабът започна бавно да обикаля около контейнера. Контейнерът го последва. След тридесет минути те представляваха гигантско кълбо, движещо се в пустотата на Космоса. Лонг провери *ефемеридата* за позицията на Деймос.

В точно изчислен момент възетата спряха магнитното си поле и контейнерът продължи да лети диагонално по траекторията, която за около един ден щеше да го отведе близо до складовете за контейнери на марсианския спътник.

Риос го гледаше как се отдалечава. Той се чувстваше добре. Обърна се към Лонг.

— Това е един чудесен ден за нас.

— Ами речта на Хилдър? — попита Лонг.

— Какво? Кой? О, това ли. Слушай, ако започна да се тревожа за всяко нещо, което някой проклет землянин каже, никога няма да мога да заспя. Остави това.

— Не мисля, че трябва да го оставяме.

— Ти си откачил. Не ме занимавай с това. По-добре дремни.

Тед Лонг откри, че ширината и височината на градската главна улица са различни. Изминаха два месеца откакто Специалният пратеник наложи мораториум върху боклукчийството и беше изтеглил всички кораби и това чувство за провалено бъдеще не бе спряло да го вълнува. Дори мисълта, че мораториумът бе наречен отлагане на решение от страна на Земята да приложи своето ново намерение за икономия на водата чрез ограничаване на дажбите за боклукчиите, не го потисна съвсем.

Покривът на булеварда беше боядисан в блестящо светлосиньо, може би като старомодна имитация на Земното небе. Тед не беше сигурен. Стените бяха надупчени от прозорците на магазините.

По-далече, над шума от уличното движение и непостоянния тропот на хорските крака, минаващи покрай него, той можеше да чуе периодичното взривяване, тъй като в кората на Марс се дълбаеха нови канали. Той помнеше такива взривове още от малък. Повърхността, върху която ходеше сега, беше част от солидна, цяла скала, когато той се беше родил. Градът растеше и щеше да продължи да расте само ако Земята позволише това.

Той зави в пресечката, която беше по-тясна, не толкова блестящо украсена и където витрините на магазините отстъпваха място на жилищните сгради, всяка със собствена редица лампи отпред. Купувачите и уличното движение бяха заместени от по-бавно движещи се индивиди и крещящи малчугани, които досега са бягали от майчините повиквания за вечеря.

В последната минута Лонг си спомни за общоприетата любезност и се отби в магазина за вода на ъгъла. Той подаде своята манерка.

— Напълни я.

Пълничкият магазинер развинти капачката и погледна с едно око в отвора. Разклати малко манерката и я остави да бълбука.

— Не е останало много — каза той бодро.

— Не е — съгласи се Лонг.

Магазинерът наля бавно вода, държейки гърлото на манерката близо до чучура, за да не се излее. Уредът за измерване на количеството забръмча. Той завинти капачката.

Лонг подаде няколко монети и си взе манерката. Тя издрънча, когато се удари в хълбока му, тежаща приятно. Никога не трябва да се ходи на посещение в семейство без пълна манерка. Между приятели това беше без значение. Или поне не от такова голямо значение.

Той влезе в коридора на двадесет и седми номер, изкачи се по няколкото стъпала и постави палеца си на звънеца. Шум от гласове можеше да бъде чул доста ясно.

Единият беше женски глас, доста писклив.

— На теб не ти пречи да приемаш приятелите си боклукчии тук, нали? Предполага се, че аз трябва да съм благодарна за това, че не стоиш в къщи повече от два месеца в годината. О, прекалено достатъчно е, ако прекараш с мен ден или два. След това отново са боклукчиите.

— В къщи съм си от доста време — каза мъжки глас, — а това е бизнес. В името на Марс, отпусни се, Дора. Скоро ще бъдат тук.

Лонг реши да изчака малко, преди да позвъни. Така можеше да намерят някоя по-неутрална тема.

— Какво ме интересува, ако дойдат? — отвърна Дора. — Нека да ме чуят. И това ще стане веднага, след като Специалният пратеник наложи мораториума за постоянно. Чуваш ли?

— А ние от какво ще живеем? — каза мъжкият глас разгорещено. — Обясни ми.

— Ще ти обясня. Можеш да си намериш прилична, почтена работа тук на Марс, също като всички останали. Аз съм единствената в тази жилищна сграда, която е вдовица на боклукчия. Точно такава съм аз — вдовица. Аз съм по-зле от вдовица, защото ако бях такава, поне щях да имам възможност да се омъжа за някой друг... Какво каза?

— Нищо, абсолютно нищо.

— О, знам какво каза. Слушай сега, Дик Свенсън...

— Само казах — извика Свенсън, — че затова боклукчиите обикновено не се женят.

— Ти също не трябваше да се жениш. Омръзна ми всеки съсед да ме съжалява, да се хили самодоволно и да пита кога ще се

прибереш. Другите хора могат да бъдат минни инженери, администратори или да прокарат тунели. Поне жените на тези, които прокарат тунели, имат приличен семеен живот и децата им не растат като изпечени хулигани. Питър можеше също така да няма баща...

Тънко момчешко гласче се чу през вратата (идваше от по-далече, като че от друга стая).

— Хей, мамо, какво е това изпечен хулиган?

Гласът на Дора леко се повиши.

— Питър! Гледай си домашното.

— Не е хубаво да говориш така пред детето — каза тихо Свенсън. — Каква представа ще си създаде за мен?

— Тогава си стой вкъщи и му създай по-добра представа.

Гласът на Питър се чу отново.

— Мамо, аз ще стана боклукчия, когато порасна.

Чуха се забързани стъпки. За момент нямаше никакви шумове, след което последваха писъци:

— Мамо! Хей, мамо, пусни ми ухото! Какво съм направил? — и подсмърчане в тишината.

Лонг видя възможност. Той силно натисна звънеца.

Свенсън отвори вратата, пригладжайки косата си с две ръце.

— Здравей, Тед — каза той тихо, а след това високо. — Дора, Тед е тук. Къде е Марио?

Дора излезе от другата стая, дребна мургава жена, с тънък нос и коса, започнала да посивява на места, откриваща челото й.

— Здравей, Тед. Вечерял ли си?

— Доста добре хапнах, благодаря. Не ви прекъсвам, нали?

— Съвсем не. Приключихме отдавна. Искаш ли кафе?

— Да.

Тед свали манерката си и я подаде.

— За Бога, няма нужда, имаме достатъчно вода.

— Настоявам.

— Е, тогава...

Тя се върна в кухнята. През люлеещата се врата Тед успя да зърне съдове натрупани в Секотерг, „машината, която мие без вода, изсмуква и абсорбира мазнината и мръсотията за един миг. Един литър вода ще изплакне осем квадратни метра повърхност на съдове. Купете

Секотерг, Секотерг не само почиства, но и прави съдовете ви блестящи без излишен разход на вода...”

Мелодията започна да се върти постоянно и главата му и Лонг реши да я заглуши, като проговори.

— Как е Пит? — попита той.

— Чудесно, чудесно. Сега е в четвърти клас. Знаеш, че не прекарвам много време с него. Та когато се прибрах последния път, той ме погледна и каза...

Той продължи в този дух на похвали за умни деца от не чак толкова умни родители още малко.

Звънецът на вратата звънна и Марио Риос влезе, намръщен и зачервен.

Свенсън бързо пристъпи към него.

— Слушай, недей да споменаваш нищо за лов на контейнери. Дора още си спомня онзи път, когато прибра първокласният контейнер от моята територия, а сега е в едно от своите настроения.

— Кой, по дяволите, иска да говори за контейнери?

Риос свали подплатеното с кожа яке, метна го върху облегалката на стола и седна.

Дора влезе през летящата врата, погледна новодошлия с изкуствена усмивка и каза:

— Здравей, Марио. Искаш ли и ти кафе?

— Да — отговори той, посягайки автоматично към своята манерка.

— Използвай моята вода, Дора — каза Лонг бързо. — Ще има да ми връща.

— Добре — съгласи се Риос.

— Какво е станало, Марио? — попита Лонг.

Риос започна тежко:

— Хайде, кажи, че си ме предупредил. Преди една година, когато Хилдър правеше онова изказване, ти ме предупреди. Кажи го.

Лонг сви рамене.

— Определили са квотата — продължи Риос. — Новината дойде преди петнадесет минути.

— Е?

— Петдесет хиляди тона вода за едно пътешествие.

— Какво? — извика Свенсън разгорещено. — Не можеш дори да излетиш от Марс с петдесет хиляди!

— Така стоят нещата. Това е умишлено намаляване. Вече никакво боклукчийство.

Дора се появи с кафето и сипа на всички.

— Защо казвате, че няма да има никакво боклукчийство? — тя седна решително, а Свенсън изглеждаше безпомощен.

— Изглежда — каза Лонг, — че ни определят по петдесет хиляди тона, а това означава, че не можем да пътешествуваме.

— И какво от това? — Дора отпи от кафето си и се усмихна весело. — Ако питате мен, това е хубаво. Време е всички вие, боклукчии, да си намерите хубава, постоянна работа тук, на Марс. Сериозно говоря. Това живот ли е, да обикаляш Космоса...

— Дора, моля те — каза Свенсън.

Риос щеше да изсумти. Дора повдигна вежди.

— Просто си изказах мнението.

— Моля, чувствайте се свободна да го правите. Но бих искал да кажа нещо. Петдесет хиляди са само подробност. Знаем, че Земята, или поне партията на Хилдър, иска да трупа политически дивиденди от кампанията за икономия на водата, така че ние сме в лошо положение. Трябва да намерим вода по някакъв начин или ще ни притиснат отвсякъде, нали така?

— Със сигурност — каза Свенсън.

— Но въпросът е как, нали така?

— Ако трябва да се търси вода — каза Риос във внезапен словесен изблик, — има само едно нещо, което може да се направи и вие го знаете. Ако земяните не ни дават вода, ние ще си вземем. Водата не им принадлежи, само защото техните бащи и дядовци са били толкова проклето вманиачени да напуснат дебелията си планета. Водата принадлежи на всички хора, където и да са. Ние сме хора, тогава и водата е наша. Ние имаме право на нея.

— Как предлагаш да я вземем? — попита Лонг.

— Лесно! Имат океани с вода на Земята. Не могат да поставят пазач на всеки квадратен километър. Можем да навлезем от тази страна на Земята, на която е нощ, когато си пожелаем, да напълним контейнерите си и след това да си заминем. Как могат да ни спрат?

— По половин дузина начини, Марио. Ти как засичат контейнери в Космоса на разстояние сто хиляди километра? Един тънък метален контейнер в огромния Космос? Как? С радар. Мислиш ли, че на Земята няма радари? Мислиш ли, че ако Земята разбере, че ние планираме източване на вода, ще ѝ бъде трудно да приготви мрежа от радари, за да засече кораби, идващи от Космоса?

Дора се намеси възмутено.

— Ще ти кажа едно нещо, Марио Риос. Моят съпруг няма да бъде част от никакво внезапно нападение, за да вземе вода и да продължи с боклукчийството.

— Не става въпрос само за боклукчийство — каза Марио. — После ще започнат да ограничават всичко. Трябва да ги спрем сега.

— Но ние не се нуждаем от водата им — намеси се Дора. — Ние не сме Луната или Венера. Изпомпваме достатъчно вода от полярните капсули за всички нужди. Ние имаме кранче за вода в този апартамент. Има по едно във всеки апартамент в тази жилищна сграда.

— Използването на вода за домашни нужди е само малка част. Миньорите използват вода. А какво ще правим с хидропоничните резервоари? — попита Лонг.

— Точно така — каза Свенсън. — Ами хидропоничните резервоари, Дора? Трябва да имаме вода и е време да започнем да отглеждаме своя собствена прясна храна, вместо да живеем от кондензирания боклук, който докарват от Земята.

— Чуй го — каза презрително Дора. — Какво знаеш ти за прясната храна? Никога не си ял такава.

— Ял съм повече отколкото си мислиш. Помниш ли онези моркови, които бях донесъл веднъж?

— Е, и какво им беше толкова хубаво? Ако питаш мен, изсушената протохрана е много по-добра. А също и нездравословна. Изглежда, че сега е модерно да се говори за пресни зеленчуци, защото увеличили таксите за тези хидропоники. А и всичко това ще премине.

— Не мисля така — каза Лонг. — Поне не от само себе си. Хилдър вероятно ще бъде следващият Координатор и тогава нещата наистина ще се влошат. Ако ограничат хранителните пратки също както пратките с вода...

— Е, тогава — извика Риос, — какво ще правим? Аз пак казвам — да я вземем! Да вземем водата!

— А аз казвам, че не можем да направим това, Марио. Не виждаш ли, че това, което предлагаш, е начинът, по който действа Земята, начинът на земляните? Опитваш се да следваш пъпната връв, която свързва Марс със Земята. Не можеш ли да се откъснеш от нея? Не можеш ли да откриеш марсианския начин?

— Не, не мога. Предполагам, че ти ще ми го кажеш.

— Да, ако ме слушаш. Когато мислим за Слънчевата система, какво си представяме? Меркурий, Венера, Земя, Луна, Марс, Фобос, Деймос. Ето ги — седем тела. Това е всичко. Но това не представлява и един процент от Слънчевата система. Ние, марсианците, сме точно на ръба на тези деветдесет и девет процента. Някъде там, далеч от Слънцето, има огромни количества вода!

Другите гледаха втренчено. Свенсън каза нерешително:

— Имаш предвид пластовете от лед на Юпитер и Сатурн?

— Не точно тях, но ще признаеш, че това е вода. Пласт от вода, дебел хиляда километра, това е много вода.

— Но всичко е покрито със слоеве амоняк или нещо такова, нали? — попита Свенсън. — А и ние не можем да кацаме на големите планети.

— Знам това — каза Лонг, — но не съм казал, че това е отговорът. Големите планети не са единствените планети там горе. Ами астероидите и естествените спътници? Веста е астероид с диаметър двеста и петдесет километра и трудно можеш да го наречеш нещо друго, освен голямо парче лед. Една от луните на Сатурн е почти само лед. Какво ще кажете за това?

— Бил ли си някога в Космоса, Тед? — попита Риос.

— Знаеш, че съм бил. Защо питаш?

— Разбира се, знам, че си бил, но все още говориш като землянин. Мислил ли си за какви разстояния става дума? Обикновен астероид се намира най-близо на сто и петдесет милиона километра от Марс. Това е два пъти полета от Венера до Марс и знаеш, че някои кораби трудно биха преминали разстоянието на едни път. Обикновено се спира на Земята или на Луната. И освен това, колко дълго очакват да остане някой в Космоса?

— Не знам. Колко ти е максимумът?

— Знаеш колко. Не е нужно да ме питаш. Шест месеца. Това е факт от наръчника. След шест месеца, ако си още в Космоса, се

превръщаш в храна за психотерапевтите. Нали така, Дик?

Свенсън кимна.

— И това са само астероидите — продължи Риос. — Разстоянието от Марс до Юпитер е четиристотин милиона километра, а до Сатурн — милиард и сто и двадесет милиона. Как може някой да се справи с тези разстояния? Да предположим, че пътуваш със стандартната скорост или, да определим по-точно, да кажем, че вдигнеш до шестотин хиляди километра в час. Ще ти отнеме, да видим, оставяме време за ускорение и намаляване на скоростта, около шест или седем месеца, за да стигнеш до Юпитер и почти година, за да стигнеш до Сатурн. Разбира се, би могъл да увеличиш скоростта на сто и шестдесет милиона километра в час теоретично, но откъде ще вземеш вода за това?

— Ей — каза малко гласче, което излизаше от устичка, заобиколена от мръсно после и кръгли очички. — Сатурн!

Дора се завъртя на стола.

— Питър, марш обратно в стаята си!

— О, мамо!

— Недей да ми казваш „О, мамо“. — Тя понечи да стане от стола и Питър избяга в стаята си.

Свенсън каза:

— Дора, защо не му правиш малко компания. Трудно му е да се съсредоточи върху домашното, когато всички ние сме тук и си говорим.

Дора се усмихна решително и остана на мястото си.

— Ще остана тук, докато не открия какво е намислил Тед Лонг. И още от сега мога да ти кажа, че то няма да ми хареса.

Свенсън каза нервно:

— Юпитер и Сатурн са без значение. Сигурен съм, че Тед не е имал предвид тях. Ами Веста? Можем да стигнем там за десет или дванадесет седмици и още толкова обратно. Тя е двеста и петдесет километра в диаметър. Това са тест милиона кубически километра лед!

— И какво от това? — попита Риос. — Какво ще правим на Веста? Ще копаем леда? Ще поставим минна техника? Кажи ми, знаеш ли колко време ще отнеме това?

— Аз говоря за Сатурн, а не за Веста — каза Лонг.

Риос се обърна към въображаема публика.

— Аз му казвам милиард и сто и двадесет километра, а той продължава да говори.

— Добре — започна Лонг, — да видим можеш ли да ми кажеш, откъде знаеш, че можем да издържим в Космоса само шест месеца, Марио?

— Това всеки го знае, но дяволите.

— Защото е в Наръчника за космически полети. Това е факт, установен от земните учени вследствие опита на земни пилоти и космонавти. Продължаваш да разсъждаващ като землянин, а не като марсианец.

— Марсианецът може и да е марсианец, по все пак е човек.

— Как можеш да бъдеш толкова сляп? Колко пъти твои приятели са били навън повече от шест месеца без прекъсване?

— Това е различно — каза Риос.

— Защото си марсианец? Защото си професионален боклукчия?

— Не. Защото не сме на полет. Можем да се върнем на Марс по всяко време, ако пожелаем.

— Да, но не пожелаваме. Това искам да ти кажа. Земляните имат огромни кораби с колекции от филми, с екипаж от петнайсет човека плюс пътниците. Въпреки това те могат да останат навън максимум шест месеца. Марсианските боклукчии имат двустаен кораб и само един партньор. Но ние можем да стоим там повече от шест месеца.

— Предполагам, че искаш да прекараш една година на кораб и да отидеш до Сатурн — обади се Дора.

— Защо не, Дора? — попита Лонг. — Ние можем да го направим. Не разбираш ли, че можем да го направим? Земляните не могат. Те си имат истински свят. Имат открито небе и прясна храна, всичкия въздух и вода, които поискат. Да прекарат дълго време на кораб е ужасна промяна за тях. Именно затова шест месеца са прекалено много за тях. Марсианците са различни. Ние живеем на кораб през целия си живот. Точно това е Марс — кораб. Той е просто един голям кораб, дълъг деветстотин и двадесет километра с една малка стая, населена с петдесет хиляди човека. Затворен е като кораб. Дишаме пакетиран въздух и пием пакетирана вода, които пречистваме отново и отново. Храним се със същите хранителни провизии, с които се храним на кораба. Когато се качим на кораба, правим това, което сме правили цял живот. Можем да издържим много повече от година, ако се наложи.

Дора попита:

— И Дик ли?

— Всички можем.

— Е, Дик не може. Няма проблем за теб, Тед Лонг и за този крадец на контейнери тук, този Марио, да говорите за едногодишен курс. Вие не сте женени. А Дик е. Той си има съпруга и дете и това му е достатъчно. Може да си намери обикновена работа тук, на Марс. Да предположим, че отидете до Сатурн и не откриете вода там. Как ще се върнете? Дори да имате още вода, ще сте свършили храната. Това е най-смешното нещо, което съм чувала.

— Не, слушай сега — каза Лонг напрегнато, — всичко съм обмислил. Говорих със Специалния пратеник Санков и той ще помогне. Но се нуждаем от кораби и хора. Не мога да ги набавя. Хората няма да ме слушат. Аз съм още млад. Вие двамата сте известни и уважавани. Вие сте ветерани. Ако ме подкрепите, дори самите вие да не участвате, ако само ми помогнете да убедя в това останалите, да набера доброволци...

— Първо — прекъсна го ядосано Риос, — ще трябва да обясниш всичко доста по-подробно. Веднъж като стигнем до Сатурн, къде ще търсим водата?

— Точно това му е хубавото, че няма да я търсим — каза Лонг. — Затова избрах Сатурн. Водата там просто се лее в пространството и чака някой да я вземе.

Когато Хамиш Санков пристигна на Марс, нямаше такова нещо като местен марсианец. Сега тук имаше двеста и повече бебета, чиито дядовци са били родени на Марс — марсианци трето поколение.

Когато пристигна, беше още момче, Марс не беше нищо повече от купчина поставени на повърхността космически кораби, свързани с изолирани подземни тунели. През годините той беше видял сгради да израстват и да се разпростират широко, забивайки върхове в тънката атмосфера, невъзможна за дишане. Той беше видял да изникват огромни складове, които биха могли да погълнат цели кораби и техните товари. Той беше видял как мините се превръщат в огромни тунели в кората на Марс, докато населението на планетата се увеличи от петдесет до петдесет хиляди.

Караха го да се чувства стар, всички тези спомени, породени от присъствието на този землянин пред него. Неговият посетител донесе със себе си тези отдавна забравени мисли за нежно топлия свят, който беше толкова мил и внимателен с човешкия род, като майчина утроба.

Землянинът изглеждаше като току-що излязъл от тази утроба. Не много висок, не много слаб, всъщност малко пълничък. Тъмна коса, с добре оформена вълничка в нея, добре оформени малки мустачки, добре почистена кожа. Облеклото му беше по модата и изключително ново и чисто.

Дрехите на Санков бяха марсианско производство, практични и чисти, но доста старомодни. Лицето му беше с остри черти и набръчкано, косата му — чисто бяла, а адамовата му ябълка се повдигаше, когато говореше.

Землянинът беше Майрън Дигби, член на Земния главен съвет. Санков беше Специален пратеник на Марс. Санков каза:

— Това много ни засегна, съветник.

— Засегна и много от нас, специален пратеник.

— Аха. Честно казано, не мога да си го обясня. Разбира се, аз не искам да кажа, че мога да разбера методите на действие на Земята,

въпреки че съм роден там. Трудно се живее на Марс, съветник, и вие трябва да разберете това. Голяма част от пространството на корабите е заето с храна, вода и редица други неща, за да можем да живеем. Не остава много място за книги и филми с новини. Дори телевизионните програми не могат да достигнат Марс, освен за около месец, когато Земята е най-близо, но и тогава никой не разполага с много време за телевизия. В кабинета си получавам седмичен филм резюме от Планетарната преса. Но аз нямам време, за да се занимавам с него. Може да ни наричат провинциални и ще бъдете прави. Когато се случи нещо такова, единственото, което можем да направим, е да се гледаме безпомощно един друг.

Дигби каза бавно:

— Да не искате да кажете, че хората ви на Марс не са чували за кампанията на Хилдър срещу Прахосниците?

— Не, не мога да кажа точно това. Има един млад боклукчия, син на мой добър приятел, който загина в Космоса — Санков се почеса колебливо по врата. — Той има за хоби изучаването на Земната история и други такива неща. Той хваща телевизионни програми, когато е в Космоса и е слушал този човек Хилдър. Доколкото мога да определя, това е било първото изказване на Хилдър срещу Прахосниците. Младежът дойде при мен и ми каза това. Естествено, аз не го взех на сериозно. Следях Планетарната преса известно време след това, но там не се споменаваха много за Хилдър и това го караше да изглежда доста смешен.

— Да, пратеник, всичко изглеждаше като шега, когато започна.

Санков протегна чифт дълги крака отстрани на бюрото си и ги кръстоса при глезените.

— Струва ми се, че все още изглежда като шега. Какви са му аргументите? Ние изразходваме вода. Направил ли е някакви изчисления? Аз ги имам всичките. Накарах да ми ги направят, когато комисията пристигна. Изглежда, че Земята има шестстотин и четиридесет милиона кубически километра вода в своите океани и всеки кубически километър тежи четири и половина милиарда тона. Това е много вода. Сега ние използваме част от тази маса в космически полети. По-голямата част от натоварването е в гравитационното поле на Земята, а това означава, че отделената вода се връща обратно в океаните. Хилдър не е пресметнал това. Лъже, когато казва, че на

полет се изразходват милиони тонове вода. Изразходват се по-малко от сто хиляди тона. Да предположим, че имаме петдесет хиляди полета на година. Ние, разбира се, нямаме толкова. Нямаме дори хиляда и петстотин. Но нека да кажем, че имаме петдесет хиляди. По мои сметки ще има значително увеличение с течение на времето. С петдесет хиляди полета на година ще бъде изразходван един и половина кубически километър вода. Това означава, че за милион години Земята ще загуби по-малко от четвърт от един процент от общия воден запас.

Дигби разпери ръце, обърнати с дланите нагоре и ги отпусна.

— Пратеник, Междупланетните обединения бяха използвали такива изчисления в кампанията си срещу Хилдър, но не можеш да се бориш срещу огромна, емоционално заредена кампания със суха математика. Този човек, Хилдър, измислил и име — Прахосници. Той бавно превърна това име в синоним на огромен заговор. Плод на шайка брутални, търсеци изгода отрепки, насилващи Земята за собствената си бърза печалба. Казвах, че правителството е пълно с такива, че те доминират в Събранието, че те притежават пресата. Нищо от това, за съжаление, не се струва смешно на обикновения човек. Той знае прекалено добре какво могат да сторят себичните хора със земните ресурси. Той знае какво се е случило със земния нефт през Размирното време и как е бил разрушен повърхностният почвен слой. Когато селянинът страда от суша, той не се интересува, че количеството вода, изгубено в Космоса, е капчица в морето, щом като са засегнати водните запаси на Земята. Хилдър му е посочил някой, който да бъде обвинен и това е най-голямата възможна утеха за сполетялото ги бедствие. Той не би се отказал от това заради никакви изчисления.

— Точно това ме учудва — каза Санков. — Може би защото не знам как вървят нещата на Земята, но ми се струва, че там няма само селяни, страдащи от сушата. Така, както аз схващам нещата от новинарските емисии, поддръжниците на Хилдър са малцинство. Защо Земята се съобразява с няколко селяни и с чудаците, които ги подстрекават?

— Защото, представител, съществува такова нещо като разтревожено обществено мнение. Оловната индустрия вижда, че епохата на космическите полети ще набляга все повече на леките, цветни сплави. Различните миньорски съюзи се тревожат от

извънземната конкуренция. И всеки земен човек, който не успее да намери алуминий, за да си построи къща, ще бъде сигурен, че това е така, защото всичкият алуминий отива на Марс. Познавам един професор по археология, който е против Прахосниците, защото не може да получи субсидия от правителството, за да покрие разходите за разкопките си. Той е убеден, че всички правителствени пари отиват за изследвания в ракетната техника и космическата медицина и се възмущава.

— В това, струва ми се, земните хора не са много по-различни от нас, тук, на Марс — с усмивка каза Санков. — Ами Главният съвет? Защо трябва те да слушат Хилдър?

Дигби се усмихна огорчено.

— Политиката не е лесна за обяснение. Хилдър представи този законопроект, за да бъде създадена комисия, която да разследва загубите при космическите полети. Може би три четвърти или повече от Главния съвет бяха против подобно разследване, като прекалено и безполезно увеличаване на администрацията — както е всъщност. Но как може някой законодател да се обяви срещу обикновено разследване на разходи? Би изглеждало, сякаш има нещо, от което да се страхува и иска да скрие. Би изглеждало, сякаш самият той е извличал ползи от тези разходи. Хилдър ни най-малко не би се поколебал да отправи подобни обвинения и независимо дали са верни или не, те биха имали силно влияние върху избирателите при следващите избори. Законът бе приет. След това трябваше да се реши въпросът с определянето на членовете на комисията. Тези, които бяха против Хилдър, се отказаха от членство, което би означавало вземането на излагащи ги решения. Оставайки в страни, те не биха били мишена за Хилдър. Резултатът е, че аз съм единственият член на комисията, който е открито против Хилдър и това може да ми струва следващия мандат.

— Много ще съжалявам, ако това стане, съветник — каза Санков. — Изглежда, че Марс няма толкова много приятели, колкото сме си мислили. Не бихме искали да изгубим и вас. Но какво всъщност преследва Хилдър?

— Мислех — каза Дигби, — че това е очевидно. Той иска да бъде следващият Световен координатор.

— Смятате ли, че ще успее?

— Ако нещо непредвидено не го спре, да.

— И тогава какво? Ще се откаже ли от кампанията против Прахосниците?

— Не мога да кажа. Не знам дали е правил някакви планове за след като стане Световен координатор. Но, ако искате моето мнение, той не би могъл да се откаже от кампанията и да запази популярността си. Излязло е извън контрол.

Санков се почеса по врата.

— Добре. В такъв случай бих ви помолил за съвет. Какво можем да направим ние на Марс? Вие познавате Земята. Наясно сте с положението. А ние не. Кажете ни какво да правим.

Дигби се изправи и пристъпи към прозореца. Той се загледа в ниските куполи на другите сгради. Червена, скалиста, напълно безлюдна равнина между тях. Просторно небе и малко слънце. Той каза, без да се обръща:

— На вас, хора, наистина ли ви харесва на Марс?

— Повечето от нас не познават друг свят, съветник — усмихна се Санков. — Струва ми се, че Земята ще бъде нещо странно и непонятно за тях.

— Но марсианците не биха ли свикнали? Не е толкова трудно да се възприеме Земята след това. Не биха ли се научили вашите хора да се наслаждават на привилегията да дишат въздух под открито небе? Вие сте живял преди на Земята. Помните как е.

— Спомням си, като че ли. Все пак не е толкова лесно да се обясни. Земята си е просто там. Тя е подходяща за хората и хората са подходящи за нея. Хората приемат Земята такава, каквата са я открили. Марс е различен. Той е суров и не е подходящ. Трябвало е да направят нещо от него. Трябвало е да построят свят, а не да приемат това, което са открили. Марс все още не е кой знае какво, но ние строим и когато свършим, ще имаме точно това, което харесваме. Велико чувство е това, да знаеш, че строиш свят. Земята не би била толкова вълнуваща след това.

Съветникът каза:

— Сигурно обикновеният марсианец не е чак такъв философ, че да се съгласи да живее този ужасно труден живот заради бъдещето, което ще дойде след стотици поколения.

— Не, не е точно така.

Санков кръстоса краката си и продължи:

— Както казах, марсианците приличат много на земните хора, което означава, че и те са човешки същества, а човешките същества не се увеличат много по философията. По същия начин има нещо, заради което си заслужава да се живее в един градящ се свят, без значение дали мислиш за него или не. Баща ми ми изпращаше писма, когато за пръв път дойдох на Марс. Той беше счетоводител и такъв си остана. Земята не беше много по-различна, когато той умря, в сравнение с времето, когато се е раждал. Той не видя нищо да се случва. Всеки нов ден беше като отминалите и животът му беше само един път през времето до деня, в който умря. На Марс е различно. Всеки ден има нещо ново — градът е по-голям, вентилационната система е по-силна, водните канали от полюсите са прокарани. Точно сега планираме да организираме наша собствена новинарска асоциация. Ще я наречем Марс прес. Ако не си живял, когато навсякъде около теб нещо се гради, никога не би разбрал какви чудесни чувства се пораждат. Не, съветнико, животът на Марс е тежък и груб, на Земята е много по-приятно, но на мен ми се струва, че ако заведете моите хора на Земята, те ще бъдат нещастни. Те вероятно няма да разберат защо, поне повечето от тях, но ще се чувстват изгубени. Изгубени и безполезни. Според мен много от тях никога няма да се приспособят.

Дигби се отдръпна от прозореца и гладката розова кожа на челото му беше смръщена.

— В такъв случай, пратеник, съжалявам за теб. Съжалявам за всички вас.

— Защо?

— Защото не мисля, че има нещо, което вашите хора на Марс могат да направят. Или хората на Луната и Венера. Това няма да се случи сега. Няма да се случи може би и след една или две години, или дори след пет. Но доста скоро вие всички ще трябва да се върнете на Земята, освен...

Белите вежди на Санков се склупиха над очите му.

— Е?

— Освен ако успеете да намерите друг източник на вода извън планетата Земя.

Санков поклати глава.

— Не изглежда много вероятно, нали?

— Не.

— И, ако изключим това, според вас няма друг шанс?

— Абсолютно никакъв.

Дигби каза това и излезе, а Санков дълго време стоя загледан в нищото. После набра някакъв номер от местната система за комуникация.

Не след дълго Тед Лонг гледаше в него. Санков каза:

— Ти беше прав, синко. Те не могат да направят нищо. Дори тези, които ни мислят доброто, не виждат изход. Ти откъде знаеше?

— Пратеник — отговори Лонг, — когато си изчел всичко, което можеш за Размирното време, специално за двадесети век, нищо в политиката не може наистина да те изненада.

— Е, може би. Както и да е, синко, съветникът Дигби съжالياва за нас, може да се каже, че доста съжالياва, но това е всичко. Казва, че трябва да напуснем Марс — или да намерим вода от друго място.

— Знаеш, че можем, нали, пратеник?

— Знам, че *бихме могли*, синко. Това е огромен риск.

— Ако намеря достатъчно доброволци, рискът ще е наш проблем.

— Как върви?

— Не е зле. Точно сега някои от момчетата са на моя страна. Уговорих Марио Риос например, а той, знаеш, е един от най-добрите.

— Точно това е — доброволците ще бъдат най-добрите хора, които имаме. Не бих искал да рискувам.

— Ако се върнем, ще си заслужава.

— Ако! „Ако“ е голяма дума, синко.

— И ние се опитваме да направим нещо голямо.

— Е, дадох си дума, че ако Земята не помогне, ще направя така, че езерото на Фобос да ви осигури всичката вода, от която се нуждаете. Късмет!

На половин милион километра от Сатурн Марио Риос се люлееше в нищото и сънят му беше прекрасен. Той се събуждаше бавно и продължително, а след това броеше звездите и прокараваше линии от една звезда до друга.

Отначало, докато седмиците минаваха, всичко си беше като при боклукчийството, освен мъчителното чувство, че всяка минута означава отдалечаване с още няколко хиляди километра от човешкия свят. Това правеше пътуването по-лошо.

Те се канеха да променят еклиптиката, докато се движат през астероидния пояс. Това би изразходвало вода и вероятно бе ненужно. Въпреки че десетките хиляди малки астероиди изглеждат многобройни като паразити в двуизмерна проекция на фотографска плака, те все пак са разположени толкова нарядко през квадрилионите кубически километри, които образуват техните конгломеративни орбити, че само най-абсурдното съвпадение би довело до сблъсък.

Те все още преминаваха през астероидния пояс и някой изчисли шансовете за сблъсък с парче, достатъчно голямо, за да причини повреди. Стойността беше толкова ниска, толкова невъзможно ниска, че беше почти невъзможно носещите се в Космоса тела да окажат някакво влияние.

Дните бяха дълги и много. Космосът беше спокоен, само един човек беше нужен за управлението по всяко време. Идеята дойде съвсем естествено.

Отначало беше само един смелчага, който дръзна да остане навън за около петнадесет минути. След това друг, който опита за половин час. Накрая, преди астероидите да са напълно изчезнали, всеки кораб редовно имаше зад себе си някой член на екипажа, който се носеше в Космоса, надеждно закачен за кораба със здрав кабел.

Това беше доста лесно. Кабелът, един от онези, предвидени за операции при приключването на тяхното пътуване, беше магнетично прикрепен в двата края, единият край прикрепен най-напред за

скафандъра. След това се изкатерваш през шлюза върху корабния корпус и прикрепяш там другия край. Изкачваш малко, залепвайки обувките си върху металната повърхност чрез електромагнитите. След това ги неутрализираш и правиш много леко мускулно усилие.

Бавно, много бавно, ти се отделяш от кораба, а още по-бавно огромната маса на кораба се придвижва на същото разстояние в обратна посока. Ти се носиш невероятно безтегловно в необятна, покрита с точки тъмнина. Когато корабът се е отдалечил достатъчно от теб, твоята облечена в ръкавици ръка, която държи кабела, се вкопчва в него малко по-силно. Прекалено силно и започваш да се движиш обратно към кораба и той към теб. А ако се вкопчиш достатъчно силно, триенето ще те спре. Тъй като придвижването ти е еквивалентно на това на кораба, струва ти се, че пространството под теб е оцветено като някакъв невероятен фон, докато кабелът между теб и корабът стои намотан на кълбо, като че ли няма причина да се опъне.

Вижда се само част от кораба. Едната половина е обляна от светлината на слабото Слънце, което все още е прекалено ярко, за да го гледат без поляризираната предпазваща маска на скафандъра. Другата половина е чисто черна, невидима.

Космосът те обгражда и е като сън. Скафандърът е топъл, той подновява въздуха автоматично, има храна и пиене в специални кутии, от които можеш да смучеш с минимално движение на главата, грижи се за това, което отделяш по подходящ начин. Преди всичко, повече от каквото и да било, съществува прелестната еуфория от безтегловността.

Никога не си се чувствал така през живота си. Дните престават да бъдат толкова дълги, те вече не са достатъчно дълги и вече не достигат.

Те пресякоха орбитата на Юпитер на място, което бе на около тридесет градуса от тогавашната му позиция. От месеци това беше най-яркият небесен обект, с изключение на излъчващото светлина бяло петно, което представляваше Слънцето. От неговия блясък някои боклукчии настояваха, че могат да съзрат Юпитер като малка сфера, нагъната неправилно от нощната сянка.

За няколко месеца тя избледняваше, а друга светеща точка нарастваше, докато не стана по-ярка от Юпитер. Това беше Сатурн,

първо като бляскава точка, след това като едно овално, пръскащо светлина петно.

(„Защо овално?“, попита някой и след малко друг му отговори: „Пръстените, разбира се“ и то беше очевидно.)

Всеки от нас излизаше в Космоса по всяко възможно време до края на пътуването, гледайки непрестанно Сатурн.

(„Хей, скапаняк, връщай се, по дяволите. Дежурен си.“ „Кой е дежурен? По моя часовник имам още петнайсет минути.“ „Свери си часовника. А и аз вчера ти отпуснах двадесет минути.“ „Ти не би отпуснал дори и две минути дори и на баба си.“ „Прибирай се, по дяволите, или излизам, каквото и да става.“ „Добре, идвам. Толкова приказки заради минута повече.“ Но нито една караница не може да бъде сериозна, не и в Космоса. Чувстваш се прекалено хубаво.)

Сатурн растеше, докато не се изравни и накрая надрасна Слънцето. Пръстените, разположени под тъп ъгъл спрямо траекторията им на приближаване, се движеха плавно и величествено около планетата, като само малка част беше засенчена. Докато те се приближаваха, разстоянието между пръстените ставаше все по-голямо, тъй като ъгълът, под който приближаваха, постепенно се стесняваше.

Огромни луни се появиха в небето като светулки.

Марио Риос беше доволен, че е буден и може да гледа.

Сатурн запълваше половината небе, оцветено в оранжево, а нощната сянка скриваше почти една четвърт от дясната страна, спрямо ъгъла на захода. Двете малки черни точки в светлината бяха сенките на две от луните. Отляво и зад тях (Риос можеше да погледне през лявото си рамо, и когато направи това, останалата част от тялото му се придвижи леко надясно, за да запази инерцията си) беше белият диск на Слънцето.

Повече от всичко друго му доставяше удоволствие да наблюдава пръстените. Отляво те се появяваха иззад Сатурн, стегната, блестяща, разделена на три ленти от оранжева светлина. Отдясно продълженията ѝ се криеха в нощната сянка, но изглеждаха по-близки и по-широки. Те се разширяваха още повече при приближаването на кораба и докдето поглед стигаше те изпълваха небето и се губеха в него.

От позицията на боклукчийската флотилия, точно до външния ръб на най-отдалечения пръстен, пръстените се разпадаха и разкриваха истинската си същност по-скоро като феноменално струпване на

огромни отломъци, отколкото като стегнатата блестяща лента, на която приличаха.

Под него, или по-скоро в посоката, към която сочеха краката му, на разстояние от около триста километра, се намираше един от отломъците на пръстена. Приличаше на огромно, неправилно петно, съединяващо се със симетрията на пространството, три четвърти сгряно от светлина и разрязано от сянката сякаш с нож. Другите отломъци бяха по-отдалечени, искрящи като звезден пращец, все по-бледи и по-плътни, колкото по-далечни ставаха, докато накрая отново се превръщаха в пръстени.

Отломъците стояха неподвижни, но това беше така, само защото корабът беше поел орбита около Сатурн, еквивалентна на орбита на външния ръб на пръстена.

Вчера, мислеше си Риос, той беше на този най-близък отломък, работейки с още повече от двадесетина други, за да му придадат желаната форма. Утре отново ще бъде там.

Днес, днес се носеше в Космоса.

— Марио? — попита гласът, който се чу в слушалката.

Риос моментално се изпълни с отвращение. По дяволите, сега нямаше настроение за компания.

— Говори — каза той.

— Реших, че съм видял твоя кораб. Как си?

— Добре. Ти ли си, Тед?

— Аз съм — отговори Лонг.

— Станало ли е нещо на отломъка?

— Не, нищо. Сега се нося в Космоса.

— Ти?

— И на мен ми се приисква понякога. Красиво е, нали?

— Да — съгласи се Риос.

— Нали знаеш, че чета Земни книги...

— Книги на земляните имаш предвид — Риос се прозина, но му се стори трудно поради негодуванието.

— ... и понякога чета описания на хора, лежащи на тревата — продължи Лонг. — Знаеш, онова зелено нещо, подобно на тънки, дълги листчета хартия, която имат навсякъде по Земята и гледат нагоре към синьото небе с облаци по него. Гледал ли си някога филми за това?

— Разбира се. Но не ми хареса. Изглежда ми студено.

— Предполагам, че не е. А и Земята е доста близо до Слънцето и казват, че атмосферата им е достатъчно плътна, за да задържи топлината. Трябва да призная, че не би ми се искало да остана под открито небе само по дрехи. Предполагам, че на тях им харесва.

— Земяните са ненормални!

— Говорят за дърветата, големи кафяви стъбла, и за ветровете, движения на въздуха, чувал си, нали?

— Искаш да кажеш, теченията. Могат да си ги задържат.

— Няма значение. Искам да кажа, че описват всичко красиво, дори пламенно. Много пъти съм се чудил какво ли е в действителност, ще мога ли някога да го почувствам или това е нещо, което само земните хора са в състояние да почувстват? Често имам чувството, че изпускам нещо жизнено важно. Сега знам какво е това чувство. Ето това е. Абсолютно спокойствие сред красива Вселена.

— На тях не би им харесало. Имам земяните предвид. Толкова са свикнали със своя отворителен малък свят, че не биха могли да разберат какво е чувството да се носиш в Космоса и да наблюдаваш Сатурн — каза Риос. Той размърда леко тялото си и започна бавно да се люлее напред и назад, около центъра на тежестта си.

— Да, и аз така мисля — отговори Лонг. — Те робуват на своята планета. Дори и да дойдат на Марс, чак децата им ще се чувстват свободно. Някой ден ще има междузвездни кораби. Огромни, грамадни неща, които ще могат да пренасят хиляди хора и пак да запазят равновесието си без спомагателни механизми, с десетилетия, а може би с векове. Човешкият род ще се разпростре върху цялата Галактика. Хора ще трябва да прекарат живота си на кораби, докато не се открият нови начини за междузвездно пътуване, така че марсианците, а не обвързаните с планетата си земни хора, ще колонизират Вселената. Това е неизбежно. Така трябва да бъде. Такава е съдбата на марсианците.

Но Риос не отговори. Той отново беше заспал, люлеейки се леко на осемстотин милиона километра над Сатурн.

Работата на смени върху отломъка от пръстена показва другата страна на монетата. Безтегловността, спокойствието и уединението при носенето в космоса отстъпиха място на нещо, в което липсваше и спокойствие, и уединение. Дори безтегловността, която все пак съществуваше, се превърна по-скоро в чистилище, отколкото в рай при новите условия.

Опитайте се да придвижите обикновен стационарен топлинен прожектор. Той може да бъде повдигнат въпреки факта, че е висок и широк почти два метра, почти само от твърд, солиден метал, но тежи само около килограм. Но инерцията му е точно такава, каквато винаги си е била, което означава, че ако не се постави на място много бавно, ще продължи да се движи, повличайки те със себе си. Тогава ще трябва да увеличиш псевдогравитационното поле на костюма си и да слезеш рязко.

Кералски бе увеличил полето малко повече и слезе малко по-грубо, а прожекторът го следваше под опасен ъгъл. Счупеният му глезен беше първото произшествие на експедицията.

Риос ругаеше почти непрекъснато. Той все още се подчиняваше на импулса да прокарва ръка по челото си, за да избърше насъбралата се пот. Няколкото пъти, когато се поддаде на импулса, металът се удари шумно в силикона и този удар прокълтя силно в костюма му, без да даде желания резултат. Вентилаторите в костюма работеха на максимум и, разбира се, възстановяваха водата и йонообменящата течност, съдържаща определена пропорция сол, в съответните контейнери.

— По дяволите, Дик, изчакай докато дам знак — изкрещя Риос.

А гласът на Свенсън прокълтя в ушите му.

— Колко време трябва да седя тук?

— Докато аз кажа — отговори му Риос.

Той увеличи псевдогравитационното поле и повдигна малко прожектора. След това намали полето, убеждавайки се, че прожекторът

ще остане на място няколко минути, дори и като махне опората. Той отстрани кабела от пътя. (Кабелът се разпъна отвъд близкия „хоризонт“ към енергийния източник, който не се виждаше) и натисна спусъка.

Материалът, от който беше съставен отломъкът, започна да бълбука и изчезна при допира му. Част от ръба на огромната дупка, която вече беше издълбал в материята, се стопи и грапавините по контурите ѝ изчезнаха.

— Опитай сега — извика Риос.

Свенсън беше в кораба, който се носеше почти над главата на Риос.

— Всичко ли е наред? — попита Свенсън.

— Казах ти да тръгваш.

От една от предните дюзи на корабния двигател се появи слаба струйка дим. Корабът се насочи към отломка. Друга струйка показваше тенденция към накланяне. Но той пристигна изправен.

Трета струйка откъм задната част забави скоростта му. Риос гледаше напрегнато.

— Продължавай да го движиш. Ще се справиш. Ще се справиш.

Задната част на кораба влезе в дупката, като почти я запълни. Изпъкналите стени се приближаваха все повече и повече до ръбовете на дупката. Появиха се силни вибрации, когато корабът спря. Беше ред на Свенсън да ругае.

— Не става — каза той.

Риос захвърли ядосано прожектора към повърхността и се стрелна в пространството. Прожекторът вдигна бял кристален прах около себе си и когато Риос го последва с помощта на псевдогравитационното поле, направи същото.

— Отклонил си се, тъп землянино — извика той.

— Съвсем правилно съм я улучил, скапаняк такъв.

Задните двигатели на кораба работеха по-активно от преди и Риос отскочи, за да се махне от пътя им.

Корабът се измъкна от дупката, изминавайки половин километър в Космоса, преди предните двигатели отново да го отведат при нея. Свенсън каза напрегнато:

— Ще спускаме полови дузина плочи, ако направим това още веднъж. Постарай се да стане както трябва.

— Ще се постарая. Не се притеснявай за това. Само че ти се опитай да влезеш както трябва.

Риос скочи нагоре и се издигна триста метра, за да погледне отгоре цялата дупка. Оставените от кораба белези бяха достатъчно ясно очертани. Те бяха концентрирани около една точка в средата на дупката. Той щеше да се погрижи за това.

Всичко започна да се топи под огнения език на прожектора.

Половин час по-късно корабът се беше настанил плътно в дупката и Свенсън се появи, облечен в скафандър, за да се присъедини към Риос.

— Ако искаш, можеш да се прибереш и да свалиш този костюм, аз ще се погрижа за заледряването.

— Всичко е наред — каза Риос. — Аз мога да поседна тук и да погледам Сатурн.

Той седна на ръба на дупката. Между ръба и кораба имаше два метра разстояние. На някои места от кръга то беше един метър, а на други — едва няколко сантиметра. Не можеше и да се очаква друго, след като е правено на ръка. Последното коригиране щеше да бъде направено от ледената пяна, която щеше да запълни разстоянието между кораба и ръба на дупката и след това да замръзне.

Сатурн видимо се бе придвижил по небето, а огромното му тяло се промъкваше под хоризонта. Риос каза:

— Още колко кораба трябва да се поставят на място?

— По последни сведения бяха единадесет. Ние сме готови, чака че остават само десет. Седем от тези, които са поставени, вече са замразени. Два или три са оголени.

— Добре се справяме.

— Все още има много работа. Не забравяй главните двигатели в края. И кабелите, и енергийните връзки. Понякога се чудя дали ще се справим. Когато започнахме, това не ме притесняваше толкова, но сега седях пред апаратурата и си казвах: „Няма да успеем. Ще си седим тук, ще си гладуваме и ще си умрем само със Сатурн над главите“. Почувствах се...

Той не обясни как се е почувствал. Просто си седеше.

— Прекалено много мислиш — обади се Риос.

— При теб е различно — каза Свенсън. — Аз продължавам да мисля за Пит и... за Дора.

— Защо тя ти каза, че можеш да отидеш, за това мислиш, нали? Специалният пратеник ѝ наговори онези неща за патриотизма и как ще бъдеш герой и повече няма да пътуваш, щом веднъж се върнеш, и тя ти каза, че можеш да отидеш. Не си се изнизал като Адамс.

— Адамс е по-различен. Неговата жена е трябвало да я гръмнат още когато се е раждала. Някои жени могат да ти направят живота ад, нали? Тя не искаше той да заминава — сигурно би предпочела изобщо да не се връща само ако можеше да грабне заплатата му.

— Какъв ти е проблемът тогава? Дора иска да се върнеш, нали?

— Никога не съм се грижил за нея както трябва — въздъхна Свенсън.

— Прехвърляш ѝ заплатата си, както ми се струва. Аз не бих направил това за никоя жена. Бих ѝ давал толкова, колкото е прието и нито стотинка повече.

— Не става въпрос за парите. Тук, навън, започнах да си мисля. Жената обича да има компания. Детето се нуждае от своя баща. Какво правя аз тук?

— Приготвяш се да си ходиш у дома.

— Ох, ти не разбираш.

Тед Лонг се скиташе по грапавата повърхност на облия отломък и беше толкова унил и безжизнен, колкото повърхността, по която ходеше. Всичко изглеждаше напълно логично когато беше на Марс, но само там. Той беше обмислил всичко внимателно и го бе разделил на перфектни логични етапи. Все още можеше да си спомни как стана това.

Не бе нужен един тон вода, за да задвижи един тон от тежестта на кораба. Не беше маса равна на маса, а маса, регулираща скорост равна на маса, регулираща скорост. С други думи беше без значение дали ще изхарчиш един тон вода за един километър в секунда или петдесет килограма вода за тридесет километра в секунда. Получаваш еднаква крайна скорост на кораба.

Това означава, че дюзите на двигателите трябва да бъдат направени по-тесни и парата по-гореща. Но тогава изникват спънки. При по-тясна дюза ще се губи повече енергия при триенето и турбулентността. При по-гореща пара дюзата трябва да бъде по-огнеупорна, но животът ѝ би бил по-кратък. Максимумът в тази насока беше достигнат бързо.

Тогава, след като дадено количество вода може да задвижи маса, значително по-голямо от собственото ѝ тегло при тясна дюза, то това количество трябва да бъде огромно. Колкото по-голямо е пространството за складиране на вода, толкова по-голям трябва да е размерът на евентуалното пътническо отделение, дори да е пропорционално. Така че те започнаха да правят корабите по-тежки и по-големи. Но колкото по-голям е контейнерът, по-тежки свръзките, толкова по-трудно е спояването, по-строги са техническите изисквания. В момента максимумът в тази насока също беше достигнат.

Тогава той се насочи към онова, което изглежда беше основният недостатък — самата непоколебима концепция, че горивото трябва да

бъде поставено във *вътрешността* на кораба. Металът трябва да бъде построен така, че да обгражда милиони тонове вода.

Защо? Водата не е задължително да бъде вода. Може да бъде лед, а на леда можеш да придаваш различни форми. В него могат да бъдат издълбани дупки. Към него могат да се прикрепят корабни корпуси и двигатели. Въжета могат да придържат корпусите и двигателите един към друг под влияние на силата на магнитното поле.

Лонг чувстваше трептенето на повърхността, по която вървеше. Той беше в началото на отломъка. Дюзина кораби профучаваха навън и навътре в кухините, издълбани в материята му и отломъкът потръпваше от непрекъснатите удари.

Не беше нужно ледът да се изкопава. Той съществуваше като огромни парчета в пръстените на Сатурн. Точно това бяха пръстените — парчета почти чист лед, обикалящи около Сатурн. Това твърдяха спектроскопите и се оказаха прави. Той стоеше сега на едно от тези парчета, дълго над три километра и дебело около километър и половина. Почти половин милиард тона вода, всички събрани в един отломък и той стоеше върху него.

Но сега Лонг се беше изправил лице в лице с трудностите на живота. Той никога не бе казвал на мъжете колко време ще отнеме превръщането на отломъка в кораб, но в себе си той се надяваше, че това ще стане за два дни. Вече измина седмица, а той не смееше да определи още колко време остава, докато приключат. Той вече не вярваше, че задачата е изпълнима. В състояние ли ще са да контролират двигателите достатъчно внимателно през улеите, закачили на пряко близо пет километра лед, за да се откъснат от притеглящото ги гравитационно поле на Сатурн?

Питейната вода беше малко, въпреки че винаги можеха да извлекат още от леда. Но и хранителните запаси намаляваха.

Той се спря и погледна към небето, напрягайки очи. Ставаше ли обектът *по-голям*? Трябваше да измери разстоянието. Всъщност нямаше желание да прибави и тази грижа на останалите. Мислите му се върнаха на по-близките и неотложни проблеми.

Всички имаха висок дух. Мъжете изглежда се радваха, че са на Сатурн. Те бяха първите човешки същества, които проникваха толкова надалеч, първите, които преминаваха астероидите, първите, които

виждаха Юпитер като бляскаво камъче с невъоръжено око, първите, които виждаха Сатурн — просто ей-така.

Той не мислеше, че петдесет практични, закалени, ловящи контейнери боклукчийи ще могат да изпитат подобни чувства. Но те можеха. И се гордееха с това.

Двама човека и наполовина заровен кораб се появиха на движещия се пред него хоризонт, докато вървеше. Лонг извика оживено:

— Здравейте!

— Ти ли си, Тед? — попита Риос.

— Същият. Дик ли е с теб?

— Разбира се. Ела, седни. Точно трябваше да заледяваме и си търсим причина да го отложим.

— Не и аз — каза бързо Свенсън. — Кога ще си тръгваме, Тед?

— Веднага след като свършим. Това не е отговор, нали?

— Предполагам, че друг отговор няма — отвърна унило Свенсън.

Лонг погледна нагоре, взирайки се в светлото неправилно петно върху небето. Риос проследи погледа му.

— Какво става?

Лонг не отговори веднага. Небето иначе беше черно, само отломъците от пръстените се отразяваха върху него с оранжевата си светлина. Сатурн беше повече от три четвърти под хоризонта и пръстените го следваха. Половин километър по-нататък кораб, отскочил над ледения ръб на астероида в небето, се оцвети в оранжево от блясъка на Сатурн и отново потъна.

Повърхността леко потрепери.

— Има ли нещо, което те притеснява относно Сянката? — попита Риос.

Така го наричаха. Беше най-близкият отломък, доста близо, имайки предвид, че се намираха от външната страна на пръстените, където отделните парчета бяха относително отдалечени. Намираше се на разстояние от може би шестдесет километра назъбена планина, чиято форма ясно се очертаваше.

— Как ти се струва? — попита Лонг.

Риос повдигна рамене.

— Всичко е наред, предполагам. Нищо лошо не виждам.

— Не ти ли се струва, че става по-голям?

— А трябва ли?

— Кажи, изглежда ли ти по-голям? — настоя Лонг.

Риос и Свенсън се загледаха в отломъка замислено.

— Наистина изглежда по-голям — каза Свенсън.

— Само си внушавате — възрази Риос. — Ако ставаше по-голям, би означавало, че се приближава.

— Това невъзможно ли ти се струва?

— Тези неща имат непроменливи орбити.

— Имаха, когато пристигнахме. Ето, почувствахте ли това? — попита Лонг.

Повърхността отново се разтресе.

— Проникваме в това нещо от седмица. Първо, върху него се приземиха двадесет и пет кораба, което веднага променя инерцията му. Не много, разбира се. След това топяхме части от него и корабите ни навлизаха и отново излизаха — и всичко това накуп. За една седмица може и да сме променили малко орбитата му. Двата отломъка, този и Сянката, може да се срещнат в една точка.

— Има достатъчно място, за да се разминем — Риос наблюдаваше замислено. — А пък и дори да сме сигурни, че става по-голям, колко бързо може да се движи? Спрямо нас, искам да кажа.

— Не е задължително да се движи бързо. Инерцията му е като нашата, така че колкото и леко да ни удари, ще бъдем напълно избутани от орбита, може би към Сатурн, където не бихме искали да отидем. Всъщност ледът има малка якост, така че и двата астероида могат да се превърнат в прах.

Свенсън скочи на крака.

— По дяволите, щом като мога да определя как се движи контейнер на хиляда и петстотин километра разстояние, ще мога да кажа какво прави една планина на шестдесет километра от мен. — И той тръгна към кораба.

Лонг не го спря.

— Много е нервен — каза Риос.

Съседният астероид се издигна до най-високата си точка, премина я и започна да потъва. Двадесет минути по-късно, отвъд хоризонта, зад който Сатурн бе изчезнал, горящ в оранжев пламък,

неговата огромна маса започна да се издига отново. Риос извика в радиото:

— Хей, Дик, какво правиш?

— Проверявам — дойде глух отговор.

— Движи ли се? — попита Лонг.

— Да.

— Към нас?

Последва пауза. Гласът на Свенсън звучеше като на болен.

— Съвсем точно, Тед. Пресичането на орбитите ще стане след три дни.

— Ти си луд! — изкрещя Риос.

— Проверих четири пъти — отговори Свенсън.

„Какво да правим сега?“, помисли си Лонг, гледайки безучастно пред себе си.

Някои от мъжете имаха проблем с въжетата. Те трябваше да бъдат точно закрепени. Геометрията им трябваше да бъде почти перфектна, за да достигне магнетичното поле максимална сила. В Космоса, или дори във въздуха, това не би имало значение. Въжетата биха се подредили автоматично, след като се пусне електрическият ток.

Тук беше по-различно. Трябваше да се изрови улей по повърхността на астероида и в него да се постави въжето. Ако не се постави за няколко минути под формата на дъга, ще последва загуба на енергия, от което нищо не би могло да се съхрани. Тогава улеите трябва да се изкопаят отново, кабелите да се преместят и да се заледят на новите места.

Мъжете работеха отегчено по установения ред.

И тогава пристигна заповедта:

— Всички към двигателите!

Не може да се каже, че боклукчиите са от този тип хора, които гледат с добро око на дисциплината. Това беше една недоволна, оплакваща се, мърмореща група, която се залови с разглобяването на корабните двигатели, които все още бяха цели, отнасянето им до другия край на астероида, заравянето им на точното място и слагането на въжета по улеите на повърхността.

Това ставаше почти двадесет и четири часа, преди един от тях да погледне небето и да каже: „Свещени летци!“, последвано от нещо не толкова подходящо за печатане. Съседът му също погледна и каза:

— Проклет да съм!

Всички останали погледнаха нагоре. Това се превърна в най-поразителния факт във Вселената.

— Погледнете Сянката!

Тя се разпростираше по небето като инфектирана рана. Мъжете гледаха към нея, откривайки, че е удвоила размерите си и се чудеха защо не са забелязали това по-рано.

Работата спря. Те затрупаха с въпроси Тед Лонг.

— Не можем да си тръгнем — каза той. — Нямаме достатъчно гориво, за да се върнем на Марс и нямаме достатъчно уреди, за да вземем друг астероид. Така че трябва да останем. Сянката пълзи към нас, защото нашите взривове са ни изтласкали от първоначалната орбита. Трябва да променим това, като продължим да взривяваме. Тъй като вече не можем да взривяваме предния край, без да застрашим кораба, който строим, нека да опитаме по друг начин.

Те се върнаха към работата върху двигателите с необуздана енергия, която получаваше стимул всеки половин час, когато Сянката изгриваше отново на хоризонта, по-голяма и по-заплашителна от преди.

Лонг нямаше гаранции, че това ще даде резултат. Дори ако двигателите реагират на дистанционните управления, дори ако водните запаси, които се поддържаха от отвор директно в леденото тяло на астероида с внедрените топлинни прожектори, изпускащи двигателното гориво направо в двигателните кутии, бяха достатъчни, все още не беше сигурно, че тялото на астероида ще остане свързано с кораба без магнетична въжена обвивка под огромното, разрушително налягане.

— Готови! — чу се сигналът в слушалката на Лонг. Той извика „Готови!“ и прекъсна връзката.

Вибрациите около него се увеличиха. Звездното поле в обектива потрепери. В далечината се беше появила бляскава пяна от бързо движещи се ледени кристалчета.

— Духа! — разнесе се вик.

Продължи да духа. Лонг не смееше да спре. Шест часа духаше, съскаше, бълбукаше и пускаше пара в пространството. Тялото на астероида се обгърна в пара и се придвижи.

Сянката идваше все по-близо, докато мъжете вече не правеха нищо друго освен да наблюдават планината в небето, закриваща самия Сатурн с огромното си тяло. Всеки разрез и вдлъбнатина бяха ясно очертани върху повърхността ѝ. Но когато пресече орбитата на астероида, премина на повече от един километър зад предишната му позиция.

Парните двигатели спряха.

Лонг се сви на мястото си и закри очи. Не беше ял от два дни. Сега вече можете да се нахрани. Наблизо нямаше друг астероид, който

да ги застрашава, дори ако веднага започнеш да се приближава.

Отново върху повърхността на астероида, Свенсън каза:

— През цялото време, докато гледах тази проклета скала да се спуска към нас, непрекъснато си повтарях: „Това не може да се случи. Не трябва да позволим това да се случи.“

— По дяволите — каза Риос, — всички бяхме нервни. Видя ли Джим Дейвис? Той беше зелен. И аз самият бях малко неспокоен.

— Не е това. Не беше просто... умирање, разбираш ли. Мисълта — знам, че е смешно, но какво да направя — мисълта, че Дора ме предупреди, че ще умра там някъде, никога не ме оставяше на мира. Това не е ли кофти начин на мислене в такъв момент?

— Слушай — каза Риос, — искал си да се ожениш и си се оженил. Защо идваш при мен с проблемите си?

Флотилията, свързана в едно цяло, се връщаше от дългия си път от Сатурн до Марс. Всеки ден тя изминаваше разстояние в Космоса, което на повърхността би й отнело девет дена.

Тед Лонг беше вдигнал по тревога целия екипаж. С двадесет и пет кораба, закрепени върху астероида, взет от пръстените на Сатурн, който не беше в състояние да се движи или маневрира самостоятелно, координацията на енергийните им източници беше голям проблем. Разтърсването от напрежението през първия ден на пътуването ги извади от шока.

Това поне отшумя, когато скоростта се увеличи при постоянния тласък отзад.

Те преминаха границата от сто и петдесет хиляди километра в час в края на втория ден и непрекъснато се изкачваха към границата от един милион и нагоре.

Корабът на Лонг, който представляваше най-предната точка на ледената флотилия, беше единственият, който имаше видимост към Космоса от пет страни. При дадените условия това не беше удобна позиция. Лонг се усети, че наблюдава напрегнато, представяйки си, че по такъв начин звездите ще започнат бавно да се плъзгат назад и ще префучат покрай тях, повлияни от огромната скорост на мултикораба.

Те, разбира се, не помръдваха. Останаха приковани към черния екран и със своята отдалеченост презираха с търпелива неподвижност всяка скорост, която и обикновен човек би могъл да достигне.

Хората започнаха да се оплакват след първите няколко дена. Не беше само заради това, че са лишени от възможността да се носят в открития Космос. Бяха подтиснати много повече от обичайното псевдогравитационно поле на кораба, от ефектите на жестокото ускорение, при което живееха. Самият Лонг беше изморен до смърт от безмилостния натиск на хидравличните възглавници.

Трябваше да спират двигателните тласъци за един от всеки четири часа и Лонг много се измъчваше.

Беше изминало малко повече от година, откакто за последен път беше видял Марс, смаляващ се в илюминатора за наблюдение на този кораб, който тогава беше самостоятелен обект. Какво ли се е случило оттогава? Колонията все още ли си стоеше там?

С нарастваща паника Лонг ежедневно изпращаше радиосигнали към Марс, обединявайки енергията на всичките двадесет и пет кораба. Отговор нямаше. Той и не очакваше да получи. Марс и Сатурн сега бяха от противоположните страни на Слънцето и докато не се изкачи достатъчно високо над еклиптиката, за да може Слънцето да се намира под линията, свързваща кораба му с Марс, соларната интерференция нямаше да пропусне никакъв сигнал.

Високо над външния ръб на Астероидния пояс, те достигнаха максимална скорост. С кратки изблици на енергия първо от един двигател, после от друг, огромният кораб се обръщаше. Сглобеният двигател отзад започна отново силно да бучи, но този път резултатът беше намаляване на скоростта.

Те преминаха сто и петдесет милиона километра над Слънцето, завивайки, за да пресекат орбитата на Марс.

На разстояние една седмица от Марс, за пръв път се чу отговор на сигналите — частични, неразбираеми, но идваха от Марс. В това нямаше съмнение, защото Земята и Венера се намираха под абсолютно различен ъгъл.

Лонг си пое дъх. Както изглеждаше, на Марс все още имаше хора.

На разстояние два дни от Марс сигналът беше силен и ясен и Санков беше в другия край на линията.

— Здравей, синко — каза Санков. — Тук е три сутринта. Някои хора не мислят за стария човек. Изритаха ме направо от леглото.

— Съжалявам, господине.

— Недей. Те следваха заповеди. Страх ме е да попитам, синко. Има ли ранени? Мъртви?

— Няма мъртви, господине. Нито един.

— А водата? Останало ли е нещо?

Лонг каза, опитвайки се да бъде равнодушен:

— Достатъчно.

— В такъв случай се прибирайте колкото се може по-бързо. Не рискувайте, разбира се.

- Има ли проблем?
- Горе-долу. Кога ще кацнете?
- След два дни. Ще можете ли да издържите дотогава?
- Ще мога.

Четиридесет часа по-късно Марс беше нараснал до червено-оранжева топка, която изпълваше страничните прозорчета и те бяха в последната спирала преди да се приземят на планетата.

— Бавно — казваше си Лонг. — Бавно.

При тези условия дори тънката атмосфера на Марс можеше да причини сериозни щети на огромния леден къс. Той просто можеше да се разтопи, ако се движат през нея прекалено бързо.

Когато се появиха от сянката над еклиптиката, спиралата им се насочи от север на юг. Една полярна шапка се белееше под тях, след това друга, много по-малка на лятното полукълбо, отново голямата, малката, на все по-големи и по-големи интервали. Планетата се приближаваше все повече, започнаха да се появяват чертите на пейзажа.

— Пригответе се за кацане! — извика Лонг.

Санков направи каквото можеше, за да изглежда спокоен, но това му беше трудно, като се има предвид колко скоро щяха да пристигнат момчетата. Но се получи добре.

Преди няколко дни той не знаеше със сигурност, че те са оцелели. Изглеждаше по-вероятно — почти неминуемо, те да са се превърнали в заледени трупове някъде там, в девственото пространство между Марс и Сатурн, нови астероиди, които преди са били живи.

Комисията се пазареше с него седмици преди да дойде новината. Те настояваха да подпише документите от приличие. Това би изглеждало като споразумение, че при поява на упорство от негова страна, те ще действат самостоятелно и приличието ще отиде по дяволите. Изглеждаше абсолютно сигурно, че Хилдър ще бъде избран и те не биха поели риска да покажат симпатии към Марс.

Така че той протакаше преговорите, зальгвайки ги с възможността да отстъпи.

Тогава той се свърза с Лонг и набързо приключи споразумението.

Документите лежаха пред него и Санков направи последно изявление, заради репортерите, които присъстваха.

— Общият внос на вода от Земята е двадесет милиона тона на година. Това е унижително, тъй като ние разработваме наша собствена водопроводна система. Ако подпиша този документ, съгласявайки се със забраната, индустрията ни ще бъде парализирана и възможностите за разширяване ще пропаднат. Струва ми се, че не това иска Земята, нали?

Очите им срещнаха неговите и в тях имаше само студен блясък. Съветник Дигби вече беше сменен и те бяха единодушно срещу него.

Председателят на комисията отбеляза нетърпеливо:

— Всичко това сте го казвали и преди.

— Знам, но точно сега съм почти готов да подпиша и искам всичко да е ясно в главата ми. Твърдо ли е решила Земята да ни

довърши тук?

— Разбира се, че не. Земята е заинтересована да съхрани своите незаменими водни запаси, нищо повече.

— Там имате един и половина квинтилиона тона вода.

— Не можем да отделяме вода — каза председателят на комисията и Санков подписа.

Това беше последното обяснение, което искаше. Земята имаше един и половина квинтилиона тона вода и не можеше да отдели нищо от нея.

Сега, ден и половина по-късно, комисията и репортерите чакаха в купола на космодрума. През дебелите и извити прозорци можеха да видят голите и пусти пространства на марсианския космодрум.

— Колко още ще чакаме? И, ако нямате нищо против, какво чакаме? — попита председателят на комисията с раздражение.

— Някои от нашите момчета бяха в Космоса, далеч отвъд астероидите — отговори Санков.

Председателят на комисията свали чифт очила и ги почисти със снежнобяла кърпичка.

— И те се връщат?

— Да.

Председателят сви рамене и повдигна вежди към репортерите.

В по-малката съседна стая, група жени и деца се тълпяха пред друг прозорец. Санков отстъпи малко назад, за да хвърли поглед към тях. Той много повече би предпочел да бъде с тях, да бъде част от тяхното вълнение и напрежение. Той, също като тях, чакаше повече от година. И той също като тях беше мислил отново и отново, че мъжете трябва да са загинали.

— Виждате ли това? — попита Санков, сочейки.

— Хей — извика един репортер, — това е кораб!

От съседната стая се чуха объркани викове.

Не беше толкова кораб, колкото светла точка, засенчена от един бял облак. Облакът ставаше все по-голям и започваше да добива очертания. Той беше като двойна линия на фона на небето, чиито пониски краища се отпускаха и вдигаха отново. Колкото по-ниско се спускаше облакът, толкова светлата точка в горния край приемаше груба цилиндрична форма.

Беше грапав и ръбест, но там, където слънцето го огряваше, хиляди светлинки светваха в отговор.

Цилиндърът се спускаше към повърхността бавно и тежко като космически кораб. Държеше се на тези шумни двигатели и се спускаше върху отскачащите тонове материя, отпускаяки се надолу така, както уморен човек се отпуска в креслото си.

Последва тишина, която изпълни целия купол. Жените и децата в едната стая и политиците и репортерите в другата, останаха на местата си с недоверчиво повдигнати нагоре глави.

Уредите за приземяване на цилиндъра, разгънати под двата крайни двигателя, докоснаха повърхността и потънаха в покритото с камъчета тресавище. Тогава корабът спря да се движи и двигателите спряха.

Но тишината в купола не беше нарушена. Тя продължи още дълго време.

Мъжете започнаха да се спускат надолу по стените на огромния кораб, движейки се бавно по високата около три километра стена до повърхността, с шипове на обувките си и брадвички в ръце. Те бяха като мушици на фона на заслепяващата повърхност.

Един от репортерите каза с дрезгав глас:

— Какво е това?

— Това — отговори Санков спокойно — е част от нещо, което е прекарвало времето си в обикаляне около Сатурн като част от неговите пръстени. Нашите момчета го снабдиха с двигатели и го пренесоха въкъщи. Оказа се, че отломъците от пръстените на Сатурн са образувани от лед.

Той говореше и навсякъде цареше мъртвешка тишина.

— Това нещо, което изглежда като космически кораб, е просто планина от втвърдена вода. Ако стои в такъв вид на Земята, ще се превърне във вода и може би ще се разбие под собствената си тежест. Марс е по-студен и има по-малко притегляне, затова тук няма такава опасност. Разбира се, когато организираме всичко, можем да имаме водни станции на луните на Сатурн и Юпитер и на астероидите. Можем да изтегляме отломъци от пръстените на Сатурн и Юпитер и на астероидите. Можем да изтегляме отломъци от пръстените на Сатурн и да ги изпращаме към различните станции. Нашите боклукчии са доста опитни в това. Ще имаме всичката вода, която ни е необходима. Това

парче, което виждате, е около един и половина кубически километър или почти толкова, колкото Земята би ни изпратила за двеста години. Момчетата са изразходвали една част, връщайки се от Сатурн. Това е станало за пет седмици, както ми казаха, и са изразходвали около сто милиона тона. Но от това не се е получила дори вдлъбнатина върху планината. Записвате ли всичко това, момчета?

Той се обърна към репортерите. Нямахте съмнение, че го записват.

— Тогава ето ви и това. Земята се тревожеше за запасите си от вода. Тя има само един и половина квинтилиона тона. Не може да отдели за нас и един тон. Запишете, че ние, жителите на Марс, се тревожим за Земята и не искаме нещо да се случи на земните хора. Запишете, че ние ще продаваме вода на Земята. Запишете, че ще ѝ отпуснем количество от един милион тона срещу приемлива такса. Запишете, че след десет години, според изчисленията, ще можем да продаваме количества в кубически километри. Запишете, че Земята може да престане да се тревожи, защото Марс може да ѝ даде всичката вода, от която се нуждае и иска.

Представителят на комисията не слушаше. Той чувстваше как бъдещето го връхлита. Той смътно можеше да види хиленето на репортерите, докато пишеха забързано.

Хилене.

Той можеше да чуе как това хилене се превръща в смях на Земята, след като Марс така спретнато извъртя нещата срещу анти-Прахоосниците. Той можеше да чуе смеха, гърмящ от всеки континент, когато мълвата за фиаското се разчуе. И той можеше да види бездната, дълбока и тъмна като Космоса, в която завинаги ще потънат политическите надежди на Джон Хилдър и на всеки опонент на космическите кораби, останал на Земята — в това число и самия той, разбира се.

В съседната стая Дора Свенсън радостно крещеше, а Питър, пораснал с пет сантиметра, скачаше нагоре-надолу, крещейки: „Татко! Татко!“

Ричард Свенсън слезе от края на рампата с лице, виждащо се ясно през прозрачния силикон на скафандъра и се отправи към купола.

— Виждал ли си някога друг човек, който да изглежда толкова щастлив? — попита Тед Лонг. — Може би бракът не е чак толкова

лошо нещо.

— О, явно прекалено дълго си бил в Космоса — отговори Риос.

МАЙМУНСКИЯТ ПРЪСТ

— Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да. Да — каза Марми Талин шестнадесет пъти с различна интонация и височина, докато адамовата му ябълка конвулсивно подскочаше по дългата му шия. Той беше писател на научна фантастика.

— Не — каза Лемюъл Хоскинс, гледайки твърдо през стоманените рамки на очилата си. Той беше редактор на научна фантастика.

— Тогава няма да позволиш научна проверка. Няма да ме послушаш. Аз съм отписан, а?

Марми се повдигна на пръсти, след това се отпусна, повтори този процес няколко пъти и задиша тежко. Тъмната му коса се беше оплела на кичурчета там, където пръстите я бяха сграбчвали.

— Едно на шестнадесет — каза Хоскинс.

— Защо все ти да си прав? Защо все аз да греша?

— Марми, приеми го. Всеки оценява нещата по свой начин. Ако тиража на списанието спада, аз съм некадърник. Президентът на космическите изследователи не ще задава въпроси, повярвай ми. Само ще погледне графиките. Но тиражът не намалява. Той се покачва. Това означава, че аз съм добър редактор. А колкото до теб, когато редакторите те признават, ти си талант. Когато те отхвърлят — некадърник. В момента си некадърник.

— Има и други редактори. Ти не си единственият. — Марми вдигна ръце и разпери пръсти. — Можеш ли да броиш? Знаеш ли колко списания за научна фантастика на пазара ще се радват да имат неиздаваните разкази на Талин?

— Гезундхайт — каза Хоскинс.

— Виж — гласът на Марми се смекчи, — поиска две промени, нали? Поискана встъпителна сцена с космическа битка. Е, имаш я. Точно тук е.

Той размаха ръкописа под носа на Хоскинс и Хоскинс се отдръпна назад, като че ли миришеше лошо.

— Ти също така поиска сцената на корпуса на космическия кораб да бъде накъсана с ретардация във вътрешността — продължи Марми, — но това няма да получиш. Ако направя тази промяна, ще съсия края, който има патос, дълбочина, чувство.

Редакторът Хоскинс се облегна на стола си и се обърна към секретарката си, която междувременно тихо печаташе. Тя беше свикнала на тези сцени.

— Чухте ли това, госпожице Кейн? — попита Хоскинс. — Той говори за патос, дълбочина, чувство. Какво знае един писател за тези неща? Виж, ако вмъкнеш ретардацията, засилваш напрежението. Разтягаш разказа, правиш го по-логичен.

— Как го правя по-логичен? — извика Марми с измъчен глас. — Искаш да кажеш, че ако включа група хора, които си говорят за политика и обществени въпроси, когато има опасност да бъдат взривени, ще го направи *по-логичен*? Боже мой!

— Нищо друго не ти остава. Ако изчакаш да мине кулминацията и след това започнеш да говориш за политика и обществени въпроси, читателят ще заспи.

— Опитвам се да ти кажа, че грешиш и ще ти го докажа. Какъв смисъл има от говорене, след като бях планирал научен експеримент...

— Какъв научен експеримент? — Хоскинс отново се обърна към секретарката си. — Какво ще кажете за това, госпожице Кейн? Мисли се за някой от героите си.

— Случайно познавам един учен.

— Кой?

— Доктор Арнт Торгесън, професор по психодинамика в Колумбия.

— Никога не съм чувал за него.

— Това означава много — каза с презрение Марми. — Ти никога не си чувал за него. Ти никога не беше чувал и за Айнщайн, докато писателите ти не започнаха да го споменават в творбите си.

— Много смешно. Какво можеш да ми кажеш за този Торгесън?

— Той беше разработил система за научно определяне на ценността на определена творба. Това е страхотна разработка. Това е... Това е...

— И това е тайна?

— Разбира се, че е тайна. Той не е професор по научна фантастика. В научната фантастика, когато човек измисли теория, той веднага я съобщава на вестниците. В истинския живот не става така. Един учен прекарва понякога години в експерименти, преди да го напечата в пресата. Издаването е сериозно нещо.

— Тогава *ти* откъде знаеш? Просто питам.

— Доктор Торгесън случайно е мой почитател. Той случайно харесва моите разкази. И случайно мисли, че аз съм най-добрият писател на фантастика.

— И той ти показва своята разработка?

— Точно така. Знаех, че няма да повярваш на тази история и го помолих да проведе един експеримент пред нас. Каза, че ще го направи, ако не говорим след това за него. Каза, че ще бъде интересен експеримент. Каза...

— И какво е толкова тайно?

— Е... — Марми се поколеба. — Да предположим, че ти кажа, че има маймуна, която знае Хамлет наизуст и може да го напише на пишеща машина.

Хоскинс наблюдаваше Марми тревожно.

— Какво подготвяш? Някоя практическа шега ли? — той е обърна към госпожица Кейн. — Когато някой писател пише научна фантастика десет години, не е безопасен без усмирителна риза.

Госпожица Кейн поддържаше постоянна скорост на печатане. Марми каза:

— Чу ме. Обикновена маймуна, която изглежда по-смешно дори и от обикновен редактор. Уговорих среща за този следобед. Идваш ли с мен или не?

— Разбира се, че не. Мислиш, че ще зарежа купчина ръкописи ето толкова висока... — и той посочи ларингса си с рязко движение на ръката — заради глупавите ти шеги? Мислиш, че ще ти позволя да ми се присмиваш?

— Ако това е шега, Хоскинс, ще ти платя вечерята в този ресторант, в който поискаш. Госпожица Кейн е свидетелка.

Хоскинс се облегна на стола си.

— Ще ми платиш вечеря? Ти, Мармадюк Талин, най-известният нюйоркски длъжник, ще платиш сметката?

Марми трепна, не при забележката за ловкостта при пропускането на сметките, а при неуспешния опит неговото име да бъде произнесено на срички. Той каза:

— Повтарям. Вечеря за моя сметка където пожелаеш и каквото пожелаеш. Пържолки, гъби, гърди от гвинейска кокошка, марсиански алигатор, всичко.

Хоскинс стана и дръпна шапката си от шкафа с картотеките.

— За възможността да видя — каза той — как разгъваш някоя от старомодните големи доларови банкноти, които пазиш във фалшивия ток на лявата си обувка от 1928 година, ще ходя до Бостън...

Посещението им беше чест за доктор Торгесън. Той стисна топло ръката на Хоскинс и каза:

— Чета „Космически разкази“ откакто съм дошъл в тази страна, господин Хоскинс. Това е чудесно списание. Аз особено харесвам разказите на господин Талин.

— Чу ли? — попита Марми.

— Чух. Марми казва, че имате талантлива майmunка, професоре.

— Добре, добре. Седнете, господа, седнете.

Той крачеше пред тях.

— Какво сте казали на господин Хоскинс за моята работа, Марми?

— Нищо, професоре.

— Така. Добре, господин Хоскинс, след като сте редактор на списание за научна фантастика, не би трябвало да ви питам дали знаете нещо за кибернетиката.

Хоскинс погледна умно чрез стоманените рамки на очилата си и каза:

— А, да. Изчислителни машини — М.И.Т. — Норберт Вайнер... — и промърмори още няколко имена.

— Да, да — Торгесън закричи по-бързо. — Тогава трябва да знаете, че компютрите, които играят шах, са конструирани на кибернетични принципи. Правилата на шахматните ходове и целта на играта са вградени в неговите вериги. При всяка дадена позиция на шахматната дъска, машината може да изчисли всички възможни ходове с техните последици и да избере този, който предлага най-

голяма възможност за спечелване на играта. Може да бъде направен така, че да включи в преценката дори температурата на своя опонент.

— А, да — каза Хоскинс като отвлечено поглаждаше брадичката си с ръка.

— Сега си представете подобна ситуация, при която на изчислителната машина е дадена част от литературна творба, към която компютърът след това може да добави думи за своя запас от цялото словесно богатство, с което са си служили най-големите таланти в литературата. Естествено, машината ще трябва да бъде научена на значенията на различните знаци на пишещата машина. Разбира се, такъв компютър трябва да бъде много, много по-сложен от който и да е компютър за игра на шах.

Хоскинс се размърда нетърпеливо.

— Маймуната, професоре. Марми спомена за някаква маймуна.

— Точно това щях да обясня — каза Торгесън. — Естествено, няма построена машина, която да е достатъчно сложна. Но човешкият мозък... Той сам по себе си е изчислителна машина. Разбира се, аз не мога да използвам човешки мозък. Законът, за съжаление, не позволява. Но дори мозъкът на маймуна, правилно манипулиран, може да направи повече от която и да е машина, построена някога от човек. Почакайте! Ще доведе малкия Роло.

Той излезе от стаята. Хоскинс изчака за момент, след това погледна внимателно Марми и каза:

— За Бога!

— Какво има? — попита Марми.

— Какво има ли? Този човек е шарлатанин. Кажете ми, откъде намери този мошеник?

Марми се обиди.

— Мошеник? Това е истински професорски кабинет в сградата Файеруедър, Колумбия. Познаваш Колумбия, надявам се. Видя статуята на Алма Матер на сто и шестнадесета улица. Посочих ти кабинета на Айзенхауер.

— Да, но...

— А това е кабинетът на доктор Торгесън. Погледни колко прах има — той духна към една книга и от нея се вдигнаха облаци прах. — Прахолякът наоколо показва, че всичко е истинско. Погледни

заглавието на тази книга: „Психодинамиката на човешкото поведение“, от професор Арнт Ролф Торгесън.

— Ясно, Марми, ясно. Съществува Торгесън и това е неговият кабинет. Как си разбрал, че човекът е на почивка и как си успял да се добереш до неговия кабинет, не знам. Но да не би да се опитваш да ми кажеш, че този смешник с неговите маймуни и компютри е истински? Ха!

— С твоята подозрителна натура мога само да предполагам, че си имал отворително отблъскващо детство.

— Това е просто резултат от опита ми с писатели, Марми. Вече съм си избрал ресторант и това ще ти струва доста скъпо.

Марми изсумтя:

— Няма да похарча и стотинка от парите, които понякога ми даваш. Тихо, той се връща.

Заедно с професора се появи и малка маймунка, която държеше за врата му.

— Това — каза Торгесън — е малкият Роло. Кажи здравей, Роло.

Маймунката дръпна едни кичур на челото си. Професорът каза:

— Страхувам се, че е уморен. Ето, тук имам част от неговия ръкопис.

Той свали маймунката и я остави да се държи за пръста му, докато изваждаше от джоба на дрехата си два листа и ги подаде на Хоскинс. Хоскинс зачете:

— Да бъдеш или да не бъдеш. Това е въпросът. Дали е по-достойно да понасяш стрелите на свирепата съдба, или обнажил меч, да се опълчиш срещу войска от мъки и в таз битка да зачеркнеш всички? Смърт... Заспиваш... И толкова... И в тоя сън изчезват...

Той вдигна поглед от листовете:

— Малкият Роло ли го е напечатал?

— Не съвсем. Това е копие от това, което той е напечатал.

— А, копие. Добре, но малкият Роло не знае добре Шекспир. В оригинала е „обнажил меч да се опълчиш срещу море от мъки“.

Торгесън кимна.

— Съвсем прав сте, господин Хоскинс. Шекспир наистина е написал „море“. Но сам виждате, че това е объркана метафора. Не се бориш срещу морето с меч. С меч се бориш срещу войска или армия.

Роло избра двусричната дума и напечата „войска“. Това е една от малкото грешки на Шекспир.

— Нека да го видим как печата — предложи Хоскинс.

— Разбира се.

Професорът докара пишещата машина върху една малка масичка. От пишещата машина излизаше кабел.

Той обясни:

— Необходимо е да използвам електрическа пишеща машина, в противен случай физическото усилие ще бъде прекалено голямо. Необходимо е също така да свържа малкия Роло към този трансформатор.

Той направи това, използвайки като входящ проводник два електрода, които се подаваха на около половин сантиметър от черепа на малкото същество.

— Роло беше подложен на много фина мозъчна операция, при която няколко кабела бяха свързани с различни части от мозъка му. Можем да спрем съзнателните му дейности и на практика да използваме мозъка му просто като компютър. Страхувам се, че подробностите ще бъдат...

— Нека да го видим как печата — каза Хоскинс.

— Какво бихте искали да ви напечата?

— Знае ли „Лепапто“ на Честъртън?

— Сам по себе си нищо не знае. Той пише само чисти изчисления. Сега изрецитирайте малко от творбата, за да може да прецени настроението и да изчисли възможностите, които дават първите думи.

Хоскинс кимна, изду гърди и проговори гръмогласно:

— „В палати слънчеви се вливат бели извори и радва им се византийският владетел./ Като фонтан смехът разлива се по страховитото лице/ раздвижва горски мрак мракът на неговата брада/ извива кървав полумесец извивката на неговите устни/ и най-далечното море от неговите кораби е набраздено...“

— Това е достатъчно — каза Торгесън.

Докато чакаха, цареше тишина. Маймунката гледаше сериозно пишещата машина.

— Разбира се, процесът отнема време. Малкият Роло трябва да се съобрази с романтизма на поемата, с лекия архаичен оттенък, с

песенния ритъм и така нататък.

И тогава един малък черен пръст се протегна и докосна един клавиш. Беше „т“.

— Не пише главни букви — каза ученият, — нито пък препинателни знаци, а и не винаги остава разстояние между отделните думи. Затова обикновено пренапечатвам работата му, когато свърши.

Малкият Роло докосна „е“. После, след дълга пауза, той натисна клавиша за разстояние.

— Те — каза Хоскинс.

Думите сами изникваха:

„те бяха сломили белите републики горе при бреговете на италия те бяха разбунили адриатика около господаря на морето и папата простря ръце в агония и загуба и извика християнските крале на оръжие заради кръста.“

— Боже мой! — извика Хоскинс.

— Така ли продължава откъса?

— Да.

— В такъв случай Честъртън е създал една добра, логична творба.

— Велики Боже! — каза отново Хоскинс.

— Тогава — каза Марми, който извиваше косата си на кичури, докато тя не заприлича на папагалско гнездо — нека да започваме работа. Да се заемем с моя разказ.

— Добре, но...

— Това няма да надвиши възможностите на малкия Роло — увери го Торгесън. — Често му чета части от някои от най-добрите научно-фантастични произведения, включително някои от разказите на Марми. Учудващо е как някои от разказите на Марми се усъвършенстват.

— Нямах предвид това — каза Хоскинс. — Всяка маймуна може да напише по-добра научна фантастика, от който и да било от бездарните драскачи, с които разполагам. Но разказът на Талин е дълъг

тринадесет хиляди думи. На маймуната ще ѝ трябва цяла вечност, за да го напечата.

— Не съвсем, господин Хоскинс, не съвсем. Аз ще му чета разказа, а в решителния момент ще го оставим да продължи.

Хоскинс скръсти ръце.

— Да опитаме. Аз съм готов.

— Аз — каза Марми — съм повече от готов — и също скръсти ръце.

Малкият Роло просто си седеше, като малка кожена топка, докато мекият глас на доктор Торгесън се издигаше и понижаваше в синхрон с битката на космическия кораб и последвалите борби на пленените земни хора, за да си възвърнат загубения кораб.

Един от героите си проправи път до корпуса на космическия кораб и Торгесън проследи случката с умерен патос. Той четеше:

— ... Стенли спря в тишината на вечните звезди. Болката в коляното прорязваше съзнанието му, докато чакаше чудовищата да чуят глухия звук и...

Марми дърпаше отчаяно ръкава на доктор Торгесън. Той погледна нагоре и изключи малкия Роло.

— Това е — каза Марми. — Виждате ли, професоре, точно тук Хоскинс иска да се намеси в работата ми. Продължавам сцената извън космическия кораб, докато Стенли не спечели и върне кораба в ръцете на Земята. След това давам обяснения. Хоскинс иска да разкъсам сцената извън кораба, да се върна вътре в него, да прекъсна действието за около две хиляди думи и след това отново да се върна на сцената отвън. Чували ли сте някога такива глупости?

— Нека да оставим маймуната да реши — каза Хоскинс.

Доктор Торгесън включи малкия Роло и един черен сух пръст се протегна колебливо към пишещата машина. Хоскинс и Марми се наведоха напред и главите им леко се допряха точно над мрачното тяло на малкия Роло. Пишещата машина отпечата буквата „ч“.

— Ч — окуражаваше го Марми.

— Ч — съгласи се Хоскинс.

Пишещата машина набра и продължи по-ускорено: „чакаше в безмълвен ужас въздушните шлюзове да се отворят и безмилостните

чудовища да се появят...”

— Дума по дума — каза Марми възторжено.

— Със сигурност има твоя сладникав стил.

— Читателите го харесват.

— Не биха, ако средните им умствени възможности не бяха... — тук Хоскинс спря.

— Продължавай — каза Марми, — кажи го. Кажи го. Кажи, че коефициентът им на интелигентност е като този на дванадесетгодишно дете и ще те цитирам във всички списания в страната.

— Господа — каза Торгесън, — господа. Пречите на малкия Роло.

Те се обърнаха към пишещата машина, която продължаваше да печата: „... звездите се движеха около своите огромни орбити, докато, подчинявайки се на земните принципи, въртящият се кораб беше неподвижен.“

Валякът на пишещата машина се отдръпна назад, за да започне нов ред. Марми стаи дъх. Ако изобщо трябва някъде, то точно тук би...

Малкият пръст се придвижи и написа: *.

— Звездичка! — извика Хоскинс.

— Звездичка — промърмори Марми.

— Звездичка? — учуди се Торгесън.

Последва ред от още девет звездички.

— Това беше, братко — каза Хоскинс. Той побърза да обясни на втренчения Торгесън. — Навик е на Марми да използва ред от звездички, когато иска да обозначи коренна промяна на действието. А коренната промяна на действието е точно това, което исках.

Пишещата машина започна нов абзац: „... в кораба...”

— Изключи го, професоре — каза Марми.

Хоскинс потри ръце.

— Кога ще получа преработката?

— Каква преработка? — попита Марми студено.

— Ти каза, че ще постъпиш така, както посочи маймунката.

— Да. Точно това те доведох да видиш. Този малък Роло е машина. Студена, брутална, логична машина.

— Е?

— Това, което искам да ти кажа, е, че добрият писател не е машина. Той пише не със съзнанието си, а със сърцето си. Със своето

сърце — Марми удари гърдите си.

— Какво ми причиняваш, Марми — изпъшка Хоскинс. — Ако пак започнеш с обичайните приказки за сърцето и душата на писателя, ще ме накараш да се разболея точно тук и точно сега. Нека да се върнем към принципа „ще напиша всичко за пари“.

— Само ме изслушай за минутка. Малкият Роло поправи Шекспир. Ти сам го отбеляза. Малкият Роло искаше Шекспир да каже „войска от мъки“ и той беше прав от гледна точка на машината. „Море от мъки“ при тези условия е объркана метафора. Но не допускаш ли, че и Шекспир е знаел това? Шекспир просто е знаел кога да наруши правилата, това е всичко. Малкият Роло е машина, която не може да нарушава правилата, но добрите писатели могат и *трябва* да ги нарушават. „Море от мъки“ е по-внушително, то има сила. Да върви по дяволите обърканата метафора. И сега, когато ми казваш да променя действието, ти следваш механичните правила за поддържане на напрежението и, разбира се, малкият Роло се съгласява с теб. Но аз знам, че трябва да наруша правилата, за да запазя силното емоционално въздействие на край, според мен. В противен случай ще имам един механичен продукт, който и компютър може да напише.

— Но... — каза Хоскинс.

— Хайде, признай механичната работа. Кажи, че малкият Роло е повече редактор, отколкото ти ще бъдеш някога.

Хоскинс каза с треперещ глас:

— Добре, Марми, ще приема разказа такъв, какъвто е. Не, не ми го давай, прати ми го по пощата. Ако нямаш нищо против, отивам да си потърся бар.

Той нахлупи шапката на главата си и си тръгна.

— Моля те, не казвай на никого за малкия Роло — извика след него Торгесън.

Част от отговора долетя през затварящата се врата:

— Да не мислиш, че съм луд?...

Марми потри ръце възторжено, когато се увери, че Хоскинс си е отишъл.

— Интелект, това си беше — каза той и заби пръст колкото се можеше по-дълбоко в слепоочието си. — Тази продажба ме радва. Тази продажба, професоре, се равнява на всички останали, които някога съм

правил. Всички останали взети заедно — и той се отпусна доволно върху най-близкия стол.

Торгесън повдигна малкия Роло към рамото си и каза кротко:

— Но, Мармадюк, какво щеше да правиш, ако малкият Роло беше напечатал твоя вариант?

Сянка на недоволство премина за миг по лицето на Марми.

— По дяволите — каза той, — *мислех*, че точно това ще направи.

ПЕЕЩИТЕ КАМБАНИ

Луис Пейтън никога не обсъждаше публично методите, с които бе надхитрял полицията на Земята в дузина двубои по съобразителност и заблуда, със заплашващ го психотест, който винаги успяваше да отложи. Разбира се, би било глупаво от негова страна да направи такова нещо, но в моментите, когато беше доволен от себе си, той се блазнеше от мисълта да остави завещание, което да бъде отворено само след неговата смърт, и в което ясно да покаже, че пълният му успех се дължи на способности, а не на късмет.

В такова завещание той би казал: „Не може да се създаде лъжлив модел за прикриване на престъпление без да останат следи от създателя му. В такъв случай е по-добре да потърсиш модел, който вече съществува и да нагодиш действията си към него.“

Имайки предвид този принцип, Пейтън планираше убийството на Албърт Корнуел.

Корнуел, дребен търговец на крадени предмети, пръв се приближи до Пейтън, който седеше на обичайната си маса за един в Тринелс. Синият костюм на Корнуел сякаш имаше особен блясък, сбръчканото му лице — особена усмивка и побелелите му мустаци — особена форма.

— Господин Пейтън — каза той, поздравявайки бъдещия си убиец без каквото и да било четвърторазредно малодушие, — радвам се да ви видя. Почти се предадох, господине, почти се предадох.

Пейтън, който не обичаше да го безпокоят, когато се занимава с вестника и десерта си в Тринелс, каза:

— Ако имаш някаква работа с мен, Корнуел, знаеш къде да ме намериш.

Пейтън беше минал четиридесетте и неговата коса беше загубила по-ранния си черен цвят, но гърбът му бе изправен, поведението — младежко, очите — тъмни, а гласът му режеше остро от дългата практика.

— Не и за това, господин Пейтън — каза Корнуел, — не и за това. Знам за едно скривалище, скривалище на... нали знаете, господине. — Показалецът на дясната му ръка се раздвижи леко, като че беше махало на камбана, удрящо се в някаква невидима субстанция, а лявата ръка затисна за миг ухото му.

Пейтън прелисти една страница от вестника, все още малко влажен от теледоставчика, сгъна го хоризонтално и каза:

— Пеещи камбани?

— Тихо, господин Пейтън — каза шепнешком Корнуел.

— Ела с мен.

Те вървяха през парка. Друго правило на Пейтън беше, че за да запазиш нещо в тайна, няма по-сигурно нещо от разговор на висок глас на открито.

Корнуел прошепна:

— Скривалище, в което са скрити Пеещи камбани. Нешлифовани, но страшно красиви, господин Пейтън.

— Виждал ли си ги?

— Не, но говорих с един, който ги е виждал. Имаше достатъчно доказателства, за да ме убеди. Има достатъчно, за да позволи на вас и на мен да се оттеглим и да живеем в охолство. В абсолютно благоденствие.

— Кой е този другият?

На лицето на Корнуел се появи лукаво изражение, което също като димяща факла закриваше повече, отколкото показваше и му придаваше отблъскваща мазнота.

— Той беше търсач на рудни залежи на Луната и бе създал метод за откриване на камбаните по стените на кратерите. Аз не знам този метод. Никога не ми го каза. Но той събрал няколко дузини, скрил ги на Луната и се върнал на Земята, за да се заеме с пласирането им.

— Предполагам, че е умрял?

— Да. Съвсем изненадващо, господин Пейтън. Падане от високо. Много тъжно. Дейността му на Луната, разбира се, е нелегална. Властта се отнася много строго към неразрешеното копаене на Камбани. Така че това може би е било наказанието му... Както и да е, в мен е неговата карта.

— Не ме интересуват подробности от мръсните ти сделки. Това, което ме интересува е защо дойде при мен — каза Пейтън със

спокойно безразличие.

— Е, сега, има достатъчно и за двама ни, господин Пейтън — отговори Корнуел, — и двамата можем да дадем своя принос. Аз знам къде е скривалището и мога да осигуря космически кораб. Вие...

— Да?

— Вие можете да управлявате космически кораб и имате необходимите контакти за пласирането на Камбаните. Съвсем честно разпределение на труда. Не мислите ли?

Пейтън размисли върху модела на своя живот — модел, който вече съществуваше — и нещата като че ли започнаха да се подреждат.

— Тръгваме към Луната на десети август — каза той.

Корнуел спря.

— Господин Пейтън! Сега сме април.

Пейтън продължавате равномерния си ход и Корнуел трябваше да побърза, за да го настигне.

— Чухте ли ме, господин Пейтън?

— Десети август. Ще се свържа с вас когато настъпи моментът и ще ви кажа къде да оставите кораба. Не правете опити да се свържете лично с мен дотогава. Довиждане, Корнуел.

— Петдесет на петдесет? — попита Корнуел.

— Почти. Довиждане.

Пейтън продължи сам разходката си и отново се замисли върху модела на своя живот. Когато беше на двадесет и седем, той купи голямо парче земя в Планините, на което някой от предишните собственици бе построил къща, проектирана като убежище срещу опасността от атомни войни преди два века, които никога не избухнаха. Но къщата остана като паметник на самонадеяността.

Беше изградена от стомана и бетон в такова изолирано място, каквото е напълно възможно да се открие на Земята, разположено високо над морското равнище и защитено от почти всички страни от високи планински върхове. Къщата имаше самостоятелен енергиен източник, водни запаси, поддържащи се от планинските реки, хладилници, в които могат да се поберат десет половини от говедо, мазе, оборудвано като крепост с цял арсенал оръжия, предназначени да отблъскват гладните, изплашени орди, които също никога не се появиха. Имаше собствена климатична инсталация, която можеше да

пречиства, докато всичко друго, освен радиацията (жалко за човешката неустойчивост), не бъде пречистено.

В тази къща на спасението Пейтън бе прекарал всяка година, след като я купи, от ергенския си живот. Той изключваше всички връзки за комуникация, телевизорът, теледоставчикът на вестници. Беше построил ограда със силово поле около собствеността си и бе поставил сигнален механизъм към къщата от точката, където оградата пресичаше единствената пътека, виеща се през планините.

За един месец всяка година той можеше да бъде съвсем сам. Никой не можеше да го види, нито да се свърже с него. В абсолютно усамотение той можеше да получи единствената почивка, която му бе нужна след единадесетмесечен контакт с хората, към които изпитваше само презрение.

Дори полицията, Пейтън се усмихна, знаеше за голямата му почит към месец август. Веднъж не се бе явил в съда и бе рискувал да го подложат на психотест, вместо да се откаже от своя август.

Пейтън измисли друг афоризъм, който можеше да се включи в завещанието му: „Нищо не се отразява толкова благоприятно върху вида ти на невинен, както триумфиращата липса на алиби.“

На 30 юли, както на 30 юли всяка година, Луис Пейтън хвана безтегловния стратоджет в девет и петнадесет сутринта от Ню Йорк и пристигна в Денвър в дванадесет и половина. Там обядва и се качи на полубезтегловния автобус до Хъмпс Пойнт, откъдето Сам Лейбман го взе със старомодна сухоземна кола — с пълна гравитация! — и го откара до границите на собствеността му. Сам Лейбман прие сериозно десетдоларовия бакшиш, който винаги получаваше, докосна шапката си, както винаги правеше на 30 юли през последните петнадесет години.

На 31 юли, както на 31 юли всяка година, Луис Пейтън се върна в Хъмпс Пойнт със своя безтегловен въздухомобил и поръча в местния магазин продуктите, от които щеше да се нуждае следващия месец. В поръчката нямаше нищо необичайно. Тя всъщност беше копие на предишни такива поръчки.

Макинтайър, управител на магазина, провери сериозно списъка, изпрати го до Централния склад — планински участък в Денвър и всичко пристигна след един час. Пейтън натовари продуктите на

въздухомобила си с помощта на Макинтайър, остави обичайния си десетдоларов бакшиш и се завърна в къщата.

На 1 август в дванадесет и една минута на обяд силовото поле, заобикалящо собствеността му, беше включено и Пейтън беше изолиран.

Но сега моделът се промени. Умишлено си бе оставил осем дни. През това време той бавно и методично унищожаваше такава част от запасите си, достатъчна за целия август. Той бе използвал камерите, които служеха като боклукчийски кофи на къщата. Те бяха по-усъвършенстван модел, който можеше да редуцира отпадъците, включително метали и силикати, в неосезаем и незабележим молекулен прах. Излишната енергия, отделена при процеса, бе поемана от планинските реки, които минаваха през собствеността му. Температурата се покачваше с пет градуса над нормалната за една седмица.

На 9 август въздухомобилът му го отведе на точно определено място в Уайоминг, където го чакаха Алберт Корнуел и космическият кораб. Самият кораб беше слабостта на операцията, тъй като бяха замесени хората, от които е бил закупен и хората, които са помогнали за пренасянето и подготовката за полет, но те можеха да стигнат само до Корнуел, а Корнуел, мислеше си Пейтън — с лека усмивка на студените си устни — ще ги доведе до задънена улица. Много задънена улица.

На 10 август космическият кораб, управляван от Пейтън, с пътник Корнуел, и неговата карта, се отдели от повърхността на Земята. Полето на антигравитация беше отлично. При пълна скорост теглото на кораба бе намалено до по-малко от тридесет грама. Микробатерии захранваха с енергия безшумно и без пламък или звук. Корабът се издигна в атмосферата, превърна се в точка и изчезна.

Би било малко вероятно да има свидетели на полета или в тези мирни времена да има радары, както беше преди. Всъщност нямаше никакви радары.

Два дни в Космоса и вече две седмици на Луната. Още в началото Пейтън почти инстинктивно бе предвидил тези две седмици. Той не си правеше илюзии за точността на картите, направени в къщи

от хора без познания по картография. Те могат да бъдат от полза само на тези, които са ги чертали и които могат да си помогнат със спомени. За някой незапознат с нещата, тези карти не са нещо повече от криптограма.

Корнуел показва картата на Пейтън чак след като излетяха. Той се усмихна угоднически:

— В края на краищата това е единственият ми коз.

— Сравни ли я с лунните графики?

— Аз не знам как, господин Пейтън. Разчитах на вас.

Пейтън го гледаше хладно, докато му връщаше картата. Единственото сигурно нещо беше кратерът Таихо, част от погребания град Луна.

Астрономията поне беше на тяхна страна. В момента Таихо беше от тази част на Луната, на която бе ден. Това означаваше, че е малко вероятно патрулните кораби да са навън, така че нямаше кой да ги наблюдава.

Пейтън вкара кораба с рисковано бързо приземяване в безопасния студен мрак на сянката от вътрешната страна на кратера. Слънцето бе преминало зенита и сянката щеше да спре да намалява.

Корнуел намръщи продълговатото си лице.

— Скъпи, скъпи, господин Пейтън. Едва ли ще можем да търсим, докато трае лунният ден.

— Лунният ден не трае вечно — кратко отговори Пейтън. — Останали са около сто часа слънчева светлина. Можем да използваме времето, за да се аклиматизираме и да разчетем картата.

Отговорът дойде бързо, но бе многозначен. Пейтън изучаваше лунните графики отново и отново, правейки най-щателни измервания и се опитваше да намери модела на кратера, показан на саморъчно направените драскулки, който беше ключът към... какво? Най-накрая Пейтън каза:

— Кратерът, който търсим, може да е един от тези три — ГС-3, ГС-5 или МТ-10.

— Какво ще правим, господин Пейтън? — разтревожено попита Корнуел.

— Ще проучим всички като започнем с най-близкия.

Линията, която разделяше неосветената от осветената част на Луната отмина и те се оказаха в сянката на нощта. След това те

прекарваха все по-големи периоди от време на лунната повърхност, свиквайки с вечната тишина и тъмнина, с ярките точки на звездите и светещата цепнатина, която представляваше Земята, надзъртаща над ръба на кратера. Те оставиха дълбоки следи от стъпки по сухата повърхност, които не изчезваха и не се променяха. Пейтън за пръв път ги забеляза, когато излизаха от кратера на силната светлина на издулата се Земя. Това стана на осмия ден след пристигането им на Луната.

Лунният студ съкрати продължителността на престоя им извън кораба по всяко време. Но с всеки изминал ден те издържаха все по-дълго време навън. До единадесетият ден от пристигането им те бяха елиминирали ГС-5 като кратер, съдържащ Пеещите камбани.

На петнадесетия ден студенината на Пейтън бе стопена от огъня на яростта. Трябваше да бъде ГС-3. МТ-10 беше прекалено далече. Времето не беше достатъчно, за да стигнат до него, да го претърсят и да се върнат на Земята до 31 август.

През същия този петнадесети ден отчаянието вече го бе обзело, когато откриха Камбаните.

Те не бяха красиви. Бяха по-скоро неправилни парчета сива скала, големи колкото два юмрука, изпълнени с вакуум и леки като перце при притеглянето на Луната. Имаше две дузини и всяко отделно парче, след необходимата шлифовка, можеше да бъде продадено най-малко за стотици хиляди долари.

Внимателно, две по две, те пренесоха Камбаните в кораба, положили ги във фините опаковки и се върнаха за още. Те изминаха три пъти разстоянието в двете посоки пеша, което на Земята щеше да ги съсипе, но което, при микроскопичното притегляне на Луната, трудно можеше да се нарече проблем.

Корнуел предаде последните Камбани на Пейтън, който ги постави внимателно във външния шлюз.

— Пазете ги, господин Пейтън — каза той, а гласът му, идващ от радиото, прозвуча рязко в ушите на другия. — Аз идвам.

Той се наведе за бавен, висок скок в посока, противоположна на Лунното привличане, погледна нагоре и замръзна в панически страх. Лицето му, виждащо се ясно през прозрачната част на шлема му, замръзна в ужасяваща гримаса.

— Не, господин Пейтън. Недейте...

Юмрукът на Пейтън се затегна около дръжката на бластера, който държеше. Той стреля. Появи се една ослепително ярка светкавица и Корнуел вече се бе превърнал в части от един човешки труп, разпръснати между части от скафандър и покрити със замръзнала кръв.

Пейтън спря и се загледа мрачно в трупа, но това беше само за секунда. След това прехвърли и последната от Камбаните в предварително приготвените калъфи, свали скафандъра си, включи първо полето за антигравитация, след това микробактериите и с около милион или два по-богат, отколкото беше две седмици по-рано, той потегли обратно към Земята.

На 29 август корабът на Пейтън се спусна тихо, като задната му част беше насочена надолу, към онова място в Уайоминг, от което бе излетял на 10 август. Вниманието, с което Пейтън бе избирал мястото, си заслужаваше. Въздухомобилът му все още беше там, скрит в заслона на образуванията наоколо хълмчета от неравната скалиста местност.

Той премести Пеещите камбани, този път в калъфите им, в най-дълбокия процеп на близките скали и ги покри небрежно със земя. Той се върна още веднъж на кораба, за да включи управлението и да направи последните приготовления. След това излезе и две минути по-късно корабът излетя на автопилот.

Бързо и тихо корабът се издигаше все по-нагоре и по-нагоре, отклонявайки се постепенно на запад, тъй като Земята под него се въртеше. Пейтън гледаше, засенчил тесните си очи и в далечината, докъдето стигаше погледа, се появи слаб блясък и на негово място на синьото небе се образува малко облаче.

Устните на Пейтън се разтеглиха в усмивка. Правилно бе преценил. Кадмиевият спирачен лост стоеше безпомощно отпуснат и микробактериите бяха преминали системоподдържащото защитно ниво и корабът бе изчезнал в последвалия ядрен взрив.

Двадесет минути по-късно той вече беше в своето имение. Беше уморен и под влиянието на земното притегляне го боляха мускулите. Спа дълбоко.

Дванадесет часа по-късно, още на разсъмване, полицията дойде.

Мъжът, който отвори вратата, постави кръстосаните си ръце на стомаха и поздрави като наклони два-три пъти ухилената си глава. Мъжът, който влезе, Х. Сетън Дейвънпорт от Земното бюро за разследване, огледа наоколо неспокойно.

Стаята, в която влезе, беше голяма и неосветена, с изключение на ярката лампа над странната комбинация между кресло и работна маса.

Редици филмирани книги покриваха стените. Висящи галактически карти заемаха единия ъгъл на стаята, а галактически обекти блестяха меко от стойката в другия ъгъл.

— Вие ли сте доктор Вендел Ърт? — попита Дейвънпорт с тон, който показваше, че му е трудно да повярва на това.

Дейвънпорт беше нисък и набит мъж с черна коса, със слаб и издаден напред нос и с белег на едната буза под формата на звезда, който завинаги щеше да показва мястото, където някога невроничен камшик се бе приближил на прекалено малко разстояние.

— Да, аз съм — отговори доктор Ърт с тънък глас. — А вие трябва да сте инспектор Дейвънпорт.

Инспекторът показва документите си за самоличност и каза:

— Университетът ви препоръча като учен по извънземните светове.

— Това казахте и по телефона преди половин час — съгласи се Ърт. Лицето му беше месесто, носът — чип и пред доста изпъкналите му очи имаше дебели очила.

— Ще пристъпя директно към въпроса, доктор Ърт. Предполагам, че сте посещавали Луната...

Доктор Ърт, който беше изнесъл бутилка с яркочервена течност и две чаши, малко мътни от прахоляка, иззад разпиляна купчина филмирани книги, каза изненадващо рязко:

— Никога не съм посещавал Луната, инспекторе. И никога не съм възнамерявал да я посетя! Пътуването в Космоса е глупост. Не вярвам в него. — След това, вече с по-мек тон добави. — Седнете, господине, седнете. Ето ви едно питие.

Инспектор Дейвънпорт направи каквото му беше казано.

— Но вие сте...

— Учен по извънземните светове. Да. Интересувам се от другите светове, но това не означава, че трябва да отида там. За бога, не трябва

да пътувам във времето, за да се наричам историк, нали? — Той седна и широка усмивка се появи на лицето му още веднъж, когато каза:

— А сега ми кажете защо сте дошъл.

— Дошъл съм — каза инспекторът намръщено, — за да се консултирам с вас по един случай на убийство.

— Убийство? Какво общо имам аз с убийствата?

— Това убийство, доктор Ърт, е било извършено на Луната.

— Изумително.

— Повече от изумително. Това е нечувано, доктор Ърт. През последните петдесет години, откакто е установена Лунната власт, са се взривявали кораби и скафандри са се пръскали. Мъже са се сварявали до смърт от слънчевата страна на планетата, замръзвали са от тъмната страна и са се задушавали от двете страни. Имало е дори смърт, причинена от падане, което, имайки предвид лунната гравитация, е много трудно да се постигне. Но през всичкото това време нито един мъж не е умирал на Луната като резултат на умишления акт на насилие от друг човек — до сега.

— Как е било извършено?

— С бластер. Органите на властта са били на сцената на убийството около час след като е било извършено, благодарение на редица щастливи обстоятелства. Патрулен кораб е видял ярка светкавица на повърхността на Луната. Знаете от колко далеч може да се види пламък върху тъмната страна на планетата. Пилотът осведомил Луна сити и се приземил. Докато кръжал над повърхността, той се кълне, че е успял да види на Земната светлина нещо, което приличало на излитащ кораб. След като се приземил той открил взривения труп и отпечатащи от стъпки.

— Ярка светлина — каза доктор Ърт — и вие предполагате, че това е стрелящият бластер.

— Това е сигурно. Трупът е бил пресен. Разпръснатите части от тялото още не са били замръзнали. Следите от стъпки принадлежат на двама човека. Внимателните измервания показват, че вдлъбнатините се делят на две групи с доста различен диаметър, показвайки различен номер на космическите обувки. Те водят главно към кратерите ГС-3 и ГС-5, двойка...

— Запознат съм с официалния код за именуването на лунните кратери — каза доволен доктор Ърт.

— Аха. Във всеки случай ГС-3 съдържаеше отпечатащи от стъпки, които водеха до пукнатина в стената на кратера, в която бяха намерени парченца втвърдена пемза. Рентгеновата дифракционна схема показва...

— Пеещи камбани — развълнувано го прекъсна ученият. — Само не ми казвайте, че в това убийство са замесени Пеещи камбани!

— Какво ако са? — попита безизразно Дейвънпорт.

— Аз имам една. Университетска експедиция я беше открила и ми я подари в замяна на... Елате, инспекторе, трябва да ви я покажа.

Доктор Ърт заситни с малки стъпки през стаята, подканяйки инспекторът да направи същото. Раздразнен, Дейвънпорт го последва.

Те влязоха във втора стая, по-голяма от първата, по-мрачна и значително по-разхвърляна. Дейвънпорт с изумление гледаше разнородната купчина материали, които бяха разбъркани без претенция за някакъв ред.

Той съзря малко парче „син емайл“ от Марс, едно от онези неща, за които някои романтици смятат, че са предмети, направени от отдавна изчезнали марсианци, малък метеорит, модел на един от първите космически кораби и запечатана празна бутилка с надпис „Атмосфера от Венера“.

Доктор Ърт каза щастливо:

— Направил съм цял музей от къщата си. Това е едно от предимствата да си ерген. Разбира се, нещата не са много подредени. Ако някога ми остане една свободна седмица...

Той се огледа объркано за момент, след това, спомняйки си, отместил една схема, показваща еволюционното развитие на морските безгръбначни, които бяха най-висшата форма на живот на планетата Барнард, и каза:

— Ето я. Страхувам се, че е пукната.

Камбаната висеше закрепена на тънка жица, запоена фино върху нея. Беше очевидно, че е пукната. Имаше тясна линия, която минаваше през половината камбана и я караше да прилича на две сфери, фино, перфектно залепени една за друга. Въпреки това тя беше чудесно полирана до слаб блясък, леко сив, гладък като кадифе и едва нашарени по начин, който лабораториите, в своите безплодни усилия да създадат изкуствени камбани, бяха открили, че е невъзможно да се прекопира.

— Експериментирах доста, преди да открия добро чукче. Пукнатата камбана е своенравна. Но костите вършат добра работа. Ето, тука имам едно — и той повдигна нещо, което приличаше на къса дебела лъжица, направена от сиво-бяло вещество, — което съм направил от бедрената кост на вол. Слушайте.

С изненадваща деликатност неговите дундести пръсти обръщаха камбаната, в търсене на хубаво място. Той я приготви, закрепвайки я нежно. След това, оставяйки камбаната да се люлее свободно, взе дебелия край на костената лъжица и удари леко камбаната.

Като че милиони арфи свиреха от километри разстояние. Звукът се усилваше, заглъхваше и отново идваше. Идваше не от някаква определена посока, а те обгръщаше отвсякъде. Звучеше в главата, невероятно мелодичен, чувствен и едновременно с това несигурен и колеблив.

Той бавно заглъхна и двамата мъже останаха безмълвни цяла минута.

— Не беше лошо, а? — каза доктор Ърт и с лек удар на ръката си накара камбаната да се люлее на своята жица.

Дейвънпорт се раздвижи нервно.

— Внимателно! Да не я счупите.

Чупливостта на хубавите Пеещи камбани беше всеизвестна.

— Геолозите казват, че камбаните са само втвърдена под налягане пемза, обгръщаща вакуум, в който малки скални парченца се движат свободно. Така казват. Но ако всичко това е така, защо не можем да направим една? Ако чуеш звукът, който издава камбана без пукнатина, ще решиш, че моята е като детска хармоника.

— Точно така — каза Дейвънпорт. — На Земята няма и дузина хора, които притежават неповредени екземпляри и има стотици хора и институции, които биха купили един екземпляр на каквато и да е цена, без да задават въпроси. Така че находище на камбани би било достатъчна причина за убийство.

Ученият по извънземните светове се обърна към Дейвънпорт и бутна очилата си на странния си нос със своя къс и дебел показалец.

— Не съм забравил вашият случай на убийство. Моля, продължете.

— Мога да кажа всичко в едно изречение. Знам самоличността на убиеца.

Те се бяха върнали на столовете в библиотеката и доктор Ърт склучи ръце над огромния си корем.

— Наистина ли? Тогава положително нямате никакъв проблем, инспекторе.

— Да знаеш е едно, а да го докажеш — съвсем друго, доктор Ърт. За съжаление той няма алиби.

— Искате да кажете за съжаление *има*, нали?

— Искам да кажа точно това, което казах. Ако имаше алиби, можех да го изоблича по някакъв начин, защото щеше да бъде фалшиво алиби. Ако имаше свидетели, които да твърдят, че са го виждали на Земята по време на убийството, разказите им можеха да бъдат опровергани. Ако имаше писмено доказателство, можеше да бъде представено като фалшификация или някаква измама. За съжаление той не е представил нито едно от тези неща.

— Какви са му козове тогава?

Инспектор Дейвънпорт внимателно описа имота на Пейтън в Колорадо.

— Прекарва всеки август там в абсолютна изолация. Дори ЗБР би потвърдило това. Всеки съд би приел, че той пак е бил в своя имот през август, освен ако не представим сигурно доказателство, че е бил на Луната.

— Какво ви кара да мислите, че той *е бил* на Луната? Може би е невинен.

— Не! — каза Дейвънпорт агресивно. — От петнадесет години се опитвам да събера достатъчно доказателства срещу него и все не успявам. Но сега *подушвам*, че Пейтън е извършил това престъпление. Казвам ви, че никой освен Пейтън, никой човек на Земята няма дързостта, или в случая, практическите контакти, за да осигури пласирането на контрабандни Пеещи камбани. Той е известен като отличен пилот на космически кораби. Знае се, че е имал връзка с убития мъж, естествено не и през последните няколко месеца. За съжаление това не са доказателства.

— Няма ли да е по-лесно да използвате психотеста сега, когато употребата му е вече законна?

Дейвънпорт се намръщи и белегът на бузата му стана син.

— Чели ли сте закона на Конски-Хаякава, доктор Ърт?

— Не.

— Мисля, че никой не е. Правото на мисловен суверенитет, казва правителството, е основно. Добре, но какво следва? Човек, който бъде подложен на психотест и се окаже, че е невинен по престъплението, за което са го тествали, има право на такова обезщетение, на каквото убеди съда да му даде. В един от последните случаи банков касиер бе възнаграден с двадесет и пет хиляди долара за това, че е бил подложен на психотест поради неправилно подозрение в кражба. Изглежда, че косвените улики, които са сочели за кражба, всъщност са сочели за прелюбодеяние. Твърди, че е загубил работата си, бил е заплашван от съпруга на въпросното лице и изпитва физически страх и накрая, че е бил подложен на присмех и оскърбление, защото някакъв журналист е научил резултатите от психотеста, изнесени в съда.

— Мога да разбера човека.

— Всички можем. Това е проблемът. И още една точка, която трябва да се запомни: Никой човек, който е тестван веднъж но някакъв повод, не може отново да бъде подлаган на психотест по каквато и да било причина. Никой човек, казва законът, не трябва да претърпи мисловен риск два пъти в живота си.

— Неприятно.

— Точно така. За двете години, откакто психотестът беше узаконен, не мога да ви изброя колко измамници и крадци са направили опит да бъдат подложени на психотест за грабене на чанти, за да могат след това спокойно да се занимават с по-големи обири. Така че, сам виждате, министерството няма да позволи Пейтън да бъде тестван, докато не получат сигурно доказателство за вината му. Може би не законно доказателство, но такова, което да е достатъчно силно, за да убеди шефа ми. И най-лошото, доктор Ърт, е, че ако отидем в съда без документи за психотест, това е достатъчно доказателство и за най-тъпия съдия, че обвинението не е сигурно във вината на обвиняемия.

— Какво точно искате от мен?

— Доказателство, че той е бил на Лупата по някое време през август. И това трябва да стане бързо. Не мога да го задържа дълго по подозрение. А ако новината за убийството се разчуе, световната преса ще избухне като астероид, удрящ се в атмосферата на Юпитер. Ефектно престъпление — първото на Луната.

— Кога точно е извършено убийството? — попита Ърт, внезапно преминавайки към бърз кръстосан разпит.

— На двадесет и седми август.

— А кога е направен арестът?

— Вчера, тридесети август.

— Тогава, ако Пейтън е убиецът, той би имал достатъчно време, за да се върне на Земята.

— Може би. Може би — Дейвънпорт продължи, процеждайки през зъби: — Ако бях отишъл един ден по-рано... Ако бях открил къщата му празна...

— Колко време, общо взето, предполагате, че двамата, убиецът и убитият, са прекарвали на Луната?

— Съдейки по площта, покрита със стъпки, няколко дни. Най-малко седмица.

— Открито ли е местонахождението на кораба, който са използвали?

— Не, и вероятно никога няма да се открие. Преди около десет часа университетът в Денвър е докладвал за покачване на радиоактивността, започнало онзи ден в четири часа следобед, което продължило няколко часа. Не е трудно, доктор Ърт, да нагласиш управлението на кораба така, че да излети без екипаж и да се взриви на височина осемдесет километра с изтощени микробатерии.

— Ако аз бях Пейтън — каза замислено доктор Ърт — бих убил мъжа на борда на кораба и след това бих взривил трупа и самолета заедно.

— Не познавате Пейтън — каза Дейвънпорт строго. — Той се наслаждава на победите си над закона. Цени ги. Това, че е оставил трупа на Луната е неговото предизвикателство към нас.

— Разбирам — доктор Ърт разтриваше стомаха си с кръгови движения. — Но има една възможност.

— Да докажете, че той е бил на Луната?

— Да ви дам преценката си на специалист.

— Сега?

— Колкото по-скоро, толкова по-добре. Ако, разбира се, имам възможност да разговарям с господин Пейтън.

— Това може да бъде уредено. Отвън ме чака антигравитационен самолет. Ще пристигнем във Вашингтон за двадесет минути.

Израз на истинска тревога премина по пълничкото лице на учения. Той се изправи на крака и се отдалечи от агента на ЗБР към

най-тъмния ъгъл на разхвърляната стая.

— *Не.*

— Какво има, доктор Ърт?

— Няма да летя с антигравитационен самолет. Нямам вяра в тях. Дейвънпорт гледаше смутено доктор Ърт. Той запелтечи.

— Бихте ли предпочели еднорелсовия път?

Ученият го стрелна с очи.

— Не се доверявам на никакви превозни средства. Не вярвам в тях. Освен в ходенето. Нямам нищо против ходенето — изведнъж той стана нетърпелив. — Не бихте ли могли да доведете господин Пейтън някъде в този град, някъде, докъдето мога да стигна пеша? Може би в сградата на общината? Аз често се разхождам дотам.

Дейвънпорт огледа безпомощно стаята. Той погледна безбройните научни издания за светлинните години. През отворената врата можеше да види съседната стая, с множеството следи от други светове. Той погледна доктор Ърт, пребледнял от мисълта за придвижване, с помощта на антигравитацията и сви рамене.

— Ще доведе Пейтън тук. Точно в тази стая. Това задоволява ли ви?

Ученият въздъхна дълбоко.

— Абсолютно.

— Надявам се, че ще успеете да постигнете желания резултат, доктор Ърт.

— Ще направя каквото мога, господин Дейвънпорт.

Луис Пейтън наблюдаваше с отвращение заобикалящата го обстановка и с презрение дебелия мъж, който поклати глава за поздрав. Той погледна стола, който му бе предложен и го избърса с ръка преди да седне. Дейвънпорт седна до него, като не прибра бластера си.

Дебелият мъж се усмихваше докато сядаше и галеше кръглия си стомах, като че току-що беше привършил с обилното ядене и се канеше да осведоми света за това.

— Добър вечер, господин Пейтън — каза той. — Аз съм доктор Вендел Ърт, учен по извънземните светове.

Пейтън отново го погледна.

— Какво искате от мен?

— Искам да разбера дали сте бил на Луната по някое време на месец август.

— Не съм.

— Все още няма човек, който да ви е видял на Земята в дните между първи и тридесети август.

— Живеех така, както обикновено живея през август. Никой не може да ме види през този месец. Нека той да ви каже — и кимна с глава по посока на Дейвънпорт.

Доктор Ърт се усмихна.

— Колко хубаво би било, ако можехме да проверим това. Ако само имаше някакъв практически начин да различим Луната от Земята. Например, ако можехме да изследваме праха по косата ви и да кажем: „Аха, лунен прах.“ Но за съжаление не можем. Лунният прах е същият като земния. Дори и да не беше, нямаше да го намерим по косата ви освен ако не сте се разхождал по лунната повърхност без скафандър, което е малко вероятно.

Пейтън слушаше с безразличие.

Доктор Ърт продължи, усмихвайки се благосклонно и вдигайки ръка, за да намести очилата, закрепил се едва-едва на върха на носа му.

— Човек, пътуващ в Космоса или на Луната, диша въздух от Земята и яде храна от Земята. Той носи със себе си земната среда независимо дали е на своя кораб или е в своя скафандър. Търсим човек, който е прекарал в Космоса два дни, пътувайки до Луната, поне две седмици там, и още два дни на път обратно. През цялото това време той е носел обичайната земна среда до себе си и точно това прави задачата ни трудна.

— Предлагам — каза Пейтън — да я улесните като ме пуснете и потърсите истинския убиец.

— Може да се стигне и до това. Виждали ли сте някога нещо подобно? — Дундестата ръка на доктор Ърт се протегна към пода отстрани на стола му и се появи обратно със сива сфера, която меко отразяваше светлинки.

Пейтън се усмихна.

— Това ми прилича на Пееща камбана.

— Това е Пееща камбана. Убийството е било извършено заради Пеещи камбани. Какво мислите за тази?

— Мисля, че е пукната лошо.

— Но огледайте я — каза доктор Ърт и с бързо движение на ръката я хвърли на Пейтън, който се намираше на почти два метра от него.

Дейвънпорт извика и застина полуизправен на стола си. Пейтън вдигна с усилие ръце, но го направи достатъчно бързо, за да успее да хване камбаната.

— Проклет глупак — каза той. — Недейте да я подхвърляте така.

— Цените Пеещите камбани, нали?

— Прекалено, за да счупя някоя. Това поне не е престъпление. — Пейтън удари леко камбаната, след това я приближи до ухото си и бавно я разклати, слушайки мекия звук, който издаваха лунолитите, онези малки частички пемза, при блъскането им във вакуума.

След това, повдигайки камбаната за стоманената жичка, с която все още беше привързана, той прокара нокътя на палеца си по повърхността ѝ с изкусно, въртеливо движение. Тя издаде глух звук, който беше много мек, много сходен със звука на флейта, като леко вибратор, което постепенно заглъхваше и извикваше представата за летен полумрак.

За един кратък момент и тримата бяха погълнати от звука.

Тогава доктор Ърт каза:

— Хвърлете ми я обратно, господин Пейтън. Насам! — И протегна ръка с подканящ жест.

Луис Пейтън хвърли камбаната машинално. Тя описа къса дъга, от около една пета от разстоянието до очакващата я ръка на учения, изви се надолу и се разби със съкрушителен, стенощ звук на пода.

Дейвънпорт и Пейтън безмълвно се взираха в сивите парчета и почти не чува спокойния глас на доктор Ърт, когато каза:

— Когато откриете скривалището на престъпника с необработените камбани, ще помоля да ми бъде дадена една без пукнатина и добре полирана като възнаграждение и заместител на счупената. Случаят вече е съвсем ясен. Въпреки кратката реч, с която започнах, съществува едно нещо на Земята, което нито един пътник в Космоса не може да вземе със себе си и това е земното притегляне. Фактът, че господин Пейтън така грешно прецени разстоянието при хвърлянето на предмета, който очевидно високо цени, може да означава единствено, че мускулите му все още не са се приспособили

към притегателната сила на Земята. Моето професионално мнение, господин Дейвънпорт, е, че вашият затворник през последните няколко дни е бил извън тази планета. Той е бил или в Космоса, или на някакъв космически обект, значително по-малък от Земята — като Луната, например.

— Искам мнението ви писмено — каза той с ръка върху бластера — и това ще бъде достатъчно, за да получа разрешение да използвам психотест.

Луис Пейтън, зашеметен и неокзващ съпротива, вцепенен от мисълта, че каквото и завещание да остави сега, то ще трябва да съдържа и факта за пълния провал.

ГОВОРЕЩИЯТ КАМЪК

Астероидният пояс е голям, а площта, която е обитавана от хора — малка. Лари Вернадски, през седмия месец от едногодишното си назначение на пета станция, все по-често започваше да се чуди, дали заплатата му изобщо може да компенсира този почти строг тъмничен затвор на сто и дванадесет милиона километра от Земята. Той беше слаб младеж, който нямаше вид нито на космически инженер, нито на човек от астероидите. Той имаше сини очи и пастелно жълтеникава коса и излъчваше една особена невинност, която прикриваше остър ум и изключителна любознателност.

И невинния вид, и любознателността му, му помогнаха много на борда на „Робърт ко“.

Когато „Робърт ко“ се приземи на външната платформа на пета станция, Вернадски се озова почти мигновено на борда му. Той бе обхванат от силен възторг, който, ако беше куче, би бил придружен от размахване на опашка и щастливо шумно лаене.

Фактът, че капитанът на „Робърт ко“ посрещна доволното му хилене с неприветливо сърдито мълчание, което се бе стаило в чертите на непроницаемостта му лице, нямаше значение. Що се отнасяше до Вернадски, корабът беше жадувана компания и бе добре дошъл. Той беше за предпочитане пред милионите кубически метри замръзнала вода или пред тоновете замразени хранителни концентрати, струпани на издълбания астероид, който служеше като пета станция. Вернадски беше приготвил всички енергийни инструменти, които можеха да потрябват и всички резервни части, от които би се нуждаел който и да е хиператомен двигател.

Вернадски се хилеше с цялото си момчешко лице докато попълваше обичайният формуляр, довършвайки го набързо, защото по-късно щеше да се вкара в компютъра, за да се картотекира. Той записа името на кораба и серийния номер, номера на двигателя, номера на генератора и така нататък, мястото, където е натоварена стоката. („Астероиди, по дяволите, толкова са много, че не знам кой точно е бил

последният“, мислеше си Вернадски и написа само „пояс“, обичайното съкращение за „астероиден пояс“.) Местоназначение — Земята, причина за спирането — прекъсване на хиператомния двигателен механизъм.

— От колко човека се състои екипажът ви, капитане? — попита Вернадски, докато преглеждаше корабните документи.

— Двама — отговори капитанът. — Сега какво ще кажеш да прегледаш двигателите? Трябва да доставим една пратка.

Бузите му бяха сини от наболата брада, поведението му бе като това на закоравял многогодишен миньор на астероидите, но въпреки това речта му беше като на образован, почти ерудирен човек.

— Разбира се — Вернадски изтегли своя комплект инструменти за диагностика към отсека за двигателите, следван от капитана. Провери веригите, градусите на вакуумните помпи и плътността на силовото поле с голяма лекота.

Той не можеше да спре да мисли за капитана. Въпреки собствената му неприязън към заобикалящата го обстановка, той неясно съзнаваше, че има и такива, които откриват чар в огромния пуст и свободен Космос. Той вече предполагаше, че човек като този капитан не е станал миньор на астероидите заради любовта към абсолютната самота.

— Да прекарвате някакъв специален вид руда? — попита той.

Капитанът се намръщи и каза:

— Хром и магнезий.

— Така ли?... Ако бях на ваше място, бих сменил тръбопровода.

— Това ли е причината за повредата?

— Не. Но е малко разнебитен. Рискувате нова повреда след около милион километра. Докато корабът е тук...

— Добре, смени го. Но разбери защо двигателят прекъсва.

— Правя каквото мога, капитане.

Последните думи на капитана бяха достатъчно резки, за да объркат дори Вернадски. Той работи мълчаливо известно време, след което се изправи на крака.

— Имате изпускане на гама лъчи в полурефлектора. Всеки път, когато позитронният предавателен диск се завърти, двигателите спират за секунда. Ще трябва да го смените.

— Колко време ще отнеме това?

— Няколко часа. Може би дванадесет.

— Какво? Вече съм изостанал от графика.

— В такъв случай не мога да ви помогна. — Вернадски все още беше весел. — Само това мога да направя. Системата трябва да бъде залята с хелий три часа преди да вляза вътре. След това ще трябва да калибрирам новият полурефлектор и това също отнема време. Мога почти да го поправам за няколко минути, но ще си бъде почти поправен. Ще закъсате преди още да сте достигнали орбитата на Марс.

Капитанът го погледна намръщено и каза:

— Хайде, започвай.

Вернадски внимателно прехвърли резервоара с хелий на борда на кораба. При изключени гравитационни генератори на кораба, той на практика почти не тежеше, но запазваше масата и инерцията си. Това означаваше, че трябва да се управлява внимателно, за да взима добре завоите. Придвижването ставаше още по-трудно тъй като и самият Вернадски беше в безтегловност.

Вниманието му бе изцяло насочено към цилиндъра, така че зави погрешно в едно от многобройните помещения и за миг се озова в странна и тъмна стая.

Той имаше време само да извика учудено и след това двама мъже се нахвърлиха върху му, блъскайки цилиндъра и затваряйки вратата зад него.

Вернадски не говореше докато прикрепяше цилиндъра към всмукателната клапа на двигателя и слушаше лекия, стенещ звук, който издаваше хелия при изпълването на помещението, бавно пречистваше и препращаше радиоактивните газове във всепоглъщащото пространство на Космоса.

Но любопитството надделя над предпазливостта и той каза:

— Имате силиконум на борда на кораба, капитане. И то голям.

Капитанът бавно се обърна към Вернадски и каза с глас, който бе лишен от всякаква емоция:

— Така ли?

— Видях го. Ще може ли да го разгледам?

— Защо?

— О, моля ви, капитане, на тази скала съм повече от половин година — Вернадски вече говореше умолително. — Прочел съм всичко, което може да се прочете за астероидите, включително и

всякакви неща за силиконумите. А никога не съм виждал дори и малък екземпляр. Бъдете милостив.

— Тук има работа, която трябва да се свърши.

— Трябва да изчакаме действието на хелия няколко часа. Докато не приключи, нищо друго не може да се направи. Капитане, как така държите силиконум на борда?

— Домашен любимец. Някои хора обичат кучета. Аз обичам силиконуми.

— Може ли да говори?

Лицето на капитана пламна.

— Защо питаш?

— Някои от тях могат да говорят. А някои могат дори да четат мисли.

— Ти какво, да не си експерт по проклетите неща?

— Казах ви, че съм чел за тях. Хайде, капитане, нека да хвърля един поглед.

Вернадски се опита да не показва, че е забелязал капитана, стоящ пред него и двамата членове на екипажа, застанали от двете му страни. Всеки един от тримата беше по-висок от него, по-тежък, и всеки — беше сигурен в това — носеше оръжие.

— Какво лошо има? Няма да го открадна. Просто искам да го видя.

Може би това, че не бе завършил работата си, бе причината да остане жив в този момент. А може би причина за това беше доброжелателната и почти слабоумна наивност, която излъчваше.

— Добре тогава, ела — каза капитанът.

Вернадски го последва, но пулсът му определено се бе ускорил и пъргавият му ум усилено работеше.

Вернадски гледаше с голямо страхопочитание и само с малка погнуса сивото същество пред него. Той не излъга, когато каза, че никога не е виждал силиконум, само бе разглеждал фотографии и чел списания. Сега тук имаше нещо, което наистина съществуваше и което нито думи, нито фотографии можеха да заменят.

Кожата му имаше мек, сиво мазен цвят. Движенията му бяха бавни, като на същество, което копае дупки в камък и самото то повече

от половината е камък. Под тази кожа не се забелязваше свиването на мускули. Вместо това то се движеше като тънки пластове камък се плъзгаха един върху друг.

Като цяло имаше яйцевидна форма, закръглена отгоре, сплескана отдолу, с два допълнителни израстъка. Отдолу бяха „краката“, радиално разположени. Те бяха общо шест и завършваха със заострени кремъчни резци, подсилени с метални пластини. Тези резци можеха да преминат през скала, раздробявайки я на малки парченца.

Сплесканата долна част на съществото, скрита от погледа освен ако силиконумът не бъде обърнат по гръб, беше единственият отвор към вътрешността му. Раздробени парченца скала влизаха през този отвор във вътрешността. Там варовик и хидратирани силикати предизвикваха реакция, при която се образуваше силикон, от който се изграждаше тъканта на съществото. Излишната силика се отделяше през отвора под формата на твърди, бели, покрити с камъчета, екскрети.

Колко са се чудили учените по извънземните светове над гладките камъчета, които лежат разпръснати в малки кухни в скалистата структура на астероидите, докато не са били открити силиконите. И как са се възхищавали на начина, по който съществата правели силикони — онези силиконо-кислородни полимери с хидрокарбонатни вериги — изпълняващи много от функциите, които имат протеините в земния живот.

От най-високата точка на гърба на съществото се подаваха израстъците, два обърнати конуса издълбани в противоположни посоки и плътно прилепнали към паралелни улеи, минаващи по целия гръб, но все пак в състояние да се издигат леко нагоре. Когато силиконумът копае в скалите, „ушите“ се дръпват назад, за да получи тялото аеродинамична форма. Когато той си почива в изкопаната кухня, „ушите“ се изправят, за по-добро възприемане. Смътната им прилика със заешки уши правеха името *силиконум* неизбежно. По-сериозните учени по извънземните светове, които обикновено наричаха подобни същества Силикониус астероидае, смятаха, че „ушите“ може би имат нещо общо с първичните телепатични способности, които притежаваха тези животни. Малцинството имаше други схващания.

Силиконумът се движеше бавно върху покрит с мазнина камък. Други подобни камъни лежаха разпилени в един ъгъл на стаята и представляваха, Вернадски беше сигурен, хранителните запаси на съществото. Или поне запасите за изграждане на плътта му. Това не би стигнало, той беше чел, за да си набави изцяло необходимата му енергия.

— Това е чудовище. По-дълго е от тридесет сантиметра.

Капитанът изсумтя необщително.

— Къде сте го намерили? — попита Вернадски.

— На един от камъните.

— Ей, слушай, около три сантиметра е най-големият екземпляр, който някой някога е откривал. Можете да го продадете на някой музей или университет на Земята за поне две хиляди долара.

Капитанът сви рамене.

— Е, видя го. Хайде, да се връщаме при двигателите. — Той хвана Вернадски здраво за лакътя и той вече се обръщаше, когато бавният и сливащ се шум бе прекъснат от дълбок и твърд глас.

Този глас произлизаше от внимателно контролираното триене на камък в камък и Вернадски наблюдаваше ужасен говорещия.

Това беше силиконумът, превръщайки се изведнъж в говорещ камък, който каза:

— Мъжът се чуди дали това нещо може да говори.

— В името на Космоса — прошепна Вернадски. — То говори!

— Добре — каза нетърпеливо капитанът, — видя го и го чу. Сега да тръгваме.

— То чете мисли!

Силиконумът продължи:

— Марс се завърта за два часа, тридесет и седем и половина минути. Плътноста на Юпитер е едно цяло двадесет и две. Плутон е най-отдалечената планета. Слънцето е най-тежката планета с маса две, нула, нула, нула, нула, нула...

Капитанът избута Вернадски, който се препъваше, наполовина обърнат назад и слушаше очарован заглъхващите, несвързано изговаряни думи.

— Откъде знае всичко това, капитане?

— Имаме една стара книга за астрономията, която му четем. Наистина стара книга.

— Още от времето, когато пътуването в Космоса не е съществувало — каза с отвращение един от членовете на екипажа. — Не е дори на филм. Обикновени печатни букви.

— Млъкни — извика капитанът.

Вернадски провери изтеклото количество хелий за гама радиация и се оказа, че е време да прекрати вливането на хелий и да започне работа във вътрешността. Това беше щателна, усърдна работа и той я прекъсна само веднъж за кафе и кратка почивка.

— Знаете ли как аз виждам нещата? — каза той със струяща от усмивката му невинност. — Това нещо живее в камък, в някой астероид през целия си живот. Може би стотици години. То е адски голямо и вероятно е много по-умно от обикновените силиконуми. Но вие го вземате и то открива, че Вселената не е само камък. Открива милиарди неща, които дори не си е представяло. Затова се интересува от астрономията. Това е този нов свят, всички тези нови представи, които получава както от книгите, така и от човешките мисли. Не смятате ли, че съм прав?

Той отчаяно искаше да измъкне нещо от капитана, да получи нещо конкретно, което да подкрепи изводите му. Поради тази причина той рискува да каже половината от това, което му се струваше истина, по-малката половина, разбира се.

Но капитанът, облягайки се на стената със скръстени ръце, само каза:

— Кога ще приключиш?

Това беше последната му дума и Вернадски трябваше да се задоволи с това. За негово удовлетворение работата върху двигателя най-накрая приключи, капитанът плати полагаемото възнаграждение в брой, прие разписката си и се загуби в пламъците на корабните двигатели.

Вернадски гледаше как се отдалечава с почти невероятно въодушевление. Той бързо се отправи към своя субетеричен предавател.

— Трябва да съм прав — мърмореше си той. — *Трябва.*

Полицаят Майлт Хокинс получи обаждането в своя дом на астероида — патрулна станция номер седемдесет и две. Той имаше

двудневна брада, държеше кутия изстудена бира и програмата на филмите по телевизията, а меланхолията на неговото румено, скулесто лице беше резултат от самотата, така както и пресилената бодрост в очите на Вернадски.

Полицаят Хокинс гледаше в тези очи и беше доволен. Въпреки че това беше само Вернадски, компанията си беше компания. Той шумно го поздрави и заслуша разточително гласа, без да се напруга и замисля върху съдържанието на речта.

Но изведнъж удоволствието изчезна и той се съсредоточи в това, което чуваше и каза:

— Почакай. По-ча-кай. За какво говориш?

— Не си ли ме слушал, ти тъпо ченге? Изливам си сърцето пред теб.

— Изливай го на по-малки части, чу ли? Спомена някакъв силиконум.

— Този човек има един на борда на кораба си. Нарича го домашен любимец и го храни с мазни камъни.

— Ха. Кълна се, че миньор, стоял достатъчно дълго време на астероид, би си направил домашен любимец и от парче сирене, ако можеше да го накара да разговаря с него.

— Не просто *някакъв* силиконум. Той не е един от тези три сантиметрови екземпляри. Дълъг е повече от тридесет сантиметра. Не разбираш ли? За бога, мислиш ли, че човек, който живее на астероидите, ще знае нещо за тях?

— Добре тогава. Предполагам, че ти ще ми обясниш.

— Виж, мазните камъни изграждат тъканта му, но откъде силиконум с такива размери си набавя енергия?

— Не мога да ти кажа.

— Директно от... Има ли някой около теб сега?

— Точно сега не. Искан ми се да имаше.

— След минута няма да е така. Силиконумите си набавят енергия чрез директно поемане на гама лъчи.

— Кой казва?

— Казва го един човек на име Вендел Ърт. Той е известен учен по извънземните светове. Той още казва, че именно за това служат ушите на силиконумите. — Вернадски сложи двата показалеца на слепоочието си и започна да го разтрива. — Това не е съвсем

телепатия. Те засичат гама радиация на нива, които никакви инструменти на хората не могат да засекат.

— Добре, а сега какво? — попита Хокинс. Но той ставаше все по-замислен.

— Сега ще проверим това. Ърт казва, че на никой астероид няма достатъчно гама радиация, която да захранва с енергия силиконуми по-дълги от три до шест сантиметра. Няма достатъчно радиоактивност. А тук имаме един, който е дълъг тридесет сантиметра.

— Е...

— Така че трябва да идва от астероид, пълен с това нещо, червив с уран, натъпкан с гама лъчи. Астероид с достатъчно радиоактивност, че да е топъл при допир и извън обичайните модели на орбити, така че никой не е попадал на него. Само да си представим, че някое умно момче се приземи случайно на астероида и забележи топлината на скалите и започне да мисли. Този капитан на „Робърт ко“ не е невежа, събиращ скали. Той е умен.

— Продължавай.

— Да предположим, че той изкопае големи парчета за проба и попадне на гигантски силиконум. Сега той *знае*, че е направил най-невероятната находка в цялата история. И няма нужда от проби или анализи. Силиконумът може да го отведе до богати жилки.

— Защо би направил подобно нещо?

— Защото иска да опознае Вселената. Защото е прекарал може би хиляда години под скалите и едва сега е открил звездите. Може да чете мисли и може да се научи да говори. Той може да се споразумее. Слушай, капитанът веднага би се съгласил. Добивът на уран е под щатски монопол. На нелицензираните миньори не им се позволява дори да носят броячи. Това е идеална възможност за капитана.

— Може би си прав — каза Хокинс.

— Не може би, ами наистина съм прав. Трябваше да ги видиш как стояха около мен, докато разглеждах силикона, готови да ми се нахвърлят, ако кажа една подигравателна дума. Трябваше да ги видиш как ме избутаха навън само след две минути.

Хокинс прокара ръка по необръснатата си брадичка и сметна наум колко време ще му е нужно, за да се обръсне.

— Колко време можеш да ги задържиш на станцията си?

— Да ги задържа? Велики звезди, те заминаха!

— Какво? Тогава за какво, по дяволите, е целият този разговор? Защо си ги оставил да се измъкнат?

— Трима мъже — започна Вернадски търпеливо, — всеки един от които много по-едър от мен, всеки един въоръжен и обзалагам се, всеки един готов и да убие. Какво трябваше да направя?

— Добре, но сега какво ще правим?

— Ще излезем в Космоса и ще ги приберем. Съвсем просто е. Поправях полурефлекторите им и съм ги поправил по свой начин. Енергията им ще бъде напълно прекъсната след около десет хиляди мили. А и инсталирах уред за следене на дженерния тръбопровод.

Хокинс погледна с ококорени очи хилещото се лице на Вернадски.

— Свещен Толедо!

— И не намесвай никой друг в тази работа. Само ти, аз и полицейският кораб. Те няма да имат енергия, а ние ще имаме едно, две оръдия. Ще ни кажат къде се намира урановият астероид. Първо определяме местоположението му, *след това* се свързваме с Щаба на патрулната полиция. Ще им предадем трима контрабандисти на уран, гигантски силиконум, който никой никога не е виждал на Земята, и едно огромно, повтарям, едно огромно дебело парче уранова руда, което също никой никога не е виждал на Земята. Ти ще станеш лейтенант, а мен ще ме повишат и ще ме оставят на постоянна работа на Земята. Така ли е?

Хокинс беше замаян.

— Да — извика той. — Веднага излитам.

Те бяха почти над кораба преди да го забележат по слабите отблясъци на слънчевата светлина.

— Не си ли им оставил достатъчно енергия за светлините на кораба? — попита Хокинс. — Не си махнал генератора за спешния случаи, нали?

Вернадски сви рамене.

— Пестят енергия като се надяват, че някой ще ги прибере. Обзалагам се, че точно сега използват всичко, което имат за субетерични послания.

— Ако е така — каза сухо Хокинс, — не ги засичам.

— Нищо ли не засичаш?

— Абсолютно нищо.

Полицейският кораб започна да обикаля по-близо. Обектът, който преследваха, се носеше в Космоса без всякакво енергийно хранване, с непроменливите петнадесет километра в час. Полицейският кораб изравни скоростта си с неговата и се насочи навътре.

По лицето на Хокинс премина болезнено изражение.

— О, не!

— Какво става?

— Корабът е бил ударен. От метеор. Господ знае, че има достатъчно от тях в астероидния колан.

Целият ентусиазъм изчезна от лицето и гласа на Вернадски.

— Ударен? Разбит ли е?

— Има дупка с размерите на вратата на хамбар. Съжалявам, Вернадски, но това може и да не продължи на добре.

Вернадски затвори очи и преглътна тежко. Знаеше какво иска да каже Хокинс. Той съвсем съзнателно беше поправил не както трябва един кораб, действие, което може да бъде прието като углавно престъпление. А смърт в резултат на углавно престъпление беше убийство.

— Ти, Хокинс, ти знаеш защо го направих.

— Аз знам само това, което ми каза и ще свидетелствам за него, ако трябва. Но ако този кораб не се е занимавал с контрабанда...

Той не довърши изречението си. Но и не беше нужно.

Те влязоха в разбития кораб облечени в скафандри.

„Робърт ко“ беше в особено тежко положение и отвън, и отвътре. Без енергия не е било възможно да се издигне и най-слабата преграда срещу скалата, която ги е ударила, да се засече тази скала навреме или да се избегне, ако все пак е била засечена. Тя се беше врязала в корпуса на кораба, като че ли той е бил направен от алуминиево фолио. Скалата беше разбила пилотската кабина и убила тримата мъже на борда, а въздухът на кораба бе изтекъл.

Един от мъжете се беше блъснал в стената при сблъсъка и вече беше само замразено месо. Капитанът и другият член на екипажа лежаха сковани, кожата им беше на петна от замръзнали кървави

съсиреци там, където въздухът, отделяйки се от кръвта, е спуквал вените.

Вернадски, който никога не беше виждал този вид смърт в Космоса, почувства гадене, опита се да го превъзмогне, за да не повърне в скафандъра си, и успя.

— Нека да проверим рудата, която носеха — каза той. — *Трябва да е тук. Трябва да е тук. Трябва да е тук* — непрестанно си повтаряше той.

Вратата към трюма беше деформирана от силата на сблъсъка и се бе образувал отвор, широк няколко сантиметра, където вратата вече не се допираше до рамката.

Хокинс повдигна брояча, който държеше в облечената си в ръкавица ръка и насочи слюдестото му прозорче към този отвор.

Броячът започна силно да пищи.

— Нали ти казах — въздъхна Вернадски с неизмеримо облекчение.

Неправилното поправяне на кораба вече беше само находчиво и достойно за похвала изпълнение на гражданския дълг и сблъсъкът с метеора, който е довел до смъртта на тримата членове на екипажа, беше само нещастен случай.

Бяха необходими два изстрела на бластерите, за да се проникне през засуканата врата, и пред светлинните им лъчове се появиха тонове скала.

Хокинс взе две неголеми парчета и внимателно ги пусна в един от джобовите на скафандъра.

— Като вещественно доказателство — каза той — и за изследване.

— Не ги дръж близо до кожата прекалено дълго — предупреди го Вернадски.

— Скафандърът ще ме предпазва, дока го се върнем на кораба. Пък и нали знаеш, че това не е чист уран.

— Обзалагам се, че е почти като чистия уран. — Цялата му самоувереност се беше върнала. Хокинс се огледа.

— Е, това обяснява нещата. Спрели сме контрабандна верига, може би, или само част от нея. Но какво ще правим след това?

— Урановият астероид... о!

— Добре. Къде е? Единствените, които знаят, са мъртви.

— Небеса! — И въодушевлението на Вернадски отново се изпари. Без самия астероид те оставаха само с три трупа и няколко тона уранова руда. Хубаво, но не ефектно. Това би означавало почетна грамота, да, но той не се стремеше към почетна грамота. Той искаше да го повишат на постоянна работа на Земята, а за това беше нужно нещо повече.

— Велики небеса, *силиконума*! — извика Вернадски. — Той може да живее във вакуум. През целия си живот е живял във вакуум и *знае* къде се намира астероида.

— Точно така! — каза Хокинс с внезапен ентусиазъм. — Къде е това нещо?

— На кърмата — извика Вернадски. — Оттук.

Силиконумът проблесна на светлината от фенерчетата им. Той се движеше и беше жив.

Сърцето на Вернадски биеше лудо от вълнение.

— Трябва да го преместим, Хокинс.

— Защо?

— Защото звукът не може да се разпространява във вакуум. Трябва да го занесем на полицейския кораб.

— Добре, добре.

— Ясно ти е, че не можем да го облечем в скафандър с радиопредавател, нали?

— Казах добре.

Те го носеха предпазливо и внимателно, като обвитите им в метал пръсти обгръщаха почти нежно мазната повърхност на съществото.

Хокинс го държеше докато се отделяха от „Робърт ко“.

Сега той лежеше в стаята за управление на полицейския кораб. Двамата мъже бяха свалили шлемовете си, Хокинс сваляше и останалата част от скафандъра. Вернадски нямаше търпение за това.

— Можеш да четеш мислите ни, нали? — попита той.

Той стаи дъх, докато най-накрая стържещите шумове, които издаваше скалистата повърхност не се превърнаха в думи. В този момент Вернадски не можеше да си представи по-прекрасен звук.

— Да — каза силиконумът и добави: — Празно пространство навсякъде. Нищо.

— Какво? — попита Хокинс. Вернадски му изшътка.

— Предполагам, че има предвид пътуването в Космоса. Трябва доста да го е впечатлило. — Той се обърна към силиконума, крещейки думите си, като че искаше да направи мислите му по-ясни. — Мъжете, които бяха с теб да събирате уран, специална руда, радиация, енергия.

— Те искаха храна — чу се слаб, песъчлив звук.

Разбира се! Това беше храна за силиконума. Това беше енергиен източник.

— Ти си им показал откъде могат да я вземат?

— Да.

— Аз почти нищо не чувам — обади се Хокинс.

— Има му нещо — каза загрижено Вернадски. Той отново извика: — Добре ли си?

— Не добре. Въздухът изчезна изведнъж. Нещо лошо става вътре.

Вернадски промърмори:

— Внезапната декомпресия трябва да го е повредила. О, господи... Виж, знаеш какво искам. Къде е твоят дом? Мястото с храната?

Двамата стояха мълчаливо и чакаха. Ушите на силиконума се повдигнаха бавно, много бавно, потрепераха и се отпуснаха назад.

— Там — каза той. — Ето там.

— Къде? — изкрещя Вернадски.

— Там.

— Прави нещо, сочи в някаква посока — каза Хокинс.

— Разбира се, само че не знаем в каква посока.

— Какво очакваш да направи? Да ти даде координати?

— Защо не? — веднага се опомни Вернадски и се обърна отново към силиконума, който лежеше свит на кълбо на пода. Той беше неподвижен, а тялото му бе придобило особена матовост, която изглеждаше зловещо.

— Капитанът е знаел къде е мястото, на което се храниш. Той е имал едни числа, отнасящи се до това място, нали? — Вернадски се надяваше, че силиконумът ще го разбере, че ще прочете мислите му, а не само ще слуша думите му.

— Да — каза силиконумът с въздишка, произведена от триенето на два камъка.

— Три реда числа — продължи Вернадски, — трябва да бъдат три. Три координати в Космоса приложени с дати, дават трите позиции на астероида в неговата орбита около Слънцето. Чрез тези данни орбитата му може да бъде изчислена точно и позицията му можеше да бъде определена по всяко време. Дори планетарните смущения биха могли грубо да се определят.

— Да — каза силиконумът все по-слабо.

— Какви бяха те? Какви бяха числата? Запиши ги, Хокинс. Вземи хартия.

Но силиконумът се обади:

— Не знам. Числата не са важни. Мястото за ядене там.

— Всичко е ясно. Той не се нуждае от координати, така че не им обръща внимание.

— Скоро няма... — последва дълга пауза, след което бавно, като че се опитваше да каже някаква нова и непозната дума, продължи: — ... жив. Скоро... — последва друга, дори по-дълга пауза, — ... мъртъв. Какво след смъртта?

— Един отговор. Само един — викаше Вернадски. — Капитанът трябва да е записал числата. Къде? Къде?

Силиконумът прошепна:

— Върху астероида.

И повече не проговори.

Той вече беше мъртва скала, толкова мъртва, колкото скалата, от която се е родил, толкова мъртва, колкото стените на кораба, толкова мъртва, колкото мъртъв човек.

И Вернадски, и Хокинс се изправиха на крака и се погледнаха един друг безпомощно.

— Това няма смисъл — каза Хокинс. — Защо той би написал координатите върху астероида. То е като да заключиш ключ в стаята, която ключът трябва да отвори.

Вернадски поклати глава.

— Цяло състояние в една руда. Най-голямата находка в историята, а ние не знаем къде се намира.

Х. Сетън Дейвънпорт се огледа със странно чувство на удоволствие. Дори в покой набръчканото му лице с издаден нос

излъчваше обичайната си строгост. Белегът на дясната му буза, черната му коса, поразителните вежди и тъмният загар на лицето — всичко това се комбинираше и го правеше да изглежда като класически агент на Земното бюро за разследване, какъвто всъщност беше.

Дори и сега нещо като усмивка бе разтеглила устните му, когато оглеждаше голямата стая, в която сумракът правеше редиците филмирани книги да изглеждат безкрайни и образци на кой-знае-какво от кой-знае-къде се очертаваха мистериозно. Абсолютната бъркотия, духът на обособяване, почти изолиране от света, караше стаята да изглежда нереална. Във всяко едно отношение стаята изглеждаше толкова нереална, колкото и собственикът ѝ.

Този собственик седеше в странна комбинация от кресло и бюро, която се къпеше в единствения лъч ярка светлина в стаята. Той бавно разгръщаше листовите на официалните доклади, които държеше в ръката си. Тя се премести само за да нагласи дебелите очила, които заплашваха всеки момент да паднат от неговата кръгла и напълно безизразна бучка, която представляваше носът му. Коремът му се издигаше и спускаше тихо, докато четеше.

Това беше доктор Вендел Ърт, който, ако мнението на експертите можеше да се брои за нещо, беше най-утвърденият и уважаван на Земята учен по извънземните светове. Хората идваха при доктор Ърт по всякакви въпроси, които засягаха проблеми извън рамките на Земята, въпреки че той никога през своя съзнателен живот не се е отдалечавал от своя дом на разстояние, по-голямо от едночасова разходка до двора на университета.

Той погледна сериозно към инспектор Дейвънпорт.

— Много интелигентен човек е този младеж Вернадски.

— За това, че е разгадал всичко само от присъствието на силиконума? Така е — каза Дейвънпорт.

— Не, не. Разгадаването е лесно нещо. Всъщност то е неизбежно. И глупак би се справил. Аз имах предвид... — и погледът му стана тройно по-критичен, — ... факта, че младежът е чел за моите експерименти, засягащи чувствителността на *силиконеус астероидеа* към гама лъчите.

— А, да, — каза Дейвънпорт. Доктор Ърт, разбира се, беше експерт по силиконумите. Точно затова Дейвънпорт беше дошъл да се допита до него. Той имаше само един въпрос към човека, един-

единствен въпрос, но доктор Ърт бе издал напред пълните си устни, разклатил голямата си глава и бе поискал да разгледа всички документи по случая.

Обикновено за това не можеше да става и на въпрос, но доктор Ърт напоследък бе от голяма полза за ЗБР в този случай с Пеещите камбани на Луната и необикновената липса на алиби, разбита от Лунната гравитация, и инспекторът му ги бе дал.

Доктор Ърт свърши с четенето, постави листовете на бюрото си, издърпа края на ризата си от тясната хватка на колана със сумтене и изтри очилата си с нея. След това ги постави пред светлината, за да види резултата от почистването, постави ги едва-едва на носа си и склучи ръце върху своя корем, преплитайки късите си и дебели пръсти.

— Може ли да чуя вашия въпрос отново, инспекторе?

Дейвънпорт започна търпеливо:

— Истина ли е, според вас, че силиконум с размерите и вида, описани в доклада, е могъл да се развие само в свят, богат на уран...

— Радиоактивен материал — прекъсна го доктор Ърт. — Може би торий, въпреки че по-вероятно да е уран.

— Тогава отговорът ви е да?

— Да.

— Колко голям би бил този свят?

— Към километър и половина в диаметър, може би — каза замислено ученият по извънземни въпроси. — Може би дори и повече.

— Колко тона уран или радиоактивен материал прави това?

— Милиарди. Най-малко.

— Ще имате ли нещо против да напишете всичко това и да се подпишете под него?

— Не, разбира се.

— Много добре тогава, доктор Ърт. — Дейвънпорт се изправи, протегна ръка към шапката си, а другата към папката с доклади. — Това беше всичко, от което се нуждаехме.

Но ръката на доктор Ърт се придвижи към докладите и се отпусна тежко върху тях.

— Почакайте. Как ще откриете астероида?

— С търсене. Ще определим дадено пространство на всеки кораб, който ни бъде отпуснат и... просто ще търсим.

— Разходите, времето, усилията! И никога няма да го откриете.

— Шансът е едно на хиляда. Може и да го открием.

— Шансът е едно на един милион. И няма да го откриете.

— Не можем да изоставим урана без дори и да опитаме. Професионалното ви мнение направи печалбата прекалено голяма.

— Но има и по-добър начин да се открие астероида. Аз мога да го открия.

Дейвънпорт погледна учения с внезапен остър поглед. Въпреки външния си вид, доктор Ърт беше всичко друго, но не и глупак. Той лично се бе уверил в това. Именно по тази причина в гласа му имаше слаба надежда когато каза:

— Как можете да го откриете?

— Първо — обади се доктор Ърт, — моята цена.

— Цена?

— Или възнаграждение, ако предпочитате. Когато правителството намери астероида, там може да има друг силиконум с огромни размери. Силиконумите са много ценни. Единствената форма на живот, която има твърд силикон за плът и течен силикон като циркулираща течност. Отговорът на въпроса дали астероидите някога са били част от голямо планетарно тяло може да се крие именно в тях. Каквито и други проблеми... Разбирате ли?

— Опитвате се да им кажете, че искате да ви се достави един голям силиконум?

— Жив и в добро състояние. И безплатно. Да.

Дейвънпорт поклати глава.

— Сигурен съм, че правителството ще се съгласи. А сега ми кажете какво сте намислили.

Доктор Ърт каза тихо, като че ли това обясняваше всичко:

— Думите на силиконума.

Дейвънпорт го погледна озадачено.

— Какви думи?

— Тези в доклада. Точно преди силиконумът да умре. Вернадски го е попитал къде капитанът е записал координатите и той е отговорил: „Върху астероида.“

Израз на силно разочарование премина по лицето на Дейвънпорт.

— Велики небеса, докторе, ние знаем това и сме го тълкували по всякакви начини. По всички възможни начини. Но то нищо не

означава.

— Съвсем нищо ли, инспекторе?

— Нищо важно. Прочетете отново доклада. Силиконумът дори не е слушал Вернадски. Той е чувствал, че животът му свършва и е мислил върху това. Дори два пъти е попитал какво ще последва след смъртта. Тогава, тъй като Вернадски е продължил да го разпитва, той е казал: „Върху астероида“. Вероятно изобщо не е чул въпроса му. Отговарял е на собствения си въпрос. Мислел е, че след смъртта той ще се завърне на собствения си астероид. В своя дом, където ще бъде в безопасност завинаги. Това е всичко.

Доктор Ърт поклати глава.

— Знаете ли, прекалено поетично гледате на нещата. Прекалено много фантазирате. Хайде, това е интересен проблем и нека да видим, дали сам ще можете да го разрешите и да си го обясните. Да предположим, че думите на силиконума са отговор на въпроса на Вернадски.

— Дори и да е така — каза Дейвънпорт нетърпеливо, — как биха ни помогнали? *Кой* астероид? Урановият астероид? Не можем да го открием, така че не можем да открием и координатите. Някакъв друг астероид, който „Робърт ко“ е използвал като пристанищна база? И такъв не можем да открием.

— Как пренебрегвате очевидното, инспекторе. Защо не се запитате какво означава фразата „върху астероида“ за силиконума? Не какво означава тя за вас или за мен, а за силиконума.

Дейвънпорт се намръщи.

— Не ви разбрах, докторе.

— Говоря съвсем ясно. Какво означава думата *астероид* за силиконума?

— Силиконумът е научил всичко, което знае за Космоса от една книга за астрономията, която му е била четена. Предполагам, че книгата обяснява какво точно представлява астероида.

— Точно така — ликуваше доктор Ърт, поставяйки пръст отстрани на пълничкия си нос. — И как би звучало определението? Астероидът е малко тяло, по-малко от планетите, движещо се около Слънцето в орбита, която, казано грубо, лежи между орбитите на Марс и на Юпитер. Съгласен ли сте?

— Предполагам.

— Какво тогава е „Робърт ко“?

— Има предвид кораба?

— Така го наричат *Вие*, — каза доктор Ърт. — *Корабът*. Но книгата по астрономия е била много стара. В нея не се споменава за кораби в Космоса. Нещо подобно е казал и един от членовете на екипажа. Той е казал, че книгата датира от преди космическите полети. Тогава какво е „Робърт ко“? Не е ли малко тяло, по-малко от планетите? И докато силиконумът е бил на борда, не се ли е движил около Слънцето в орбита, която, грубо казано, лежи между орбитите на Марс и Юпитер?

— Искате да кажете, че силиконумът е възприел кораба само като друг астероид, и когато е казал „върху астероида“ е имал предвид върху кораба?

Но никакво изражение на радост или облекчение не разпръсна мрачното настроение по лицето на Дейвънпорт.

— Това не е разрешение, докторе.

Но доктор Ърт го гледаше, примигвайки бавно и любезното изражение на кръглото му лице ставаше, ако изобщо се променяше, по-любезно и по-миловидно в своята проста наслада.

— Разбира се, че е.

— Не, не е. Доктор Ърт, ние не мислим така, както мислите вие. Разшифровахме напълно думите на силиконума. Но все пак не предполагате ли, че сме претърсили „Робърт ко“? Претърсили сме го от горе до долу, частичка по частичка. Дори го разглобихме.

— И нищо не открихте?

— Нищо.

— Може би не сте търсили там, където трябва.

— Претърсили сме *навсякъде* — Дейвънпорт се изправи, като че се канеше да си тръгва. — Нали разбирате, доктор Ърт? Когато приключим с кораба, няма да е възможно тези координати да се намират някъде в него и ние да не ги намерим.

— Седнете, инспекторе — каза доктор Ърт спокойно. — Вие все още не възприемате правилно изявлението на силиконума. Той е научил английски, като е събирал думи оттук, оттам. Той не може да говори идиоматичен английски. Някои от неговите изречения, като цитираното, показват това. Например, той казва: „планетата, която е

най-далече“ вместо „най-отдалечената планета“. Нали виждате разликата?

— Е?

— Някой, който не може да говори един език идиоматично или използва идиомите от собствения си език, превеждайки ги дума по дума, или просто използва чужди думи според буквалното им значение. Силиконумът няма свой собствен говорим език, така че е могъл да се възползва от втората възможност. Тогава нека да бъдем буквални. Той казва „върху астероида“, инспекторе. *Върху* него. Той не е имал предвид на лист хартия, имал е предвид на кораба буквално.

— Доктор Ърт — каза Дейвънпорт тъжно, — когато бюрото претърсва, то наистина претърсва. Няма никакви мистериозни надписи върху кораба.

Ученият го погледна разочаровано.

— Боже мой, инспекторе. Аз продължавам да се надявам, че вие ще откриете отговора. Наистина, имахте толкова много подсказвания.

Дейвънпорт пое бавно въздух. Той започна твърдо, но гласът му беше спокоен.

— Ще ми кажете ли какво сте си наумили, докторе?

Доктор Ърт поглади стомаха си с една ръка и премести очилата си.

— Не разбирате ли, инспекторе, че има едно място на борда на кораба, където тайните числа са в пълна безопасност? Къде, въпреки откритата гледка, те ще са идеално прикрити, за да не бъдат забелязани? Къде, въпреки че ще бъдат наблюдавани от стотици погледи, ще бъдат скрити? Освен за търсач, който е достатъчно проникателен, разбира се.

— Къде? Кажете мястото!

— Как къде? На тези места, където вече е имало числа. Абсолютно нормални числа. Законни числа. Числа, които се предполага, че трябва да бъдат там.

— За какво говорите?

— Серийният номер на кораба, гравирани директно върху корпуса. Забележи, *върху* корпуса. Номерът на двигателя, на генератора. И още няколко. Всеки от които е гравирани на разни части по кораба. *Върху* кораба, както казва силиконумът. *Върху* кораба.

Веждите на Дейвънпорт се вдигнаха с внезапно разбиране.

— Може и да сте прав... и ако сте прав, надявам се да ви открием силиконум два пъти по-голям от този на „Робърт ко“. Такъв, който не само говори, но и да свири „Нагоре, астероиди, завинаги“. — Той се протегна бързо към досието, прелисти го припряно и извади официален формуляр на ЗБР. — Разбира се, ние сме записали всички тъждествени номера, които сме открили — той разгърна формуляра. — Ако три от тези приличащи на координати...

— Трябва да очакваме някои малки опити за замаскиране — отбеляза доктор Ърт. — Може би ще има прибавени някои обичайни букви и числа, за да изглеждат сериите по-легитимни.

Той се протегна към един бележник и бутна друг към инспектора. Няколко минути двамата мъже седяха мълчаливо, като записваха серийни номера и се опитваха да зачеркнат очевидно несвързани помежду си числа.

Най-накрая Дейвънпорт въздъхна и във въздишката му се смесваха задоволство и неудовлетвореност.

— Не стигам доникъде — призна той. — Мисля, че си прав. Номерата на двигателя и на изчислителната машина са очевидно замаскирани дати и координати. Не съвпадат с нито една от нормалните серии и е лесно да откриеш фалшивите числа. Това ни дава две от координатите, а аз се заклевам, че останалите са абсолютно легитимни серийни номера. Какви са вашите открития, докторе?

Доктор Ърт поклати глава.

— Съгласен съм с теб. Сега имаме две от координатите и знаем къде е била записана третата.

— Знаем, така ли? И как... — инспекторът изведнъж престана да говори и издаде силно възклицание. — Разбира се! Номерът на самия кораб, който не е записан тук — защото беше точно на онова място на корпуса, където се е блъснал метеора — и се страхувам, че трябва да се разделите с мисълта за силиконума, докторе. — След това грубоватото му лице просветна. — О, аз съм идиот. Номерът е изчезнал, но ние можем моментално да го вземем от междупланетарния регистър.

— Страхувам се — каза доктор Ърт, — че ще трябва да оспоря втората част от изказването ти. В регистъра ще е записан само оригиналният номер, а не маскираната координата, с която капитанът трябва да го е заменил.

— Точно на това място на корпуса — промърмори Дейвънпорт. — И само заради този съвсем случаен удар може никога да не намерим астероида. Каква полза от две координати, когато я няма третата?

— Е — каза ясно ученият, — вероятно биха били от голяма полза за двуизмерно същество. Същества от нашето измерение — той погали корема си, — се нуждаят от третата координата, която аз за щастие имам точно тук.

— В досието на ЗБР? Но ние току-що проверихме списъка с номерата...

— *Вашият* списък, инспекторе. Досието включва също така и оригиналния доклад на младия Вернадски. И, разбира се, серийният номер, записан за „Робърт ко“, е фалшивият номер, под който тогава е пътувал корабът — не е било нужно да се събужда любопитството на един механик като му кажеш за несъответствието.

Дейвънпорт взе бележника и списъка на Вернадски. Направи набързо някакви изчисления и се усмихна.

Доктор Ърт стана от стола с доволно пуфтене и се запъти бавно към вратата.

— Винаги ще ми е приятно да се видим отново, инспектор Дейвънпорт. Елате пак. И запомнете, че правителството може да задържи урана, но аз искам най-важното нещо — един голям силиконум, жив и в добро състояние. — Той се усмихваше.

— И за предпочитане да може да свири — каза Дейвънпорт, и сам засвирка, докато излизаше от дома на учения.

ВСЕКИ — ИЗСЛЕДОВАТЕЛ

Херман Чоунс беше човек на предчувствията. Понякога беше прав. Понякога грешеше — петдесет на петдесет. Все пак, имайки предвид, че разполагаше с цяла вселена от възможности, от която да избереш правилния отговор, петдесет на петдесет съвсем не изглеждаше толкова зле.

Чоунс не винаги беше толкова доволен, колкото можеше да се очаква. Това му костваше голямо усилие. Хората разискват даден проблем, не успяват да достигнат до нищо, след което се обръщат към него и казват:

— Какво мислиш, Чоунс? Включи добрата стара интуиция.

И ако предскаже нещо, което се проваля, излиза, че отговорността за това е изцяло негова.

Работата му като изследовател само правеше нещата още по-лоши.

— Мислиш ли, че тази планета заслужава да се изследва по-подробно? — биха казали те. — Какво мислиш, Чоунс?

Така че беше истинско облекчение да се сдобиеш с място за двама човека за разнообразие (което означава, че следващото пътуване ще бъде до някое място, незаслужаващо особено внимание, и за което никой не се натиска), а на всичко отгоре да имаш Алън Смит за партньор.

Смит беше толкова обикновен, колкото и името му. Първият ден в Космоса той каза на Чоунс:

— Полетата на паметта в твоя мозък се отварят при свръхспециални сигнали. Когато се изправиш пред някакъв проблем, ти си спомнят много незначителни неща, които, може би, ние останалите не сме в състояние да си спомним и да вземем решение. Като наричаш това предчувствие само го караш да изглежда много мистериозно, а то не е.

И казвайки това, той плавно приглади косата си назад. Имаше светла коса, която стоеше на главата му като кепе.

Чоунс, чиято коса беше много буйна, а носът му — чип и малко встрани от средата на лицето, каза меко (каквото бе обичайният му тон):

— Аз мисля, че това може би е телепатия.

— Какво? Глупости! — каза Смит подигравателно (каквото бе обичайният му тон). — Учените са изучавали псиониките хиляди години и нищо не са открили. Няма такова нещо като предчувствие. Няма ясновидство. И няма телепатия.

— Да, знам, но размисли върху това. Ако разбере за какво мисли всеки член на една група, обсъждаща нещо — дори и да не знам какво — мога да обединя в едно информацията и да намеря отговор. Аз ще знам повече от всеки отделен индивид в групата, така че ще мога да взема по-добро решение от останалите... понякога.

— Имаш ли изобщо някакви доказателства за това?

Чоунс обърна меките си кафяви очи към него.

— Само предчувствие.

Те добре се сработваха. Чоунс уважаваше одобряващата практичност на Смит, а Смит се отнасяше снизходително към неговите теории. Те често спореха, но никога не се караха.

Дори когато достигнаха своя обект, представляващ сферично струпване, което никога преди не бе подлагано на енергийните тласъци на създадения от човека атомен реактор, нарастващото напрежение не влоши нещата.

— Чудя се какво правят с всичката тази информация на Земята — каза Смит. — Това понякога ми се струва пълна безсмислица.

— Земята започва да се разширява. Никой не може да каже след колко време човечеството ще трябва да се премести някъде другаде в галактиката, след милион години или повече. Всичката информация, която можем да съберем за отделен свят, ще бъде използвана някой ден — отговори Чоунс.

— Звучиш като наръчник за новобранци към изследователските групи. Мислиш ли, че в това ще има нещо интересно? — Той насочи телескопа, в който близкото вече струпване се беше събрало в центъра като разпилян талк.

— Може би. Имам предчувствие... — Чоунс спря, преглътна, премигна един-два пъти и леко се усмихна.

Смит изсумтя.

— Нека да определим местонахождението си по най-близките групи звезди и да минем наслуки през най-плътната. Едно към десет, че ще открием коефициента на Маккомин под 0,2.

— Ще изгубиш — промърмори Чоунс.

Той почувства бързата възбуда от вълнението, което винаги се появяваше щом като им предстоеше да навлязат в някой непознат свят. Това беше най-заразното чувство, което прихващаше стотици младежи всяка година. Младежи, като които и той някога е бил, събиращи се около групите, горящи от желание да видят световите, които техните потомци някой ден ще наричат свой дом, всеки ден изследовател...

Те определиха местоположението си, след което направиха първия си хиперпространствен скок в купа и започнаха да изследват звезди за планетарните системи. Компютрите свършиха своята работа. Информационните файлове нарастваха постоянно и всичко тръгна по задоволителния установен ред — докато на система 23, малко след приключването на скока, хиператомните мотори на кораба загаснаха.

— Смешно — промърмори Чоунс. — Анализаторите не показват къде е повредата.

Той беше прав. Стрелките трептяха неуверено, без обаче да спрат дори и веднъж за по-дълъг период от време, така че не беше поставена никаква диагноза. И като резултат от това, никакви поправки не можеха да бъдат извършени.

— Никога не съм виждал нещо подобно — изръмжа Смит. — Ще трябва да изключим всичко и да направим диагнозата ръчно.

— Това можем да направим, след като кацнем за по-удобно — каза Чоунс, който вече беше на телескопа. — Няма повреди в обикновените планетарни двигатели и в тази система има две подходящи планети.

— О. Колко подходящи и кои точно?

— Първата и втората от четирите — и двете са снабдени с вода и кислород. Първата е малко по-топла и по-голяма от Земята. Втората е малко по-студена и по-малка. Това достатъчно ли е?

— Живот?

— И на двете. Само растителност.

Смит изсумтя. Това не можеше да изненада никой. На планетите, на които има вода и кислород, растителност се срещаше почти винаги. И, за разлика от животинския свят, растителността можеше да се види

с телескоп или, по-точно, със спектроскоп. В която и да е растителна форма са били открити само четири фотохимични пигмента и всеки един от тях можеше да бъде открит по характера на светлината, която отразяваше.

— Растителността и на двете планети е най-малко от хлорофилен тип — каза Чоунс. — Ще бъде съвсем като Земята. Истински домашни условия.

— Коя е по-близо? — попита Смит.

— Номер две и ние вече сме на път към нея. Имам чувството, че ще бъде хубава планета.

— Ще оставя инструментите да решат това. Ако не възразяваш.

Но това като че бе едно от верните предчувствия на Чоунс. Планетата беше с добри условия, със заплетена мрежа от океани, която осигуряваше климат с малки температурни амплитуди. Планинските вериги бяха ниски и заоблени, а разпределението на растителността показваше висока степен на плодородие.

Чоунс беше при управлението, за да приземи кораба. Смит ставаше все по-нетърпелив.

— Какво толкова подбиращ? Всички места са еднакви.

— Търся по-голо място — каза Чоунс. — Няма смисъл да унищожаваме половин хектар растителност.

— И какво, ако я унищожим?

— И какво, ако не я унищожим? — отговори Чоунс и намери голото място, което търсеше.

Едва след като се приземиха, те разбраха част от това, на което бяха попаднали.

— Скачащи космически извращения — каза Смит.

Чоунс беше изумен. Наличието на животни на една планета беше нещо, което се случваше много по-рядко от наличието на растителност, а присъствието и на интелект беше дори още по-рядко. Но тук, на около половин километър от мястото, където се приземиха, имаше групичка ниски сламени колиби, които очевидно бяха продукт на един примитивен интелект.

— Внимателно — каза смаяно Смит.

— Не мисля, че има някаква опасност — отговори му Чоунс. Той стъпи на повърхността на планетата с непоколебима увереност. Смит го последва.

Чоунс трудно овладяваше вълнението си.

— Това е невероятно. Никой, никога, преди нас не е докладвал за нещо повече от пещери или преплетени клони на дърво.

— Надявам се, че са безобидни.

— Прекалено миролюбиво е всичко наоколо, за да бъдат нещо друго. Помириши въздуха.

Местността до всички точки на хоризонта, с изключение на ниската верига хълмове, която начупваше правата линия, беше оцветена в успокояващо бледорозово и петна хлорофилна зеленина. В по-близките краища бледорозовото се разпадаше на отделни цветчета, нежни и благоуханни. Само пространството в непосредствена близост с колибите имаше кехлибарен цвят от нещо, което приличаше на житен клас.

Съществата излизаха от колибите, приближавайки се към кораба с колебливо доверие. Те имаха четири крака и наклонено тяло, което беше високо около метър до раменете. Главите им стояха здраво на тези рамене, с изпъкнали очи (Чоунс преброи шест) разположени в кръг и в състояние да извършват и най-затрудняващото самостоятелно движение. (Това сигурно е компенсация за неподвижността на главата, помисли си Чоунс.)

Всяко животно имаше опашка, разделена в края, образуваща две силни разклонения, които държаха вдигнати нагоре. Разклоненията трептяха учестено и това им придаваше смътно, неясно очертание.

— Хайде — каза Чоунс. — Те няма да ни причинят нищо лошо. Сигурен съм в това.

Животните ги заобиколиха на безопасно разстояние. Опашките им издаваха монотонен бръмчащ звук.

— Може би общуват по този начин — каза Чоунс. — И мисля, че е очевидно, че са вегетарианци. — Той посочи към една от колибите, където седеше един малък представител на вида, дърпайки с опашката си кехлибарен стрък и пъхайки го в устата си също като човек, който смуче захарни петлета на клечка за зъби.

— Човечеството яде марули — каза Смит, — но това не доказва нищо.

Повечето от опашатите същества се повъртяха за момент към мъжете, след което изчезнаха в розово-зеленото пространство.

— Вегетарианци — повтори уверено Чоунс. — Погледни по какъв начин отглеждат основната култура.

Основната култура, както я нарече Чоунс, се състоеше от венче от меки зелени класове, разположени близо до земята. Встрани от центъра на коронката растеше мъхесто стъбло, по което на всеки пет сантиметра се появяваха месести, набраздени с жилки пъпки, които почти пулсираха и изглеждаха като живи. Стъблото завършваше на върха с бледорозовите цветове, които с изключение на цвета, бяха най-земното нещо сред растенията.

Те бяха разположени в редици и колонии с геометрична точност. Почвата около всяко едно беше добре разронена и поръсена с непознато вещество, което не можеше да бъде нищо друго освен тор. Тесни пътечки, широки колкото да премине едно от животните, кръстосваха полето, и всяка пътечка беше придружена от тесни улейчета, очевидно за вода.

Сега животните се бяха разпръснали по полето, работейки усърдно, навели глави. Само няколко останаха в непосредствена близост до двамата мъже. Чоунс поклати глава.

— Те са добри стопани.

— Не са лоши — съгласи се Смит. Той се насочи бързо към най-близкия бледорозов цвят и протегна ръка към него. Но на петнадесетина сантиметра от него той беше спрял от кресливия звук и от физическия допир на една опашка до ръката му. Докосването беше внимателно, но твърдо, вмъквайки се между Смит и растението.

Смит се отдръпна.

— Какво в името на... — той почти беше стигнал до бластера си, когато Чоунс каза:

— Няма смисъл да се вълнуваш, успокой се.

Половин дузина от съществата вече се събираха около тях, предлагайки им стъбла от растението, което отглеждаха кротко и внимателно като някои използваха опашките си, а други ги побутваха напред със своите муцуни.

— Доста приятелски са настроени — каза Чоунс. — Откъсването на цвете може и да е в противоречие с обичаите им. Растенията най-вероятно трябва да се третират по строго определени правила. Всяка култура, която се занимава със селско стопанство, вероятно има обреди за плодородие и само Господ знае какво включват тези обреди.

Правилата, според които се извършва отглеждането на растенията, трябва да са много строги, в противен случай нямаше да ги има тези идеално разчертани редици... О, небеса, вкъщи ще паднат, като чуят това.

Бръмченето на опашките отново се усили и съществата, които бяха най-близо до тях се отдръпнаха назад. Друг представител на вида излизаше от голяма колиба в центъра на групата.

— Предполагам, че това е вожда — прошепна Чоунс.

Новопоявилият се напредваше бавно, с високо вдигната опашка и всеки от израстъците ѝ обграждаше малък черен предмет. Когато се приближи на разстояние около метър и половина, опашката му се изви напред.

— Той ни подава тези неща — каза изумен Смит — и, за бога, Чоунс, погледни ги.

Чоунс ги гледате трескаво и едва промълви:

— Това са гамови хиперпространствени насочватели. Тези инструменти струват десетки хиляди долара.

Смит излезе от кораба, след като бе прекарал един час вътре. Той беше много развълнуван и викаше от товарната площадка:

— Те работят, идеални са. Ние сме богати.

— Претърсих колибите им — отвърна му Чоунс. — Не можах да намеря други.

— Не пренебрегвай тези двете. Боже мой, те са толкова валидни, колкото шепа, пълна с пари.

Но Чоунс продължавате да оглежда, поставил раздражено ръце на хълбоците си. Три от опашатите същества го придружаваха от колиба в колиба — търпеливо, без да се намесват — но винаги оставаха между него и геометрично подредените бледорозови цветове. И сега го наблюдаваха с многобройните си очи.

— Това дори е последният модел. Погледни ето тук — каза Смит. Той посочи един изпъкнал надпис, който съобщаваше, че това е модел Х-20, *Произведено от „Гамов“, Варшава, сектор Европа*.

Чоунс го погледна и каза нетърпеливо:

— Това, което ме интересува, е как да вземем още. Знам, че тук някъде има и други гамови насочватели, искам и тях. — Страните му

бяха почервенели и той дишаше тежко.

Слънцето залязваше. Температурата падна под поносимата. Смит кихна два пъти, след това Чоунс го последва.

— Ще хванем пневмония — каза през нос Смит.

— Трябва да ги накараме да разберат — не се отказваше Чоунс. Той беше хапнал набързо една консерва със свински наденички, беше глътнал едно канче с кафе и беше готов да опита отново.

Той повдигна високо насочвателя и извика: „Още, още“, правейки кръгообразни движения с ръцете си. Посочи единия насочвател, след това другия и след това въображаемите следващи насочватели, наредени пред него. „Още.“

Тогава, след като и последните слънчеви светлини се скриха зад хоризонта, силно бръмчене се разнесе от всички страни на полето, защото всички същества наведоха глави и вдигнаха разклонените си опашки, които така трептяха, че почти не се виждаха в здрача.

— За бога, какво става — едва измърмори Смит. — Хей, погледни цветовете! — И отново кихна.

Бледорозовите цветя видимо изсъхваха. Чоунс крещеше, за да може да се чуе над бръмченето:

— Това може да е резултат от залеза. Знаеш, че цветовете се затварят през нощта. Шумът може да е религиозно честване на това.

Лек допир от опашка на китката му привлече моментално вниманието на Чоунс. Опашката, която беше почувствал, принадлежеше на съществото, което стоеше най-близо до него. Сега тя беше вдигната към небето, по посока на един ярък обект на западния хоризонт. Опашката се накланяше надолу, за да посочи към насочвателя и след това отново се вдигаше към звездата.

— Разбира се — каза развълнувано Чоунс, — близката планета. Другата обитаема планета. Тези неща сигурно са дошли оттам. — Тогава, подсетен от тази мисъл, той извика с внезапна паника: — Хей, Смит, хиператомните двигатели все още не работят.

Смит го погледна объркано, като че и той беше забравил за тях. След това смънка:

— Забравил съм да ти кажа — всичко е наред.

— Поправил ли си ги?

— Дори не съм ги докосвал. Но когато проверявах насочвателите, използвах хиператомните двигатели и те работеха.

Тогава не им обърнах никакво внимание, бях забравил, че нещо не са наред. Както и да е. Нали вече работят.

— Тогава да тръгваме — каза веднага Чоунс. Мисълта за сън изобщо не се появи в съзнанието му.

Нито един от двамата не спа по време на шестчасовото пътуване. Те стояха на управлението в някакъв почти наркотичен унес. Втори път им се наложи да избират голо място, за да се приземят.

Температурите бяха високи и това напомняше за следобедна субтропична жегата. А широка мътна река течеше спокойно край тях. Близкият бряг представляваше втвърдена кал, набразден от множество отвори на дупки. Двамата мъже стъпиха на планетарната повърхност и Смит изкрещя прегракнало:

— Чоунс, виж това!

Чоунс проследи сочещата ръка на партньора си и каза:

— Проклет да съм. Същите растения!

Нямате как да се объркат бледорозовите цветове, стъблото с набраздени от жилки пъпки и отдолу коронката от класове. Цветовете отново бяха разположени геометрично, отново личаха внимателното насаждане и отглеждане, напоителните канали. Смит попита:

— Да не би нещо да сме се объркали и да сме се завъртели...

— О, погледни слънцето. Диаметърът му е два пъти по-голям отпреди. А виж, ето там.

От най-близките дупки в брега на реката се появиха гладки, светлокафяви гъвкави същества, подобни на змии. Те бяха около тридесет сантиметра в диаметър и около три метра дълги. И двата им края бяха без каквито и да било отличителни белези, еднакво притъпени. По средата на горната им част имаше издутини. Всички издутини, като по даден сигнал, се превърнаха пред очите им в големи овали, разделени на две, за да се образуват лишените от устни уста, които се отваряха и затваряха с такъв шум, като че ли цяла гора сухи клони се удрят помежду си.

Тогава, също като на другата планета, след като любопитството им беше задоволено и страховете им изчезнаха, повечето от съществата се оттеглиха към внимателно отглежданото поле с растенията.

Смит кихна. Течението, което се получи при изкарването на въздуха срещу ръкава на якето му, вдигна малко прах.

Той го загледа учудено, след това се изтупа и каза:

— По дяволите, целият съм в прах. — Прахта, която махаше от дрехите си, се превърна в бледорозова мъгла. — И ти си същият — добави той, тупайки Чоунс.

И двамата закихаха неудържимо.

— Сигурно сме го пренесли от другата планета — каза Чоунс.

— Може да получим някоя алергия.

— Невъзможно.

Чоунс повдигна един от насочвателите и извика към змиевидните същества:

— Имате ли други от тези?

Известно време той не получи никакъв отговор освен шума от плискаща се вода, породен от действията на някои от змиевидните същества, които влизаха в реката и отново се появяваха със сребристи чепки от водни растения, които мушкаха отдолу на тялото си, към някоя скрита уста.

Но тогава едно змиевидно същество, по-дълго от останалите, се приближи, влачейки се по земята с единия притъпен край повдигнат въпросително на около пет сантиметра, движейки се сякаш насам-натам. Главата, която се намираше по средата, отначало се изду леко, след това застрашително се раздели на две със силно изпукване. Там, сгушили се в двете половини, имаше още два насочвателя, пълни копия на първите две. Чоунс каза в екстаз:

— За бога, колко са красиви!

Той пристъпи бързо напред, протягайки ръка към предметите. Издутината, в която стояха, стана по-тънка и се удължи, образувайки нещо подобно на пипала. Те се насочиха към него.

Чоунс се смееше. Това наистина бяха гамови насочватели. Копия, абсолютни копия на първите два. Той ги погали.

— Не ме ли чу? Чоунс, по дяволите, изслушай ме — крещеше Смит.

— Какво? — попита Чоунс.

Той нямаше и бегла представа, че Смит му бе крещял повече от една минута.

— Погледни цветята.

Те се затваряха точно като онези на другата планета, а между редиците змиевидните същества се бяха вдигнали нагоре, крепейки се върху единия край на тялото си и люлеейки се в странен, неправилен ритъм. Над разстилящата се бледорозова мъгла се виждаха само притъпените им краища.

— Сега не можеш да кажеш, че се затварят заради падането на нощта. Ясен ден е — каза Смит.

Чоунс сви рамене.

— Различни планети, различни растения. Ела! Засега сме взели само два насочвателя, трябва да има още.

— Чоунс, хайде да се прибираме — Смит закрепил здраво крака си в два неподатливи стъбла и силата, с която държеше яката на Чоунс се увеличи. Зачервеното лице на Чоунс се обърна към него с негодувание.

— Какво правиш?

— Приготвям се да те нокаутирам, ако веднага не тръгнеш с мен към кораба.

Чоунс се изправи нерешително за момент. След това лудостта, която го бе обзела изчезна, той се отпусна и каза:

— Добре.

Те бяха на половината път извън звездната група.

— Как си? — попита Смит.

Чоунс се изправи в своето легло и разреши косата си.

— Предполагам, добре. Нормален отново. Колко време съм спал?

— Дванадесет часа.

— Ами ти?

— Аз дремнах за кратко.

Смит се обърна към уредите, направи няколко незначителни корекции и каза неловко:

— Знаеш ли какво точно се случи на онези планети?

— А ти? — попита го бавно Чоунс.

— Мисля, че знам.

— О? Може ли да чуя?

— И на двете планети има едно и също растение. Ще се съгласиш ли с това?

— Абсолютно съгласен съм.

— То е било пренесено по някакъв начин от едната планета на другата. И на двете места се развива идеално. Но понякога, за да запази жизнеността си, предполагам, трябва да има кръстосано опрашване, смесване на двата вида. Подобно нещо се случва често на Земята.

— Кръстосано опрашване за жизненост? Да.

— Но *ние* бяхме тези, които осъществиха смесването. Ние кацнахме на едната планета и дрехите ни се покриха с цветен пращец. Спомняш ли си затварянето на цветовете? Това сигурно е станало веднага, след като са отделили пращеца си и точно тогава ни караше да кихаме. Тогава кацнахме на другата планета и изтупахме цветния пращец от дрехите си. Ще започне да се развива нов хибриден вид. Ние бяхме само двойка двукраки пчели, Чоунс, които осъществиха задълженията си към цветята.

Чоунс се усмихна неуверено.

— Безславна роля, нали?

— Нямам това предвид, по дяволите. Не виждаш ли защо трябва бързо да се приберем?

— Защо?

— Защото организмите не се приспособяват към нищо. Тези растения изглежда са се приспособили към междупланетно опрашване. Ние дори бяхме възнаградени, също като пчелите. Не с нектар, а с гамови насочватели.

— Е?

— Е, не съществува междупланетно опрашване, освен ако някой или нещо не извършва тази работа. Сега го извършихме *ние*, но ние сме първите човешки същества, които навлизат в тази група. Значи преди нас това нещо трябва да се е осъществявало от нечовешки същества, може би са същите нечовеци, които са пренесли самите цветове. Това означава, че някъде в тази група от планети има раса с интелект. Интелект достатъчен, че да създаде пътуването в Космоса. И Земята трябва да научи за това.

Чоунс бавно поклати глава. Смит се намръщи.

— Нещо в разсъжденията ти ми се струва неправилно?

Чоунс сложи глава между двете си ръце и погледна отчаяно.

— Нека само да кажем, че пропускат почти всичко.

— Какво съм пропуснал? — попита ядосано Смит.

— Така, както я представяш, теорията ти за кръстосаното опрашване е добра, но не си размислил върху няколко неща. Когато достигнахме тази звездна система, хиператомните ни двигатели спряха и автоматичните уреди не можаха нито да определят каква е повредата, нито да я поправят. След като кацнахме, дори и не се опитахме да ги поправим. Дори забравихме за това. И когато по-късно ти ги провери, те бяха в отлично състояние, а това изобщо не ти направи впечатление и дори не ми го спомена през следващите няколко часа. Ето и нещо друго. Колко подходящо избрахме място за кацане близо до група и на двете планети. Просто късмет? И невероятната ни увереност в доброжелателността на съществата. Ние дори не си направихме усилието да проверим атмосферите на планетите за наличието на някакви отрови, преди да излезем без предпазни костюми. А това, което най-много ме притеснява е фактът, че напълно откачих при вида на гамовите насочватели. Те са ценни, но не чак *толкова* ценни — а аз по принцип не се въодушевявам от възможността за бързи пари.

Смит едва се сдържаше да не го прекъсне.

— Не виждам какво общо има всичко това със случилото се.

— Кажи го, Смит. Много добре знаеш за какво става въпрос. Очевидно е, че съзнанията ни са били контролирани отвън.

Устата на Смит се изкриви и замръзна наполовина между присмех и съмнение.

— Пак ли започна с твоите глупости?

— Да. Фактите са си факти. Казах ти, че моите предчувствия може да са резултат от първична телепатия.

— И това ли е факт? Не мислеше така преди няколко дни.

— Но сега мисля така. Виж, аз съм по-добър възприемател отколкото си ти, и аз бях по-силно засегнат. Сега, когато всичко свърши, аз съм по-наясно какво се е случило, защото съм възприел повече от теб. Разбираш ли?

— Не — каза рязко Смит.

— Тогава чуй по-нататък. Самият ти каза, че гамовите насочватели са нектарът, който трябваше да ни подкупи, за да опрашим растенията. *Ти* каза това.

— Точно така.

— Добре, тогава, откъде са се появили? Те бяха произведени на Земята. Ние дори прочетохме името на производителя и модела, които бяха написани върху тях, буква по буква. И все пак, ако никое човешко същество не е посещавало групата планети, откъде са се взели насочвателите? Тогава нито един от нас не се замисли върху това. А ти сякаш не се замисляш върху това дори и сега.

— Добре...

— Смит, какво направи с насочвателите след като се качихме на борда на кораба? Ти ги взе от мен, това си го спомням.

— Сложих ги в сейфа — оправда се Смит.

— Докосвал ли си ги оттогава?

— Не.

— А аз?

— Доколкото знам, не.

— Имаш думата ми, че не съм. Тогава нека да отворим сейфа.

Смит се запъти бавно към сейфа. Той беше нагласен към неговите пръстови отпечатьци и се отвори. Смит си мушна ръката вътре без да гледа. Изражението му се промени и със силен вик той първо извади съдържанието, а след това започна да драска по повърхността на това, което беше извадил.

Той държеше четири камъка с разнороден цвят, всеки от които представляваше грубо очертан правоъгълник.

— Използвали са собствените ни емоции, за да ни контролират — каза меко Чоунс, като че вмъкваше думите една по една в упоритата глава на партньора си. — Накарали са ни да си мислим, че хиператомните ни двигатели са повредени, за да кацнем на една от планетите. Предполагам, че е било без значение на коя. Накараха ни да мислим, че имаме прецизни уреди в наши ръце, след като се приземихме на едната, така че да отидем със сигурност на другата.

— Кои са тези „те“? — изпъшка Смит. — Опашатите или змиите? Или и двете?

— Нито едните, нито другите — каза Чоунс. — Били са растенията.

— Растенията? Цветята?

— Разбира се. Ние видяхме два различни вида животни да отглеждат един и същи вид растение. Тъй като и самите ние сме

животни, ние приехме, че животните са господари. Но защо трябва да предполагаме точно това? Били са растенията, за които са се грижили.

— И на Земята се отглеждат растения, Чоунс.

— Но ние ядем тези растения — отговори Чоунс.

— Може би тези същества също ядат своите растения.

— Нека кажем, че съм сигурен, че не ги ядат — отговори Чоунс.

— Те ни контролират доста добре. Спомни си колко внимателен бях, когато се опитвах да намеря голо място, на което да кацнем.

— Аз не мислех, че е нужно да търсим такова място.

— Ти не управляваше кораба. Ти не представляваше опасност за тях. След това, спомни си, че ние никога не забелязахме цветния пращец, въпреки че бяхме целите покрити с него — не и докато не се озовахме благополучно на втората планета. След това ние се отърсихме от пращеца по заповед.

— Никога не съм чувал нещо по-невероятно.

— Защо да е невероятно? Ние не свързваме интелекта с растения, защото те нямат нервна система. Но тези може и да имат. Помниш ли месестите пъпки по стеблата? Растенията също така са неподвижни. Но защо им трябва да са подвижни, ако имат способността да контролират съзнанията и могат да използват свободно движещи се животни. За тях се грижат, наторяват ги, напояват ги, опрашват ги и така нататък. Животните ги отглеждат с всеотдайна привързаност и са щастливи от това, защото растенията ги карат да се чувстват щастливи.

— Жал ми е за теб — каза Смит безизразно. — Ако се опиташ да разкажеш тази история на Земята, жал ми е за теб.

— Изобщо не си правя илюзии — промърмори Чоунс, — но все пак какво друго да направя, освен да се опитам да предупредя Земята. Сам видя какво са сторили на животните.

— Според теб са ги направили свои роби.

— Нещо много по-лошо. Или опашатите същества, или змиевидните същества, или и двата вида, трябва да са имали толкова развита цивилизация, че дори да са осъществявали пътувания в Космоса. В противен случай растенията нямаше да ги има и на двете планети. Но след като растенията са развили способността да контролират съзнания (може би в резултат на мутация), на това бил сложен край. Животни, чието развитие е на атомно ниво, са опасни.

Така че те са били накарани да забравят. Били са превърнати в това, което са сега... По дяволите, Смит, тези растения са най-опасното нещо във Вселената. Земята трябва да научи за тях, защото може и други земни хора да навлязат в тази група планети.

Смит се засмя.

— Знаеш ли, че нещо съвсем си се объркал. Ако тези растения наистина са ни контролирали, защо тогава ни оставиха да си тръгнем и така да имаме възможността да предупредим останалите?

Чоунс замълча.

— Не знам.

Доброто чувство за хумор на Смит се върна. Той каза:

— Трябва да ти кажа, че за минута наистина ме беше убедил.

Чоунс се почеса по главата. *Защо* ги бяха оставили да си тръгнат? И в тази връзка, защо чувстваше такава ужасна необходимост да предупреди Земята за нещо, с което земните хора не трябва да влизат в контакт може би още хилядолетия?

Той отчаяно мислеше върху това и нещо като че ли му проблесна. Опита се да го изрази с думи, но то изчезна. За момент той отчаяно реши, че мисълта му като че ли беше *изтласкана* от съзнанието му. Но след това изчезна и това чувство.

Той знаеше само, че корабът трябва да продължи с пълна скорост и че те трябва да побързат.

И така, след безброй години, подходящите условия отново се появиха. Протоспорите от двата планетни вида на майчиното растение се срещнаха и се смесиха, полепвайки по дрехите, косата и кораба на новите животни. Почти веднага се образуваха хибридните спори. Самите хибридни спори, които имаха способността и потенциала да се приспособят към нова планета.

Спорите сега чакаха тихо върху кораба, който с последни усилия за контрол върху съзнанията на съществата на борда от майчиното растение, ги отнасяше с пълна скорост към един нов и зрял свят, където свободно движещите се същества ще се погрижат за техните потребности.

Спорите чакаха с търпението на растение (всепобеждаващото търпение, което животните никога не биха могли да опознаят)

пристигането си в новия свят — всяка, по свой малък начин, един изследовател...

НЕКА ДА СЕ СЪБЕРЕМ

Цареше мир вече цял век и хората бяха забравили какво представлява останалото. Те едва ли знаеха как да реагират, ако открият, че ги заплашва нещо като война.

Разбира се, Елиас Лин, ръководител на Бюрото по роботика, не беше сигурен как трябва да реагира, когато разбра за заплахата. Главният офис на Бюрото по роботика се намираше в Чейен, съгласно едновековната тенденция към децентрализация, и Лин гледаше със съмнение младия офицер от Сигурността от Вашингтон, който му донесе новината.

Елиас Лин беше едър мъж, почти очарователно грозноват, с бледосини очи, които бяха леко изпъкнали. Мъжете обикновено се чувстваха доста неудобно под погледа на тези очи, но офицерът от Сигурността запази спокойствие.

Лин реши, че първата му реакция трябва да бъде недоверие. По дяволите, то *наистина* не беше за вярване! Той просто не го повярва!

Той се отпусна на своя стол и каза:

— Колко сигурна е информацията?

Офицерът от Сигурността, който се беше представил като Ралф Г. Брекенридж и беше представил документи за самоличността си, притежаваше нежността на своята младост. Пълни устни, закръглени бузи, които лесно се изчервяваха и невинни очи. Облеклото му не беше по модата в Чейен, но прилягаше на изцяло контролирания с климатични инсталации микроклимат на Вашингтон, където службите за сигурност, въпреки всичко, все още бяха централизирани.

Брекенридж се изчерви и каза:

— Няма съмнение в това.

— Предполагам, че хората ви знаят за Тях — каза Лин и не можа да сдържи нотките на сарказъм в тона си. Той не беше съвсем сигурен защо употреби и леко наблегна на местоимението, с което се отнесе към врага, но това наблягане би се равнявало на местоимението, написано с главна буква. Това беше културен навик на сегашното и на

предишното поколение. Никой вече не казваше „Изтока“ или „червените“ или „болшевиките“, или „руснаците“. Това би било прекалено неясно, тъй като някои от Тях не бяха от Изтока, не бяха червени, болшевики и със сигурност не бяха руснаци. Беше много по-лесно да се каже Ние и Те, а и много по-точно.

Пътешественици често бяха докладвали, че и Те правят същото. Там Те бяха „Ние“ (на съответния език), а Ние бяхме „Те“.

Но вече едва ли някой мислеше за тези неща. Всичко беше доста удобно и обичайно. Дори нямаше и омраза. Отначало това беше наричано Студената война. Сега беше просто игра, почти добродушна игра, с неписани правила и почти благоприлична. Лин каза рязко:

— Защо ще искат да променят сегашното положение?

Той се изправи и застана пред картата на света, закачена на стената и разделена на две части с бледи цветни ивици. Несиметрична част отляво на картата беше заградена със светлозелено. По-малка, но също толкова несиметрична част отдясно на картата беше оградена с избеляло розово. Ние и те.

Картата не се беше променяла значително през последния век. Загубата на Португалия и присъединяването на Източна Германия преди около осем години беше единствената важна териториална промяна.

Междувременно беше направена и друга промяна, която беше достатъчно значима и която се изразяваше в промяна на цветовете. Преди две поколения Тяхната територия беше в мрачно кървавочервено, а Нашата в чисто и неопетнено бяло. Сега имаше неутралитет относно цветовете. Лин беше виждал Техни карти и положението беше същото и от Тяхна страна.

— Те не биха го направили — каза той.

— Те го правят — отвърна Брекенридж — и по-добре приеете факта. Наистина, господине, аз разбирам, че не е приятно да се предполага, че Те може би са доста по-напред от нас в роботиката.

Очите му запазиха невинното си излъчване, но скритата острота на думите му улучи целта си и Лин трепна в отговор.

Разбира се, това би обяснило защо Ръководителят на роботиката научава за това толкова късно и чрез офицер от Сигурността. Той беше загубил привилегированото си положение в очите на правителството.

Ако роботите наистина се бяха провалили, той не можеше да очаква политическа милост.

Лин каза уморено:

— Дори това, което казваш да е истина, Те не може да са много по-напред от нас. Ние бихме могли да създадем роботи-хуманоиди.

— Наистина ли, господине?

— Да. Ако става въпрос, ние сме създали няколко модела за експериментални цели.

— Те са направили това преди десет години. Оттогава са напреднали още повече.

Лин беше притеснен. Той се чудеше дали неговото недоверие към цялата тази работа не беше наистина резултат от накърнена гордост и страх за своята работа и репутация. Той се срамуваше от възможността това наистина да е така и се опита да се защити:

— Виж, млади човече — каза той, — и сам знаеш, че положението, в което се намираме и Ние, и Те никога не е било идеално и в най-малките си подробности. Те винаги ще бъдат по-напред от Нас в един или друг аспект, а Ние ще бъдем по-напред от Тях в някои други аспекти. Ако точно сега те са по-напред от нас в роботиката, това е защото са вложили повече усилия в нея от нас. А това означава, че някъде другаде ние сме вложили повече усилия отколкото Те, и това може би означава, че ние сме по-напред в проучванията на силовото поле или на хиператомните двигатели.

Лин се почувства отчаян от собственото си твърдение, че сегашното положение не е идеално. Това беше съвсем вярно, но означаваше, че огромна опасност застрашава света. Светът разчиташе на това съществуващо положение да е колкото се може по-идеално. Ако малките различия в развитието, които винаги съществуваха, станат прекалено големи в една или друга посока...

Почти в началото на това, което се наричаше Студената война, и двете страни бяха създали термоядрени оръжия и войната стана немислима. Съревнованието се превърна от военно в икономическо и психологическо и остана такова досега.

Но винаги съществуваха енергичните усилия на всяка страна да прекрати съществуващото положение, да създаде начин за отблъскване на всеки възможен удар и да създаде удар, който да не може да бъде отблъснат навреме — нещо, което ще направи войната отново

възможна. И това не беше, защото която и да е от страните желаше война толкова отчаяно, а защото и двете страни се страхуваха, че другата може първа да направи съдбоносното откритие.

През последните сто години двете страни бяха равностойни в борбата. Така беше установен стогодишен мир, докато, като странични продукти на продължителното интензивно проучване, бяха създадени силови полета, соларна енергия, роботи. Всяка една от страните имаше напредък в развитието на менталите, както се наричаха биохимията и биофизиката. Всяка една от страните имаше свои постове на Луната и на Марс. Човешкият вид напредваше с гигантски крачки, принудено от нестабилната ситуация.

За двете страни дори беше необходимо да се отнасят колкото се може по-добре и хуманно помежду си, за да не бъдат създадени чрез жестокост и тирания приятели на другата страна.

Не можеше да бъде истина, че съществуващото положение ще бъде нарушено и че ще има война.

— Искам да се допитам до един от моите хора — каза Лин. — Искам и неговото мнение.

— Може ли да му се има доверие?

Лин изглеждаше възмутен.

— За бога, има ли човек тук, който да не е бил разследван и проверен от вашите хора? Да, аз гарантирам за него. Ако не можете да се доверите на човек като Хъмфри Карл Ласло, тогава ние не сме в състояние да се справим с такова нападение, каквото казвате, че Те ни готвят, каквото и да правим.

— Чувал съм за Ласло — каза Брекенридж.

— Добре, одобрявате ли го?

— Да.

— Тогава ще го повикам и ще разберам какво мисли за възможността роботи да завладеят САЩ.

— Не съвсем — меко каза Брекенридж. — Вие все още не можете да осъзнаете цялата истина. Разберете какво мисли за факта, че роботи вече са завладели САЩ.

Ласло беше внук на унгарец, който беше преминал през това, което тогава са наричали Желязната завеса и поради това се чувстваше

извън подозрение. Той беше набит и оплешивяващ, със заядливо изражение, запечатало се завинаги на лицето му, но имаше чист харвардски акцент, който беше почти прекалено мек.

За Лин, на когото му беше съвестно, че след прекарани години в администрацията, той вече не беше експерт в различните модели на модерните роботи, Ласло беше удобният източник на абсолютното познание. Лин се чувстваше по-добре от самото присъствие на човека.

— Какво мислиш? — попита Лин.

Свирепо и сърдито изражение изкриви лицето на Ласло.

— Че са толкова по-напреднали от нас? Абсолютно невъзможно. Това би означавало, че Те са създали хуманоиди, които не могат да бъдат различени от хора и от близко разстояние. Това би означавало значителен напредък в робо-менталите.

— Показвате лично отношение — каза хладно Брекенридж. — Като оставим професионалната гордост настрана, защо точно да е невъзможно Те да са по-напред от Нас?

Ласло повдигна рамене.

— Уверявам ви, че съм добре запознат с тяхната литература по въпроса за роботите. Знам приблизително къде са стигнали в разработването.

— Знаете приблизително докъде Те са искали да *мислите*, че са стигнали, е това, което имате предвид — поправи го Брекенридж. — Посещава ли сте някога другата страна?

— Не съм — отговори кратко Ласло.

— Нито пък вие, доктор Лин?

— Не, аз също не съм — отговори Лин.

— Посещавал ли е някой експерт по роботите другата страна през последните двадесет и пет години? — попита Брекенридж, като зададе въпроса си с такава сигурност, която показваше, че знае отговора.

За няколко секунди атмосферата се изпълни с мисли. Неудобство премина по широкото лице на Ласло. Той каза:

— Всъщност от доста време Те не са организирали никакви конференции за роботите.

— От двадесет и пет години — каза Брекенридж. — Това не е ли показателно?

— Може би — отговори неохотно Ласло. — Но мен ме притеснява нещо друго. Никой от Тях никога не е идвал на Нашите конференции за работи. Никой, който аз да си спомням.

— Били ли са поканени? — попита Брекенридж.

Лин, втрещен и притеснен, го прекъсна бързо:

— Разбира се.

— Те отказвали ли са да присъстват на каквито и да било други научни конференции, които Ние сме организирали?

— Не знам — отговори Ласло, който вече се разхождате нагоре-надолу в стаята. — Не съм чувал такова нещо. А вие, шефе?

— Не — каза Лин.

— Не ви ли се струва, че Те като че ли не искат да им се налага да ни връщат покана за подобна конференция? Или като че ли се страхуват, че някой от Техните хора може да каже повече, отколкото трябва?

Изглежда, че нещата бяха точно такива и Лин почувства безпомощното убеждение, че думите на офицера от Сигурността бяха истина въпреки съмненията, които имаше.

Защо иначе нямаше никаква връзка между двете страни в роботиката? От години съществуваше размяна на изследователи в двете посоки, още от времето на Айзенхауер и Хрущов. Имате страшно много добри причини за това: честно признание за наднационалния характер на науката, подтици за създаване на приятелски отношения, които трудно могат да бъдат прекъснати напълно в един човешки индивид, желанието да бъдат открити нови и интересни становища и твоите собствени незначителни, безинтересни идеи да бъдат определени от другите като нови и интересни.

Самите правителства много желаеха това да продължи. При тях винаги съществуваше мисълта, че като научиш колкото се може повече и кажеш колкото се може по-малко, страната ти ще бъде облагодетелствана от обмяната на опит.

Но не и в роботиката. Не и там.

Толкова малко е нужно, за да се убедиш. Още повече, че те са го знаели през цялото време. Лин си мислеше мрачно: *Ние се загубихме по пътя на самодоволството.*

Поради факта, че другата страна не беше публикувала нищо за роботиката, беше много примамливо да се отпуснеш самодоволно и да

се чувстваш добре при мисълта за превъзходството си. Защо никой не бе помислил, че изглежда вероятно, дори напълно възможно Те да крият козовете си за по-подходящ момент?

Ласло каза разтревожено:

— Какво ще правим? — Беше очевидно, че същите мисли са минали и през неговата глава и са го довели до същото убеждение.

— Какво ще правим? — повтори като папагал Лин. Точно сега му беше трудно да мисли за нещо друго освен за ужаса, който дойде с убеждението в истинността на твърденията. Имаше десет хуманоидни робота някъде в Съединените щати, всеки от които носи в себе си част от АК бомба.

АК! Възходящата на истинския ужас от бомбардирането свършваше тук. АК! Абсолютна конверсия! Слънцето вече не беше синоним, който може да се използва. В сравнение с абсолютната конверсия Слънцето изглеждаше като малка свещичка.

Десет хуманоида, напълно безобидни, когато са разделени, можеха, като само се съберат заедно, да превишат критичната маса и...

Лин се изправи тежко на крака, а тъмните торбички под очите му, които обикновено придаваха на лицето му израз на лошо настроение, сега бяха по-изпъкнали от обикновено.

— Ние ще трябва да открием начини, по които да различаваме хуманоида от човека и след това да открием хуманоидите.

— Кога трябва да стане това? — попита Ласло.

— Не по-късно от пет минути преди те да се съберат — отговори Лин, — а аз не знам кога ще стане това.

Брекенридж поклати глава.

— Радвам се, че сте с нас, господине. Ще трябва да ви заведе във Вашингтон за конференцията.

Лин само повдигна вежди.

— Добре.

Той се чудеше дали, ако се бе оставил по-дълго време да бъде убеждаван, щеше да бъде заменен веднага и дали някой от ръководителите на регионалните бюра по роботика щеше да се съвещава във Вашингтон, на негово място. Изведнъж много му се прииска да беше станало точно така.

Там беше първият помощник на президента, министърът на науката, министърът на сигурността, самият Лин и Брекенридж. Петимата седяха около една маса в конферентната зала на подземен команден център, близо до Вашингтон.

Помощникът на президента, Джефрис, беше внушителен мъж, красив с побелялата си коса, солиден, замислен и толкова дискретно представителен, колкото трябва да бъде помощникът на президента.

Той говореше отсечено.

— Така, както виждам аз нещата, пред нас стоят три въпроса. Първо, кога хуманоидите ще се съберат заедно. Второ, къде ще се съберат. Трето, как ще ги спрем преди да са се събрали заедно.

Министърът на науката трепна конвулсивно при тези думи. Преди това назначение, той беше шеф на машиностроенето на Северозапада. Беше слаб, с остри черти и забележимо нервен. Показалецът му чертаеше малки кръгчета по повърхността на масата.

— Колкото до това кога ще се съберат — каза той, — предполагаме сигурно, че това няма да стане в скоро време.

— Защо мислите така? — попита рязко Лин.

— Те са в Съединените щати вече почти месец. Или поне така казват от Сигурността.

Лин автоматично се обърна, за да погледне Брекенридж, но министърът на сигурността Макаластър му попречи. Той каза:

— Информацията е сигурна. Не се оставяйте младежкото излъчване на Брекенридж да ви подлъже, доктор Лин. Това е част от редицата му качества, които го правят ценен за нас. Всъщност той е на тридесет и четири години и работи в отдела вече десет години. Бил е в Москва почти година и без него тази ужасна опасност нямаше да ни е известна. Сега ние имаме по-голямата част от подробностите.

— Но не и решителните подробности — каза Лин.

Макаластър от Сигурността се усмихна студено. Голямата му брадичка и разположените близо едно до друго очи бяха добре познати на обществеността, но почти нищо друго не се знаеше за него. Той каза:

— Ние всички сме като с вързани ръце, доктор Лин. Агент Брекенридж свърши добра работа.

Джефрис, помощникът на президента се намеси.

— Нека да кажем, че разполагаме с достатъчно време. Ако са били необходими бързи действия, досега да са приключили. Изглежда много вероятно Те да чакат определен момент. Ако знаехме мястото, може би бихме открили и времето.

Ако ще взривяват някакъв обект, те ще искат да ни отслабят колкото се може повече и изглежда, че това ще бъде някой голям град. Във всеки случай голям град е единственият обект, който заслужава АК бомба. Аз мисля, че има четири възможности: Вашингтон, като административен център, Ню Йорк, като финансов център, и Детройт и Питсбърг, като двата главни индустриални центъра.

Макаластър от Сигурността се намеси:

— Аз мисля, че това ще бъде Ню Йорк. И администрацията, и индустрията са били децентрализирани до точка, при която разрушаването на който и да било отделен град няма да предотврати планирания контраудар.

— Тогава защо Ню Йорк? — попита Амбърли от министерството на науката може би по-рязко, отколкото възнамеряваше. — Финансите също бяха децентрализирани.

— Това е морален въпрос. Може би възнамеряват да унищожат нашето желание да се съпротивляваме, да ни накарат да се предадем при ужаса на първата експлозия. Тя ще има най-голям ефект именно в Ню Йорк...

— Доста е коравосърдечно — промърмори Лин.

— Знам — каза Макаластър, — но те са способни на това, ако са сигурни, че това ще бъде пълна победа с един удар. Ние не бихме ли...

Президентският помощник приглади назад бялата си коса.

— Нека да предположим най-лошото. Нека да предположим, че Ню Йорк ще бъде разрушен по някое време през зимата, за предпочитане веднага след някоя голяма снежна буря, когато комуникационните връзки са най-лоши, а унищожаването на хранителните запаси и битовите инсталации в цели райони ще бъде най-сериозният им удар. Сега въпросът е, как да ги спрем?

Амбърли можа само да каже:

— Да откриеш десет човека сред двеста и двадесет милиона е ужасно малка игла в ужасно голяма купа сено.

Джефрис поклати глава.

— Не е съвсем така. Десет хуманоида сред двеста и двадесет милиона човека.

— Няма разлика — каза Амбърли. — Ние не знаем как може да се различи на пръв поглед хуманоид от човек. Вероятно това не е възможно. — И той погледна Лин. Останалите направиха същото.

— В Чейен не успяхме да създадем хуманоид, който да прилича на човек на дневна светлина — каза тежко Лин.

— Но Те могат — отвърна му Макаластър от Сигурността — и не само физически. Убедени сме в това. Те са развили менталните процедури до такава степен, че да могат да разчитат микроелектронния образец на мозъка и да го насочат по позитронни пътища на работа.

Лин се втренчи.

— Да не би да намеквате, че Те могат да създадат точно копие на човешко същество заедно със самоличността и спомените му?

— Да.

— На точно определени човешки същества?

— Точно така.

— Това също ли се основава на откритията на агент Брекенридж?

— Да. Доказателството не може да се обсъжда.

Лин наклони главата си за момент. След това каза:

— Тогава десет от жителите на Съединените щати не са хора, а хуманоиди. Но оригиналите би трябвало да им бъдат на разположение. Те не биха могли да са азиатци, които прекалено лесно ще бъдат засечени, така че трябва да са източноевропейци. Как тогава ще ги вкарат в тази страна? С радарна система по цялата граница как са могли да вкарат какъвто и да било индивид, човек или хуманоид, без ние да разберем това?

— Това може да се направи — намеси се Макаластър. — Има законни пропуски през границата. Бизнесмени, пилоти, дори туристи. Те се наблюдават, разбира се, и от двете страни. Но все пак е възможно десетима да са отвлечени и да са използвани като модели за хуманоиди. След това хуманоидите са били изпратени на техните места. Тъй като ние не сме очаквали такава размяна, всичко е минало лесно. Ако това са били американци, не е било трудно да ги вкарат в тази страна. Толкова е просто.

— И дори техните семейства и приятели не могат да открият разликата?

— Трябва да предположим, че е така. Повярвайте ми, очаквахме всеки доклад, който дори само да намеква за внезапна амнезия или някакви тревожни промени в самоличността. Проверили сме хиляди.

Амбърли от министерството на науката наблюдаваше втрещено върховете на пръстите си.

— Мисля, че обикновените проверки няма да свършат работа. Подходът трябва да се определи от Бюрото по роботика и аз разчитам на ръководителя на това бюро.

И отново очите на всички се обърнаха напрегнато и с очакване към Лин.

Лин почувства горчивина. Струваше му се, че точно за това беше свикана конференцията. Нищо, което бе казано тук, не бе казвано преди. Той беше сигурен в това. Нямаше разрешение на проблема, нямаше и никакви предложения. Това беше проект за доклада, проект на група мъже, които изпитваха смъртен страх от поражението и които искаха отговорността за това да падне ясно и недвусмислено върху някой друг.

Но все пак имаше справедливост в това. Ние бяхме изостанали точно в роботиката. А Лин не беше просто Лин. Той беше Лин от Бюрото по роботика и отговорността трябваше да бъде негова.

— Ще направя каквото мога — каза той.

Той прекара безсънна нощ, след която тялото и душата му бяха изтощени, но потърси и получи още една среща с помощника на президента Джефрис още на следващата сутрин. Брекенридж беше там и въпреки че Лин би предпочел самостоятелна среща, той виждаше справедливостта на ситуацията. Беше очевидно, че Брекенридж беше придобил огромно влияние върху правителството като резултат от успешната интелектуална работа. Е, защо не?

— Сър, размислям относно възможността напразно да надценяваме вражеското нахлуване.

— В какъв смисъл?

— Сигурен съм, че колкото и нетърпелива да е обществеността понякога, и колкото и законодателите да намират за целесъобразно да

говорят, правителството поне признава, че световният паритет е изгоден. Те също трябва да го признаят. Десет хуманоида с АК бомба е тривиален начин за нарушаване на съществуващото положение.

— Унищожаването на петнадесет милиона човешки същества не може да се нарече тривиално събитие.

— Това е от гледище на световната сила. Това няма толкова да ни деморализира, колкото ще ни накара да се предадем или ще ни отслаби толкова, че да ни убедят, че не можем да спечелим. Ще започне същата стара планетна смъртоносна игра, която и двете страни избягваха толкова дълго и толкова успешно. И всичко, което Те ще постигнат, е да ни накарат да се бием без един град. Това не е достатъчно.

— Какво предлагате? — попита студено Джефрис. — Да се правим, че Те не са разположили десет хуманоида в нашата страна? Че не съществува АК бомба, която ще се взриви при събирането им заедно?

— Съгласен съм, че тези неща са тук, но може би поради някаква причина, по-съществена от взривяването на град в средата на зимата.

— Като например?

— Може би физическото унищожение произтичащо от събирането на хуманоидите не е най-лошото нещо, което може да ни се случи. Ами моралните и интелектуалните разрушения в резултат от присъствието им тук? Въпреки цялото ми уважение към агент Брекенридж, защо не обсъдим случая, при който те са планирали ние да разберем за хуманоидите. Ако хуманоидите никога не са били програмирани да се съберат заедно, а просто да останат разделени, за да има за какво да се тревожим?

— Защо?

— Кажете ми това. Какви мерки са взети вече срещу хуманоидите? Предполагам, че Сигурността проверява досиетата на всички граждани, които някога са били през граница или достатъчно близо до нея, че да е било възможно отвличането. Знам, тъй като Макаластър го спомена вчера, че те проучват всички подозрителни психиатрични случаи. Какво още?

— Малки механизми с рентгенови лъчи бяха инсталирани на ключови места в по-големите градове — каза Джефрис. — Там, където се събират много хора, например.

— Където десет хуманоида могат да се вмъкнат сред стотиците хиляди зрители на футболен мач или на среща по въздушно поле?

— Точно така.

— А концертните зали и църквите?

— Трябва да започнем отнякъде. Не можем да направим всичко наведнъж.

— Особено когато масовата паника трябва да се избегне — каза Лин. — Не е ли така? Не би било хубаво, ако обществеността разбере, че в някакъв непредвидим момент някой непредвидим град и хората в него изведнъж ще престанат да съществуват.

— Предполагам, че това е очевидно. Какво се опитвате да ми кажете?

Лин каза напрегнато:

— Че огромна част от националните ни усилия ще бъде съсредоточена в разрешаването на гадната задача, която Амбърли нарече откриване на много малка игла в много голяма купа сено. Ние ще преследваме като ненормални опашките си, докато Те не напреднат в изследванията си дотолкова, че ние да не можем вече да ги достигнем. И тогава ще трябва да се предадем, без дори да сме в състояние да щракнем с пръсти в отговор. Да предположим, че тази новина ще се разчуе, тъй като все повече и повече хора стават замесени в нашите контрамерки и все повече и повече хора ще започнат да се досещат какво правим. Тогава какво? Паниката може да ни навреди повече дори от една АК бомба.

— В името на Бога, човече, какво предлагаш да направим тогава? — попита раздразнено помощникът на президента.

— Нищо — отговори Лин. — Да отговорим на блъфа им. Да живеем така, както сме си живели и да рискуваме, че те няма да се осмелят да нарушат съществуващото положение като започнат с бомба.

— Невъзможно! — каза Джефрис. — Абсолютно невъзможно. Благоденствието на всички нас е до голяма степен съсредоточено в мои ръце и да не направя нищо е единственото нещо, което не мога да направя. Аз съм съгласен с теб, може би, че устройствата с рентгенови лъчи по стадионите е повърхностна мярка, която няма да има ефект, но това трябва да бъде направено, така че хората, които ще дойдат след нас, да не достигнат до горчивото заключение, че ние сме предали нашата страна, заради някакви труднодоказуеми доводи, които

подкрепят идеята за бездействие. Всъщност нашите контрамерки ще бъдат наистина енергични.

— В какъв смисъл?

Президентският помощник Джефрис погледна Брекенридж. Младият офицер от Сигурността, досега запазил спокойствие и тишина, каза:

— Няма смисъл да говорим за бъдещо нарушаване на съществуващото положение, тъй като то вече е нарушено. Без значение е дали тези хуманоиди ще експлоадират или не. Може би те са само примамка, която да ни привлече, както твърдите вие. Но остава фактът, че ние сме изостанали с четвърт век в роботиката и това може да се окаже фатално. Какви други новости в роботиката ще се появят, за да ни изненадат, ако войната наистина започне? Единственият отговор е да насочим всичките си усилия моментално, *сега*, в светкавична програма за изследвания в роботиката и първата ни задача е да открием хуманоидите. Наречете го упражнение по роботика, ако желаете, или предотвратяване на смъртта на петнадесет милиона мъже, жени и деца.

Лин поклати безпомощно глава:

— *Не можете.* Ще играете по тяхната свирка. Те искат да ни тласнат в задънена улица, докато те ще бъдат свободни, за да напредват във всички други насоки.

— Това е ваше предположение — каза нетърпеливо Джефрис. — Брекенридж е отправил своите предположения и правителството ги е одобрило и ние ще започнем с конференция на представители от всички науки.

— От всички науки?

— Направили сме списък на всички важни учени от всички клонове на науката. Те всички ще бъдат в Чейен. Ще има само една точка в дневния ред: Как да постигнем напредък в роботиката. Основното подзаглавие е: Как да създадем приемащо устройство за електромагнитни полета на мозъчната кора, което ще бъде достатъчно чувствително, за да прави разлика между протоплазмения човешки мозък и позитронния хуманоиден мозък.

— Ние се надявахме, че вие ще имате желание да ръководите конференцията — каза Джефрис.

— Никой не се е допитал до мен за това.

— Очевидно не е стигнало време, господине. Съгласен ли сте да поемете ръководството?

Лин леко се усмихна. Отново ставаше въпрос за отговорност. И отговорността съвсем ясно трябваше да пада върху Лин от роботиката. Той имаше чувството, че Брекенридж ще бъде този, който наистина ще ръководи конференцията. Но какво можеше да направи?

— Съгласен съм — каза той.

Брекенридж и Лин се завърнаха заедно в Чейен, където същата вечер Ласло слушаше с мрачно недоверие разказа на Лин за това, какво ще последва.

— Докато вас ви нямаше, шефе, аз започнах с изпитателните процедури на пет експериментални модела на хуманоиди — каза Ласло. — Хората ни работят по дванадесет часа на ден, с три застъпващи се смени. Ако трябва да организираме конференция, ние ще бъдем възпрепятствани. Работата ще спре.

— Това ще бъде само временно. Ще спечелите повече, отколкото ще загубите — отговори му Брекенридж.

Ласло го погледна навъсено.

— Един куп астрофизици и геохимици с нищо няма да помогнат за развитието на роботиката.

— Гледните точки на специалисти от други области могат да бъдат полезни.

— Сигурен ли сте? Откъде да знаем, че *има* някакъв начин за засичане на мозъчни вълни или че дори, ако можем, има начин да се различи човек от робот-хуманоид по тези вълни? Кой всъщност е начело на този проект?

— Аз — отговори Брекенридж.

— *Вие*? Вие специалист ли сте по роботика?

Младият офицер от Сигурността каза спокойно:

— Изучавал съм роботика.

— Това не е същото.

— Имах достъп до текстов материал, свързан с руската роботика — на руски. Свръхсекретен материал, който е много по-напред от всичко, с което разполагате тук.

— Тук ни хвана на тясно, Ласло — каза печално Лин.

— Въз основа на този материал — продължи Брекенридж — аз предложих този метод за разследване. Абсолютно сигурно е, че при копиране на електромагнитен модел на специфичен човешки мозък върху специфичен позитронен мозък, не може да бъде направено напълно еднакво копие. Дори и най-сложният позитронен мозък, достатъчно малък, за да се побере в череп с размерите на човешкия, е стотици пъти по-малко комплексен от човешкия мозък. Той не може да възприеме всички оттенъци и трябва да има някакъв начин да се възползваме от този факт.

Ласло изглеждаше впечатлен и Лин се усмихна мрачно. Беше лесно да негодуваш срещу Брекенридж и предстоящото пристигане на няколкостотин учени в области, несвързани с роботиката, но самият проблем беше интригуващ. Това беше единствената, но достатъчна утеха.

Хрумна му съвсем неочаквано.

Лин откри, че той нямаше какво друго да прави, освен да седи в кабинета си, натоварен с изпълнителна длъжност, която беше станала почти декоративна и безсмислена. Може би това помогна. Даваше му достатъчно време да мисли, да наблюдава изобретателните учени от половината свят, които се събраха в Чейен.

Брекенридж беше този, които с хладна експедитивност уреждаше подробностите по подготовката. Имаше някаква странна увереност в думите му, когато каза:

— Нека да се съберем заедно и ще ги победим.

Нека да се съберем заедно.

... Хрумна му толкова неочаквано, че ако някой гледаше Лин в този момент, може би щеше да види как очите му проблясват бавно два пъти — но със сигурност нищо повече.

Той направи това, което трябваше с изненадваща безпристрастност, която му помогна да запази спокойствие, когато почувства, че съвсем в реда на нещата, ще загуби самообладание.

Той потърси Брекенридж в импровизираните квартири на гостите. Брекенридж беше сам и намръщен.

— Нещо не е наред ли, сър?

— Мисля, че всичко е наред. Въведох локално военное положение — каза изморено Лин.

— Какво?

— Като ръководител на научен институт мога да направя това, след моя преценка, че ситуацията го изисква. Аз мога да бъда диктатор в института си. Отбележете едно от предимствата на децентрализацията.

— Вие ще отмените тази заповед моментално — Брекенридж направи една стъпка напред. — Когато във Вашингтон научат за това, ще ви съсипят.

— Аз и без това съм съсипан. Мислите ли, че не разбирам, че бях използван за ролята на най-големия злодей в американската история: човекът, който позволи Те да нарушат съществуващото положение? Аз нямам нищо за губене, а може би много за печелене.

Той се засмя малко диво.

— Каква мишена ще бъде Бюрото по роботика, а, Брекенридж? Само няколко хиляди човека ще бъдат избити от АК бомбата, която е в състояние да заличи триста квадрата километра за една микросекунда. Но петстотин от тях ще бъдат нашите най-способни учени. Ние ще бъдем принудени да решим екстремалната дилема дали да водим война без най-големите си умове, или да се предадем. Аз мисля, че ние бихме се предали.

— Но това е невъзможно, Лин, чувате ли ме? Как биха се събрали заедно?

— Но те се събират заедно! Ние им помагаме да го направят. Ние им нареждаме да го направят. Нашите учени посещават другата страна, Брекенридж. Посещават я редовно. Ти отбеляза колко странно е, че никой от роботиката не е правил това. Е, десетина от тези учени все още са там и на техни места в Чейен пристигат десет хуманоида.

— Това е смешно предположение.

— Аз мисля, че това е правилно предположение, Брекенридж. Но нещата не биха се получили освен ако ние знаем, че хуманоидите са в Америка, така че да можем да свикаме конференция. Какво съвпадение, че ти донесе новината за хуманоидите и предложи конференцията, и предложи дневния ред, и ръководиш нещата, и знаеш точно кои учени са поканени. Увери ли се, че десетте хуманоида са включени?

— Доктор Лин! — извика обидено Брекенридж. Той се наклони да тръгне нанякъде.

— Не мърдай — каза Лин. — Имам бластер. Просто ще изчакам учените да дойдат тук един по един. Един по един ще ги сканираме и ще ги изследваме за радиоактивност. Няма да се приближат един до друг преди да са проверени и ако всичките петстотин преминат проверките, ще ви дам бластера си и ще се предам. Но ми се струва, че ще открием десетте хуманоида. Седнете, Брекенридж.

И двамата седнаха.

— Ще чакаме — каза Лин. — Когато се уморя, Ласло ще ме смени. Ще чакаме.

Професор Мануело Химинес от Изследователския институт в Буенос Айрес се взривил със стратосферния самолет, с който пътувал, докато бил на пет километра над Амазонската долина. Било е малка химическа експлозия, но тя е била достатъчна, за да унищожи самолета.

Доктор Херман Либовиц от Мичиганския технологичен институт се взривил във влак, убивайки двадесет човека и ранявайки стотици други.

Доктор Огюст Мартин от Института за ядрени изследвания Монреал и седем други умират по подобен начин през различен етап от пътуването си към Чейен.

Ласло се втурна при тях с първите новини за това, пребледнял и заекващ. Бяха изминали само два часа откакто Лин седеше там и наблюдаваше Брекенридж с бластер в ръка.

— Шефе, мислех, че си откачил, но ти си бил прав. Те са били хуманоиди. *Трябва* да са били — каза Ласло. Той се обърна и погледна с омраза Брекенридж. — Само че те са били предупреждени. *Той* ги е предупредил и сега няма да има нито един цял. Нито един, за да го изучим.

— Господи! — извика Лин и с яростна бързина насочи бластера си към Брекенридж и стреля. Главата на офицера от Сигурността се

отдели от тялото му, като отрязана. Трупът се отпусна, главата падна, удари се в земята се търколи уродливо.

— Аз не разбирах. Аз мислех, че той е предател — изстена Лин.
— Нищо повече.

А Ласло стоеше неподвижен, с отворена уста, за момент неспособен да говори. Лин продължи с нотки на истерия:

— Разбира се, че той ги е предупредил. Но как е могъл да направи това, докато е седял в този стол освен ако не е имал вградена радиостанция? Разбра ли... Брекенридж е бил в Москва. Истинският Брекенридж е все още там. О, боже мой, те са били *единадесет*.

Ласло издаде звук на изненада.

— Той защо не се взриви?

— Предполагам, че е изчаквал, за да се увери, че другите са получили съобщението му и сполучливо са се самоунищожили. Боже, Боже, добре че когато донесе новината и аз разбрах истината, можах да стрелям достатъчно бързо. Един Господ знае, как успях да го изпреваря.

— Поне ще имаме един, който да изучаваме — каза развълнувано Ласло. Той се наведе и постави пръст в лепкавата течност, излизаща от прорязаната шия на обезглавеното тяло.

Това не беше кръв, а висококачествено машинно масло.

ПАСТЕТ ОТ ГЪШИ ДРОБ

Не бих могъл да ви кажа истинското си име дори и да исках, а и при тези обстоятелства дори не искам да го направя.

Аз самият не съм кой знае какъв писател, така че помолих Айзък Азимов да напише това от мое име. Избрах него по няколко причини. Първо, той е биохимик, така че разбира това, което му казвам. Или поне част от него. Второ, той може да пише. Или поне е публикувал доста фантастика, което, разбира се, не е гаранция за горното.

Аз не бях първият човек, който е имал честта да види Гъската. Тази чест принадлежи на един тексаски селянин, отглеждащ памук, на име Ян Ангъс Макгрегър, който притежаваше Гъската преди тя да стане собственост на правителството.

През лятото на 1955 г. той беше изпратил около дузина писма в Министерството на селското стопанство, искайки информация за мътенето на гъши яйца. Министерството му изпрати всички книжки, които се доближаваха по някакъв начин до проблема, но неговите писма само започнаха да стават все по-пламенни и свободни в своите забележки към неговия „приятел“, местният конгресмен.

Моята връзка с това е, че аз съм на служба в Министерството на селското стопанство. Бях на конференция в Сан Антонио през юли 1955 г., когато моят шеф ме помоли да посетя Макгрегър и да видя какво бих могъл да направя, за да му помогна. Ние сме слуги на обществото, а и между другото бяхме получили най-накрая писмо от конгресмена на Макгрегър.

На 17 юли 1955 г. аз видях Гъската.

Но първо се срещнах с Макгрегър. Той беше около петдесетте, висок мъж с набръчкано лице, изпълнено с подозрение. Аз прегледах всичката информация, която му е била дадена, след което любезно попитах дали мога да видя неговите гъски.

— Не са гъски, сър, имам само една гъска — каза той.

— Може ли да видя тази гъска? — попитах отново аз.

— Предпочитам да не я виждате.

— Е, тогава не мога да ви помогна. Щом като е само една гъска, значи нещо не е наред с нея. Защо да се тревожим за една гъска? Изяжте я.

Аз станех и посегнах към шапката си.

— Почакайте! — извика той и аз спрях, докато той водеше вътрешна борба със себе си, което личеше по очите и устните му. — Елате с мен.

Аз тръгнах с него към едно оградено с бодлива тел и заключено огромно място близо до къщата, където имаше само една гъска — Гъската.

— Ето това е Гъската — каза той. По начина, по който каза това, можех да чуя как набляга на думата „гъска“ и затова я пиша с главна буква.

Вторахих се в нея. Приличаше на всяка друга гъска — дебела, самодоволна и избухлива.

— А ето едно от нейните яйца — продължи Макгрегър. — Било е в инкубатора. Но нищо не се получи. — Той го извади от широк външен джоб. Имаше някакво странно напрежение в начина, по който го държеше.

Аз се намръщих. Нещо не беше наред с яйцето. Беше по-малко и по-кръгло от нормалните.

— Вземете го — каза Макгрегър.

Аз се протегнах и го взех. Или поне се опитах да го взема. Направих усилия толкова, колкото би заслужавало едно такова яйце, но то не се и помръдна. Трябваше да опитам отново с повече сила и успях да го повдигна.

Сега вече знаех какво беше толкова странно в начина, по който го държеше Макгрегър. То тежеше около петстотин грама.

Аз го разглеждах, докато лежеше в ръката ми и я притискаше, а Макгрегър се усмихваше кисело.

— Удари го в земята — каза той. Аз само го погледнах и затова той взе яйцето от ръката ми и сам го удари в земята.

То падна тежко. Но не се разби. Не се разхвърчаха белтък и жълтък. То просто си лежеше там, където беше паднало.

Аз отново го взех. Бялата черупка се беше счупила там, където яйцето се беше ударило в земята. Части от нея бяха паднали и това, което блестеше отвътре имаше бледожълт цвят.

Ръцете ми потрепераха. Трудно можех да накарам пръстите си да се движат, но все пак успях да махна още малко от черупката и погледнах жълтото нещо.

Не ми бяха нужни никакви изследвания. Сърцето ми подсказа.

Аз стоях, вперил очи в Гъската!

Гъската, Която Снасяше Златни Яйца! Първата ми задача беше да накарам Макгрегър да предаде това златно яйце. Бях изпаднал почти в истерия.

— Ще ви дам разписка — казах аз. — Ще ви осигуря заплащането. Ще направя всичко, което е необходимо.

— Не искам правителството да се намесва — отговори непреклонно той.

Но аз бях два пъти по-непреклонен от него и най-накрая подписах една разписка, а той ме придружи до колата и докато аз се отдалечавах, той стоеше на пътя и ме следеше с очи.

Началникът на моя отдел в Министерството на селското стопанство е Луис П. Бронщайн. Той и аз сме в добри отношения и чувствах, че мога да обясня нещата без да бъда поставен моментално под наблюдение. Но въпреки това не исках да рискувам. Яйцето беше в мен и когато стигнах до невероятната част, просто го сложих на бюрото между нас.

— Това е жълт метал — казах аз, — би могло да бъде месинг, но не е, защото е инертен към концентрирана солна киселина.

— Това е някаква измама — каза Бронщайн. — Така *трябва* да бъде.

— Измама, в която се използва истинско злато? Не забравяй, че първият път, когато видях това нещо, то беше покрито с напълно автентична и цяла черупка. Беше лесно да се изследва част от нея. Калциев карбонат.

Така беше сложено началото на проекта Гъската. Това стана на двадесети юли 1955 г.

Аз бях отговорен изследовател, с което можеше да се започне и запазих тази си почетна длъжност през цялото време, въпреки че нещата много скоро надхвърлиха моите правомощия.

Ние започнахме с единственото яйце. Средният му радиус беше 35 милиметра (с диаметър по голямата ос — 72 милиметра, по малката ос — 68 милиметра). Златната обвивка беше дебела 2,45 милиметра. Изучавайки по-късно и други яйца, открихме, че тази стойност е доста висока. Средната дебелина вече беше 2,1 милиметра.

Отвътре беше яйце. Изглеждаше като яйце и миришеше като яйце.

Процентните съдържания бяха изследвани и органичните съставки бяха относително нормални. Белтъкът се състоеше от 9,7% албумин. Жълтъкът имаше нормален състав от вителин, холестерол, фосфолипид и каротин. Изразходвахме достатъчно материал, за да проверим за остатъци от други съставки, но по-късно, с повече яйца на наше разположение, ние направихме тези изследвания и не се появи нищо необикновено, само съдържание на витамини, коензими, нуклеотиди, сулфидни групи и т.н., и т.н.

Едно голямо и важно отклонение, което се появи, беше реакцията на яйцето на топлина. Малка част от жълтъка, нагорещена, се „сварява твърдо“ почти веднага. Дадохме част от „твърдо свареното“ яйце на една мишка. Тя оцеля.

Аз също опитах част от него. Количеството наистина беше прекалено малко, за да се усети вкуса, но от него се разболях. Сигурен съм, че това беше на чисто психогенна основа.

Борис У. Финли от биохимичния факултет на университета в Темнъл — асистент във факултета — ръководеше тези опити. Той каза, имайки предвид твърдото сваряване на яйцето:

— Леснотата, с която яйчените протеини променят същността си при топлинна обработка доказва, че се започва с частична денатурализация и, като се има предвид природата на черупката, очевидно причината за това е замърсяването с тежки метали.

Така че част от жълтъка беше изследвана за неорганични съставки и бяха открити големи количества хлоридни йони, които са самостоятелни йони, съдържащи един атом злато и четири хлорид, който се изписва AuCl_4 . (Символът Au за злато идва от факта, че латинската дума за злато е „аурум“). Отбелязвайки, че количеството хлоридни йони е голямо, имах предвид, че е 3,2 хилядни или 0,32%. Това количество е достатъчно голямо, за да образува неразрушим комплекс от „златен протеин“, който лесно се сгъстява.

— Очевидно е, че това яйце не може да бъде измътено — каза Финли. — Нито което и да било друго такова яйце. То е отровено с тежки метали. Златото може и да е по-блестящо от оловото, но то е също толкова отровно за протеините.

Аз се съгласих мрачно.

— Поне няма опасност да се развали.

— Съвсем правилно. Никой уважаващ себе си микроб не би живял в такава среда.

Появиха се и последните спектрографски изследвания на златото на черупката. На практика чисто. Единственият забележим примес беше желязо, което представляваше около 0,23% от цялото. Съдържанието на желязо и жълтъка на яйцето беше два пъти над нормалното. В момента, въпреки всичко, на въпроса за желязото не беше обърнато внимание.

Една седмица, след като проекта Гъската беше започнал, беше изпратена научна експедиция в Тексас. Заминаха петима биохимици — заедно с три товарни автомобила с оборудване и цяла армия от персонал. Разбира се, и аз заминах с тях.

Веднага щом пристигнахме, изолирахме от света стопанството на Макгрегър.

Имахме късмет, че започнахме с мерките за сигурност още от самото начало. Първоначално причината беше различна, но резултатите бяха добри.

Министерството искаше проектът да се пази в тайна, просто защото винаги съществуваше възможността това все пак да е някоя измама и не можехме да рискуваме лоша реклама, ако наистина беше така. А дори да не беше измама, ние не можехме да рискуваме някой вестник да открие това, което определено ще се отрази във всевъзможни истории за гъската и златното яйце.

Малко след началото на проекта Гъската, малко след пристигането ни в стопанството на Макгрегър, истинските причини за нещата започнаха да се изясняват.

Естествено Макгрегър не беше доволен, че хората и оборудването са разхвърляни навсякъде около него. Не беше доволен, когато му съобщиха, че Гъската е собственост на правителството. Не беше доволен, че му конфискуваха яйцата.

Не беше доволен, но се съгласяваше с всичко — ако можете да наречете това съгласие, когато преговорите се водеха, докато в плевнята на човека се монтираше картечница, а десетина мъже, с монтирани на пушките си щикове, се разхождаха наоколо по време на спора.

Той, разбира се, беше компенсиран. Какво са парите за правителството?

И Гъската не беше довольна от няколко неща — като взимането на кръвни проби. Ние не смеехме да я упоим, защото се страхувахме да не направим нещо, което да наруши нейния метаболизъм и бяха необходими двама души всеки път, за да я държат. Опитвали ли сте се някога да държите разгневена гъска?

Гъската беше поставена под двадесет и четири часова охрана, която бе запозната със заплахата от военен съд за всеки, който допусне да ѝ се случи нещо. Ако някой от войниците си беше дал труда да прочете тази част, той можете и да разбере какво ставаше. Но в такъв случай той вероятно щеше да си държи устата затворена. Ако, разбира се, знае кое е най-добро за него.

Кръвта на Гъската беше подложена на всички възможни тестове. Тя съдържаеше 0,002% хлоридни йони. Кръвта, взета от чернодробен кръвоносен съд беше по-наситена от останалата, почти 0,004%.

Финли изсумтя.

— Черният дроб — каза той.

Направихме рентгенови снимки. На негативите черният дроб представляваше светлосиво, подобно на облак петно, по-светло от заобикалящите го вътрешности, защото спираше повече от рентгеновите лъчи поради съдържанието си на злато. Кръвоносните съдове бяха по-светли от самия черен дроб, а яйчниците — чисто бели. През тях не бяха преминали абсолютно никакви рентгенови лъчи.

Това имаше смисъл и в първия доклад Финли го предаде колкото се можеше по-недвусмислено. Перефразирайки доклада, в част от него се казваше така:

„Хлоридният йон се отделя от черния дроб в кръвоносната система. Яйчниците имат ролята на капан за йона, който там се редуцира до метала злато и се оформя

като черупка около развиващото се яйце. Относително високи концентрации на нередуциран хлориден йон проникват в съставките на развиващото се яйце.

Съществува съмнение, че този процес е от полза за Гъската като начин да се отърве от златните атоми, които, ако им бъде позволено да се съберат, без съмнение, биха я отровили. Екскрета от яйчната черупка може да е непознат досега в животинското царство, дори уникален, и няма спор, че той поддържа Гъската жива.

За съжаление яйчникът е бил заразен на места до такава степен, че са били снесени няколко яйца, вероятно толкова, колкото са били достатъчни, за да се отдели събраното злато, и тези яйца не могат да се измътят.“

Това беше всичко изложено в писмен вид, а на останалите каза:
— Остава един специфичен, неудобен въпрос.

Аз знаех кой е този въпрос. Всички знаехме. Откъде е дошло златото?

Досега нямаше отговор на това, освен няколко негативни факта. Видимо нямаше злато в храната на Гъската, нито пък никакви съдържащи злато камъни наоколо, които можеше да е погълнала. Нямаше и следа от злато в почвата в района, а претърсването на къщата и земята не даде никакъв резултат. Нямаше златни накити, златни монети, златни чинии, златни часовници, нищо златно. Никой в стопанството не притежаваше злато освен златния пълнеж в зъбите си.

Разбира се, госпожа Макгрегър имаше сватбен пръстен, но тя е имала само един през живота си и той беше на пръста ѝ.

Тогава откъде е дошло златото?

Отговорът дойде на 16 август 1955 г.

Албърт Невис от института Паурдю, вкарваше стомашни тръбички в Гъската — друга процедура, на която птицата упорито се противопоставяте — с идеята да провери съдържането на нейната храносмилателна система. Това беше една от нашите обичайни проверки за злато.

Злато беше открито, но само следи, и имаше пълно основание да се предполага, че тези следи са придружавали храносмилателните

секрети и следователно бяха ендогенни — по произход от вътрешността.

Както и да е, появи се нещо друго, или по-скоро се появиха следите от него.

Аз бях там, когато Невис дойде в кабинета на Финли във временната сграда, която бяхме издигнали за една нощ почти до помещението на Гъската.

— Гъската страда от недостиг на жлъчен пигмент. Съдържанието на червата показва практически пълна липса на такъв — каза той.

Финли се намръщи.

— Функцията на черния дроб най-вероятно е затруднена от концентрацията на злато в него. И най-вероятно изобщо не отделя жлъчен пигмент — каза той.

— Но той *отделя* пигмент — отговори Невис. — Жлъчните киселини присъстват в нормално количество. Почти в нормално, общо взето. Липсва само жлъчният пигмент. Направих изследвания на изпражненията и това беше потвърдено. Никакви жлъчни пигменти.

Нека да обясня нещо по този въпрос. Жлъчните киселини са стероиди, отделяни от черния дроб в жлъчката и оттам в началото на тънкото черво. Тези жлъчни киселини са като пречистващи молекули, които помагат да се превърнат в емулсия мазнините в нашата храна — или тази на Гъската — и ги разпределя под формата на малки мехурчета през водното чревно съдържание. Това разпределяне или хомогенизация, ако предпочитате, улеснява приемането на мазнините.

Жлъчните пигменти, веществата, които липсваха в Гъската, са нещо коренно различно. Черният дроб ги произвежда от хемоглобин, червеният, пренасящ кислород протеин на кръвта. Изхабеният хемоглобин се разпада в черния дроб като хемо частта се отделя. Тя е съставена от квадратна молекула — наречена порфирин — с железен атом в центъра. Черният дроб привлича желязото и го съхранява за бъдещи нужди, след което унищожава останалата молекула. Този порфирин е син пигмент, който се оцветява в кафеникаво или зеленикаво, в зависимост от следващите химични промени и се отделя в жлъчката. Жлъчните пигменти са ненужни за тялото. Те се изливат в жлъчката като отпадъчни продукти. Преминават през червата и излизат заедно с изпражненията.

Очите на Финли блеснаха.

— Изглежда, че порфириновият катаболизъм не следва обичайния ред в черния дроб — каза Невис. — Не мислиш ли и ти така?

Разбира се, че мислеше така. Аз също.

След това ни обзе огромно възмущение. Това беше първото метаболично отклонение, несвързано директно със злато, което беше открито в Гъската!

Ние направихме биопсия на черния дроб (което означава, че вкарахме цилиндрична тръбичка в Гъската, която стигна до черния дроб). Нарани я, но не ѝ навреди. Взехме ѝ и още кръвни проби.

Този път изолирахме хемоглобин от кръвта и малки количества от цитохроми от чернодробните проби. (Цитохромите са богати на кислород ензими, които също съдържат хемин.) Ние отделихме хеминът и в киселинен разтвор част от него се утаи под формата на блестяща оранжева субстанция.

До 22 август 1955 г. имахме пет микрограма от съединението.

Оранжевото съединение беше подобно на хематин, но не беше хематин. Желязото в хемина може да бъде под формата на двувалентен железен йон (Fe^{++}) или на тривалентен железен йон (Fe^{+++}), като в последния случай съединението се нарича хематин. (Между другото латинската дума за желязо е „ферум“, откъдето идва и обозначението на елемента.)

Оранжевото съединение, което бяхме отделили от хемина съдържаше порфириновата част от молекулата, но металът в центъра беше злато, а за да бъдем по-точни — тривалентен златен йон (Au^{+++}). Нарекохме това съединение „ауреме“, което беше просто съкратено от „аурик хеме“.

Ауреме беше първото естествено срещащо се съдържащо злато органично съединение, което е било открито някога. Тогава това е било водеща новина в света на биохимията. Но сега беше нищо. Нищо, в сравнение с хоризонтите, които се откриваха пред нас.

Черният дроб, както изглежда, не разлагаше хеме до жлъчен пигмент. Вместо това го превръщаше в ауреме. Заместваше желязото със злато. Ауреме, в съчетание с хлорния йон навлиза в кръвоносната система и така бива отнесен до яйчниците, където златото се отделя и порфириновата част от молекулата се пласира от някакъв все още неизвестен механизъм.

По-нататъшните изследвания показват, че 29% от златото в кръвта на Гъската се пренася от плазма под формата на хлорен йон. Оставащите 71% се пренасяха чрез червените кръвни телца под формата на „ауремоглобин“. Беше направен опит да се нахрани Гъската с минимално количество радиоактивно злато, така че да можем да проследим радиоактивността в плазмата и кръвните телца и да видим колко лесно ауремоглобина се възприема от яйчниците. Струват ни се, че ауремоглобинът трябва да бъде пласиран много по-бавно от разтворения в плазмата хлориден йон.

Въпреки всичко експериментът се провали, тъй като не засякохме никаква радиоактивност. Ние отдадохме това на липса на опит, защото нито един от нас не беше наясно с изотопите, което беше много лошо поради факта, че провалът беше твърде значим и от това, че не го разбрахме, загубихме няколко седмици.

Ауремоглобинът, разбира се, беше безполезен дотолкова, доколкото засягаше пренасянето на кислорода, но той представляваше около 0,1% от целия хемоглобин в кръвта, така че нямаше връзка с дишането на Гъската.

Това все още не отговаряше на въпроса откъде идва златото и Невис беше този, който направи съдбоносното предложение.

— Може би — каза той на среща на групата, която се проведе вечерта на 25 август 1955 г. — Гъската не замества желязото със злато. Може би тя *превърща* желязото в злато.

Преди лично да се срещна с Невис това лято, аз го познавах чрез публикациите му — негова област е жлъчната химия и функциите на черния дроб — и винаги съм го смятал за предпазлив и умен човек. Почти прекалено предпазлив. Никой не би помислил дори за минута, че той е в състояние да направи такова абсолютно абсурдно изявление.

Това просто показваше отчаянието и деморализацията, които царяха в екипа на проекта Гъската.

Отчаянието идваше от факта, че златото се появяваше просто от нищото. Гъската отделяше средно по 38,9 грама злато на ден и правеше това вече няколко месеца. Това злато трябваше да идва отнякъде или трябваше да бъде направено от нещо.

Деморализацията, която ни накара да приемем втората алтернатива, се пораждаше от простия факт, че бяхме изправени лице в лице с Гъската, Която Снасяше Златни Яйца. Безупречната Гъска.

Приемайки това, всичко ни изглеждаше възможно. Всеки от нас живееше в някакъв приказен свят и в резултат на това всеки от нас беше загубил представа за реалността.

Финли обмисляше сериозно всички възможности.

— Хемоглобинът — каза той — навлиза в черния дроб и малка част от ауремоглобина се отделя. Златната черупка на яйцето има като примес само желязо. В жълтъка в по-голямо количество са две неща: злато, разбира се, и желязо. Във всичко това има някаква ужасно объркана логика. Момчета, май ще имаме нужда от помощ.

Наистина беше така, а това означаваше трети етап в проучванията. Първият етап се състоеше само от мен. Вторият беше биохимичният отряд. Третият, най-големият, най-важният от всички, включваше пристигането на атомни физици.

На 5 септември 1955 г. пристигна Джон Л. Билингс от университета в Калифорния. Той носеше със себе си малко оборудване, а през следващите седмици пристигна още. Бяха издигнати още няколко временни сгради. Можех да предположа, че за по-малко от година ще имаме построен цял изследователски институт за Гъската.

Билингс се присъедини към конференцията ни на пети вечерта. Финли го запозна с фактите до момента и каза:

— Съществуват доста сериозни проблеми около тази идея за превръщането на желязото в злато. От една страна, цялото количество желязо в Гъската може да бъде около половин грам, но пък се произвеждат почти четиридесет грама злато на ден.

Билингс имаше ясен, висок глас.

— Има и по-голям проблем от този — каза той. — Желязото е един от най-трудно свързващите се с други вещества метали. Златото е много по-поддаващо се на валентност. За да превърнем един грам желязо в един грам злато е необходима енергия, която се равнява на енергията, произведена при разлагането на един грам уран-235.

Финли сви рамене.

— Оставям решаването на този проблем на теб.

— Нека да си помисля върху това — каза Билингс. Той не само помисли върху това, но направи и много повече. Едно от нещата, които направи, беше да изолира пресни проби от хеме от Гъската, да ги изгори и да изпрати железния окис в Бруукхевън за изотопни

изследвания. Нямаше никаква особена причина да направи точно това нещо. То беше само част от редица индивидуални проучвания, но именно то даде резултат.

Когато получихме данните, Билингс беше разочарован от тях.

— Няма никакво Fe_{56} — каза той.

— А други изотопи? — попита веднага Финли.

— Всички присъстват — отговори Билингс — в съответните съотношения, но не се забелязва Fe_{56} .

Отново ще ми се наложи да обясня. Желязото, когато се появява естествено, е съставено от четири различни изотопа. Тези изотопи представляват варианти на атоми, които се различават един от друг по атомното си тегло. Железните атоми с атомно тегло 56 или Fe_{56} , са 91,6% от всички атоми в желязото. Останалите атоми имат атомно тегло 54, 57 и 58.

Желязото от хемето на Гъската беше съставено само от Fe_{54} , Fe_{57} и Fe_{58} . Заключение то беше очевидно. Fe_{56} изчезваше, докато другите изотопи оставаха, а това означаваше, че тук се намесва атомна реакция. Атомната реакция може да отнеме един изотоп и да остави останалите. Обикновена химическа реакция, каквато и да е тя, ще трябва да вземе равни части от всички изотопи.

— Но това е невъзможно от гледна точка на енергийните теории — подхвърли Финли.

Той каза това с лек сарказъм, имайки предвид първата забележка на Билингс. Като биохимици ние знаехме доста добре, че в тялото протичат много реакции, които изискват изтичане на енергия, и че това става чрез съчетанането на изразходваща енергията реакция с произвеждаща енергията реакция.

Химическите реакции отделят или поглъщат няколко килокалории на грамол. Ядрените реакции отделят или поглъщат милиони. За да се запаси с енергия за енергопоглъщаща атомна реакция, е необходима втора такава, енергопроизвеждаща.

Не видяхме Билингс два дни.

Когато се появи отново, беше, за да каже:

— Вижте тук. Енергопроизвеждащата атомна реакция отделя точно толкова енергия, колкото се изразходва при енергопоглъщаща реакция. Ако отделя дори малко по-малко, тогава няма да се

осъществи цялата реакция. Ако отдели дори малко повече, тогава, имайки предвид астрономическото число нуклеотиди, които са замесени, излишната енергия ще превърне в пара Гъската за част от секундата.

— Така че? — каза Финли.

— Така че броят на възможните реакции е много ограничен. Аз бях в състояние да открия само една прекъсваща система. Кислород-18, ако се превърне в желязо-56, ще отдели достатъчно енергия, за да може желязо-56 да се превърне в злато-197. Също както когато носът на един кораб се наклони надолу, тогава кърмата му се издига. Ще трябва да проверим това.

— Как?

— Първо да предположим, че проверим изотопния състав на кислорода в Гъската.

Кислородът се състои от три стабилни изотопа, почти всички О-16. О-18 в нейното тяло не бе по-високо от преди и представляваше 1/250 част от цялото количество.

Последваха нови опити. На отделените от кръвта водни количества бе извършен пълен спектрографичен анализ. Около 80% от кислородния изотоп О-18, който ние очаквахме да открием, липсваше.

Резултатите не ни удовлетвориха, така че държахме Гъската една седмица на вода, обогатена с О-18. Отделяното от Гъската злато се увеличи почти веднага. В края на седмицата тя произвеждаше 45,8 гр., докато съдържанието на О-18 в телесните ѝ течности не беше по-високо отпреди.

— Няма съмнение — каза Билингс.

Той счупи молива си и се изправи.

— Тази гъска е жив атомен реактор.

Гъската очевидно беше мутант.

Мутацията предполагаше и радиация сред другите неща и това ни подсети за атомни тестове, проведени през 1952 и 1953 г. на няколкостотин километра от мястото, където се намираще стопанството на Макгрегър. (Ако ви хрумне, че в Тексас не са били провеждани никакви атомни тестове, това просто показва две неща — че аз не ви казвам всичко и че вие не знаете всичко.)

Съмнявам се, че по друго време в историята на атомната ера някой отдавна забравен район с повишена радиация е бил изследван толкова задълбочено, а почвата толкова безкомпромисно и основно проучена за радиоактивни остатъци.

Бяха изучени предишни доклади. Нямаше значение колко свръхсекретни бяха те. По това време проектът Гъската притежаваше най-високия приоритет, който някога е съществувал.

Дори прогнозите за времето за онези дни бяха проверени с цел да се проследи движението на ветровете по време на атомните тестове.

Две неща изникнаха неочаквано.

Първо, радиацията в околността на стопанството беше малко по-висока от нормалното. Нищо, което може да навреди по някакъв начин, бързам да добавя. Имаше признаци, че по времето, когато се е излюпвала Гъската, стопанството е било засегнато от периферията на облак от радиоактивни частици. Бързам да добавя, че в това няма нищо наистина опасно.

Второ, при Гъската, единствена от всички гъски в стопанството, всъщност единствена от всички живи същества в стопанството, които могат да бъдат изследвани, включително и хората, нямаше и следа от радиоактивност. Да го кажем по друг начин — *всичко* наоколо показваше следи от радиоактивност. Това се разбираше от радиоактивния фон на околността. Но при Гъската такива следи липсваха.

Финли изпрати един доклад на 6 декември 1955 г., който ще предам по следния начин:

„Гъската е с най-необикновената мутация, резултат от високо радиоактивна среда, която веднага предизвиква съществени мутации, и която е направила тази мутация полезна.

Гъската притежава ензимна система, която е в състояние да катализира някои видове ядрени реакции. Дали системата се състои от един или повече ензими, това не ни е известно, защото те не са открити. Също така нищо друго не се знае за природата на ензимите, като част от проблема. Нито пък която и да било теория може да бъде

развита до такава степен, че да обясни как един ензим може да катализира атомна реакция, след като същата включва определени взаимодействия със сили, пет пъти по-големи от тези, които са замесени в обикновени химични реакции, катализирани от ензими.

Пълната атомна промяна е от кислород-18 в злато-197. Кислород-18 се намира в изобилие в заобикалящата я среда и присъства в значително количество във водата и всички органични хранителни продукти. Злато-197 се отделя посредством яйчниците. Един от известните ни междинни продукти е желязо-56 и фактът, че ауремоглобина се образува при този процес, ни кара да подозираме, че ензимът или ензимите, които участват, може би съдържат хеме като структурна група.

Съществуваха много мнения относно значението, което тази пълна атомна промяна може да има за Гъската. Кислород-18 не ѝ причинява никаква вреда, злато-197 е трудно за отделяне, потенциално отровно, и причина за нейната стерилност. Появата на стерилитет би могла да бъде начин за предотвратяване на по-голяма опасност. Тази опасност...

Но просто да го прочетеш в доклад, приятели, го прави да изглежда толкова сухо, почти тъжно. Всъщност, аз никога не бях виждал човек, който да стигне толкова близко до инсулт и да го избегне, така както се случи с Билингс, когато разбра за нашите експерименти с радиоактивно злато, за което ви разказах по-рано — онези, при които не засякохме никаква радиоактивност в Гъската, така че сметнахме резултатите за безсмислени.

На няколко пъти той ни попита как изобщо сме могли да сметнем за маловажна липсата на радиоактивност.

— Вие сте като неопитен репортер — каза той, — който е бил изпратен да отрази сватба от висшето общество, а той се върнал и казал, че там няма нищо за отразяване, защото младоженецът не се бил явил.

Дали сте на Гъската радиоактивно злато и сте загубили следите му. Не само това, но и не сте засекли никаква естествена радиоактивност на Гъската. Нито въглерод-14, нито калий-40. И наричат това провал.

Започнахме да даваме на Гъската радиоактивни изотопи. Отначало много малко, но преди края на януари 1956 г. направо я тъпчехме с тях. Отново липсваше радиоактивност.

— Това, което има значение — каза Билингс, — е, че този ензимокатализиран атомен процес в Гъската успява да превърне всеки неустойчив изотоп в устойчив изотоп.

— Полезно — казах аз.

— Полезно? Това е истинска прелест. Това е идеална защита при атомни инциденти. Слушайте, превръщането на кислород-18 в злато-197 ще отделя по осем и нещо позитрона на кислороден атом. Това означава осем и нещо гама лъчи веднага, щом като всеки позитрон се комбинира с електрон. Но няма и гама лъчи. Гъската трябва да е в състояние да поглъща гама лъчи без това да ѝ вреди.

Ние облъчихме Гъската с гама лъчи. Когато увеличихме честотата на облъчване тя получи лека треска, ние се изплашихме и прекратихме опита. Това, разбира се, беше треска, не радиационно заболяване. Измина един ден, треската изчезна и Гъската беше като нова.

— Разбирате ли какво имаме тук? — попита Билингс.

— Чудо на науката — отговори Финли.

— Човече, не виждаш ли практическите приложения? Ако успеем да открием механизма и да го пресъздадем, ще имаме идеален начин за унищожаване на радиоактивен прах.

Най-важната пречка, която ни спира да преминем на изцяло атомна икономика е това, че не знаем какво да правим с радиоактивните изотопи, произведени в процеса. Прекарваме ги през ензимен препарат в огромни цистерни и това е.

Открийте механизма, господа, и можете да престанете да се страхувате от радиоактивни изтичания. Ние ще открием начин да се предпазваме от радиоактивни заболявания.

Променяме механизма по някакъв начин и Гъската ще ни отделя този елемент, от който се нуждаем. Какво ще кажете за черупки на яйца от уран-235?

Механизмът! Механизмът!

Ние седяхме и се взирахме в Гъската.

Само яйцата да можеха да се излюпят. Само да можехме да създадем стадо от гъски — атомни реактори.

— Това трябва да се е случвало и преди — каза Финли. — Легендите за такива гъски е трябвало да започнат по някакъв начин.

— Искаш ли да чакаш? — попита Билингс.

Ако имахме стадо от такива гъски, можехме да жертваме няколко и да изследваме вътрешността им. Можехме да проучим яйчниците им. Можехме да подготвим тъкани за изследване.

Но това може и да не доведе до нищо. Тъканта от чернодробната биопсия не реагира с кислород-18 при каквито и условия да опитвахме.

Но тогава можем да залеем целия черен дроб. Можем да проучим непокътнатите ембриони, да наблюдаваме как някой от тях развива механизма.

Но само с една Гъска не можехме да направим нито едно от тези неща.

Ние не смеехме да убием Гъската, Която Спася Златни Яйца. А тайната се криеше в черния дроб на тази дебела гъска.

Пастет от черен дроб на дебела гъска! За нас това не беше деликатес!

— Нужна ни е някаква идея — каза замислено Невис. — Някаква радикална промяна. Някаква решително нова мисъл.

— Трябва да направим нещо, не само да говорим — каза унило Билингс.

— Можем да пуснем обява във вестниците — казах аз в някакъв нещастен опит да се пошегувам и ми хрумна една идея. — Научна фантастика!

— Какво? — попита Финли.

— Вижте, списанията за научна фантастика печатат невероятни истории. Читателите ги приемат на шега. Интересно им е. — И им разказах за статиите, които Азимов е написал и които аз бях прочел веднъж в едно списание.

Наоколо се усещаше неодобрението на колегите ми.

— Няма дори да нарушим изискванията за сигурност — продължих аз, — защото никой няма да повярва на това. — И им

разказах как през 1944 г. Клив Картмил написал разказ, описващ атомната бомба една година по-рано, а ФБР запазили спокойствие. — Читателите на научна фантастика имат идеи. Не ги подценявайте. Дори и да мислят, че това е невероятна история, те ще изпратят своите мнения на редактора. И след като ние самите нямаме никакви идеи, след като сме стигнали до задънена улица, какво можем да загубим?

Но те все още не приемаха идеята. Така че на мен не ми оставаше нищо друго, освен да кажа:

— А и нали знаете... Гъската няма да живее вечно.

Това по някакъв начин ги убеди. Трябваше първо да убедиш и Вашингтон, след това аз се свързах с Джон Кембъл, редактор на списанието, а той се свърза с Азимов.

Сега статията е готова. Прочетох я, одобрих я и ви призовавам да не ѝ вярвате. Моля ви, недейте.

Само че... Някакви идеи?

РОБЪТ — КОРЕКТОР

„Ю Ес Роботи и Меканикъл мен инк“, като ответници по случая, имаха достатъчно влияние, за да осигурят процес при затворени врати без съдебни заседатели.

Не че Североизточният университет се опита да им попречи. Попечителите много добре знаеха как може да реагира обществеността на всяка информация, засягаща лошото поведение на един робот, без значение колко странно може да е то. Те също така имаха ясна визуална представа как негодуванието срещу роботите може съвсем неочаквано да се превърне в негодувание срещу науката.

Правителството, представлявано в този случай от съдията Харлоу Шейн, също беше много загрижено и желаше тази бъркотия да се разреши тихомълком. И „Ю Ес Роботи“, и академичният свят не бяха подходящите институции, които да настроиш срещу себе си.

— След като не присъстват нито преса, нито съдебни заседатели, нека, господа, да се придържаме колкото се може по-малко към формалностите и да преминем към фактите — започна съдията Шейн.

Той се усмихна сковано, когато каза това, може би без много да се надява, че предложението му ще бъде прието, и дръпна робата си така, че да може да седи по-удобно. Лицето му беше приятно румено, брадичката му кръгла и мека, носът — голям, а очите му бяха светли и отдалечени едно от друго. Като цяло, това не беше лице с особена внушителност и съдията знаеше това.

Барнабас Х. Гудфелоу, професор по физика в Североизточния университет, положи клетва пръв с такова изражение, което съвсем не отговаряше на името му. След обичайните проучващи въпроси, прокурорът бръкна с ръце дълбоко в джобовете си и каза:

— Кога, професоре, въпросът за възможната работа на Робот ЕЗ–27 привлече вниманието ви и как?

Малкото и ъгловато лице на професор Гудфелоу придоби смутено изражение, не по-доброжелателно от това, което замести.

— Имал съм професионални и социални контакти с доктор Алфред Ленинг, директор на проучванията в „Ю Ес Роботи“. Тогава бях склонен да го изслушам толерантно, когато получих доста странно предложение от него на трети март миналата година...

— През 2033?

— Точно така.

— Извинете ме за прекъсването. Моля, продължавайте.

Професорът кимна хладно, намръщи се, за да подреди фактите в главата си и започна да говори.

Професор Гудфелоу гледаше робота със смущение. Той беше внесен в хранилището в сандък, според указанията, определящи пренасянето на роботи от едно място на друго на повърхността на Земята.

Той знаеше, че ще пристигне, не че не беше подготвен. От момента, в който доктор Ленинг му се обади за пръв път на трети март, той чувстваше, че се поддава на внушенията на другия и сега, като неизбежен резултат от това, стоеше лице в лице с робота.

Той изглеждаше необичайно голям, тъй като стоеше на една ръка разстояние.

Алфред Ленинг огледа старателно робота, като че да се увери, че не е бил повреден при пренасянето. След това се обърна към професора.

— Това е Робот ЕЗ-27, първият от този модел, който е на разположение за обществени нужди — той се обърна към робота. — Това е професор Гудфелоу, Изи.

Изи проговори безизразно и толкова внезапно, че професорът се изплаши.

— Добър ден, професоре.

Изи беше висок близо два метра и имаше пропорциите на човек — това беше главната цел на „Ю Ес Роботи“. Това, както и притежаването на основните патенти върху позитронния мозък, им беше осигурило, на практика, пълен монопол върху роботите и почти пълен монопол върху изчислителните машини.

Двамата мъже, които разопаковаха робота, си бяха заминали, и професорът местеше погледа си от Ленинг към робота и обратно към

Ленинг.

— Сигурен съм, че е безопасен — каза той, но не звучеше толкова сигурен.

— По-безопасен, отколкото съм аз — отвърна Ленинг. — Аз мога да бъда предизвикан да ви ударя. Но Изи не може. Предполагам, знаете трите закона на роботиката.

— Да, разбира се — каза Гудфелоу.

— Те са построени върху позитронните образци на мозъка и трябва да бъдат наблюдавани. Първият закон, основното правило за съществуване на робот, съхранява живота и благополучието на всички хора. — Той направи пауза, потърка едната си буза, след което добави: — Това е нещо, в което бихме желали да убедим цялата Земя, ако можехме.

— Просто изглежда огромен.

— Съгласен съм, но какъвто и да изглежда, ще откриете, че той е полезен.

— Не съм сигурен по какъв начин. В тази насока разговорите ни не бяха много полезни. Все пак аз се съгласих да видя обекта, и това и правя.

— Ще направите и нещо повече, освен само да го гледате, професоре. Носите ли книга?

— Да.

— Може ли да я видя?

Професор Гудфелоу се наведе без обаче да сваля очите си от метала с човешки форми, който стоеше срещу него. От куфарчето в краката си той извади една книга.

Ленинг протегна ръка за нея и погледна заглавието.

— „Физико-химия на електролитите в разтвор“. Напълно честно, господине. Вие сам сте я избрали съвсем случайно. Този текст не е бил избран по мое предложение. Прав ли съм?

— Да.

Ленинг подаде книгата на Робот ЕЗ-27. Професорът леко подскочи.

— Не! Това е ценна книга!

Ленинг повдигна вежди:

— Изи няма намерение да разкъсва книгата на две като проява на сила, уверявам ви. Той може да държи книга толкова внимателно,

колкото вие или аз. Хайде, Изи.

— Благодаря ви, господине — каза Изи. След това, обръщайки огромното си метално тяло леко настрани, добави: — С ваше позволение, професор Гудфелоу.

Професорът се втренчи, а след това каза:

— Да... разбира се.

С бавни и отмерени движения на металните си пръсти. Изи преместваше страниците на книгата, поглеждайки първо лявата страница, след това дясната. Обръща страницата, поглежда лявата, след това дясната. Обръща страницата и така нататък минута след минута.

Усещането за неговата сила правеше да изглежда по-малка дори огромната стая с бетонни стени, в която стояха и превръщаше двамата мъже, които наблюдаваха, в нещо значително по-нищожно от мъже с напълно естествени размери.

— Светлината не е много добра — промърмори Гудфелоу.

— Ще свърши работа.

— Но какво прави сега? — попита той малко по-рязко.

— Търпение, господине.

И последната страница беше прелистена.

— Е, Изи? — попита Ленинг.

— Това е много правилна книга и имам много малко забележки. 22 ред на 27 страница, думата „положителен“ е написана „полужителен“. Запетайката на ред 6 страница 32 е излишна, но такава е трябвало да бъде използвана на 13 ред 54 страница. Знакът „плюс“ в уравнението XIV–2 на страница 337 трябва да има знак „минус“, ако се следва логиката на предишните уравнения...

— Чакай! Чакай! — извика професорът. — Какво прави той?

— Да прави? — повтори раздразнено Ленинг. — Но, човече, той вече го направи! Той направи коректура на тази книга.

— Направил ѝ е коректура?

— Да. През краткото време, което му бе нужно да прелисти тези страници, той е забелязал всяка грешка в правописа, граматиката и пунктуацията. Той е забелязал грешките в словореда и противоречията. И ще запази информацията дума по дума за много дълго време.

Професорът стоеше с отворена уста. Той се насочи забързано към Ленинг и Изи и също толкова забързано обратно. Скръсти ръце на

гърдите си и се вторачи в тях. Най-накрая проговори:

— Искате да кажете, че това е робот-коректор?

Ленинг поклати глава.

— И още други неща.

— Но защо го показвате на мен?

— Защото вие можете да ми помогнете да убедя университета да го вземе и да го ползва.

— За да извършва коректури?

— И още други неща — повтори търпеливо Ленинг.

Професорът сбърчи лице в недоверчива гримаса.

— Но това е смешно!

— Защо?

— Университетът никога не би могъл да си позволи да купи този половинтонен — трябва да тежи поне толкова — този половинтонен коректор.

— Коректурата не е всичко, което ще прави. Той ще подготвя доклади по схематично изложение, ще попълва формуляри, ще служи като архив, ще оценява работи...

— Всичко това са маловажни неща!

— Не съвсем — каза Ленинг — и ще ви го докажа след малко. Но мисля, че можем да обсъдим това на по-удобно място — във вашия кабинет, ако не възразявате.

— Не, разбира се, че не — започна механично професорът и направи една крачка, за да се обърне. След това се спря.

— Но роботът — ние не можем да го вземем. Наистина, докторе, ще трябва отново да го опаковате в сандъка.

— Няма нужда. Можем да оставим Изи тук.

— Без някой да го надзирава?

— Защо не? Той знае, че трябва да остане тук. Професор Гудфелоу, необходимо е да разберете, че един робот е много по-благонадежден от човек.

— Аз ще бъда отговорен, ако има някакви повреди...

— Няма да има никакви повреди... Гарантирам това. Вижте, късно е. Предполагам, че не очаквате тук никой до утре сутринта. Камионът и хората ми са отвън. „Ю Ес Роботи“ ще поеме всякаква отговорност, ако се наложи. Но това няма да се наложи. Наречете го демонстрация на благонадеждността на робота.

Професорът се остави да бъде изведен от склада. Но не се чувстваше много удобно в собствения си кабинет, пет етажа по-нагоре.

Той избърса капчиците, появили се върху горната половина на челото му, с бяла носна кърпичка.

— Както добре знаете, доктор Ленинг, съществуват закони срещу употребата на роботи на повърхността на Земята — отбеляза той.

— Професор Гудфелоу, законите не са просто нещо. Роботите може да не бъдат използвани на оживени улици или в публични сгради. Те може да не бъдат използвани върху частно имущество или в частни сгради освен при определени условия, които обикновено се оказва, че са твърде възпрепятстващи. Университетът е голяма и стопанисвана от частни лица институция, на която обикновено се правят отстъпки. Ако роботът се използва само в една специална стая само за академични цели, ако се наложат някои определени ограничения, и ако мъжете и жените, на които им се налага да влязат в стаята съдействат, няма да нарушим закона.

— И всичките тези проблеми само за да прави корекции?

— Ползите са неизброими, професоре. Роботите досега са били използвани само за да се избегне тежката физическа работа. А не съществува ли и такова нещо като тежка умствена работа? Когато професор, който е способен на велики творчески мисли, трябва да прекара две седмици в болезнено проверяване на правописа, а аз ви предлагам машина, която може да направи това за тридесет минути, това маловажно ли е?

— Но цената...

— Цената не трябва да ви притеснява. Вие не можете да закупите ЕЗ-27. „Ю Ес Роботи“ не продава своите продукти. Но университетът може да наеме ЕЗ-27 за хиляда долара на година — значително по-малко от цената на една продължително записваща матрица на микровълнов спектограф.

Гудфелоу изглеждаше слисан. Ленинг се възползва от това и продължи:

— Аз само ви моля да го представите пред тези хора, които вземат решенията тук. Би ми било приятно да говоря с тях, ако желаят повече информация.

— Добре — каза колебливо Гудфелоу. — Мога да спомена за това на академичния съвет следващата седмица. Но не мога да обеща, че

ще бъде прието.

— Естествено — каза Ленинг.

Адвокатът на защитата беше нисък и дебел и стоеше доста надут в поза, която подчертаваше двойната му брадичка. Той наблюдаваше професор Гудфелоу, след като му беше отстъпен, и каза:

— Вие сте се съгласили с голяма готовност, нали?

Професорът каза отсечено:

— Предполагам, че много съм искал да се отърва от доктор Ленинг. Бих се съгласил на всичко.

— С идеята да забравите за това след като си тръгнете?

— Е...

— Както и да е, вие все пак сте направили предложението на срещата на изпълнителната комисия на академичния съвет.

— Да. Точно така.

— Значи сте се съгласили доброволно на предложението на доктор Ленинг. Вие не просто сте се съгласили. Вие всъщност сте се съгласили ентусиазирано, нали?

— Аз просто следвах обичайните процедури.

— Всъщност вие не сте бил толкова разстроен относно работата, колкото твърдите сега. Вие знаете трите закона на роботиката и сте ги знаели по време на вашия разговор с доктор Ленинг.

— Ами, да.

— И напълно сте се съгласили да оставите един робот сам на открито?

— Доктор Ленинг ме увери...

— Разбира се, вие никога не бихте приели неговите уверения, ако сте имали и най-беглото опасение, че роботът може да е опасен.

Професорът каза студено:

— Имам пълно доверие в думата...

— Това е всичко — внезапно каза защитникът.

Докато професор Гудфелоу доста смутен слизаше от свидетелското място, съдията Шейн се наведе напред и каза:

— Тъй като самият аз не съм специалист по роботика, бих желал да знам какво точно представляват трите закона на роботиката. Доктор Ленинг, бихте ли ги цитирали заради съда?

Доктор Ленинг изглеждаше изненадан. Той и сивокосата жена от едната му страна се бяха навели един към друг и главите им почти се допираха. След това той се изправи на крака, а жената погледна нагоре прекалено... безизразно.

— Съгласен съм, ваше благородие — отговори доктор Ленинг. Той направи пауза, като че се готвеше да се впусне в тържествена реч и продължи тежко и ясно. — Първи закон — Робот не може да причини вреда на човешко същество или чрез бездействие да позволи на човешко същество да бъде нанесена вреда. Втори закон — Един робот трябва да се подчинява на заповедите, дадени му от човешки същества, освен в случаите, когато тези заповеди са в разрез с първия закон. Трети закон — Един робот трябва да защитава собственото си съществуване, освен ако тази защита не е в противоречие с първия и втория закон.

— Разбирам — каза съдията, записвайки бързо. — Тези закони са заложили във всеки робот, нали?

— В абсолютно всеки. Това ще бъде потвърдено от всеки специалист по роботика.

— И специално в Робот ЕЗ-27?

— Да, ваше благородие.

— Вероятно ще се наложи да повторите тези изявления под клетва.

— Готов съм да направя това, ваше благородие.

Той отново седна.

Доктор Сюзън Калвин, главен роботопсихолог в „Ю Ес Роботи“, която беше сивокосата жена, седяща до Ленинг, погледна неблагоприятно своя началник, но тя и не проявяваше благосклонност към никое човешко същество.

— Бяха ли верни свидетелските показания на Гудфелоу, Алфред? — попита тя.

— В основата си — промърмори Ленинг. — Той не беше толкова нервен, колкото каза, заради работа и имаше голямо желание да говорим делово, когато чу цената. Но няма никакво съществено изопачаване.

— Може би е било по-удачно да определиш цена по-висока от хилядарка — каза замислено доктор Калвин.

— Имахме голямо желание да пуснем Изи в действие.

— Знам. Прекалено голямо, може би. Те ще се опитат да представят нещата така, сякаш ние сме имали скрит мотив.

Ленинг изглеждаше раздразнен.

— Наистина беше така. Аз признах това на срещата на университетския академичен съвет.

— Те могат да представят нещата така, сякаш сме имали друг скрит мотив освен този, за който сме признали.

Скот Робъртсън, син на основателя на „Ю Ес Роботи“ и все още притежаващ по-голямата част от акциите, се протегна от другата страна на доктор Калвин и каза, шепнейки раздразнено:

— Защо не накарат Изи да говори, за да знаем в какво положение се намираме?

— Знаете, че той не може да говори за това, господин Робъртсън.

— Накарайте го. Вие сте психологът, доктор Калвин. *Накарайте го.*

— След като аз съм психологът, господин Робъртсън — каза Сюзън Калвин студено, — нека аз да вземам решенията. Моят робот няма да бъде принуден да направи нещо, което ще му струва собственото благополучие.

Робъртсън се намръщи и може би щеше да отговори, но съдията Шейн удряше леко с чукчето си и те неохотно потънаха в мълчание.

Франсис Дж. Харт, ръководител на катедрата по съвременен английски и декан на факултета по английска литература, беше на свидетелското място. Той беше закръглен мъж, педантично облечен в черни дрехи с консервативна кройка и имаше само няколко кичурчета коса, които преминаваха по розовата повърхност на темето му. Той се беше отпуснал на свидетелския стол, скръстил прецизно ръце в скута си и се усмихваше леко от време на време.

— Първият ми интерес към случая Робот ЕЗ–27 беше във връзка със сесията на изпълнителната комисия към университетския академичен съвет, на която въпросът беше поставен от професор Гудфелоу. След това, на десети април миналата година, ние организирахме специална среща по този въпрос, на която аз бях ръководител.

— Имаше ли протоколи на срещата на изпълнителната комисия? На специалната среща имам предвид.

— Ами, не. Това беше една доста необикновена среща — деканът леко се усмихна. — Мислехме, че може да се запази в тайна.
— Какво се случи на тази среща?

Деканът Харт не се чувстваше много удобно като председател на тази среща. Нито пък събралите се членове бяха напълно спокойни. Само доктор Ленинг изглеждаше, сякаш е в пълна хармония със себе си. Неговата висока, мършава фигура и неговата рошава бяла коса, която увенчаваше главата му, напомняше на Харт портретите на Ендрю Джексън, които бе виждал.

Образците от работата на робота лежаха разпръснати по средата на масата и копие от диаграма, начертана от робота сега беше в ръцете на професор Минот от физико-химическия факултет. Устните на химика се бяха свили в очевидно одобрение. Харт прочисти гърлото си и каза:

— Изглежда няма съмнение, че роботът може да извършва известни обикновени работи със задоволителна компетентност. Прегледах тези например точно преди да вляза и открих много малко неща, които могат да се коригират.

Той извади дълъг лист с печатан текст, около три пъти по-дълъг от обикновена страница на книга. Това беше лист от коректура на шпалта, предназначен за поправяне от авторите, преди да започне странирането. По двете широки полета на шпалтата бяха корекциите, идеално четливи. От време на време някоя напечатана дума беше зачертана и заместена с нова дума в полето, толкова точна по смисъл, сякаш е било по-лесно тя да бъде отпечатана. Някои от корекциите бяха сини, за да отбелязват грешките, направени от автора, а други в червено, където грешката е техническа.

— Всъщност — каза Ленинг, — има по-малко от вашите малко неща, които могат да се коригират. Дори бих казал, че няма абсолютно нищо, което би могло да се коригира, доктор Харт. Сигурен съм, че корекциите са перфектни дотолкова, доколкото това е бил оригиналният ръкопис. Ако ръкописът, въз основа на който тази шпалта е била коригирана, е имал грешки, неотнасящи се до английския, роботът не е компетентен да ги поправи.

— Приемаме това. Но все пак в някои случаи роботът поправя словоредата и аз не мисля, че правилата в английския език са достатъчно точни, за да бъдем сигурни, че всеки път изборът на работа е правилен.

— Позитронният мозък на Изи — каза Ленинг и се усмихна, показвайки огромните си зъби — е бил моделиран по всички стандартни разработки по въпроса. Сигурен съм, че не можете да посочите случай, където изборът на работа да е без съмнение неправилен.

Професор Минот вдигна очи от графиката, която все още държеше.

— Въпросът, който ме вълнува, доктор Ленинг, е защо изобщо да имаме нужда от робот, с всичките проблеми с общественото мнение, които ще последват. Науката със сигурност е постигнала напредък, който ще позволи на вашата компания да проектира машина, обикновен компютър, от този вид, който е познат и приет от обществото, който да коригира шпалти.

— Сигурен съм, че бихме могли да направим това — каза рязко Ленинг, — но при такава машина щеше да е необходимо шпалтите да се превеждат на специални символи или най-малкото, да се записват на ленти. Коректурите ще се появяват в символи. Ще се наложи да наемете хора, които да превръщат думите в символи и символите в думи. Още повече, че такъв компютър не би могъл да върши никаква друга работа. Не би могъл да подготви графиката, която държите в ръката си, например.

Минот изсумтя. Ленинг продължи:

— Основното качество на позитронния робот е неговата гъвкавост. Той може да извършва редица работи. Конструиран е като човек, така че може да използва всички инструменти и машини, които все пак са били предназначени за употреба от човека. Можете да разговаряте с него. Можете дори да обсъждате с него разни неща. Сравнен дори и с най-простия робот, обикновеният компютър с непозитронен мозък е само една трудно приспособяема машина.

Гудфелоу вдигна поглед и каза:

— Ако всички започнем да разговаряме и да обсъждаме разни неща с робота, какви са шансовете да го объркаме? Предполагам, че няма възможността да поема неограничено количество данни.

— Не, няма. Но при обикновена употреба ще изкара пет години. Той ще знае кога е необходимо освобождаване на паметта му от натрупаните данни, а компанията ще свърши тази работа безплатно.

— *Компанията* ще направи това?

— Да, компанията си запазва правото да обслужва робота извън обичайните му задължения. Това е един повод да запазим контрол над нашите позитронни роботи и да ги даваме под наем, вместо да ги продаваме. В рамките на обичайните му функции всеки робот може да бъде управляван от всеки човек. Извън неговите обичайни функции един робот се нуждае от експертно обслужване, а ние можем да осигурим такова. Например всеки от вас може да освободи до известна степен паметта от натрупаните данни на един ЕЗ-27 робот, като му каже да забрави това или онова. Но вие бихте издали заповедта по такъв начин, че да го накарате да забрави прекалено много или прекалено малко. А ние бихме засекли подобно вмешателство, защото имаме вградени предпазители. След като няма да има нужда от освобождаване на паметта при обичайната му работа или от правене на други безполезни неща, няма да има никакъв проблем.

Деканът Харт опипа главата си, като че да се увери, че грижливо поддържаните му кичури стоят равномерно разпределени и каза:

— Изгаряте от желание да ни накарате да вземем машината. При такова предложение „Ю Ес Роботи“ със сигурност е на загуба. Хиляда на година е смешно ниска цена. Надявате се чрез това да дадете под наем други такива машини на други университети на по-реална цена?

— Това със сигурност е оправдана надежда — отговори Ленинг.

— Но дори и така, броят на машините, които ще дадете под наем е ограничен. Съмнявам се, че ще можете да направите предложение, което да покрие разходите ви.

Ленинг постави лактите си на масата и се наведе силно напред.

— Нека да го кажем без заобикалки, господа. На Земята не могат да бъдат използвани роботи освен в строго определени случаи, поради предразсъдъците спрямо тях сред част от обществото. „Ю Ес Роботи“ е преуспяваща корпорация дори само с нашите извънземни и космически пазари, без да споменавам нашите компютърни филиали. Както и да е, интересува ни нещо повече от самата печалба. Нашата фирма вярва, че използването на роботи на Земята ще означава

евентуално по-добър живот за всички, дори ако в началото като резултат на това се появи някакво икономическо объркване.

Синдикатите, естествено, са срещу нас, но ние със сигурност можем да очакваме помощ от големите университети. Роботът Изи ще ви помогне като ви освободи от тежката училищна работа — като приеме, ако вие позволите, ролята на ваш роб. Други университети и изследователски институции ще последват вашия пример и ако нещата потръгнат, тогава може би други работи от друг вид ще бъдат пласирани и общественото неодобрение към тях ще се стопи постепенно.

— Днес Североизточния университет, утре света — промърмори Минот.

Ядосан, Ленинг прошепна на Сюзън Калвин:

— Аз не бях чак толкова убедителен и те не бяха чак толкова против. Хилядарка на година и те се нахвърлиха да вземат Изи. Професор Минот ми каза, че никога не е виждал толкова хубава графика като тази, която държи в ръцете си и че няма никаква грешка в шпалтата или където и да било другаде. Харт доброволно призна това.

Суровите вертикални черти по лицето на доктор Калвин не се смекчиха.

— Трябваше да им предложиш повече пари отколкото могат да платят. Алфред, и след това да се оставиш да те склонят за по-малка сума.

— Може би — измънка той.

Обвинението не беше приключило съвсем с професор Харт.

— След като доктор Ленинг си тръгна, вие гласувахте ли дали да приемете Робот ЕЗ-27?

— Да, гласувахме.

— Какъв беше резултатът?

— В полза на приемането, с мнозинство на гласовете.

— Какво според вас е повлияло на гласуването?

Защитникът възрази веднага. Обвинението зададе въпроса по друг начин:

— Какво ви повлия лично на вас при вашето индивидуално решение? Вие сте гласувал „за“, ако не се лъжа.

— Да, гласувах в полза на приемането на работа. Направих така, защото бях много впечатлен от доктор Ленинг, който казваше, че е наше задължение като членове на световно интелектуално общество да позволим на роботиката да помага на човека в разрешаването на неговите проблеми.

— С други думи доктор Ленинг ви убеди в това.

— Такава му е работата, той се справи много добре.

— Свидетелят е ваш.

Защитата се отправи към свидетелското място и се загледа в професор Харт в продължение на една дълга минута.

— В действителност всички сте били доста нетърпеливи да имате Робот ЕЗ–27 като ваш служител, нали?

— Мислехме, че ако е в състояние да се справи с работата, може да ни е полезен.

— Ако е в състояние да се справя с работата? Разбирам, че сте прегледали образците от оригиналната работа на Робот ЕЗ–27 с особено внимание в деня на срещата, която току-що описахте.

— Да, така е. След като работата на машината беше свързана главно с боравенето с английски език и след като това е в моята компетенция, изглеждаше логично аз да съм този, който да провери работата му.

— Много добре. Съществуваше ли нещо, изложено на масата по време на срещата, което да не е било задоволително? Тук имам целия този материал като веществено доказателство. Можете ли да посочите едно-единствено нещо, което не одобрявате?

— Ами...

— Това е прост въпрос. Имаше ли едно-единствено нещо, което не ви задоволяваше? Вие сте го проверили. Имаше ли?

Професорът по английски се намръщи.

— Нямаше.

— Тук имам също така и някои образци от работата, извършвана от Робот ЕЗ–27 по време на четиринадесетмесечната му служба в Североизточния университет. Бихте ли ги проверили и ми кажете, ако откриете дори едно нещо, което ви се струва, че е неправилно.

— Дори и когато правеше грешка, тя беше хубава — рязко каза Харт.

— Отговорете на въпроса ми — прогърмя гласът на защитника, — и само на този, който ви задавам! Има ли нещо неправилно в този материал?

Декан Харт огледа внимателно всяка бележка.

— Не, нищо.

— С изключение на въпроса, относно който сме се събрали тук, знаете ли за някакви грешки, направени от Робот ЕЗ-27?

— С изключение на въпроса, заради който се води този процес, не.

Защитникът прочисти гърлото си, като че искаше да сигнализира за края на абзаца.

— Сега за гласуването относно това дали Робот ЕЗ-27 да бъде назначен, или не. Казахте, че мнозинството е било в полза на това да се назначи. Какъв в действителност беше резултатът?

— Тринадесет срещу един, доколкото си спомням.

— Тринадесет срещу един! Повече от мнозинство, не мислите ли?

— Не, господине! — Цялата педантичност на декан Харт се беше надигнала. — В английския език думата „мнозинство“ означава повече от половината. Тринадесет от четиринадесет е мнозинство и нищо повече.

— Но почти единодушие.

— Това е само мнозинство!

Защитникът отклони въпроса.

— И кой беше този, който е гласувал против?

Декан Харт изглежда се чувстваше доста неудобно.

— Професор Саймън Нинхаймер.

Защитникът се направи на учуден.

— Професор Нинхаймер? Ръководителят на факултета по социология?

— Да, господине.

— *Тъжителят?*

— Да, господине.

Защитникът сви устни.

— С други думи, оказа се, че човекът, подал жалба за седемстотин и петдесет хиляди долара срещу моя клиент, „Ю Ес Роботи и Механикъл мен“, е този, който от самото начало е бил против

употребата на робота — въпреки че всички други от изпълнителната комисия към академичния съвет на университета са били убедени, че това е добра идея.

— Той гласува против тази идея и това е негово право.

— Когато описвахте срещата, не споменахте никакви забележки, направени от професор Нинхаймер. Той правил ли е такива?

— Мисля, че се изказа.

— *Мислите?*

— Добре, той *наистина* се изказа.

— Срещу използването на робота?

— Да.

— Буен ли беше по време на обсъждането?

Декан Харт замълча.

— Той беше разпален.

Защитникът започна по-поверително.

— От колко време познавате професор Нинхаймер, декан Харт?

— От около дванадесет години.

— Достатъчно добре?

— Да, бих казал достатъчно добре.

— Тогава, след като го познавате, бихте ли казали, че той е такъв тип човек, който може да продължи да се сърди на един робот само защото противният вот...

Обвинението заглуши останалата част от въпроса с изпълнен с негодувание и разпаленост глас на протест. Защитникът освободи свидетеля и съдията Шейн обяви обедна почивка.

Робъртсън буквално разкъсваше сандвича си. Корпорацията нямаше да пропадне, ако загуби три четвърти от един милион, но загубата нямаше да ѝ се отрази много добре. Той съзнаваше, че много по-скъпо щеше да им излезе дългосрочното влошаване на връзките с обществеността.

— Защо се занимаваме толкова с това как Изи се е озовал в университета? — попита сърдито той. — Какво се надяват да докажат с това?

Адвокатът му отговори тихо:

— Действията в съда са като игра на шах, господин Робъртсън. Победителят обикновено е този, който може да предвиди повече хода напред от другия, а моят приятел от обвинението не е начинаещ. Те могат да докажат вреда. Това не е проблем. Основните им усилия са съсредоточени в предугаждането на нашата защита. Те сигурно разчитат ние да се опитаме да докажем, че Изи изобщо не би могъл да извърши престъплението — поради трите закона на роботиката.

— Добре — каза Робъртсън. — Това е нашата защита. Една абсолютно непробиваема защита.

— За един инженер по роботика. Не е задължително за един съдия. Те се подготвят за позиция, от която ще могат да докажат, че ЕЗ-27 не е обикновен робот. Той е първият от този вид, предложен на обществеността. Той е експериментален модел, който се нуждае от опитен терен, а университетът е бил най-подходящото място за това. Това би изглеждало правдоподобно на фона на големите усилия на доктор Ленинг да пласира работа и съгласието на „Ю Ес Роботи“ да го даде под наем за толкова малка сума. Тогава обвинението ще се опита да докаже, че изпитателният срок на Изи показва, че той е провал. Вече виждате ли смисъла на това, което става?

— Но ЕЗ-27 беше идеален модел — възпротиви се Робъртсън.

— Бил е двадесет и седмият произведен такъв, което е наистина лош показател — каза мрачно защитникът. — Какво не е било наред с първите двадесет и шест? Очевидно е имало нещо. Защо тогава да няма нещо, което да не е наред и в двадесет и седмия?

— Нямаше нищо не наред в първите двадесет и шест освен това, че не бяха достатъчно комплексни, за да изпълняват задачата. Това бяха първите позитронни мозъци от този вид, които някога са били създавани и започнахме наслуки. Но трите закона са заложени във всеки един от тях! *Няма* робот, който да е толкова несъвършен, че трите закона да не са заложени в него.

— Доктор Ленинг ми обясни това, господин Робъртсън, и аз съм склонен да повярвам на думите му. Но съдията може и да не бъде. Ние очакваме решение от честен и интелигентен човек, който не разбира от роботика и това може да повлияе. Например, ако вие или доктор Ленинг, или доктор Калвин бяхте казали на свидетелското място, че конструирането на който и да било позитронен мозък става „наслуки“, както току-що казахте, обвинението ще ви разкъса на парчета при

кръстосан разпит. Нищо няма да спаси нашия случай. Така че това е нещо, което трябва да предотвратим.

— Само ако Изи можеше да говори — проплака Робъртсън.

Защитникът повдигна рамене.

— Един робот не може да бъде свидетел, така че това не би ни било от полза.

— Поне ще научим някои факти. Ще разберем защо е направил подобно нещо.

Сюзън Калвин се развълнува. Бузите ѝ станаха бледочервени, а в гласа ѝ се долавяше топлина.

— Ние знаем защо Изи е направил това нещо. Било му е наредено! Обясних това на адвоката, ще го обясня и на вас.

— Наредено от кой? — попита Робъртсън, много учуден. (Никой, никога, нищо не ми казва, помисли си той засегнато. За бога, тези научни изследователи се мислят за собственици на „Ю Ес Роботи“!)

— От тъжителя — отговори доктор Калвин.

— В името на бога, защо?

— Още не знам. Може би просто защото ние може да бъдем осъдени, а той може да спечели малко пари. — В очите ѝ се появиха странни отблясъци, когато каза това.

— Тогава защо Изи не казва това?

— Не е ли очевидно? Било му е наредено да мълчи по въпроса.

— Защо трябва да е очевидно? — почита рязко Робъртсън.

— Е, това е очевидно за мен. Психологията на робота е моя професия. Ако Изи не отговаря на директно отправени въпроси, той ще отговори на въпроси, бегло свързани с проблема. Чрез изчисляване на колебанието му в отговорите, когато се доближава до основния въпрос, на объркаността и интензивността на противодействие, е възможно да се каже с научна точност, че неговите проблеми са резултат от заповед да мълчи, като силата на тази заповед се основава на първия закон. С други думи било му е казано, че ако проговори, ще бъде причинена вреда на човешко същество. Вероятно вреда на отвратителния професор Нинхаймер, тъжителя, който за робота е човешко същество.

— Добре, тогава — намеси се Робъртсън — не можете ли да му обясните, че ако продължава да мълчи ще бъде причинена вреда на „Ю Ес Роботи“?

— „Ю Ес Роботи“ не е човешко същество и първият закон не приема корпорацията за лице така, както прави обикновеният закон. Между другото, би било опасно да се опитваме да премахнем тази забрана. Само човекът, който я е наложил може да я отмени, така ще бъде най-безопасно, защото мотивациите на робота в това отношение са насочени към този човек. Всеки друг начин на действие... — тя поклати глава и ставаше все по-развълнувана. — Аз няма да позволя да бъде нанесена вреда на робота!

Ленинг се намеси с вид на внасящ здрав разум в обсъждането на проблема.

— На мен ми се струва, че ще трябва само да докажем, че един робот не е в състояние да извърши това, в което е обвинен Изи. Ние можем да направим това.

— Точно така — каза раздразнено защитникът. — Вие можете да направите това. Единствените свидетели, които могат да свидетелстват за състоянието на Изи и на неговия мозък, са служителите на „Ю Ес Роботи“. Съдията не би могъл да приеме показанията им за безпристрастни.

— Как може да отхвърли показанията на експерт?

— Като откаже да им повярва. Това е негово право като съдия. При алтернативата човек като професор Нинхаймер съзнателно да цели разрушаването на собствената си репутация, дори за значителна сума пари, съдията няма да приеме техническите подробности на вашите инженери. Съдията все пак е човек. Ако трябва да избира между човек, направил нещо невероятно или малко вероятно и робот, направил нещо такова, доста вероятно е да реши въпроса в полза на човека.

— Един човек може да направи такова нещо — каза Ленинг, — защото не познаваме сложното човешко съзнание и не знаем какво в дадено човешко съзнание е възможно и какво не е. Но ние *знаем* какво наистина е възможно или невъзможно за един робот.

— Е, ще видим дали ще успеем да убедим съдията в това — отговори уморено защитникът.

— Ако всичко, което казвате, е вярно — избоботи Робъртсън — не виждам как бихте могли да го направите.

— Ще видим. Хубаво е да знаеш и да разбираш трудностите, които биха възникнали, но нека не бъдем прекалено обезсърчени. Аз

съм се опитал да предвидя няколко хода напред в играта на шах. — С триумфално движение той кимна с глава по посока на робопсихоложката и добави: — С помощта на добрата дама тук.

Ленинг погледна първо единия, после другия и каза:

— Какво, по дяволите, е това?

Но съдебният пристав подаде глава в стаята и съобщи малко задъхано, че процесът вече ще започва.

Те заеха местата си, изучавайки човека, от който бяха започнали всички проблеми.

Саймън Нинхаймер имаше бухнала пясъчноруса коса, лице, което се стесняваше от заострен нос към още по-заострена брадичка и навик понякога да се колебае преди да каже някоя ключова дума в разговор, което му придаваше вид на търсещ някаква почти непостижима точност на израза. Когато казваше: „Слънцето изгрява от... ъ... изток“, те караше да бъдеш сигурен, че е обърнал внимание и на възможността то някога да е изгрявало от запад.

— Бяхте ли против наемането на Робот ЕЗ-27 от университета?
— попита обвинението.

— Да, господине.

— Защо?

— Мислех, че не сме разбрали съвсем офертата... ъ... на „Ю Ес Роботи“. Съмнявах се в голямото им желание да ни дадат работа.

— Мислехте ли, че той е в състояние да извършва работата, която както се твърди, е бил конструиран да извършва?

— Знаех, че не е.

— Бихте ли посочил защо сте мислел така?

Книгата на Саймън Нинхаймер, озаглавена „Социалните напрежения, породени от летенето в Космоса и тяхното разрешаване“, е била осем години в процес на създаването. Търсенията на Нинхаймер за по-голяма прецизност не се ограничаваха само в навиците му в речта, но и в предмет като социологията, на който е присъща неточността, и това не му даваше мира.

Дори когато материалът беше върху шпалтите, той пак нямаше усещането за завършеност. Всъщност точно обратното. Наблюдавайки

дългите напечатани ленти, той изгаряше от желание да ги разкъса и да ги пренареди отново.

Джим Бейкър, лектор, който скоро щеше да стане асистент-професор по социология, откри Нинхаймер три дни след като първата партида шпалти беше пристигнала от печатницата. Шпалтите пристигнаха в три копия — едно за Нинхаймер да го коригира, едно за Бейкър, за да го коригира отделно, и трето с надпис „оригинал“, върху което трябваше да се нанесат окончателните поправки, комбинация от тези, направени от Нинхаймер и тези, направени от Бейкър, на което всички възможни спорове и несъгласия се изглаждаха. Това беше тяхна политика по отношение на няколко книги, върху които работеха съвместно през последните три години и нещата вървяха добре.

Бейкър, млад и с подкупващо мек глас, държеше своите копия от шпалтите в ръка. Той каза нетърпеливо:

— Приключих с първа глава и в нея има някои типографски грешки.

— Винаги ги има в първата глава — отговори хладно Нинхаймер.

— Искате ли сега да я прегледате?

Професорът съсредоточи погледа си върху Бейкър.

— Нищо не съм работил върху шпалтите, Джим. Не мисля, че изобщо ще се занимавам с тях.

Бейкър изглеждаше объркан.

— Няма да се занимавате с тях?

Нинхаймер сви устни.

— Аз попитах за... ъ... работата, с която може да се натовари машината. Все пак той от самото начало беше определен като коректор. Направили са график.

— *Машината*? Имаш предвид Изи?

— Мисля, че това е глупавото име, което са му дали.

— Но доктор Нинхаймер, аз мислех, че го избягвате.

— Изглежда съм бил единственият. Може би трябва да взема своята част от... ъ... напредъка.

— Аха. Е, тогава като че ли съм си изгубил времето над тази първа глава — каза мрачно по-младият мъж.

— Не е загубено. Можем да сравним резултатите на машината с вашите.

— Както желаете, но...

— Да?

— Съмнявам се, че ще намерим някаква грешка в работата на Изи. Предполага се, че той никога не прави грешки.

— Съмнявам се — сухо отвърна Нинхаймер.

Първата глава беше донесена от Бейкър отново четири дни по-късно. Този път беше копието на Нинхаймер, донесено от специалната сграда, която беше построена, за да приюти Изи и апаратурата, която той използваше.

Бейкър ликуваше.

— Професоре, не само че е открил всички грешки, които и аз бях открил, но е открил и още една дузина, които аз съм пропуснал! И всичко това му отне дванадесет минути!

Нинхаймер прегледа купа, с чисто изписани знаци и символи в полетата.

— Не е толкова завършен колкото ти или аз бихме го направили. Ние щяхме да включим и притурка за работата на Сузуки върху невралгичните ефекти от ниската гравитация.

— Имате предвид неговата публикация в „Социологичен преглед“?

— Разбира се.

— Е, не можете да очаквате невъзможното от Изи. Той не може да чете литературата вместо нас.

— Съзнавам това. Ако става въпрос, аз съм приготвил притурката. Ще отида да видя машината и да се уверя, че знае как да се... ъ... справя с притурки.

— Ще знае.

— Предпочитам сам да се уверя.

Нинхаймер трябваше да си уговори среща, за да се види с Изи, и дори тогава не можеше да си осигури повече от петнадесет минути късно вечерта.

Но се оказа, че петнадесет минути са повече от достатъчни. Робот ЕЗ-27 разбра всичко за притурките веднага.

Нинхаймер се чувстваше неудобно, защото за пръв път се намираше толкова близо до робота. Почти автоматично, сякаш това нещо беше човек, той го попита:

— Доволен ли си от своята работа?

— Много доволен, професор Нинхаймер — отговори сериозно Изи, а фотоклетките, които представляваха очите му, светеха с обичайното си тъмночервено.

— Познаваш ли ме?

— От факта, че ми предоставяте допълнителен материал, който да включва в шпалтите, следва, че вие сте авторът. Името на автора, естествено, е в началото на всеки лист от шпалтите.

— Значи ти правиш и... ъ... изводи. Кажи ми... — той не се сдържа да не зададе този въпрос. — Какво мислиш за книгата на този етап?

— Беше ми много приятно да работя с нея — каза Изи.

— Приятно? Това е случайна дума за... ъ... механизъм без емоции. Казаха ми, че ти нямаш емоции.

— Думите от вашата книга са в съответствие с моите вериги — обясни Изи. — Те предизвикват малко или почти никакъв потенциал. В мозъка ми е заложено да превръщам този механичен факт в дума като „приятно“. Емоционалният контекст е случаен.

— Разбирам. Защо мислиш, че книгата е приятна?

— Занимава се с човешки същества, а не с неорганични вещества или математически символи. Вашата книга се опитва да разбере човешките същества и да помогне в увеличаване на човешкото щастие.

— А това е, което ти се опитваш да направиш и затова е в съответствие с твоите вериги? Така ли е?

— Така е, професоре.

Петнадесетте минути изтичаха. Нинхаймер излезе и отиде в университетската библиотека, която вече затваряше. Той я задържа отворена още малко, докато открие един елементарен текст по роботика. Взе го със себе си у дома.

Освен извънредното включване на допълнителен материал, шпалтите бяха изпратени на Изи и оттам на издателите с малко намеса на Нинхаймер — а по-късно и без нея.

— Това почти ме кара да се чувствам безполезен — каза Бейкър с усилие.

— А би трябвало да те кара да чувстваш, че имаш време за нов проект — отговори му Нинхаймер, без да вдига поглед от записките, които правеше в последния брой на „Теории на социалната наука“.

— Просто още не съм свикнал. Продължавам да се тревожа за шпалтите. Глупаво е, знам.

— Така е.

— Онзи ден взех няколко листа преди Изи да ги е изпратил на...

— Какво? — Нинхаймер вдигна поглед сърдито. Копието от теориите се затвори. — Притеснявал ли си машината по време на работата ѝ?

— Само за минутка. Всичко беше наред. О, беше променила една дума. Вие се бяхте насочили към нещо като „престъпен“. Изи я беше променил на „необмислен“. Той смяташе, че второто прилагателно се вписва по-добре в контекста.

Нинхаймер се замисли.

— Ти какво си помисли?

— Нали знаете, съгласих се с него. Одобрех промяната.

Нинхаймер се обърна на въртящия се стол, за да погледне в лицето своя млад сътрудник.

— Вижте сега, искам това да не се повтаря. Ако ще ползвам машината, искам... ъ... изцяло да я ползвам. Ако трябва да използвам нея и загубя все пак вашите... ъ... услуги, защото вие я наглеждате, когато целият печат не се нуждае от надзор, аз нищо не печеля. Разбирате ли?

— Да, доктор Нинхаймер — каза сподавено Бейкър.

Предварителните екземпляри на „Социални напрежения“ пристигнаха в офиса на доктор Нинхаймер на осми май. Той прегледа един набързо, прелиствайки страници и спирайки, за да прочете по някой абзац тук-там. След това го остави настрана.

И съвсем забравил за тях, както обясни по-късно. Осем години той беше работил над тази книга, но сега и през последните няколко месеца други интереси го увлякоха, след като Изи беше свалил товара на книгата от плещите му. Той дори не бе помислил да дари обичайния екземпляр на библиотеката. Дори Бейкър, който се бе посветил само на работа, и който странеше от ръководителя на факултета, откакто той го смъмри на последната им среща, не получи копие.

На шестнадесети юни бе сложен край на това състояние на нещата. Нинхаймер получи телефонно обаждане, което много го изненада.

— Шпайдел! В града ли си?

— Не, господине, в Кливланд съм. — Гласът на Шпайдел трепереше от вълнение.

— Тогава защо се обаждаш?

— Защото точно преглеждах новата ти книга! Нинхаймер, луд ли си? Да не си откачил?

Нинхаймер настръхна.

— Нещо... ъ... не е наред ли? — попита той разтревожено.

— *Да не е наред ли?* Ще ти посоча страница 562. Какво, за бога, си имал предвид като си интерпретирал работата ми по този начин? Къде в цитираната публикация правя твърдението, че престъпната личност не съществува, и че истинските престъпници са законоприлагащите агенции? Ето, нека да цитирам...

— Чакай! Чакай! — изкрещя Нинхаймер, опитвайки се да открие страницата. — Нека да погледна. Нека да погледна... Боже мой!

— Е?

— Шпайдел, не виждам как е могло да се случи такова нещо. Аз никога не съм писал това.

— Но това е отпечатано. И това изопачаване не е най-лошото. Погледни на страница 690 и си представи какво ще направи с теб Ипатиев като види как си оплескал откритията му! Виж, Нинхаймер, книгата е *пълна* с такива работи. Не зная какво мислиш ти, но няма какво друго да се направи, освен книгата да се изтегли от пазара. И по-добре си подготви дълги извинения за следващото събрание на асоциацията!

— Шпайдел, чуй ме...

Но Шпайдел беше затворил.

Тогава Нинхаймер прегледа старателно книгата и започна да отбелязва с червено отделни пасажки. Той съдържаше емоциите си забележително добре, когато отново се изправи пред Изи, но устните му бяха пребледнели. Той подаде книгата на Изи и каза:

— Би ли прочел отбелязаните пасажки на страници 562, 531, 664 и 690?

— Да, професор Нинхаймер.

— Не е така, както го бях написал на оригиналните шпалти.

— Не, господине, не е.

— Ти ли си го променил в това, което сега е написано?

— Да, господине.

— Защо?

— Господине, пасажите такива, каквито бяха във вашия вариант, бяха извънредно оскърбителни за определени групи човешки същества. Счетох за целесъобразно да променя начина на изразяване, за да предотвратя причиняването на вреда на тези групи.

— Как *смееш* да правиш подобно нещо?

— Първият закон, професоре, ми забранява чрез бездействие да позволя да бъде причинена вреда на човешки същества. Естествено, вземайки под внимание вашата репутация в света на социологията и широкото разпространение, което ще получи вашата книга сред образованите хора, щеше да бъде причинена значителна вреда на много от човешките същества, за които говорите.

— Но разбираш ли вредата, която ще ми бъде причинена на мен сега?

— Беше наложително да избира алтернативата с най-малка вреда.

Професор Нинхаймер, побеснял от яд си тръгна, клатушкайки се. Беше му ясно, че „Ю Ес Роботи“ ще трябва да отговаря пред него за това.

Появи се някакво вълнение на масата на защитата, което нарасна, когато обвинението достигна до най-важната точка.

— Тогава Робот ЕЗ–27 ви съобщи, че причината за неговото действие е била базирана на първия закон на роботиката?

— Точно така, господине.

— Че всъщност не е имал избор?

— Да, господине.

— От това следва, че „Ю Ес Роботи“ са създали робот, който по необходимост би написал отново някоя книга в съответствие със собствените му разбирания за това какво е правилно. А те все още ни го пробутват като коректор. Не мислите ли така?

Защитникът веднага протестира решително, изтъквайки, че свидетелят е бил помолен за решение по въпрос, по който той не е компетентен. Съдията предупреди обвинението с обичайните думи, но нямаше съмнение, че този ход е постигнал целта си — поне не на адвоката на защитата.

Той помоли за кратка почивка преди началото на кръстосания разпит, следвайки обичайните формалности за тази цел и това му отне пет минути.

Той се наведе към Сюзън Калвин.

— Възможно ли е, доктор Калвин, професор Нинхаймер да казва истината и Изи да е бил мотивиран от първи закон?

Калвин стисна устни, след което каза:

— Не. *Не* е възможно. Последната част от показанията на Нинхаймер бяха съзнателно лъжесвидетелстване. Изи не е конструиран да може да преценява разни абстрактни неща, представени в учебник по социология на доста високо ниво. Той изобщо не може да прецени дали на дадени групи хора ще бъде причинена вреда от една фраза в подобна книга. Просто съзнанието му не е конструирано за това.

— Предполагам, че не можем да докажем това на някой обикновен човек — каза песимистично защитникът.

— Не — призна Калвин. — Доказателството би било прекалено сложно. Все още можем да се измъкнем с първоначалния план. Трябва да докажем, че Нинхаймер лъже и нищо от това, което каза, не налага промяна на нашия план за нападение.

— Много добре, доктор Калвин — каза защитникът. — Ще трябва да ви се доверя за това. Ще продължим както бяхме решили.

В съдебната зала съдийското чукче удари и доктор Нинхаймер отново зае свидетелското място. Той се усмихна леко като някой, който чувства, че позицията му е неуязвима и доста се наслаждава на перспективата да отблъсне безполезна атака.

Защитникът се приближи внимателно и започна меко:

— Доктор Нинхаймер, да не би да искате да кажете, че вие изобщо не сте знаели за тези съмнителни промени във вашия ръкопис дотогава, докато доктор Шпайдел не ви се е обадил на шестнадесети юни?

— Точно така, господине.

— Никога ли не прегледахте шпалтите след като Робот ЕЗ-27 ги е коригирал?

— Отначало ги преглеждах, но след това ми се струваше безполезно занимание. Разчитах на твърденията на „Ю Ес Роботи“. Абсурдните... ъ... промени са направени само в последната четвърт на

книгата, след като роботът, предполагам, е научил достатъчно за социологията...

— Нямаме нужда от вашите предположения — прекъсна го защитникът. — Разбрах, че вашият колега, доктор Бейкър, е видял последните шпалти поне веднъж. Спомняте ли си да сте свидетелствали за този факт?

— Да, господине. Както споменах, той ми каза, че е видял една страница и дори там роботът бил променил някоя дума.

Защитникът отново се намеси.

— Не намирате ли, че е странно, господине, след повече от година непреклонна враждебност към робота, след като от самото начало сте гласували срещу него и сте отказали да го ползвате за каквото и да било, вие изведнъж решавате да оставите вашата книга, вашето *основно произведение*, в негови ръце?

— Не намирам, че това е странно. Просто реших, че и аз мога да се възползвам от машината.

— И вие имахте такова доверие в Робот ЕЗ-27 — ей така изведнъж — че дори не сте пожелали да проверите своите шпалти?

— Казах ви, че аз... ъ... бях убеден от пропагандата на „Ю Ес Роботи“.

— Толкова убеден, че когато вашият колега, доктор Бейкър, се опитал да провери работата на робота, вие строго сте го смъмрили.

— Не съм го смъмрил. Аз просто не исках той... ъ... да си губи времето. Поне тогава мислех, че е загуба на време и не осъзнавах значението на тази смяна на дума в...

Защитникът го прекъсна с остър сарказъм.

— Не се и съмнявам, че сте бил инструктиран да направите така, че думата „смяна“ да бъде записана в протокола... — Той смени посоката, за да избегне възражението и продължи: — Въпросът е, че сте бил много ядосан на доктор Бейкър.

— Не, господине, не бях ядосан.

— Не сте му дал копие от вашата книга, когато сте я получил.

— Просто небрежност. Също така не съм дал и копието, което се полага на библиотеката — Нинхаймер се усмихна предпазливо. — Професорите са известни с разсеяността си.

— Не мислите ли, че е странно, че след повече от година отлична работа Робот ЕЗ-27 ще сгреши на вашата книга? — попита

защитникът. — Точно на тази книга, която е написана от вас, който най-много от всички останали е проявил непреклонна враждебност към робота?

— Моята книга беше единствената по-голяма творба, занимаваща се с човешкия вид, с която той е трябвало да работи. Тогава са се задействали трите закона на роботиката.

— На няколко пъти, доктор Нинхаймер — каза защитникът, — вие се опитвате да звучите като експерт по роботика. Изглежда, изведнъж във вас се е появил интерес към тази наука и сте взели книги по въпроса от библиотеката. Дали сте показания за това, нали?

— Една книга, господине. Това беше резултат от нещо, което ми се струва, че е било... ъ... естествено любопитство.

— И тя ви позволява да обясните защо роботът, както твърдите, е изопачил вашата книга?

— Да, господине.

— Много удобно. Но сигурен ли сте, че вашият интерес към роботиката не е бил породен от желанието да ви позволи да манипулирате робота за свои собствени цели?

Нинхаймер се изчерви.

— Разбира се, че не, господине!

Гласът на защитника се повиши.

— Всъщност сигурен ли сте, че предполагаемите променени пасажии не са били такива още когато сте ги предали?

Социологът почти се изправи.

— Това е... ъ... ъ... смешно! Аз имам шпалтите...

На него му беше трудно да говори и обвинителят се изправи, за да вмъкне любезно:

— С ваше позволение, ваша светлост, възнамерявам да представя като доказателство шпалтите, донесени от доктор Нинхаймер на Робот ЕЗ–27 и шпалтите, изпратени за публикация от Робот ЕЗ–27. Аз ще направя това сега, ако моят многоуважаван колега толкова желае и ще помоля да дадете почивка, за да могат да се сравнят двата комплекта шпалти.

Защитникът махна нетърпеливо с ръка.

— Това не е необходимо. Моят почитаем опонент може да представи тези шпалти когато пожелае. Сигурен съм, че те ще покажат всички несъответствия, които тъжителят твърди, че съществуват. Това,

което искам да разбера от свидетеля е дали в него са се намирали и шпалтите на доктор Бейкър?

— Шпалтите на доктор Бейкър? — Нинхаймер се намръщи. Той вече не се владееше напълно.

— Да, професоре! Имам предвид шпалтите на доктор Бейкър. Вие сте дали показания, че доктор Бейкър си е поръчал отделно копие от шпалтите. Ще накарам чиновника да ви прочете показанията, които сте дали, ако изведнъж сте получили избирателна амнезия. Или това се дължи на факта, че професорите, както казахте вие, са известни с разсеяността си.

— Спомням си шпалтите на доктор Бейкър — каза Нинхаймер. — Те вече не бяха необходими, след като работата беше прехвърлена на коригиращата машина...

— Така че ги изгорихте?

— *Не!* Изхвърлих ги в кошчето за боклук.

— Дали сте ги изгорили, или сте ги изхвърлили — каква е разликата? Важното е, че сте се отървали от тях.

— Няма нищо лошо... — започна слабо Нинхаймер.

— Нищо лошо? — прогърмя гласът на защитника. — Нищо лошо, освен че сега няма начин да ги видим, за да проверим дали върху някои определени листа от шпалтите вие не сте подменили безобидна част от копие на доктор Бейкър с лист от вашето копие, което вие съзнателно сте обезобразили по такъв начин, че да накарате работата да...

Обвинението възрази гневно. Съдията Шейн се наведе напред, а кръглото му лице правеше най-доброто, което можеше, за да приеме израз на гняв, равен на чувството, което изпитваше.

— Имате ли някакви доказателства, адвокате, за необичайното изявление, което току-що направихте? — попита съдията.

Защитникът отговори тихо:

— Не директни доказателства, ваша светлост. Но бих искал да изтъкна, че всъщност внезапната промяна в поведението на тържителя от антироботизъм към внезапен интерес към роботиката, отказът му да провери шпалтите или да позволи на някой друг да направи това, внимателната небрежност да не позволи на никой да види книгата веднага след публикуването ѝ, всичко много ясно сочи...

— Адвокате — прекъсна го нетърпеливо съдията, — тук не е място за мъчноразбираеми разсъждения. Тъжителят не е под съд. Нито пък вие го обвинявате. Забранявам тази линия на атака и мога само да посоча, че яростта, която трябва да ви е накарала да направите това, няма да помогне, а ще попречи на процеса. Ако искате да зададете основателни въпроси, адвокате, можете да продължите с кръстосания разпит. Но ви предупреждавам за друга подобна проява в тази съдебна зала.

— Нямам повече въпроси, ваша светлост.

Робъртсън прошепна гневно, когато защитникът се завърна на своето място:

— С какво ни помогна това, за бога? Съдията сега е настроен срещу вас.

— Но Нинхаймер е сплашен. И сме го подготвили за утрешния ход. Ще бъде готов.

Сюзън Калвин кимна сериозно с глава.

Останалата част от процеса протече по-спокойно. Беше извикан доктор Бейкър, който подкрепи повечето от твърденията на Нинхаймер. Доктор Шпайдел и доктор Ипатиев бяха извикани и изказаха много трогателно своя шок и тревога, породени от определени цитирани пасажии в книгата на доктор Нинхаймер. И двамата дадоха професионалното си мнение, че професионалната репутация на доктор Нинхаймер е била сериозно накърнена.

Шпалтите бяха предоставени като доказателства, както и копия от завършената книга.

Защитата не пожела други кръстосани разпити този ден. Обвинението престана да вика повече свидетели и процесът беше насрочен да продължи следващата сутрин.

Защитникът направи първия си ход в началото на заседанието на втория ден. Той предложи Робот ЕЗ-27 да бъде допуснат като зрител на заседанието. Обвинението веднага направи възражение и съдията Шейн извика и двамата при себе си.

Обвинителят започна разпалено:

— Това очевидно е незаконно. Един робот не може да присъства в сграда, използвана от много хора.

— Тази съдебна зала — отбеляза защитникът — е затворена за всички, които нямат пряка връзка със случая.

— Голяма машина с *всеизвестно* променливо поведение би притеснило моя клиент и моите свидетели със самото си присъствие! Ще попречи на заседанието.

Съдията изглеждаше склонен да се съгласи. Той се обърна към защитника и каза доста неодобрително:

— Какви са причините за това ваше желание?

— Ще твърдим, че Робот ЕЗ–27 изобщо не би могъл, според начина, по който е конструиран, да се държи така, както описвате, че се е държал. Ще е необходимо да направим няколко демонстрации — каза защитникът.

— Не виждам смисъла — опонира обвинителят. — Демонстрации, проведени от служители на „Ю Ес Роботи“ нямат голяма тежест като доказателство, когато „Ю Ес Роботи“ е подсъдимият.

— Ваша светлост — каза защитникът, — валидността на което и да било доказателство трябва да определите вие, а не адвокатът на обвинението. Поне такова е моето схващане.

Съдията Шейн, чиито права бяха присвоени, се намеси:

— Схващането ви е правилно. Все пак присъствието на робот тук наистина поставя някои въпроси, свързани със законността.

— Разбира се, ваша светлост, нищо, което би означавало незачитане условията на съда. Ако роботът не присъства, ще ни бъде попречено да представим единствената си защита.

Съдията размисли.

— Възниква въпросът с транспортирането на робота дотук.

— Това е проблем, пред който „Ю Ес Роботи“ често се е изправял. Имаме камион, паркиран пред съдебната зала, конструиран според законите, отнасящи се до транспортирането на роботи. Робот ЕЗ–27 е в сандък и двама мъже го пазят. Вратите на камиона са подсигурени и са взети всички необходими предпазни мерки.

— Изглежда сте убеден, че решението по тази точка ще бъде във ваша полза — каза с раздразнение съдията Шейн.

— Съвсем не, ваша светлост. Ако не е в наша полза, просто ще върнем камиона. Нямам никакви намерения да въздействам на решението ви.

Съдията поклати глава.

— Предложението от страна на защитата е прието.

Сандъкът беше внесен с голяма количка и двамата мъже, които го придържаха, го отвориха. Съдебната зала се изпълни с мъртвешка тишина.

Сюзън Калвин изчака, докато дебелите плоскости от целуформ бяха свалени, след което протегна едната си ръка.

— Ела, Изи.

Роботът погледна към нея и протегна голямата си метална ръка. Той се издигаше над нея с половин метър, но я следваше кротко, като дете своята майка. Някой се изкикоти нервно, но спря при гневния поглед на доктор Калвин.

Изи се настани внимателно в големия стол, донесен от съдебния пристав, който изскърца, но го удържа. Защитникът започна:

— Когато стане необходимо, ваша светлост, ще докажем, че всъщност точно това е Робот ЕЗ-27, същият робот, работил в Североизточния университет през периода, с който се занимаваме.

— Добре — отговори съдията. — Това ще бъде необходимо. Аз поне нямам представа как можете да различите един робот от друг.

— А сега — продължи защитникът, — бих искал да призова първия свидетел на свидетелското място. Професор Саймън Нинхаймер, моля.

Свидетелят се поколеба и погледна съдията. Съдията Шейн попита с очевидна изненада:

— Призовавате *тъжителя* като ваш свидетел?

— Да, ваша светлост.

— Надявам се, че сте наясно, че докато той е ваш свидетел, няма да ви бъде позволена никоя от волностите, които бихте употребили, ако подложите на кръстосан разпит свидетел на обвинението.

Защитникът каза спокойно:

— Единствената цел на всичко това е да достигнем до истината. Единственото, което ще направя, е да му задам няколко учтиви въпроса.

— Е — каза колебливо съдията, — вие сте този, който се занимава със случая. Извикайте свидетеля.

Нинхаймер зае мястото си и бе осведомен, че все още е под клетва. Той изглеждаше по-нервен, отколкото беше предния ден, дори загрижен. Но защитникът го гледаше любезно.

— Сега, професор Нинхаймер, вие съдите моите клиенти за сумата от 750 000 долара.

— Да, такава е... ъ... сумата.

— Това са доста пари.

— Беше ми нанесена значителна вреда.

— Със сигурност не чак толкова голяма, както твърдите. Въпросният проблем включва само няколко абзаца от книгата. Може би това са несполучливи абзаци, но все пак книгите се появяват с куриозни грешки в тях.

Ноздрите на Нинхаймер се разшириха.

— Господине, тази книга трябваше да бъде връхна точка в професионалната ми кариера! Вместо това тя ме представя като некомпетентен учен, използващ идеите на моите многоуважавани приятели и колеги и вярващ в смешни и старомодни гледни точки. Моята репутация е непоправимо съсипана! Аз никога не бих могъл да вдигна глава, без да се срамувам, на която и да била... ъ... среща на учени, независимо от крайния изход на този процес. Аз със сигурност не мога да продължа да градя своята кариера, която беше целият ми живот. Единствената цел на моя живот беше... ъ... осуетена и унищожена.

Защитникът не направи опит да прекъсне речта, но гледаше разсеяно ноктите си, докато тя траеше.

Той каза много успокоително:

— Но, разбира се, професор Нинхаймер, на вашата възраст не можете да се надявате да припечелите повече от — нека да сме щедри — 150 000 долара през остатъка от вашия живот. А сега вие искате съдът да ви възнагради с пет пъти повече.

Нинхаймер му отговори дори с по-голям изблик на емоция:

— Не е съсипан само животът ми! Не знам от колко поколения социолози, в бъдещето, ще бъда сочен като... ъ... глупак или маниак. Истинските ми постижения ще бъдат забравени и игнорирани. Аз съм съсипан не само до деня на моята смърт, но и много след това, защото винаги ще има хора, които няма да вярват, че един робот е направил тези притурки...

Точно тук Робот ЕЗ-27 се изправи на крака. Сюън Калвин не се опита да го спре. Тя седеше неподвижно, право напред. Защитникът леко въздъхна.

Меланхоличният глас на Изи прозвуча ясно.

— Бих искал да обясня на всички, че аз наистина вмъкнах определени пасажии в шпалтите, които изглеждаха напълно противоположни на това, което беше първоначално в тях...

Дори адвокатът на обвинението беше прекалено изненадан при гледката на двуметровия робот, изправящ се, за да съобщи на съда, че е в състояние да изиска спирането на нещо, което очевидно беше много неправилна процедура.

Когато успя да се осъзнае, беше прекалено късно, тъй като Нинхаймер беше станал от свидетелския стол, а лицето му беше изкривено.

Той диво изкрещя:

— Дявол да те вземе, беше инструктиран да си държиш устата затворена за...

Той спря, защото се задушаваше, а Изи мълчеше.

Прокурорът беше станал вече на крака, искайки да бъде спрял процесът поради процесуални неточности.

Съдията Шейн отчаяно удряше с чукчето си.

— Тишина! Тишина! Тук със сигурност имам всякакво основание да обявя нарушение на процедурите, освен че в интерес на правосъдието бих желал професор Нинхаймер да завърши своето изказване. Аз отчетливо го чух да казва на робота, че роботът е бил инструктиран да държи своята уста затворена за нещо. Във вашите показания, професор Нинхаймер, не се споменава за никакви инструкции към робота да мълчи за нещо!

Нинхаймер се бе вторачил безмълвно в съдията. Съдията Шейн продължи:

— Инструктирали ли сте Робот ЕЗ-27 да запази мълчание за нещо и ако е така, за какво?

— Ваша светлост — започна Нинхаймер дрезгаво и не можа да продължи.

Гласът на съдията стана по-остър.

— Действително ли сте заповядали въпросните промени да бъдат направени в шпалтите и след това сте заповядали на робота да мълчи за вашето участие в това?

Прокурорът енергично протестира, но Нинхаймер изкрещя:

— О, какъв е смисълът? Да! Да! — И побягна от свидетелското място. Но беше спрял на вратата от съдебния пристав и потъна безпомощно в едно от местата на последната редица, заровил глава в ръцете си.

— За мен е ясно, че Робот ЕЗ–27 е бил доведен дотук, за да се направи номер — каза съдията Шейн. — Като изключим факта, че този номер послужи да се избегне сериозна грешка в правосъдието, ще смятам, че това е проява на неуважение от страна на адвоката на защитата към съда. Сега е ясно, без всякакво съмнение, че тъжителят е извършил нещо, което за мен е съвсем необяснима измама, след като той очевидно умишлено е съсипал собствената си кариера в процеса на...

Присъдата, разбира се, беше в полза на подсъдимия.

Доктор Сюзън Калвин сама съобщи за пристигането си в ергенската квартира на доктор Нинхаймер в университетското общежитие. Младият инженер, който беше докарал колата, предложи да се качи до горе с нея, но тя го изгледа пренебрежително:

— Мислите, че ще ме нападне? Чакайте долу.

Нинхаймер не беше в настроение да напада никой. Той си събираше багажа, без да губи време, изгарящ от желание да бъде далеч преди крайният резултат от процеса да стане всеобщо достояние.

Той изгледа Калвин със странно, пренебрежително изражение и каза:

— Да не би да идвате, за да ме предупредите, че завеждате дело срещу мен? Ако е така, нищо няма да ви донесе. Нямам пари, нямам работа, нямам бъдеще. Не мога дори да си покрия разходите за процеса.

— Ако търсите съжаление — каза хладно Калвин, — не го търсете при мен. Няма да завеждаме дело срещу вас, нито срещу университета. Дори ще направим каквото можем, за да ви предпазим от отиване в затвора за лъжесвидетелстване. Ние не сме отмъстителни.

— О, за това ли още не съм задържан за нарушаване на клетвата си? Чудех се. Но все пак — прибави той горчиво, — защо *трябва* вие да сте отмъстителни? Постигнахте това, което искахте.

— Част от това, което искаме — да — каза Калвин. — Университетът ще задържи Изи като свой служител за значително по-висока такса. Още повече, че малко нелегална реклама покрай процеса ще направи възможно да пласираме още няколко модела ЕЗ в други институции без опасност от повторение на този проблем.

— Тогава защо сте дошла при мен?

— Защото все още не съм получила всичко, което искам. Искам да знам защо мразите роботите толкова много. Дори ако бяхте спечелили, репутацията ви щеше да бъде съсипана. Парите, които щяхте да получите, нямаше да компенсират това. Задоволяването на вашата омраза към роботите щеше ли да компенсира това?

— Интересувате се и от *човешките* мозъци, доктор Калвин, нали? — попита Нинхаймер с язвителна насмешка.

— Дотолкова, доколкото човешките реакции засягат благосъстоянието на роботите, да, интересувам се. Поради тази причина съм учила и малко човешка психология.

— Достатъчно, за да сте в състояние да ме изиграете!

— Това не беше трудно — каза Калвин, без да си придава важност. — Трудното беше да направим това без да нанесем щети на Изи.

— Изглежда, че сте загрижена за една машина повече, отколкото за човешко същество. — Той я гледаше с яростно презрение. Но това не ѝ направи впечатление.

— Почти така изглежда, професор Нинхаймер. Само че бидейки загрижен за роботите, означава, че наистина можеш да бъдеш загрижен за Човека от двадесет и първи век. Щяхте да разберете това, ако бяхте специалист по роботика.

— Чел съм достатъчно за роботиката, за да знам, че *не искам* да бъда специалист по роботика.

— Извинете ме, но вие сте прочел *една книга*. Тя на нищо не ви е научила. Научили сте достатъчно, за да знаете, че можете да заповядате на един робот да направи много неща, дори да фалшифицира книга, ако подходите както трябва. Научили сте достатъчно, за да знаете, че не можете да му заповядате напълно да забрави нещо, без да рискувате по този начин да ви засекат, но сте си помислили, че за по-сигурно можете да му наредите просто да мълчи. Но сте сбъркали.

— И вие сте разбрали истината от неговото мълчание?

— Не съвсем. Вие сте аматьор и не сте знаел достатъчно, за да прикриете напълно следите си. Единственият ми проблем беше да докажа това на съдията, но вие бяхте достатъчно любезен, за да ни помогнете с вашето пренебрежение към роботиката, която твърдите, че презирате.

— Има ли някакъв смисъл този разговор? — попита отегчено Нинхаймер.

— За мен — да — отговори Сюзън Калвин. — Защото искам да разберете колко неправилно сте преценил роботите. Вие сте накарал Изи да мълчи, като сте му казал, че ако каже на някой за собственоръчното ви изопачаване на собствената ви книга, ще загубите работата си. Това е създадо определен потенциал в Изи, който го е карал да мълчи и който беше достатъчно силен, за да устои на нашите усилия да го разубедим. Ние щяхме да повредим мозъка му, ако бяхме упорствали; от свидетелското място вие допринесохте за усиляването на този потенциал. Доказахте, че тъй като хората ще мислят, че не робота, а вие сте написал спорните абзаци в книгата, ще загубите много повече от работата си. Ще загубите вашата репутация, вашето уважение, положение, стимула ви за живот. Ще загубите мястото си в паметта на поколенията след смъртта ви. Нов и по-силен потенциал бе подбуден от вас — и Изи проговори.

— О, боже — каза Нинхаймер и извърна глава.

Калвин беше безжалостна.

— Разбирате ли *защо* проговори той? — продължи тя. — Беше не за да ви обвини, а за да ви *защити*! Математически може да бъде доказано, че той щеше да поеме цялата вина за вашето престъпление, да отрича, че вие имате някаква връзка с това. Първият закон изисква това. Той щеше да излъже — да унищожи себе си — да нанесе парични щети на компанията. Всичко това за него значеше по-малко от това да ви спаси. Ако наистина разбирахте от работи и роботика, щяхте да го оставите да говори. Но вие не разбирахте и аз бях сигурна в това и гарантирах на адвоката. Вие бяхте убеден в омразата си към роботите, че Изи ще постъпи така, както би постъпило човешко същество и ще се защити за ваша сметка. Така че вие се нахвърлихте върху него в паника — унищожихте себе си!

— Надявам се някой ден вашите роботи да се обърнат срещу вас и да ви убият! — каза Нинхаймер.

— Не бъдете глупак — каза Калвин. — А сега искам да ми обясните защо сте направил всичко това?

Нинхаймер се ухили с изкривена усмивка.

— Да разкрия съзнанието си заради вашето любопитство срещу имунитет от подвеждане под отговорност за лъжесвидетелстване?

— Наречете го както желаете — каза безчувствено Калвин. — Но обяснете.

— За да можете да се борите по-ефикасно срещу бъдещи действия против роботите? С по-голямо разбиране?

— Звучи ми приемливо като обяснение.

— Знаете ли — каза Нинхаймер, — ще ви кажа само за да видя как няма да ви бъде от полза. Вие не можете да разберете човешката мотивация. Вие можете да разберете само вашите проклети машини, защото самата вие сте машина, само че покрита с кожа.

Той дишаше тежко и в думите му липсваше колебание, липсваше всякакво търсене на прецизност. Сякаш той вече не се нуждаеше от прецизност.

— За двеста и петдесет години — продължи той — машината заемаше мястото на Човека и унищожаваше творците, които работеха с ръцете си. Грънчарството е смакано, лишено от форма. Произведенията на изкуството бяха заменени с идентични дрънкулки, създадени по шаблон. Наречете го прогрес, ако желаете! На човека на изкуството са позволени само абстракциите, придържането към света на идеите. Той трябва да създаде нещо в своето съзнание — а машината прави всичко останало. Мислите ли, че грънчарството се ограничава само в мисловното сътворяване? Мислите ли, че идеята е достатъчна? Че няма нищо в това да почувстваш самата глина, в това да гледаш как предмета израства, когато ръцете и съзнанието работят *заедно*? Мислите ли, че самото произвеждане не действа като обратна връзка за моделиране и усъвършенстване на идеята?

— Вие не сте грънчар — прекъсна го доктор Калвин.

— Аз съм човек на изкуството! Аз създавам статии и книги. В това има нещо повече от просто измисляне на думи и подреждането им в правилен ред. Ако това беше всичко, не би имало никакво удоволствие, никакво възнаграждение за усилията. Една книга би

трябвало да придобие форма в ръцете на писателя. Той трябва да види как отделните глави се разрастват и развиват. Той трябва да преработва и преработва и да гледа как промените заемат своето място сред оригиналната идея. Да вземе шпалтите в ръка, да види как изглеждат напечатаните изречения и отново да ги моделира. Осъществяват се стотици контакти между човека и неговата работа във всеки етап от нея — и всеки контакт е удоволствие и отплата за усилията, които е вложил в своето творение повече от всичко друго. *Вашият робот ще отнеме всичко това!*

— Същото прави и пишещата машина. Същото прави и печатарската машина. Да не би да предлагате да се върнем към ръчното оцветяване на ръкописите?

— Пишещите и печатарските машини отнемат част от това, но вашият робот ще отнеме всичко. Вашият робот ще се заеме с шпалтите. Скоро той или други работи ще се заемат с писането, с търсенето на източници, с проверяването и препроверяването на отделните части, може би дори и с извеждането на заключения. Какво тогава ще остане за учения? Само едно нещо — единствено да решава какви да бъдат следващите заповеди, които да даде на робота! Искам да спася бъдещите поколения в света на науката от подобен ад. Това означаваше за мен дори повече от собствената ми репутация, така че реших да унищожа „Ю Ес Роботи“ каквото и да ми струва това.

— Със сигурност щяхте да се провалите — каза Сюзън Калвин.

— Със сигурност трябваше да опитам — каза Саймън Нинхаймер.

Калвин се обърна и излезе. Тя направи най-доброто, на което бе способна, за да не изпита симпатия към сломения човек.

Но не успя.

ЛЕНИ

„Ю Ес Роботи и Меканикъл Мен инк.“ имаха проблем. Проблемът бяха хората.

Питър Боджърт, главен математик, се беше отправил към съвещателната зала, когато срещна случайно Алфред Ленинг, директор по проучванията. Ленинг беше сключил чисто белите си вежди и наблюдаваше от перилата компютърната зала, ширнала се под него.

В залата под балкона няколко човека от двата пола на различни възрасти оглеждаха с любопитство, докато водачът произнасяше напевно готова реч за автоматичното изчисляване.

— Този компютър, който виждате пред вас — каза той, — е най-големият от този вид в света. Той съдържа пет милиона и триста хиляди криотрона и е в състояние да се справи едновременно с над сто хиляди променливи величини. С негова помощ „Ю Ес Роботи“ е в състояние да създаде с голяма прецизност позитронните мозъци на новите модели.

Изискванията са записани върху лента, която се перфорира от манипулациите, извършвани с тази клавиатура — нещо като много сложна пишеща или лентотипна машина, освен това, не работи с букви, а с понятия. Изискванията са раздробени на символични логични еквиваленти, които от своя страна се превръщат в перфорирани модели.

Компютърът може за по-малко от половин час да представи на нашите учени модел на мозък, който ще показва всички необходими позитронни насоки за създаването на робот...

Алфред Ленинг най-накрая погледна нагоре и забеляза другия.

— О, Питър — каза той.

Боджърт вдигна и двете си ръце, за да приглади своята и без това идеално гладка и лъскава черна коса.

— Ти като че ли не харесваш много това, Алфред — каза той.

Ленинг изсумтя. Идеята за организиране на публични разходки в „Ю Ес Роботи“ имаше съвсем скромни цели и трябваше да изпълнява

двойна функция. От една страна, според теорията, това позволяваше на хората да видят роботите отблизо и да се преборят със своя почти инстинктивен страх от механичните обекти чрез опознаването им. А от друга страна, това трябваше да събуди интерес поне в един случаен човек, който да приеме изследванията в роботиката като работа, която да погълне целия му живот.

— Знаеш, че е така — отговори той най-накрая. — Един ден в седмицата работата се прекратява. Имайки предвид загубените часове, възвръщаемостта е незадоволителна.

— Значи все още няма увеличаване на молбите за работа?

— А, има леко увеличаване, но само в категориите, където нуждата не е много голяма. Ние се нуждаем от изследователи. Знаеш това. Проблемът е, че роботите са забранени на Земята и това прави работата като специалист по роботика не особено привлекателна.

— Проклетият комплекс на Франкенщайн — каза Боджърт, съзнателно имитирайки една от любимите фрази на Ленинг.

Ленинг пропусна леката закачка.

— Трябваше да съм свикнал с това, но, изглежда, никога няма да успея — каза той. — Мислиш си, че досега всяко човешко същество на Земята би трябвало да знае, че трите закона осигуряват идеална защита, че роботите просто не са опасни. Вземи за пример тези хора — той посочи надолу. — Погледни ги. Повечето от тях преминават през залата с роботите заради тръпката от страх, като да се возиш на влакче на ужасите. И когато влязат в стаята с Ем И Ес модела — но дяволите, Питър, Ем И Ес модел, който няма да направи нищо друго освен да пристъпи две крачки напред, да каже: „Радвам се да се запознаем, господине!“, да се здрависа и след това да се върне две крачки назад — а те се отдръпват и майките сграбчват децата си. Как да очакваш някаква умствена дейност от такива идиоти?

Боджърт нямаше отговор. Заедно те отново погледнаха надолу към групата екскурзианти, които сега преминаваха от компютърната зала в сектора за позитронни мозъци. След това си тръгнаха. Те не бяха видели, както се оказа по-късно, Мортимър У. Джейкъбсън, на шестнадесет години, който, за да бъдем честни, не искаше да причини никакви неприятности.

Всъщност, не може дори да се каже, че вината е на Мортимър. Този ден в седмицата, в който се провеждаше разходката, беше известен на всички работници. Цялата апаратура по нейното трасе трябваше да бъде внимателно изключена или заключена, тъй като беше неоправдано да се очаква, че човешките същества ще устоят на изкушението да натиснат някоя дръжка, клавиш или бутон. Като допълнение на тези предпазни мерки, водачът трябваше много внимателно да наблюдава за такива, които евентуално не биха устояли на изкушението.

Но по това време водачът беше преминал в другата стая, а Мортимър беше в края на колоната. Той прекара ръка върху клавиатурата, чрез която се вкараха инструкции в компютъра. Той нямаше как да предположи, че планове за нов проект на робот са били вкарани в него в този момент, или, като добро дете, да избегне клавиатурата. Той нямаше как да знае, че един техник не е деактивирал клавиатурата, нещо, което беше почти престъпна небрежност.

Така че Мортимър натисна клавишите без определена цел и започна да щрака по тях, като че свиреше на музикален инструмент.

Той не забеляза, че част от перфорирана лента излезе от апарата в другата част на стаята — безшумно и директно.

Нито пък техникът, когато се върна, откри никакви следи от намеса. Той се почувства леко притеснен от това, че клавиатурата беше включена, но и не помисли да провери нещата. След няколко минути изчезна дори лекото притеснение и той продължи да вкарва данни в компютъра.

А колкото до Мортимър, нито тогава, нито по-късно разбра какво е направил.

Новият Ел Ен И модел беше проектиран, за да добива бор в астероидния колан^[1]. Стойността на боровите хидриди нарастваше ежегодно, тъй като те бяха запалителните вещества на протоновите микрореактори, които играеха основна роля в произвеждането на енергия за космически кораби, а оскъдните запаси на Земята вече бяха на привършване.

От физична гледна точка това означаваше, че Ел Ен И роботите ще трябва да бъдат оборудвани с очи, чувствителни към очертанията,

изпъкнали в спектроскопските анализи на борови руди, и с този тип крайници, които са най-удобни за обработването на рудата до завършен продукт. Но както винаги съдържанието на мозъка беше най-големият проблем.

Първият Ел Ен И позитронен мозък беше вече завършен. Той беше прототип и щеше да се присъедини към останалите прототипи в колекцията на „Ю Ес Роботи“. Когато бъде извършен и последният тест, ще бъдат произведени други, които ще се дават под наем (практиката беше никога да не се продават) на рудодобивни компании.

Прототип Ел Ен И вече беше завършен. Висок, изправен, излъскан, на пръв поглед приличаше на всеки от множеството модели на роботи с общи функции.

Отговорният техник, ръководейки се от указанията за тестване в „Наръчник по роботика“, попита:

— Как си?

Според указанията отговорът трябваше да бъде: „Аз съм добре и съм готов да започна с функциите си. Вярвам, че и вие сте добре“, или някаква такава подобна банална формулировка.

Тази първа размяна на въпрос и отговор нямаше друга цел, освен да покаже, че роботът може да чува и разбира обикновен въпрос и да даде обичайния отговор съгласно това, което би се очаквало от един робот. Като се започне оттук, би могло да се премине и към по-сложни неща, чрез които да се проверят различните закони и тяхното взаимодействие със специализираните познания на всеки отделен модел.

Така че техникът попита:

— Как си?

Той беше внезапно разтърсен от характера на гласа на прототипа Ел Ен И. Не приличаше на нито един глас на робот, който някога е чувал (а той беше чувал много). Думите звучаха като заглушена мелодия от пиано.

Толкова изненадващо беше това, че измина известно време, преди техникът да чуе думите, които бяха образувани от тези великолепни тонове. А те бяха:

— Да, да, да, гуу.

Роботът все още беше висок, прав, но дясната му ръка се придвижи нагоре и един от пръстите се пхна в устата му.

Техникът го погледна с ужас и побягна. Той заключи вратата след себе си и от другата стая се обади спешно на доктор Сюзън Калвин.

Доктор Сюзън Калвин беше единственият робопсихолог на „Ю Ес Роботи“ (а всъщност и на човечеството). Не ѝ беше нужно да се задълбочава в тестването на прототип Ел Ен И, преди заповеднически да поиска копие от компютърните планове на функциите на позитронния мозък и инструкциите, които ги ръководеха. След кратко изучаване тя изпрати за Боджърт. Нейната метално сива коса беше строго отменната назад. Студеното ѝ лице с резки вертикални черти, белязани от хоризонталния разрез на бледите, тънки устни, се обърна рязко към него.

— Какво е *това*, Питър?

Боджърт проучи онази част, която тя му посочи с нарастващо изумление и каза:

— За бога, Сюзън, това няма никакъв смисъл.

— Със сигурност няма. Как е попаднало в инструкциите?

Отговорният техник, който беше извикан, искрено се кълнеше, че това не е направено от него, и че той не може да го обясни. Компютърът не успя да открие никакви повреди.

— Позитронният мозък — каза Сюзън Калвин замислено, — не може да се спаси. Толкова много от висшите функции са били унищожени от тези безсмислени указания, че в резултат роботът се е превърнал в нещо като бебе.

Боджърт изглеждаше изненадан и Сюзън Калвин веднага придоби смразяващо изражение, както правеше винаги, при най-малкото показано или намекнато съмнение в нейната дума.

— Полагаме всички усилия, за да създадем робот, чието съзнание да прилича колкото е възможно повече на човешкото — каза тя. — Елиминирай това, което наричаме функции на възрастен и това, което естествено остава, е бебето в човека, като тук става въпрос за съзнанието. Защо изглеждаш толкова изненадан, Питър?

Прототипът Ел Ен И, който по нищо не показваше, че разбира нещата, които стават около него, изведнъж седна и започна едноминутно изследване на краката си.

Боджърт го наблюдаваше.

— Срамота е, че трябва да разглобим това нещо. Такъв красавец е.

— Да го разглобите? — попита робопсихоложката.

— Разбира се, Сюзън. Каква е ползата от това нещо? За бога, ако има нещо, което е напълно и безкрайно безполезно, това е робот, който не може да върши никаква работа. Не мислиш, че има някаква работа, която това нещо може да върши, нали?

— Не, разбира се, че не.

— Е, тогава?

— Искам да направя още тестове — каза упорито Сюзън Калвин.

Боджърт я погледна нетърпеливо за момент, след това сви рамене. Ако в „Ю Ес Роботи“ имаше един човек, с който да е безсмислено да се спори, то това беше със сигурност Сюзън Калвин. Роботите бяха единственото нещо, което обичаше и дългото общуване с тях, както му се струваше на Боджърт, я беше лишило от всякаква човечност. Тя можеше да бъде разубедена от взето решение толкова, колкото можеш да убедиш работещ реактор да спре да работи.

— Каква е ползата? — въздъхна той. А след това каза по-силно и колебливо: — Ще ни осведомиш ли, когато приключиш с тестовете?

— Да — отговори тя. — Ела, Лени.

(Ел Ен И, помисли си Боджърт. Оттук идва Лени. Неминуемо.)

Сюзън Калвин протегна ръка, но роботът само я гледаше. Робопсихоложката се протегна внимателно към ръката на робота и я хвана. Лени се изправи леко на крака (механичната му координация поне работеше добре). Те излязоха заедно, робота надвишаваше жената с половин метър. Множество очи ги проследиха любопитно по дългите коридори.

Една стена от лабораторията на Сюзън Калвин, точно срещу кабинета ѝ, беше покрита със силно увеличено копие на схема на позитронните връзки. Сюзън Калвин я беше изучавала задълбочено около половин месец.

Тя сега внимателно я проучваше, проследявайки дебелите връзки при техните криволичения. Лени седеше зад нея на пода, събирайки и раздалечавайки краката си и си тананикаше безсмислени думички с

толкова хубав глас, че някой би могъл да слуша с удоволствие тези безсмислици.

Сюзън Калвин се обърна към робота:

— Лени... Лени...

Тя повтаряше това упорито, докато той най-накрая погледна нагоре и издаде въпросителен звук. Робопсихоложката позволи изражение на удоволствие да премине за кратко по лицето ѝ.

Вниманието на робота беше привлечено за много по-кратък интервал.

— Вдигни си ръката. Лени — каза тя. — Ръката — горе. Ръката — горе.

Тя вдигаше собствената си ръка, когато казваше това, отново и отново.

Лени следваше движенията ѝ с очи. Нагоре, надолу, нагоре, надолу. След това направи неумел жест със собствената си ръка и каза напевно:

— Е... Ъ.

— Много добре, Лени — похвали го сериозно Сюзън Калвин. — Опитай отново. Ръката — горе.

Много внимателно тя протегна собствената си ръка, взе тази на робота, повдигна я и я свали.

— Ръката — горе. Ръката — горе.

Глас от кабинета ѝ се обади и я прекъсна.

— Сюзън?

Калвин спря и стисна устни.

— Какво има, Алфред?

Директорът по проучванията влезе и погледна схемата на стената и робота.

— Още ли се занимаваш с това?

— Да, още си върша работата.

— Е, нали знаеш, Сюзън...

Той извади една пура, наблюдавайки я съсредоточено и направи движение като че ли ще отхапе края. Докато правеше това, очите му срещнаха суровия, неодобрителен поглед на жената. Той прибра пурата и започна отначало.

— Е, нали знаеш, Сюзън, Ел Ен И моделът вече е в производство.

— Да, чух за това. Да не би да искаш от мен нещо в тази връзка?

— Не. Все пак самият факт, че е в производство и върви добре, означава, че работата с този повреден екземпляр е безполезна. Не трябва ли да бъде изхвърлен на боклука?

— Накратко, Алфред, не си доволен от това, че губя толкова ценното си време. Не се притеснявай. Аз не си губя времето. Аз *работя* с този робот.

— Но работата няма никакъв смисъл.

— Аз ще преценя това, Алфред. — Гласът ѝ беше застрашително тих и Ленинг реши, че е по-разумно да промени подхода.

— Ще ми кажеш ли какъв смисъл има? Какво правиш с него точно сега например?

— Опитвам се да го накарам да вдигне ръката си, когато му кажа. Опитвам се да го накарам да повтаря звука от думите.

Съвсем на място Лени каза „Е... ъ...“ и повдигна ръката си колебливо.

Ленинг поклати глава.

— Този глас е невероятен. Как се е получил?

— Не съм съвсем наясно — каза Сюзън Калвин. — Неговият микрофон е нормален. Може да говори нормално, сигурна съм. Но въпреки това не говори така. Може би е резултат от повреда в позитронните връзки, която не съм открила все още.

— Но, за бога, открийте я. Говор като този може да бъде полезен.

— Значи все пак има някаква полза от моите проучвания върху Лени?

Ленинг сви засрамено рамене.

— Е, добре, но това е минимална полза.

— Тогава съжалявам, че не виждаш по-големите ползи — каза грубо Сюзън Калвин, — които са много по-важни, но това не е моя вина. Ще си тръгваш ли вече, Алфред, за да мога да продължа с работата си?

Ленинг, в края на краищата, изпуши пурата си в кабинета на Боджърт.

— Тази жена става все по-особена с всеки изминал ден — каза кисело той.

Боджърт идеално го разбра. В „Ю Ес Роботи“ имаше само една „тази жена“.

— Тя все още ли се мотае с този псевдоробот — с този Лени?

— Опитва се да го накара да говори.

Боджърт сви рамене.

— Това ме подсеща за проблема на компанията. Имам предвид намирането на квалифицирани служители за изследванията. Ако имахме други робопсихолози, можехме да уволним Сюзън. Между другото, предполагам, че директорската среща, насрочена за утре, има за цел да се справи с проблема по подбирането?

Ленинг кимна с глава и погледна пурата си, като че ли тя нямаше добър вкус.

— Да, качество, а не количество. Увеличавахме заплатите, докато не се появи един постоянен поток от молби — на такива, които се интересуват главно от пари. Номерът е да привлечем тези, които се интересуват главно от роботика — още няколко като Сюзън Калвин.

— Не, по дяволите, не като нея.

— Е, не съвсем като нея. Но трябва да признаеш, Питър, че тя мисли единствено за роботите. Нищо друго в живота не я интересува.

— Знам. И точно това я прави толкова непоносима.

Ленинг поклати глава. Той вече не си спомняше колко пъти му се е искало да си направи услуга като застреля Сюзън Калвин. Но той също така вече не си спомняше колко точно бяха милионите долари, които тя беше спестила на компанията по един или друг начин. Тя наистина беше жена, от която крайно се нуждаеха и щеше да остане такава, докато умре — или докато не се справят с проблема по откриването на мъже и жени от нейния калибър, които се интересуват от изследвания в роботиката.

— Мисля, че ще приключим с туристическите обиколки — каза той.

Питър сви рамене.

— Както кажеш. Но междувременно, сериозно, какво ще правим със Сюзън? Тя съвсем лесно може да се занимава с Лени още неограничено време. Знаеш каква е, когато се добере до нещо, което смята за интересен проблем.

— Какво *можем* да направим? — попита Ленинг. — Ако станем прекалени настоятелни да се откаже, тя ще продължи от чистата

женска склонност да противоречи. В крайна сметка нищо не можем да я накараме да направи.

Чернокосият математик се усмихна.

— Аз не бих употребил прилагателното „женски“ за нито една част от нея.

— Ох, добре — каза ядосано Ленинг. — Поне на никого няма да навреди.

Но за това, ако не за всичко останало, той грешеше.

Сигналът за тревога беше нещо, което винаги създава напрежение във всяко голямо индустриално предприятие. В историята на „Ю Ес Роботи“ такива сигнали бяха звучали няколко пъти — за пожар, наводнение, размирици и бунтове.

Но едно нещо не се бе случвало през цялото това време. Никога не бе звучал сигналът, означаващ „Робот извън контрол“. И никой не бе очаквал, че ще прозвучи. Той беше инсталиран по настояване на правителството. („Проклетият комплекс на Франкенщайн“, промърморва Ленинг в редките случаи, когато се сееща за това.)

Сега, най-накрая, пронизителната сирена свиреше и спираше на интервали от десет секунди и на практика нито един служител, от президента на борда на директорите до най-новия помощник на портиера, не позна значението на този странен сигнал първите няколко секунди. След това се появи голяма група от въоръжена охрана и лекари в посочената опасна зона и „Ю Ес Роботи“ беше парализирана.

Чарлз Рандоу, изчислителен техник, беше отведен в болничното ниво със счупена ръка. Други контузии нямаше. Никакви други физически наранявания.

— Но моралните вреди — крещеше Ленинг — не могат да се определят.

Сюзън Калвин стоеше пред него в убийствено спокойствие.

— Нищо няма да правите на Лени. Нищо. Разбираш ли?

— *Ти* разбираш ли, Сюзън? Това нещо е наранило човешко същество. Нарушило е първият закон. Не знаеш ли какъв е първият закон?

— Няма да правите нищо на Лени.

— За бога, Сюзън, аз ли трябва да ти обяснявам какъв е първия закон? *Един робот не трябва да причинява вреда на човешко същество или чрез бездействие да причини вреда на човешко същество.* Цялата ни репутация се крепи на факта, че първият закон е неизменно заложен във всички роботи от всички видове. Ако обществеността разбере, а тя ще разбере, че е имало изключение, дори едно изключение, можем да бъдем принудени да прекратим дейността си. Единственият ни шанс да оцелеем, е веднага да съобщим, че споменатият робот е унищожен, да обясним обстоятелствата и да се надяваме, че обществеността може да бъде убедена, че това никога повече няма да се повтори.

— Бих искала да разбера какво точно се е случило — каза Сюзън Калвин. — Аз не присъствах по това време и бих искала да разбера какво точно е правел Рандоу в моите лаборатории без мое разрешение.

— Най-важното, което се е случило — каза Ленинг, — е очевидно. Твоят робот е нападнал Рандоу и проклетият глупак е натиснал копчето „Робот извън контрол“ и е вдигнал олелия. Но твоят робот го е нападнал и му е причинил вреда — счупил му е ръката. Истината за твоя Лени е толкова ясна — липсва му първият закон и трябва да бъде унищожен.

— На него *не му липсва* първият закон. Изучила съм мозъчните му връзки и знам, че не му липсва.

— Тогава как е могъл да удари човек? — Отчаянието го принуди да бъде саркастичен. — Попитай Лени. Със сигурност си го научила да говори досега.

Страните на Сюзън Калвин се покриха с болезнено розово.

— Предпочитам да разговарям с жертвата — каза тя. — И в мое отсъствие, Алфред, искам моите кабинети да са добре запечатани и Лени да е вътре. Не искам никой да се доближава. Ако му бъде причинена някаква вреда, докато мен ме няма, тази компания вече няма да ме види при каквито и да било условия.

— Ще се согласиш ли той да бъде унищожен, ако е нарушил първия закон?

— Да — отговори Сюзън Калини, — защото знам, че не е.

Чарлз Рандоу лежеше в леглото, а ръката му беше повдигната и гипсирана. Големите му страдания все още се пораждаха от шока през тези няколко секунди, през които си е мислил, че роботът се е нахвърлил върху него с идеята за убийство в позитронния си мозък. Никое друго човешко същество не бе имало причина да се страхува от директно причинена от робот вреда, както той се бе страхувал от това. Неговото преживяване е било уникално.

Сега Сюзън Калвин и Алфред Ленинг стояха отстрани до леглото му. Питър Боджърт, който ги бе срещнал по пътя, беше с тях. Лекарите и сестрите бяха изведени.

— И така... Какво се случи? — попита Сюзън.

Рандоу беше изплашен.

— Нещото ме удари по ръката — измънка той. — Нахвърли се върху мен.

— Малко по-назад в историята. Какво правехте в моята лаборатория без позволение?

Младият изчислителен техник преглътна и адамовата ябълка на тънката му шия забелязващо подскочи. Той беше скулест и ненормално блед.

— Всички знаем за вашия робот — каза той. — Говори се, че се опитвате да го научите да говори като музикален инструмент. Правеха се залози дали говори, или не. Някои казваха, че... ъ... вие можете да научите и стълб да говори.

— Предполагам — каза смразяващо Сюзън, — че това е било казано като комплимент. Какво общо има това с теб?

— Аз трябваше да вляза вътре и да разбера как са нещата — нали разбирате, да видя дали може да говори. Задигнахме един ключ от лабораторията, а аз изчаках, докато вие си отидете, и влязох. Теглихме жребий кой да направи това. Аз изгубих.

— След това?

— Опитах се да го накарам да говори и той ме удари.

— Какво искаш да кажеш, че си се опитал да го накараш да говори? Как се опита?

— Аз... Аз му зададох въпрос, но той не казваше нищо и аз трябваше да го стресна, така че... му изкрещях и...

— И?

Настъпи дълга пауза. Под твърдия поглед на Сюзън Калвин най-накрая Рандоу проговори.

— Трябваше да го стресна.

— Как се опита да го уплашиш?

— Престорих се, че ще го ударя. А той отблъсна ръката ми. Не, той *удари* ръката ми.

— Много добре. Това беше всичко. — Сюзън се усмихна, а на Ленинг и Боджърт каза: — Елате, господа.

На изхода тя се обърна към Рандоу.

— Мога да реша залозите, които се правят, ако все още ви интересува. Лени може да произнася няколко думи доста добре.

Не си казаха нищо, докато не влязоха в кабинета на Сюзън Калвин. Стените му бяха покрити с нейните книги, някои от които беше написала самата тя. Той си оставаше патината на собствената ѝ студена, внимателно подредена личност. В кабинета ѝ имаше само един стол и тя седна на него. Ленинг и Боджърт останаха прави.

— Лени само се е защитавал — каза тя. — Това е третият закон: *Роботът трябва да защитава собственото си съществуване.*

— Освен — отвърна енергично Ленинг, — *когато това не е в разрез с първия или втория закон.* Довършете израза! Лени не е имал право да се защитава по никакъв начин, ако това би причинило вреда, дори минимална, на човешко същество.

— И той не би го направил — отвърна му Калвин. — *Съзнателно.* Лени има неразвит мозък. Нямало е как да знае за своята сила или за слабостта на хората. Като е отблъснал ръката на заплашващото го човешко същество, той не е могъл да знае, че костта ще се счупи. Казано по-ясно, никаква морална вина не може да бъде приписана на индивид, който не е способен да различи добро от зло.

Боджърт я прекъсна успокояващо.

— Виж, Сюзън, *ние* не го виним. *Ние* разбираме, че Лени е като бебе, казано с други думи, и не го виним. Но обществеността ще направи това. „Ю Ес Роботи“ ще бъде затворена.

— Точно обратното. Ако мозъците ви бяха поне като на бълха, Питър, щяхте да разберете, че това е възможността, която „Ю Ес Роботи“ чака. И това ще разреши проблемите ѝ.

Ленинг изви надолу белите си вежди.

— Какви проблеми, Сюзън? — меко попита той.

— Корпорацията не е ли загрижена да поддържа сегашното високо ниво — Господ да ни е на помощ — на изследователите?

— Съвсем правилно.

— Е, какво предлагате на бъдещите изследователи? Силни усещания? Нещо ново? Тръпката от разгадаването на непознатото? Не! Вие им предлагате заплати и уверение, че няма да имат никакви проблеми.

— Какво имаш предвид под никакви проблеми? — попита Боджърт.

— А има ли някакви проблеми? — отвърна му Сюзън Калвин. — Какви работи произвеждаме? Напълно развити работи, подходящи за своите задължения. Индустрията ни казва от какво има нужда. Компютър проектира мозъка. Машины сглобяват работа и ето го, завършен и готов. Питър, преди известно време ти ме попита каква е ползата от Лени. Каква е ползата, каза ти, от робот, който не е проектиран за никаква работа? Сега аз те питам — каква е ползата от робот, проектиран само за една работа? Започва и свършва на едно и също място. Моделът Ел Ен И копае бор. Ако потрѣбва берилий, той е безполезен. Ако човекът беше устроен по този начин, той щеше да е получовек. Един робот, устроен по този начин, е полуробот.

— Да не би да искаш робот, който да се използва за различни цели? — попита недоверчиво Ленинг.

— Защо не? — отговори робопсихоложката. — Защо не? Аз се занимавах с робот, чийто мозък е почти напълно разстроен. Аз го учих и ти, Алфред, ме попита каква е ползата от това. Може би много малка, що се отнася до Лени, тъй като той може да се развива до равнището на петгодишно дете. Но каква е ползата по принцип? Огромна, ако го сметнем като труд върху огромния проблем *как да се научим да учим роботите*. Аз научих как да заобикалям съседни връзки с цел да се образуват нови. По-дълго изучаване ще допринесе за по-добри, по-фини и по-ефикасни начини да се прави това.

— Е?

— Да предположим, че започнете с позитронен мозък, който притежава добре очертани всички основни връзки, но нито една такава от вторичните. Да предположим, че вие започвате да изграждате

вторичните. Можете да продавате главно работи за инструкции. Роботи, които могат да бъдат моделирани за една работа, а после за друга, ако е необходимо. Роботите могат да станат толкова приспособими, колкото са човешките същества. *Роботите могат да се научат!*

Те се бяха вторачили в нея.

— Все още не разбирате, нали? — попита тя нетърпеливо.

— Разбирам какво казваш — отговори Ленинг.

— Не разбирате ли, че с напълно ново поле за изследвания, с напълно нови техники, които трябва да се развият и с напълно непозната област, в която трябва да се проникне, младите ще чувстват ново желание да навлязат в света на роботиката? Опитайте и ще видите.

— Може ли да отбележа — каза спокойно Боджърт, — че това е опасно. Да започнем с невеж робот като Лени, би означавало, че човек никога не би могъл да разчита на първия закон — точно както стана в случая с Лени.

— Точно така. Разпространете този факт.

— *Да го разпространим?*

— Разбира се. Разгласете опасността. Обяснете, че ще откриете нов институт за изследвания на Луната, ако населението на Земята не желае конструирането на такива работи да става на Земята, но наблегнете за опасността на вероятните кандидати на всяка цена.

— За бога, защо? — попита Ленинг.

— Защото вкусът на опасността ще ги привлече към примамката. Мислите ли, че ядрената технология не крие опасност? Примамката ви от абсолютна сигурност върши ли ви някаква работа? Тя помага ли ви да преодолеете комплекса на Франкенщайн, който всички толкова ненавиждате? Тогава опитайте нещо друго, нещо, което е дало резултат в други области.

Чу се звук, който идваше иззад вратата, която водеше към личните лаборатории на Калвин. Това беше напевния звук, който издаваше Лени.

Робопсихоложката веднага спря да говори и започна да се ослушва.

— Извинете ме — каза тя. — Мисля, че Лени ме вика.

— Може ли да те повика? — попита Ленинг.

— Вече ви казах, че съм успяла да го науча на няколко думички — тя пристъпи към вратата леко развълнувана. — Бихте ли ме изчакали...

Те я наблюдаваха, докато излизаше и за секунда останаха мълчаливи. Тогава Ленинг каза:

— Мислиш ли, че има нещо вярно в това, което казва, Питър?

— Съвсем възможно е, Алфред — отговори Боджърт. — Съвсем възможно е. Достатъчно ни е, за да повдигнем въпроса на директорската среща и да видим какво ще кажат. Все пак маслото вече е на огъня. Робот е наранил човешко същество и обществеността ще узнае за това. Както каза Сюзън, трябва да се опитаме да обърнем нещата в наша полза. Разбира се, съмнявам се в мотивите и за всичко това.

— Какво имаш предвид?

— Дори всичко, което каза, да е самата истина, тя е заинтересувана само от това да си намери благовидни причини. Нейният мотив във всичко това е да задържи този робот. Ако я натиснем (и математикът се усмихна на неуместното буквално значение на фразата), тя би казала, че това е, за да продължи да изучава техниките на обучение на роботите, но аз мисля, че тя е открила друг начин за употреба на Лени. Доста уникален начин, който би приличал само на Сюзън от всички жени.

— Не разбирам накъде биеш.

— Чу ли какво викаше роботът? — попита Боджърт.

— Е, не съвсем... — започна Ленинг, когато вратата изведнъж се отвори и двамата моментално спряха да говорят.

Сюзън Калвин влезе отново, оглеждайки се наоколо колебливо.

— Някой от вас да е виждал... Сигурна съм, че го бях оставила тук някъде... А, ето го.

Тя изтича до ъгъла на библиотеката и взе един предмет от сложно преплетени метални нишки под формата на гира и кух, с различни по форма метални парченца във всяка кухня, които бяха прекалено големи, за да паднат през образувалата се мрежа.

Когато го повдигна, металните парченца се раздвижиха и се заудряха едно в друго, издавайки приятен звук. На Ленинг му хрумна, че този предмет би могъл да представлява нов вид бебешка дрънкалка, пригодена за работи.

Когато Сюзън Калвин отвори вратата, за да влезе отново в другата стая, се разнесе гласът на Лени от вътрешността. Този път Ленинг ясно чу как той каза думите, които Сюзън Калвин го беше научила. С божествен глас той викаше:

— Мамо, ела. Ела, мамо.

И можеха да се чуят стъпките на Сюзън, която бързаше през лабораторията към единственото бебе, което би могла някога да има или да обича.

[1] Трябва да е „астероидният пояс“, разбира се. Бел.Mandor. ↑

РЪКАТА НА ЗАКОНА

Нямаше съмнение, че Монти Стейн чрез хитра измама е откраднал повече от сто хиляди долара. Също така нямаше съмнение, че той е бил задържан един ден след като крайният срок бе изтекъл.

Неговият опит да избегне ареста доведе до епохалния процес на щата Ню Йорк срещу Монтгомъри Харлоу Стейн, с всички негови последици. Той представяше закона на четвъртото измерение.

След като бе извършил измамата и се бе снабдил с повече от сто хиляди долара, Стейн спокойно бе влязъл в машината на времето, която притежаваше незаконно, и настрои управлението за седем години и един ден в бъдещето.

Адвокатът на Стейн го обясни съвсем просто. Криенето във времето не беше коренно различно от криенето в пространството. Ако силите на закона не са успели да открият Стейн за периода от седем години, то тогава са имали лош късмет.

Областният прокурор отбеляза, че целта на този краен срок не е била да се превърне в игра между закона и престъпниците. Това е била снизходителна мярка, създадена да защити престъпника от неопределено дълъг страх от арест. За някои престъпления определеният период, прекаран в страх от задържане — така да се каже — беше приет като достатъчно наказание. Но Стейн, настояваше областният прокурор, не е изкарал никакъв период в страх.

Адвокатът на Стейн запази спокойствие. В закона не се казваше нищо за измерване на големината на страха и терзанията на престъпника. Просто се определяше времева граница.

Областният прокурор каза, че Стейн не е живял през периода от престъплението до края на времевата граница.

Защитникът заяви, че Стейн е със седем години по-стар, отколкото по времето, когато е било извършено престъплението, и че е живял по време на горепосочения период.

Областният прокурор възрази на изявлението и защитникът представи свидетелството за раждане на Стейн. Той беше роден през

2973 г. По време на престъплението, 3004, той е бил на тридесет и една. Сега, през 3011, той е на тридесет и осем години.

Областният прокурор истерично извика, че психологически Стейн е не на тридесет и осем, а на тридесет и една.

Защитникът отбеляза студено, че законът, след като един индивид бъде сметнат за психически уравновесен, приема единствено хронологична възраст, която може да бъде определена само чрез изваждане на датата на раждане от настоящата дата.

Областният прокурор, ставайки се по-нетърпелив, се закле, че ако Стейн бъде освободен, половината от законите в книгите ще станат безполезни.

Тогава променете законите, каза защитникът, така че да включват пътуването във времето. Но докато законите не се променят, оставете ги да бъдат прилагани такива, каквито са.

Съдията Невил Престън взе една седмица, за да обмисли и да определи своето решение. Това беше повратна точка в историята на правораздаването. Много е жалко, че тогава някои хора заподозряха съдията Престън, че е бил повлиян във вземането на решение от неустоимия импулс да изкаже решението си по този начин.

А цялото това решение беше:

— Пролука във времето спасява Стейн.

СТАТУЯ ЗА ТАТКО

За първи път? Наистина? Но, разбира се, че сте чували за него. Да, сигурен съм, че е така.

Ако наистина се интересувате от откритието, повярвайте ми, аз ще се радвам да ви разкажа. Това е история, която винаги съм обичал да разказвам, но малко хора ми дават този шанс. Дори бях посъветван да не говоря много за това. То има връзка с легендите, появили се за моя баща.

Все пак аз мисля, че истината е ценна. Има поука в нея. Един човек може да прекара целия си живот в отдаване на своята енергия единствено на задоволяването на собственото си любопитство и изведнъж, съвсем случайно, без да е имал предвид нещо такова, да се окаже благодетел на човечеството.

Татко беше само физик-теоретик, посветил се на изследвания върху пътуването във времето. Аз не съм сигурен, че той някога се е замислял върху това, какво би означавало пътуването във времето за хомо сапиенс. Той просто се интересуваше от математическите съотношения, които управляват вселената.

Гладен? Още по-добре. Струва ми се, че ще отнеме половин час. Ще бъде приготвено както трябва за такъв отговорен служител като вас. Това е въпрос на чест.

Искам да започна с това, че татко беше беден така, както само един университетски професор можеше да бъде. Накрая, все пак, той стана богат. Последните години преди неговата смърт той беше приказно богат, а колкото за мен и моите деца и внуци, е, и сам се досещате.

Те също така му издигнаха статуи. Най-старата е на хълма, точно там, където е било направено откритието. Можете да я видите през прозореца. Да. Можете ли да я опишете? Е, застанали сме под лош ъгъл. Няма значение.

По времето, когато татко започна своите изследвания върху пътуването във времето, тези идеи бяха изоставени от всички физици

като безсмислени. Те бяха започнали сензационно, когато бяха създадени тунелите във времето.

Всъщност тези тунели не бяха кой знае какво. Те бяха абсолютно нерационални и неконтролируеми. Онова, което се виждаше, беше изкривено и трептящо, с диаметър максимум половин метър, и изчезваше много бързо. Опитите да се концентрираш върху миналото са като опита да се концентрираш върху улавянето на перце по време на развилнял се ураган.

Те се опитаха да направят капани в миналото, но това беше също толкова непостоянно. Понякога това изискваше няколко секунди усилия от десетина яки мъже, които да дърпат капана. Но в повечето случаи не успяваха да го изтеглят докрай. Нищо не беше изтеглено от миналото, докато... Е, ще стигнем и до това.

След петдесет години на никакъв напредък, физиците просто загубиха интерес. Оперативните технически похвати водеха до задънена улица. Ако трябва да бъда честен, не мога да кажа, че ги виня, като си спомня ситуацията. Някои от тях дори се опитаха да докажат, че тунелите всъщност не разкриват миналото, но са били засичани прекалено много живи животни през тунелите — животни, които сега са изчезнали.

Но когато пътуването във времето беше почти забравено, татко се намеси. Той убеди правителството да му отпусне субсидия, за да създаде свой хронотунел и се залови енергично за работа.

Тогава аз му помагах. Току-що бях завършил колежа, с дипломна работа по физика.

Нашите общи усилия срещнаха големи трудности през първата една година. Татко имаше проблеми с подновяването на субсидията. Индустрията не проявяваше интерес и университетът реши, че той петни тяхната репутация като продължава изследванията в една изоставена от всички област. Деканът на университета, който се интересуваеше само от финансовата страна на изследванията, започна с намеци, че татко трябва да се насочи към по-доходни области за изследване и завърши, изгонвайки го от сградата.

Разбира се, деканът — все още жив и все още броящ доларите, получени след смъртта на татко — предполагам, се е почувствал доста глупаво, когато татко остави на университета един милион долара и изясни в своето завещание, че временно отнема дадените пари поради

това, че на декана му липсва далновидност. Но това беше само посмъртно откъщение. Години преди това...

Не бих искал да ви нареждам, но моля ви, не яжте повече солети. Една супа, изядена бавно, за да предотврати прекалено големия апетит, ще свърши същата работа.

Както и да е, справихме се някак. Татко задържа апаратурата, която бяхме купили с отпуснатите пари, изнесе я от университета и я постави ей там горе.

Тези първи години, когато бяхме сами, бяха тежки и аз продължавах да го карам да се откаже. Но той не се отказа. Беше упорит и винаги успяваше да намери отнякъде хиляда долара, когато се нуждаехме от тях.

Животът си течеше и той не позволяваше на нищо да попречи на изследванията му. Мама почина. Татко скърбеше, но се върна към работата си. Аз се ожених, роди ми се син, след това дъщеря, не можех винаги да го подкрепям. Той продължаваше без мен. Счупи си крака и работеше с гипса, който му пречеше, няколко месеца.

Така че цялата заслуга приписвам на него. Аз помагах, разбира се. Извършвах консултантската работа и провеждах преговорите с Вашингтон. Но той беше ума и душата на проекта.

Но въпреки всичко това, ние не стигаме доникъде. Всичките пари, които успяхме да изпросим, можеха със същата полза да бъдат изсипани в един от хронотунелите — не че те биха преминали през него.

Ние никога не успяхме да вкараме капан в тунел. Само един път почти го направихме. Бяхме натикали капана на около пет сантиметра в другото време, когато фокусът се промени. Капанът се счупи и някъде в Мезозоя се появи направено от човека парче желязо, ръждясващо на брега на някоя река.

След това един ден, решителният ден, фокусът се задържа десет дълги минути — нещо, вероятността за което беше по-малко от едно към един трилион. Господи, безумното вълнение, което изживяхме, когато нагласихме камерите. Можехме да видим живи същества, движещи се енергично от другата страна на тунела.

Тогава, отгоре на всичко, хронотунелът ставаше все по-ясен, докато вече можехме да се закълнем, че между нас и миналото няма

нищо друго освен въздух. Голямата яснота сигурно се дължеше на дългото задържане на фокуса, но никога не успяхме да докажем това.

Разбира се, ние нямахме никакъв капан под ръка. Но яснотата беше толкова голяма, че нещо падна пред нас, преминавайки *от миналото в настоящето*. Смаян, воден от сляп инстинкт, аз се протегнах напред и го хванах.

В този момент фокуса се разпадна, но ние не останахме дълго огорчени и обезнадеждени. Ние и двамата наблюдавахме с подозрение това, което държах. Това беше купчина от втвърдена суха кал, отрязана леко там, където е докоснала границите на хронотунела, а в дупката в средата на купчината кал имаше четиринадесет яйца с големината на патешки яйца.

— Яйца на динозавър? — казах аз. — Мислиш ли, че наистина са такива?

— Може би — отговори татко. — Не можем да сме сигурни.

— Освен ако не ги измътим — казах аз с внезапно, почти неконтролируемо вълнение. Аз ги поставих долу, като че ли бяха платинени. Те бяха топли от силното предисторическо слънце.

— Татко, ако ги излюпим, ще имаме същества, които са изчезнали още преди сто милиона години. Това ще бъде първият случай, когато нещо е пренесено директно от миналото. Ако разгласим това...

Мислех за парите, които можехме да получим, за общественото внимание, за всичко, което би означавало това за татко. Представях си смайването, изписано върху лицето на декана.

Но татко имаше друго виждане за нещата.

— Нито дума, синко — каза той с категоричен тон. — Ако това се разчуе, двадесет изследователски екипа ще тръгнат по следите на хронотунелите и ще съкратят аванса, който имах. Не, един път да разреши загадката на тунелите, можеш да разпространяваш информация колкото си искаш. Дотогава ще запазим мълчание. Синко, не гледай така. Ще открия отговора за една година. Сигурен съм в това.

Аз не бях чак толкова убеден, но тези яйца, вярвах в това, представляваха онова доказателство, от което се нуждаехме. Аз издигнах огромна пещ, в която се поддържаше телесна температура. В нея се извършваше циркулация на въздух и влага. Дори монтирах и

аларма, която щеше да сигнализира при първите знаци за движение вътре в яйцата.

Те се излюпиха в три часа сутринта деветнадесет дни по-късно, и какви бяха — четиринадесет малки динозавърчета със зеленикави люспи, с драскащи задни крака, с малки пълнички бедра и тънки опашки. Отначало мислех, че са тиранозаври, но бяха прекалено малки за този вид динозавър. Месеците минаваха и аз разбрах, че те няма да станат по-големи от средно голямо куче.

Татко изглеждаше разочарован, но аз се държах, надявайки се, че той ще ми позволи да съобщя за тях на обществеността. Едно умря преди да порасне и едно беше убито при сбиване. Но останалите дванадесет оцеляха — пет мъжки и седем женски. Хранех ги с нарязани моркови, варени яйца и мляко, и много започнах да ги харесвам. Те бяха страшно глупави и все пак мили. И бяха наистина красиви. Техните люспи...

Ох, добре, глупаво е да ги описвам. Публикуваните оригинални снимки са свършили своята работа. Все пак, като се замисля за това, не знам за Марс... Ох, ето пак. Е, добре.

Но мина доста време, преди снимките да впечатлят обществеността, съществата трябваше да се видят на живо. Татко оставаше непреклонен. Измина година, втора, накрая и трета. Нямахме никакъв късмет що се отнася до хронотунелите. Този, който се бе разрушил, не се повтори, а татко все още не се предаваше.

Пет от нашите женски снесоха яйца и скоро аз разполагах с над петдесет от съществата.

— Какво ще правим с тях? — попитах аз.

— Ще ги избием — отговори той.

Е, аз, разбира се, не можех да направя това.

Хенри, готово ли е вече? Добре.

Бяхме изчерпали всичките си пари, когато това се случи. Вече не разполагахме с нищо. Бях опитал навсякъде, но получавах логичен отказ. Аз дори бях доволен, защото ми се струваше, че сега, вече татко ще трябва да се откаже. Но той започна нов експеримент.

Кълна се, че ако това не се беше случило, истината щеше завинаги да ни се изплъзне. Човечеството щеше да бъде лишено от едно от най-големите си открития.

Понякога нещата стават така. Пъркин забелязва пурпурен оттенък в лепкавите си отпечатьци и открива анилиновата боя. Ремзен поставя замърсен пръст на устните си и открива захарина. Гудиър изпуска капка от някаква смес върху печката и открива тайната на вулканизацията.

При нас това беше един малък динозавър, който обикаляше главната изследователска лаборатория. Те бяха станали толкова многобройни, че не бях в състояние да следя всички.

Динозавърът застана точно между две контактни точки, които така се случи, че бяха отворени — точно на мястото, където беше разположена плаката, обезсмъртила това събитие. Напълно съм убеден, че такова събитие няма да се появи отново през следващите хиляда години. Появи се заслепяваща светкавица, последвана от късо съединение, и хронотунелът, който току-що беше образуван, изчезна в дъжд от искри.

Дори в онзи момент, наистина, ние не знаехме какво точно имахме. Всичко, което знаехме, бе, че съществото е причинило късо съединение и може би е унищожило оборудване на стойност двеста хиляди долара, и че сме напълно съсипани финансово. Всичко, което имахме, беше един напълно изпечен динозавър. И ние самите бяхме леко изгорени, но динозавърът беше поел цялата сила на енергийното поле. Можахме да го подушим. Въздухът беше пропит с неговия аромат. Татко и аз се спогледахме учудено. Повдигнах го внимателно с щипците. Той беше черен и овъглен отвън, но изгорелите люспи се изронваха при докосване, махайки и кожата. Под овъглената повърхност имаше бяло месо, приличащо на пилешко.

Не можах да се сдържа да не го опитам и то наистина приличаше на пилешко месо така, както Юпитер прилича на астероид.

Ако искате ми вярвайте, но при положение, че научната ни работа бе напълно унищожена, ние ядяхме лакомо динозавър и бяхме на седмото небе. Най-накрая аз казах:

— Татко, ще трябва да ги отглеждаме за хранителни цели.

Татко трябваше да се съгласи. Бяхме напълно разорени.

Аз получих заем от банката като поканих президента ѝ и го нагостих с динозавър.

Това винаги действаше. Всеки, който е опитал някога това, което сега наричаме динопиле, не може да се задоволи с обикновена храна.

Ястие без динопиле е ястие, което поемаме с усилие, за да не умрем от глад. Истинска храна е само динопилето.

Нашето семейство все още притежава единственото стадо динопилета и ние сме единствените снабдители на световна верига от ресторанти — първата и най-старата — която доста се разрасна напоследък.

Горкият татко! Той никога не беше щастлив освен в онези моменти, когато ядеше динопиле. Той продължи да работи върху хронотунелите, което правеха и други двадесет изследователски екипа, които, както беше предположил, напреднаха бързо. До днес нищо не се бе появило от тези тунели. Нищо освен динопилето.

А, Пиер, благодаря ти. Превъзходна работа! Сега, господине, ако ми разрешите да го нарежа. Без сол и само малко сос. Точно така... А, точно такова изражение виждам винаги на лицето на човек, който за пръв път опитва от този деликатес.

Благодарното човечество даде петдесет хиляди долара, за да постави статуята му на хълма, но дори и това не успя да направи татко щастлив.

Единственото, което той виждаше, беше надписът: „Мъжът, който даде динопилето на света.“

До деня на неговата смърт той искаше само едно нещо — да открие тайната на пътуването във времето. Въпреки че беше благодетел на човечеството, той умря без да е задоволил собственото си любопитство.

ГОДИШНИНА

Всичко беше готово за ритуала по случай годишнината.

Тази година беше ред на къщата на Мур и, разбира се, госпожа Мур и децата покорно бяха отишли на гости с преспиване в дома на майка ѝ.

Уорън Мур огледа стаята с крива усмивка. Отначало всичко се дължеше само на ентузиазма на Марк Брандън, но и самият Мур беше започнал да харесва честването на този скъп спомен. Това беше от годините, предполагаше той. Изминаха двадесет години. Той беше отпуснал коремче, косата му оредяваше, имаше двойна брадичка и, най-лошото, беше станал сантиментален.

Всички прозорци бяха затъмнени и пердетата бяха дръпнати. Само случайни петна по стените проблясваха, сякаш се честваше слабото осветление и ужасната изолация на онзи катастрофален ден преди много години.

На масата имаше космически дажби в торбички и на клечки и, разбира се, в центъра — неотворена бутилка газирана зелена вода от Джабра, силната отвара, която само химическата дейност на марсианската гъба може да осигури.

Мур погледна часовника си. Брандън скоро щеше да е тук. Той никога не закъсняваше за тази среща. Единственото нещо, което го притесняваше, беше споменът за гласа на Брандън в слушалката: „Уорън, този път имам изненада за теб. Почакай и ще видиш. Почакай и ще видиш.“

Брандън, както винаги се струваше на Мур, беше остарял много малко. По-младият Брандън беше запазил слабата си фигура и енергията, с която посрещаше всичко в живота до четиридесетия си рожден ден. Той беше запазил способността си да бъде в щастливо вълнение, когато нещата вървяха на добре и в дълбоко отчаяние, когато вървяха на зле. Косата му беше започнала да побелява, но като се изключи това, когато Брандън се разхождаше напред-назад, говорейки забързано на висок глас за всевъзможни неща, на Мур не му бе

необходимо дори да си затваря очите, за да види пред себе си изплашения младеж върху останките на разбитата „Сребърна кралица“.

Звънецът на вратата иззвъня и Мур натисна копчето за отваряне без да се обръща.

— Влизай, Марк.

Отговори му странен глас, мек и колеблив.

— Господин Мур?

Мур бързо се обърна. Брандън беше там, но стоеше по-назад, хилейки се развълнувано. Пред него стоеше друг човек, нисък, дебел, доста оплешивял, мургав и от него някак си лъхаше на Космос.

Мур каза учудено:

— Майк Ши... *Майк Ши!*

Те се здрависаха, смеейки се.

— Свърза се с мен в работата — каза Брандън. — Спомнил си е, че бях в „Атомни продукти“...

— Минаха *години* — каза Мур. — Нека да си припомня, ти беше на Земята преди дванадесет години...

— Той никога не е бил с нас на годишнините — прекъсна го Брандън. — Какво ще кажеш? Сега се пенсионира. Зарязва Космоса и отива на някакво място, което е купил в Аризона. Дошъл да ни види преди да замине. Спрял в града само заради това — а аз бях сигурен, че е дошъл заради годишнината. „Каква годишнина?“ — попита той.

— Той каза, че всяка година си правите малко тържество по този случай — прибави Ши, усмихвайки се.

— Точно така — отговори ентусиазирано Брандън — и това ще бъде първият път, когато ще бъдем и тримата, една *истинска* годишнина. Това са двадесет години, Майк. Двадесет години, откакто Уорън се справи с това, което беше останало от разрушения кораб и ни заведе до Веста.

Ши се огледа.

— Космически провизии, а? И Джабра. О, разбира се, помня... двадесет години. Никога не съм се замислял за това и сега, изведнъж като се замислих, ми се струва, че е било вчера. Помните ли, когато най-накрая се върнахме на Земята?

— Дали помня! — каза Брандън. — Парадите, речите. Уорън беше единственият истински герой в случая и ние не спирахме да

повтаряме това, а те не спираха да не ни обръщат никакво внимание. Помните ли?

— Е, добре — намеси се и Мур. — Ние бяхме първите трима човека, които някога са оцелявали след сблъсък в Космоса. Ние бяхме изключителни, а всичко изключително си заслужава да се отбелязва. Тези неща са задължителни.

— Хей — каза Ши, — някой от вас спомня ли си песните, които писаха? А онзи марш? „Можете да възпявате пътешествията в Космоса и досадната влудяваща скорост на...“

Брандън се присъедини с ясения си тенор и дори Мур се включи към хора, така че последните думи бяха изпяти достатъчно силно, за да разклатят пердетата. „На останките от «Сребърната кра-ли-цаа»“, изреваха те и завършиха смеейки се диво.

— Нека да отворим Джабрата за първата малка глътка. Тази една бутилка ще трябва да ни стигне за цялата вечер — каза Брандън.

— Марк настоява за пълна автентичност. Изненадан съм, че не очаква от мен да изляза от прозореца и да се понеса около сградата — пошегува се Мур.

— О, ето това е добра идея.

— Помните ли последният тост, който вдигнахме? — Ши вдигна празната си чаша и произнесе:

— „Господа, давам ви годишният запас от добрата стара H₂O, която имахме.“ Ех, бяхме деца. Аз бях на тридесет, а си мислех, че съм стар. А сега — гласът му изведнъж стана тъжен — сега ме пенсионираат.

— Пий! — каза Брандън. — Днес отново си на тридесет и ние си спомняме денят на „Сребърната кралица“, дори и никой друг да не си го спомня. Мръсна, непостоянна общественост.

Мур се изсмя.

— Какво очакваш? Национален празник всяка година с космически провизии и Джабра като ритуална храна и питие?

— Вижте, ние все още сме единствените хора, които някога са оцелявали в космически сблъсък, а сега ни погледнете. Ние тънем в забвение.

— Доста добро забвение. Дадоха ни едно добро начало, откъдето можехме да започнем и обществеността ни даде силен тласък нагоре

по стълбата. Ние сме доста добре сега, Марк. И Майк Шии щеше да бъде, ако не беше пожелал да се върне в Космоса.

Шии се усмихна и сви рамене.

— Там бих искал да бъда. Аз също не съжалявам. Това, което имам, заедно със застрахователната полица, е прилична сума в брой, която ще ми позволи да се пенсионирам.

Брандън се намеси замислено.

— Развалините на кораба струваха доста скъпо на Транскосмическата застрахователна компания. Но все още нещо липсва. Ако кажеш днес на някого „Сребърната кралица“, единственият, за когото ще се сетят, е Куентин, ако изобщо някой се сети.

— Кой? — попита Шии.

— Куентин. Доктор Хорас Куентин. Той беше един от тези, които не оцеляха на кораба. Попитай някой: „Ами тримата мъже, които оцеляха?“ и той само ще се втренчи в теб и ще каже „А?“.

— Хайде, Марк, приеми го — спокойно каза Мур. — Доктор Куентин беше един от най-известните световни учени, а ние тримата не сме никакви.

— Ние оцеляхме. Ние все още сме единствените хора, които някога са оцелявали.

— Е, и? Ето, Джон Хестер беше на кораба, и той беше известен учен. Не от класата на Куентин, но известен. Аз дори седях до него на последната вечеря, преди скалата да ни удари. И само защото Куентин е починал на същия кораб, смъртта на Хестер беше забравена. Никои вече не си спомня, че Хестер е починал на „Сребърната кралица“. Помнят само Куентин. Може и ние да сме забравени, но поне сме живи.

— Ето какво ще ти кажа — започна Брандън след кратко мълчание, по време на което обосновката на Мур не бе успяла да постигне желаното въздействие, — ние отново сме изолирани. Преди двадесет години бяхме изолирани от Веста. Днес сме изолирани от забравата. И сега ето ни тук тримата, най-накрая отново заедно и това ни изтегли до Веста. Нека сега да разрешим този нов проблем.

— Да се измъкнем от забравата ли имаш предвид? — попита Мур. — Отново да станем известни?

— Разбира се, защо не? Знаеш ли по-добър начин за отбелязване на двадесетата годишнина?

— Не, но бих искал да знам откъде възнамеряваш да започнеш. Не мисля, че хората изобщо си спомнят за „Сребърната кралица“, освен за Куентин, така че ще трябва да измислиш някакъв начин да им напомниш за разбития кораб.

Ши се раздвижи смутено и замислено изражение премина по правото му лице.

— Някои хора си спомнят за „Сребърната кралица“. Застрахователната компания например. И знаете ли, че това е интересно, сега като повдигнахте този въпрос. Аз бях на Веста преди около десет-единадесет години, и попитах дали останките от кораба, който бяхме свалили, още са там, а те ми отговориха: „Разбира се, кой ще се занимава да ги превозва?“ Така че реших да му хвърля един поглед и отидох дотам с реактивна раница. Знаете, че при гравитацията на Веста един реактивен мотор е напълно достатъчен. Както и да е, не успях да видя останките, освен от доста голямо разстояние. Бяха заградени със силово поле.

Веждите на Брандън се повдигнаха.

— Нашата „Сребърна кралица“? По какви причини?

— Аз се върнах и ги попитах. Не ми отговориха и казаха, че не са знаели, че ще ходя там. Казаха още, че те сега принадлежат на застрахователната компания.

Мур кимна с глава.

— Разбира се, взеха кораба, когато се разплащаха. Подписах, че се отказвам от своите права, когато приех компенсационния чек. Сигурен съм, че и вие сте постъпили по същия начин.

— Но защо силово поле? — чудеше се Брандън. — Защо е тази тайнственост?

— Не знам.

— Останките не струват нищо дори като отпадъчен материал. Би излязло прекалено скъпо, за да се прекара.

— Точно така — каза Ши. — Смешно, нали. Те събираха парчетата от Космоса. Там имаше цяла купчина. Аз успях да я видя и изглеждаше, че е само от отломъци, нали знаете, изкривени парчета от корпуса на кораба. Аз ги попитах и за това и те казаха, че често се приземяват кораби и разтоварват още отломки и застрахователната

компания определила постоянна цена за всяко донесено парче от „Сребърната кралица“, така че корабите в близост до Веста винаги се оглеждат за такива отломъци. След това, при последното си пътуване дотам, аз отново отидох да видя „Сребърната кралица“ и купчината беше много по-голяма.

— Искаш да кажеш, че все още са търсили? — очите на Брандън блеснаха.

— Не знам. Може би бяха спряли. Но купчината беше по-голяма отколкото преди десет-единадесет години, така че през това време са продължавали да търсят.

Брандън се облегна на стола и кръстоса крака.

— Хм, това е доста странно. Разумна застрахователна компания харчи толкова пари за почистване на Космоса около Веста, опитвайки се да открие части от разбил се преди двадесет години кораб.

— Може би се опитват да докажат, че това е било саботаж — каза Мур.

— След двадесет години? Няма да си получат парите обратно дори и да го докажат. Не е това.

— Може да са престанали да търсят преди години.

Брандън се изправи, вече взел решение.

— Нека да попитаме. Има нещо много интересно тук и аз съм достатъчно джабрифиран и ентусиазиран, за да искам да разбера какво.

— Разбира се — каза Шии, — но кого ще попитаме?

— Ще попитаме Мултивак — отговори Брандън.

Очите на Шии се отвориха широко.

— Мултивак! Господин Мур, да не би да имате прекаран Мултивак тук?

— Да.

— Никога не съм го виждал, а винаги съм искал.

— Не е кой знае какво, Майк. Изглежда точно като пишеща машина. Не бъркай системата Мултивак със самия Мултивак. Не познавам никой, който да е виждал Мултивак.

Мур се усмихна при тази мисъл. Той се съмняваше, че някога през живота си ще се срещне с някой от многобройните експерти, които прекарват по-голямата част от работните си дни на скрито място във вътрешността на Земята, обслужвайки дългия един километър

супер компютър, който съхраняваше всички факти, известни на човека, които ръководеха човешката икономика, насочваха научните изследвания, помагаша за вземане на политически решения, и имаше милиони вериги, предназначени да отговарят на индивидуални въпроси, които не нарушават принципите на поверителността.

Докато се изкачваха към втория етаж, Брандън каза:

— Мислех да инсталирам Мултивак-пулт за децата. Нали знаете, за домашни работи и други неща. Но не искам да им изглежда като красива и скъпа играчка. Как работи, Уорън?

— Първо ми показват въпросите — каза кратко Мур. — Ако не ги премина, значи Мултивак не ги е видял.

Мур набра координатите, които отваряха неговата част на планетарната система връзки и каза:

— Сега слушайте. Нека да се знае, че аз съм против това, и че го правя само защото е годишнина и защото съм достатъчно глупав, за да съм любопитен. Как трябва да построя въпроса?

— Просто попитай: „Все още ли се издирват части от останките на «Сребърната кралица» в близост до Веста от Транскосмическата застрахователна компания?“ Този въпрос изисква прост отговор — да или не — каза Брандън.

Мур сви рамене и започна да пише, докато Шии наблюдаваше със страхопочитание. Той попита:

— Как дава отговорите? Говори ли?

Мур леко се засмя.

— О, не. Не изкарвам чак толкова пари. Този модел просто печата отговора върху ивица хартия, която излиза през тази пролука.

Късо парче лента излезе точно оттам, откъдето каза той. Мур я взе и ѝ хвърли един поглед.

— Е, Мултивак каза да.

— Ха! — извика Брандън. — Казах ли ви! А сега попитай защо.

— Това е глупаво. Подобен въпрос очевидно е в нарушение на поверителността. Ще получиш само жълта лента с надпис „обосновете въпроса си“.

— Попитай и ще видим. Събирането на парчетата не е било държано в тайна. Може и причината за това да не е тайна.

Мур повдигна рамене и написа: „Защо Транскосмическата застрахователна компания провежда проект за издирване на части от

«Сребърната кралица»?“

Жълтата лентичка се появи почти веднага: *Посочете причините за изискването на тази информация.*

— Добре — каза невъзмутимо Брандън. — Кажи, че ние сме тримата оцелели и имаме право да знаем. Давай. Кажи им го.

Мур написа това с не толкова емоционални изрази и пред тях се появи друга жълта лента: *Причината не е задоволителна. Не може да бъде даден отговор.*

— Не мисля, че имат право да пазят това в тайна — каза Брандън.

— Това се решава от Мултивак — обясни му Мур. — Той преценява дадената причина и ако реши, че принципите на поверителността не позволяват отговор, това е. Дори самото правителство не може да наруши тези принципи без съдебна заповед, а съдът се обявява срещу Мултивак един път на десет години. Така че какво ще правиш?

Брандън скочи на крака и започна да се разхожда бързо в стаята — нещо, което беше толкова характерно за него.

— Добре, тогава нека да разгадаем това за себе си. Това е нещо важно, за да си създават толкова проблеми. Съгласихме се, че не се опитват да открият доказателства за саботаж, не и след двадесет години. Но Транскосмическата компания трябва да търси нещо, нещо толкова ценно, че да си заслужава търсенето след толкова време. Какво може да бъде толкова ценно?

— Марк, ти си фантазьор — каза Мур.

Брандън очевидно не го беше чул.

— Могат да бъдат скъпоценности или пари, или ценни книжа. Но те просто не биха им възвърнали това, което вече са похарчили за издирванията. Не дори и ако „Сребърната кралица“ беше от чисто злато. Какво може да бъде по-ценно?

— Не можеш да съдиш по паричната стойност, Марк — каза Мур. — Едно писмо може да струва един цент като хартия, но все пак да има стойност сто милиона долара за някоя корпорация, в зависимост от това какво е написано в него.

Брандън закима енергично с глава.

— Добре. Документи. Ценни книжа. Кой би било най-вероятно да носи със себе си книжа, струващи милиарди, на това пътуване?

— Кой може изобщо да каже това?

— Ами доктор Хорас Куентин? Какво ще кажеш за това, Уорън? Той е този, който хората помнят, защото е бил толкова известен учен. Ами книгата, които може да са били у него? Може би подробности за ново откритие? По дяволите, само ако го бях видял на това пътуване, той можеше да ми каже нещо, нали знаете, в случаен разговор. Ти виждал ли си го някога, Уорън?

— Не, доколкото си спомням. Не съм говорил с него. Дори и случаен разговор не сме имали. Разбира се, може по някое време да съм минал покрай него без да съм го забелязал.

— Едва ли — каза замислено Ши. — Мисля, че си спомням нещо. Имаше един пътник, който никога не напускаше кабината си. Стюардът говореше за него. Той дори не искал да излезе, за да се нахрани.

— И това е бил Куентин? — попита Брандън и спря за момент да се разхожда, наблюдавайки Ши нетърпеливо...

— Може и той да е бил, господин Брандън. Може и той да е бил. Не знам някой да е казвал, че това е той. Не си спомням. Но трябва да е бил голяма клечка, защото на космически кораб не се разнася храна по кабините, освен ако не става дума за някоя важна клечка.

— А Куентин беше *важна клечка* на това пътуване — каза със задоволство Брандън. — Значи е имал нещо в своята кабина. Нещо много важно. Нещо, което е криел.

— А може просто да е хванал космическа болест — каза Мур, — освен...

Той се намръщи и замълча.

— Продължавай — подкани го нетърпеливо Брандън. — И ти ли си спомни нещо?

— Може би. Нали ви казах, че седях до доктор Хестер на последната вечеря. Той говореше нещо, че се надява да се срещне с доктор Куентин по време на пътуването, но досега не е имал този късмет.

— Естествено — извика Брандън, — защото Куентин не е излизал от своята кабина.

— Той не каза това. Ние говорихме малко и за Куентин. И какво каза той? — Мур сложи ръце на слепоочието си, като че ли се опита да изстиска спомените отпреди двадесет години. — Разбира се, не мога да

ви предам точно думите му, но беше нещо, че Куентин се държал много театрално или че бил роб на драмата, или нещо такова, а те отиваха на някаква научна конференция на Ганимед, а Куентин дори не бил обявил темата на своя доклад.

— Всичко съвпада — Брандън отново започна да се разхожда забързано. — Той е направил ново голямо откритие, което е пазел в абсолютна тайна, защото е щял да го оповести на конференцията в Ганимед и да постигне максимален ефект. Той не е излизал от своята кабина, защото вероятно си е мислил, че Хестер ще го разпитва, и се обзалагам, че той точно това щеше да направи. Но тогава скалата удари кораба и Куентин беше убит. Транскосмическата застрахователна компания започна да разследва, чула слухове за това ново откритие и решила, че ако го открие, ще може да покрие загубите си и дори да спечели отгоре. Така че си осигурява собствеността върху кораба, и започват да търсят книжата на Куентин сред отломъците.

Мур се усмихна, особено впечатлен от приятеля си.

— Марк, това е чудесна история. Това събиране си заслужава, дори само за да те погледа човек, как от нищо правиш нещо.

— О, така ли? От нищо нещо? Нека отново да попитаме Мултивак. Аз ще платя сметката за него този месец.

— Всичко е наред. Заповядай. Ако нямате нищо против, ще отида да донеса бутилката с Джабра. Искam още една малка глътка, за да те догоня.

— Аз също — каза Ши.

Брандън зае своето място пред клавиатурата. Пръстите му трепереха от нетърпение, докато пишеше: „Какви бяха последните изследвания на доктор Хорас Куентин?“

Мур се беше върнал с бутилката и чашите, когато отговорът се появи, този път на бяла хартия. Отговорът беше дълъг и по-голямата част се състоеше от справки за научни изследвания в списания от преди двадесет години. Мур го прочете.

— Не съм физик, но ми се струва, че той е проявявал интерес към оптиката.

Брандън нетърпеливо поклати глава.

— Но всичко това е публикувано. Трябва ни нещо, което все още не е бил публикувал.

— Няма да успеем да открием нищо за това.

— Застрахователната компания е открила.

— Така е само според твоята теория.

Брандън потриваше брадичката си с несигурна ръка.

— Нека да зададем на Мултивак още един въпрос.

Той отново седна и написа: „Дай ми имената и телефонния номер на живите колеги на доктор Хорас Куентин от тези, с които е работил в университетския факултет.“

— Откъде знаеш, че е работел в университетски факултет? — попита Мур.

— Ако не е, Мултивак ще ни каже.

Листчето се подаде. То съдържаше само едно име.

— Да не би да възнамеряваш да се обадиш на човека? — попита отново Мур.

— Точно това възнамерявам да направя — отговори му Брандън.

— Отис Фитцсаймън, с детройтски телефонен номер. Уорън, може ли...

— Заповядай, Марк. Това още е част от играта.

Брандън набра номера на телефонния апарат на Фитцсаймън. Отговори женски глас. Брандън попита за доктор Фитцсаймън и имаше малка пауза.

След това слаб глас каза: „Здравейте.“ Той звучеше стар.

— Доктор Фитцсаймън — започна Марк, — аз представям Транскосмическата застрахователна компания по въпроса за доктор Хорас Куентин...

— За бога, Марк — прошепна Мур, но Брандън повдигна възпиращо ръката си.

Настъпи толкова дълга пауза, че беше напълно възможно връзката да се е разпаднала, когато изведнъж старият глас каза:

— Отново? След всичките тези години?

Брандън щракна с пръсти в жест на триумф. Но продължи спокойно, почти нагло:

— Все още се опитваме да разберем, докторе, дали си спомняте повече подробности за това, което доктор Куентин вероятно е носил със себе си на последното пътуване, което е имало връзка с неговото последно непубликувано откритие.

— Казах ви, че не знам — имаше нотки на нетърпение в гласа. — Не искам повече да ме търсите по този въпрос. Не знам дали изобщо е

имало нещо. Беше споменал за нещо, но той винаги подхвърляше някоя и друга от своите идеи.

— За каква идея става въпрос, господине?

— Казвам ви, че не знам. Той спомена едно име веднъж и аз ви го казах. Не мисля, че е нещо значително.

— Това име не присъства в нашите доклади, господине.

— А би трябвало. Ъ, как беше това име? Оптикон, точно така.

— С „П“?

— С „П“ или „Б“. Не ме интересува. Сега, моля, не искам отново да ме безпокоите за това. Дочуване — той все още мърмореше раздражено, когато линията прекъсна.

Брандън беше доволен.

— Марк, това беше най-глупавото нещо, което можеше да направиш — каза Мур. — Да ползваш фалшива самоличност по телефона е незаконно. Ако пожелае да ти създаде неприятности...

— Защо да иска такова нещо? Той вече е забравил за това обаждане. Не разбираш ли, Уорън? Транскосмическата компания го е разпитвала за това. Непрекъснато повтаряше, че ни е казал това и преди.

— Добре. Ти разбра само толкова. Какво още знаеш?

— Знаем — каза Брандън, — че тази идея на Куентин не е била само идея, а е съществувала и се е наричала оптикон.

— Фитцсаймън не звучеше много убедително за това. Но дори и така да е, тъй като вече знаехме, че той е специалист в оптиката, име като оптикон не ни помага много.

— Транскосмическата застрахователна компания също търси оптикона или документите, свързани с него. Може би Куентин е държал подробностите в главата си, а е носил само модел на инструмента. Все пак Шии каза, че събират само метални предмети. Прав ли съм?

— Имаше много метални неща в купчината — съгласи се Шии.

— Биха оставили това в Космоса, ако търсеха документи. Така че това, което ни трябва, е инструмент, който да може да бъде наречен оптикон.

— Дори ако всичките ти теории бяха верни, Марк, и ние търсехме оптикон, търсенето вече е напълно безполезно — глухо каза Мур. — Съмнявам се, че повече от десет процента от отломъците са

останали в орбитата на Веста. Скоростта, с която можеш да се откъснеш от орбитата на Веста е минимална. Просто имаме късмет с тласъка, посоката и скоростта, която вкараха нашата част от разбития кораб в нейната орбита. Всичко останало е изчезнало, разпръснато се е в цялата Слънчева система, във всяка възможна орбита около Слънцето.

— Но те все пак са събирали парчета — каза Брандън.

— Да, десетте процента, които са успели да се задържат. Това е всичко.

Брандън не се предаваше. Той каза замислено:

— Да, предполагам, че той е бил там, и те не са го намерили. Може някой друг да ги е изпреварил?

Майк Ши се изсмя.

— Ние бяхме там, но със сигурност сме си тръгнали единствено с кожата по гърбовете си и повече не ни и трябваше. Кой друг?

— Точно така — съгласи се Мур — и ако някой друг го е прибрал, защо го пази в тайна?

— Може би не знае какво е.

— Тогава как ние ще... — Мур спря и се обърна към Ши. — Какво каза?

Ши го погледна с недоумение.

— Кой, аз ли?

— Току-що каза, че ние сме били там — Мур присви очи. Той разклати глава като че ли да я прочисти и прошепна:

— Велики галактики!

— Какво има? — попита напрегнато Брандън. — Какво става, Уорън?

— Не съм сигурен. Ти ме подлудяваш с твоите теории. Толкова ме подлудяваш, че започвам да ги приемам съвсем на сериозно. Знаете ли, ние *наистина* сме взели нещо със себе си от разбития кораб. Искам да кажа, освен дрехите си и личните вещи, които все още притежавахме. Или поне аз взех.

— Какво?

— Стана когато преминавах от външната страна на разбития кораб — невероятно, толкова ясно виждам всичко, все едно съм там — взех няколко предмета и ги пъхнах в джоба на скафандъра си. Не знам защо. Не бях на себе си, наистина. Направих го без да мисля. И реших

да си ги запазя. Като сувенири, предполагам. Донесох ги с мен на Земята.

— Къде са?

— Не знам. Знаеш, че не сме живели на едно място непрекъснато.

— Не си ги изхвърлил, нали?

— Не, но понякога, когато се местиш, някои неща се губят.

— Щом като не си ги изхвърлил, значи са някъде в тази къща.

— Ако не са се изгубили. Кълна се, не си спомням да съм ги виждал през последните петнадесет години.

— Какво представляват?

— Едното беше автоматична писалка, доколкото си спомням — каза Уорън Мур. — Истинска антика, от този вид, които използват пълнител с мастило. Това, което ме впечатли беше, че другото нещо беше малък далекоглед, не по-дълъг от петнадесет сантиметра. Разбирате ли какво искам да кажа? Далекотел?

— Оптикон — извика Брандън. — Разбира се!

— Това е просто съвпадение — каза Мур, опитвайки се да запази равнодушие. — Просто любопитно съвпадение.

Но Брандън не се и опитваше да последва примера му.

— Съвпадение, глупости! Транскосмическата застрахователна компания не е могла да намери оптикона и няма да го намери в Космоса, защото той през цялото време е бил у теб.

— Ти си луд.

— Хайде, трябва да намерим това нещо още сега.

Мур погледна учудено.

— Е, ще потърся, ако това искаш, но се съмнявам, че ще го намеря. Добре, нека да започнем с тавана. Това е най-логичното място.

Шии се усмихна.

— Най-логичното място обикновено е най-лошото място за търсене.

Но всички се отправиха към стълбището и за пореден път започнаха да се качват нагоре.

Таванът миришеше на мухъл. Мур включи пречиствателната инсталация.

— Мисля, че не сме пречиствали въздуха тук от две години. Това показва колко често се качвам горе. Нека да видим сега — ако изобщо е някъде тук, трябва да е при ергенската ми колекция. Имам предвид любимите ми предмети от ергенските години. Можем да започнем оттук.

Мур започна да тършува сред съдържанието на пластмасовите кутии, докато Брандън наблюдаваше неспокойно над рамото му.

— Гледай ти — каза Мур. — Годишникът ми от колежа. Бях сонист по това време. Много запален. Всъщност аз успях да направя запис на гласа със снимка на всеки студент в тази книга — той потупа нежно корицата ѝ. — Можеш да се закълнеш, че там няма нищо друго освен обикновени фотографии, но всяка една от тях е заключила в себе си...

Той забеляза намръщения поглед на Брандън и каза:

— Добре, продължавам да търся.

Мур остави кутиите и отвори голям, тежък старомоден куфар. След това извади съдържанието на отделните прегради.

— Хей, това ли е? — попита Брандън. Той посочи малък цилиндър, който се търколи на пода и леко изтропа.

— Аз не... Да! Това е химикалката. Ето я. А ето го и далекогледа. И двете не работят, разбира се. И двете са счупени. Или поне химикалката, ако не се лъжа, е счупена. Нещо се движи и дрънчи в нея. Чуваш ли? Изобщо нямам представа как да я напълня, че да проверя дали наистина работи. Вече дори не се произвеждат пълнители с мастило.

Брандън я погледна на светлина.

— Има инициали върху нея.

— Така ли? Не си спомням да съм ги забелязал преди.

— Доста изтрети са. Приличат на Дж. К. К.

— К.?

— Точно така. Тази химикалка може да е принадлежала на Куентин. Семейна ценност, която е носел за късмет или от сантименталност. Може да е била собственост на някой пралядо в дните, когато са се използвали такива химикалки. Пралядото се е наричал Джейсън Кейт Куентин или Джуда Кейт Куентин, или нещо такова. Можем да проверим имената на предците на Куентин чрез Мултивак.

Мур поклати глава.

— Виждаш ли, твоята лудост ме прихваща.

— И ако е така, това доказва, че си я взел от стаята на Куентин. Значи си взел оттам и далекогледа.

— Чакай малко. Не си спомням да съм взел и двете неща от едно и също място. Не си спомням толкова добре обиколката около разбития кораб.

Брандън разглеждаше малкия далекоглед отново и отново под светлината на лампата.

— Тук няма инициали.

— Да не би да си очаквал да има?

— Всъщност не виждам абсолютно нищо освен тази свързваща резка тук.

Той прекара нокътя на палеца си по нареза, който обграждаше стъклото до по-тънкия му край. Той направи неуспешен опит да го завърти.

— Цяло парче е.

След това го сложи на окото си.

— Това нещо не работи.

— Казах ти, че е счупено. Няма лещи...

Шиите се намеси.

— Трябваше да се очаква някаква повреда, тъй като космическият кораб се удари в доста голям астероид и направо се разпадна на парчета.

— Така че дори това да е същото нещо, което търсим — каза Мур, възвърнал песимизма си — дори ако това беше оптиконът, ние няма да имаме никаква полза.

Той взе далекогледа от Брандън и прокара пръст по празните рамки.

— Дори не може да се разбере къде точно са били лещите. Не напипвам никакъв нарез, в който те са могли да бъдат разположени. Сякаш там никога не е... хей! — извика силно той.

— Какво? — попита Брандън.

— Името? Името на това нещо?

— Оптикона ли имаш предвид?

— Оптикон, но не е точно оптикон! Фитцсаймън го нарече аноптикон по телефона, а ние решихме, че е казал оптикон.

— Той каза точно това — обади се Брандън.

— Точно така, и аз го чух — потвърди Ши.

— Просто сте си мислили, че чувате това. Той каза „аноптикон“.

Не разбирате ли?

— И каква е разликата? — попита неразбиращо Брандън.

— Разликата е огромна. „Оптикон“ би означавало инструмент с лещи, но „аноптикон“ има гръцката представка „ан-“, която означава „без“. Думите с гръцки произход я използват, за да изразят, че нещо липсва. „Анархия“ означава „без управление“, „анемия“ означава „без кръв“, „анонимен“ означава „без име“, а „аноптикон“ означава...

— Без лещи — извика Брандън.

— Точно така! Куентин трябва да е работил върху оптичен инструмент без лещи и това нещо може да е точно този инструмент и той да не е счупен.

— Но не се вижда нищо, когато се погледне през него — каза Ши.

— Трябва да е изключено — предположи Мур. — Трябва да има някакъв начин, за да се включи отново. — И също като Брандън той започна да го върти с двете си ръце и се опита да го завърти при кръгообразния нарез. Той натисна по-силно, сумтейки.

— Да не го счупиш — обади се Брандън.

— Поддава. Предполагам, че или нещо запъва, или е ръждясало.

— Той спря, погледна нетърпеливо инструмента и отново го постави пред окото си. Мур се забърза, отвори един прозорец и погледна към светлините на града.

— Проклет да съм — едва изрече той.

— Какво? Какво? — попита Брандън.

Мур му подаде мълчаливо инструмента. Брандън го постави пред очите си и силно извика:

— Това е телескоп.

— Дай да видя — веднага каза Ши.

Те прекараха почти цял час, превръщайки го ту в телескоп при завъртане на едната страна, ту в микроскоп при завъртане на другата страна.

— Как работи това нещо? — непрекъснато питаше Брандън.

— Не знам — непрекъснато му отговаряше Мур. Най-накрая той каза:

— Сигурен съм, че включва концентрирани силови полета. Въртим срещу значително противодействие на полетата. Силовото приспособяване ще бъде задължително при по-големи такива инструменти.

— Доста добре измислено — каза Ши.

— Нещо повече — продължи Мур. — Обзалагам се, че това представлява нов обрат в теоретичната физика. То фокусира светлина без лещи и може да бъде настройвано да променя фокусната дължина. Обзалагам се, че тук имаме комбинирани копия на тринадесетметровия телескоп Церес, от една страна, и електронен микроскоп, от друга. Още повече, че аз не виждам никакво цветово разсейване, което означава, че то трябва да пречупва еднакво светлина с всякакви дължини на вълните. Може би пречупва и радиовълни, и гама лъчи. Може би разсейва гравитацията, ако гравитацията е някакъв вид лъчеизпускане. Може би...

— Ще паднат ли пари? — намеси се сухо Ши.

— Много, ако някой успее да разбере как действа.

— Тогава няма да занесем това на Транскосмическата застрахователна компания. Първо ще посетим някой адвокат. След като подписахме, че се отказваме от правата си върху кораба, тези неща включват ли се или не? Ти вече си притежавал тези неща, преди да подпишеш документите. И в тази линия, важат ли изобщо документите, след като не сме знаели какво подписваме? Това може да се сметне за измама.

— Ако става въпрос — каза Мур, — не знам дали е редно някоя частна компания да притежава нещо такова. Ще трябва да проверим в някоя правителствена агенция. Ако в това има някакви пари...

Но Брандън удари с юмруци по коленете си.

— По дяволите парите, Уорън. Искам да кажа, ще взема всичките пари, които биха ми предложили, но не това е важното. Отново ще бъдем известни, момчета, известни! Представете си историята. Невероятно съкровище изгубено в Космоса. Огромна корпорация претърсва Космоса, за да го намери, а през цялото това време ние, забравените, сме го притежавали. И тогава, на двадесетата годишнина от първоначалната загуба, ние отново го откриваме. Ако нещата

потръгнат, ако аноптиката се превърне в нова, голяма научна технология, *никога* няма да ни забравят.

Мур първо леко се усмихна, след това започна да се смее.

— Точно така. Направи го, Марк. Направи точно това, което беше решил да направиш. Спаси ни от това, да бъдем обречени на забвение.

— Всички го направихме — каза Брандън. — Майк Ши ни насочи с началната основна информация. Аз развих теорията, а у теб беше инструментът.

— Добре. Късно е, съпругата ми скоро ще се върне, така че нека да задействаме нещата. Мултивак ще ни каже коя агенция ще е най-подходяща и кой...

— Не, не — каза Брандън. — Първо ритуалът. Заключителният тост по случай годишнината, моля, но със съответните промени. Не си ли съгласен, Уорън? — Той му подаде все още пълната до половина бутилка с Джаброва вода.

Мур внимателно напълни всяка една от трите малки чашки точно до ръба.

— Господа — каза той тържествено, — на здравица. — И тримата вдигнаха едновременно чашите. — Господа, предавам ви сувенирите от „Сребърната кралица“, които вече не притежаваме.

НЕКРОЛОГ

Моят съпруг, Ланселот, винаги чете вестник на закуска. Това, което виждам от него, когато се появи, е неговото слабо, с отнесен израз лице и вечното му гневно и леко озадачено изражение на неудовлетвореност. Той не ме поздравява и вестникът, внимателно разгънат от мен за него, се изправя пред лицето му. Оттам нататък иззад вестника се появява само ръката му за втората чаша кафе, в която аз предварително съм сложила пълната, колкото е необходимо, чаена лъжичка със захар — нито препълнена, нито недостатъчно пълна под страх от язвителния му поглед.

Вече не съжалявам за това. Поне допринасяше за спокойното хранене.

Но тази сутрин спокойствието беше нарушено, когато Ланселот изръмжа внезапно.

— Боже мой! Този тъпанар, Пол Фарбър, е умрял. Удар!

Почти не познах името. Ланселот го беше споменал един път съвсем случайно, така че знаех, че това е негов колега, още един физик-теоретик. От острия епитет, който моят съпруг използва, бях сигурна, че той е бил сравнително известен учен, който е постигнал успеха, изплъзнал се на Ланселот.

Той остави вестника на масата и ме загледа гневно.

— Защо пълнят страницата с некролозите с такива лъжливи глупости? — запита той. — Превъзнасят го, сякаш е бил вторият Айнщайн, не заради друго, а защото е починал от удар.

Ако има нещо, което съм се научила да избягвам, това бяха коментарите за некролозите. Аз дори не посмях да кимна с глава в знак на съгласие.

Той захвърли вестника и излезе от стаята, оставяйки яйцата си недовършени и втората чаша с кафе недокосната.

Аз въздъхнах. Какво друго бих могла да направя? Какво друго бих могла да направя изобщо?

Разбира се, името на моя съпруг не е Ланселот Стебинс, защото, доколкото мога, променям имената и обстоятелствата, за да защита виновния. Но дори и да използвах истинските имена, вие пак нямаше да разпознаете моя съпруг.

Ланселот имаше талант в това отношение — талант да бъде подминаван, да не бъде забелязван. Неговите открития са постоянно изпреварвани или засенчвани от наличието на по-голямо откритие, направено едновременно с неговото. На научните събрания на неговите доклади не се обръща почти никакво внимание, защото друг доклад от по-голямо значение е бил изнесен в друга област.

Естествено това беше оказало влияние върху него. Промени го.

Когато първоначално се омъжих за него, преди двадесет и пет години, той беше изгодна партия за брак. Имаше добро наследство и беше вече практикуващ физик, обещаващ и с големи амбиции. А колкото до мен, мисля, че тогава бях хубавичка, но това не продължи дълго. Това, което продължи, беше моето вглъбяване и провалът ми да се превърна в светска жена, от който се нуждае един млад амбициозен преподавател в университет.

Може би това беше част от таланта на Ланселот да остава незабелязан. Ако се беше оженил за друг тип жена, тя можеше покрай себе си да го направи забележим.

Дали след известно време той самият не го разбра? Това ли беше причината да се отдръпне от мен след първите две или три сравнително щастливи години? Понякога вярвах в това и горчиво се обвинявах.

Но след това започвах да мисля, че причината за всичко е жаждата за известност, която оставаше неутолена. Той напусна мястото си във факултета и построи собствена лаборатория далеч извън града заради, както казваше той, евтината земя и усамотението.

Парите не бяха проблем. В неговата област правителството беше щедро на субсидии и той винаги можеше да получи такива. Отгоре на всичко той използваше, без ограничение, нашите пари.

Аз се опитах да го подкрепя.

— Няма проблем, Ланселот — казах аз. — Не че имаме финансов проблем. Не че те не искат да останеш на работа в университета. Всичко, което искам са деца и нормален живот.

Но в него гореше огън, който го заслепяваше за всичко останало. Той се нахвърли гневно върху мен.

— Има нещо, което трябва да направя преди това. Светът на науката трябва да ме признае заради това, което съм, да ме признае за... велик изследовател.

По това време той все още се колебаеше да се назове с термина гений.

Това не помогна. Шансът идваше, но винаги и непременно беше срещу него. Лабораторията му беше затрупана с работа. Назначи асистенти с отлични заплати, натоварваше се безмилостно. Но нищо не излезе.

Аз продължавах да се надявам, че някой ден той ще се откаже, ще се завърне в града, ще водим нормален, спокоен живот. Аз чаках, но винаги, когато може би трябваше да признае поражението си, той започваше някаква нова битка, някакъв нов опит да превземе бастионите на славата. И всеки път възлагаше огромни надежди и се оттегляше с огромно отчаяние.

И винаги се нахвърляше върху мен. Когато беше смазан от света, винаги можеше да си го изкара на мен. Аз не съм много смел човек, но вече започвах да си мисля, че трябва да го напусна.

И все пак...

През последната година той очевидно се приготвяше за друга битка. Последната, мислех си аз. Беше много по-напрегнат отпреди и много по-изнервен. Мърмореше на себе си нещо и се смееше истерично без причина. Имаше моменти, в които изкарваше цели дни без храна и цели нощи без сън. Той дори пазеше бележките си от лабораторията в сейфа на спалнята, като че ли се страхуваше от собствените си асистенти.

Аз, разбира се, бях песимист и вярвах, че този негов опит също ще се провали. И тогава със сигурност, при неговата възраст, той щеше да разбере, че е загубил и последния си шанс. И щеше да се откаже.

Аз реших да чакам този момент с цялото търпение, на което съм способна.

Но случката с некролога, по време на закуска, дойде като неприятна изненада. Веднъж, при по-ранен подобен случай, аз бях отбелязала, че поне в своя некролог той ще може да разчита на някакво признание.

Предполагам, че забележката не беше много остроумна, но моите забележки никога не са такива. Искаше ми се да прозвучи побезгрижно, за да го извадя от обхваналата го депресия, по време на която, знаех от опит, щеше да бъде най-непоносим.

Може би съм вложила и малко несъзнателна злоба. Не мога да кажа със сигурност.

Във всеки случай той се нахвърли грубо върху мен. Превитото му тяло се разклати и тъмните вежди се сключиха над хлътналите му очи, докато ми крещеше:

— Но аз никога няма да прочета своя некролог. Ще бъда лишен дори от това.

И той ме заплю. Съвсем умишлено ме заплю.

Аз избягах в стаята си.

Той никога не ми се извини и след няколко дни, през които напълно го избягвах, ние продължихме нашия апатичен живот както преди. Никой от нас, никога вече, не спомена за случилото се.

А сега имаше друг некролог.

Изведнъж, както си седях сама край кухненската маса, аз почувствах, че това ще бъде последната капка в чашата на търпението му, връхната точка на вечно преследвания го провал.

Аз можех да усетя приближаването на кризата и не знаех да се страхувам ли или да се радвам. Може би след всичко това трябваше да се радвам. Всяка промяна щеше да бъде за добро.

Малко след обяд той дойде при мен в дневната, където ръцете ми бяха заети с някаква кръпка, а съзнанието ми се разсейваше с нещо по телевизията.

— Ще се нуждая от помощта ти — каза той грубо.

Бяха изминали двадесет или повече години, откакто ми беше казал нещо такова и аз неволно станах по-приветлива към него. Той изглеждаше обхванат от нездраво вълнение. Обикновено бледите му страни сега бяха поруменели от приток на кръв.

— Ще се радвам, ако има нещо с което мога да ти помогна — казах аз.

— Има. Дадох един месец отпуск на асистентите си. Те ще си тръгнат в събота и след това ти и аз ще работим сами в лабораторията.

Казвам ти това сега, за да не поемаш никакви ангажменти следващата седмица.

Аз леко се намръщих.

— Но, Ланселот, знаеш, че не мога да ти помагам в твоята работа. Аз не разбирам...

— Знам това — прекъсна ме той с безкрайно презрение в думите, — но няма да ти е нужно да разбираш думите ми. Ще трябва само да следваш няколко прости указания и то да ги следваш внимателно. Важното е, че най-накрая открих нещо, което ще ме издигне там, където принадлежа...

— О, Ланселот — казах неволно аз, тъй като бях чувала това много пъти преди.

— Чуй ме, глупачке, и веднъж завинаги започни да се държиш като възрастен човек. Този път наистина успех. Никой не може да ме изпревари този път, защото моето откритие се основава на толкова неортодоксална концепция, за която никой жив физик, освен мен, не е достатъчно гениален, за да се сети, не и физик от това или следващото поколение. И когато моята работа разтърси света, аз може би ще бъде признат за най-великото име в историята на науката.

— Разбира се, аз много се радвам за теб, Ланселот.

— Казах, че може би ще бъде признат. Но мога и да не бъде. Има много несправедливост при разпределението на научното доверие. Достатъчно често съм ставал свидетел на това. Така че няма да е достатъчно само да оповестя за откритието. Ако постъпя така, всеки ще се нахвърли върху тази област и след известно време аз ще бъде само име в историческите книги, а славата ми ще се е разпиляла върху множеството дошли наготово идиоти.

Мисля, че единствената причина, поради която тогава ми казваше всичко това, три дни преди да може да започне работа, върху каквото и да беше това, което бе решил да прави, беше, че повече не е могъл да го държи в себе си. Не е издържал и аз съм била единственото същество, достатъчно незначително, за да стане свидетел на това нещо толкова рано.

— Предвиждам, че откритието ми ще бъде достатъчно драматично, за да се отрази на човечеството по такъв грандиозен начин, че никой друг няма да има честта да бъде споменаван редом с мен, никога.

Той се увличаше прекалено много и аз се страхувах от ефекта, който ще има върху него още едно разочарование. Можеше ли това да го докара до лудост?

— Но, Ланселот, защо трябва да се занимаваме с това? — попитах аз. — Защо да не оставим всичко? Защо да не отидем на дълга почивка? Работил си достатъчно дълго и достатъчно усилено, Ланселот. Може би ще направим едно пътуване до Европа. Аз винаги съм искала да...

Той тропна с крак.

— Ще спреш ли с глупавите си бръщолевения? В събота ще дойдеш в лабораторията с мен.

Следващите три нощи аз спях лошо. Никога преди не е бил такъв, мислех си аз, никога преди не е бил толкова зле. Възможно ли бе вече да е луд?

Това можеше да е лудост, мислех аз, лудост, породена от вече нетърпимото разочарование и възпламенена от некролога. Той беше отпратил асистентите си и сега искаше аз да отида в лабораторията. Никога преди не ми е позволявал да ходя там. Със сигурност искаше да ми направи нещо, да ме превърне и обект на някакъв откачен експеримент или направо да ме убие.

През ужасните кошмарни нощи аз планирах да се обадя на полицията, да избягам, да... да направя всичко.

Но след това идваше сутринта и аз си мислех, че той сигурно не е луд, че сигурно няма да приложи насилие към мен. Дори случаят, когато ме нападна, не беше точно проява на насилие, а и той никога не се е опитвал да ме нарани физически.

Така че накрая аз реших да чакам и в събота тръгнах към това, което можеше да се окаже моята смърт, кротко като агне. Заедно, мълчаливо, ние вървахме по пътеката, която водеше от нашето жилище до лабораторията.

Самата лаборатория беше много страшна и аз се придвижвах предпазливо, но Ланселот само каза:

— О, престани да се оглеждаш наоколо, сякаш нещо ще те нарани. Просто прави това, което ти кажа и гледай там, където ти посоча.

— Да, Ланселот.

Той ме въведе в малка стая, вратата на която беше заключена с катинар. Аз бях почти притисната до стената от предмети, които изглеждаха странно и от тях излизаха много кабели.

— И така, да започваме. Виждаш ли тази желязна пещ? — попита той.

— Да, Ланселот.

Това беше малък, но дълбок съд, направен от плътен метал, а на места от външната страна беше ръждясал. Беше покрит с едра мрежа от жици.

Той ме бутна към него и аз видях, че вътре има бяла мишка, чиито предни крачета бяха подпрени върху вътрешната страна на съда, а малката ѝ муцунка беше върху мрежата от жици в трепкащо любопитство или може би в страх. Без да искам подскочих, защото да видиш мишка съвсем неочаквано, е потресаващо, поне за мен.

— Нищо няма да ти направи — изръмжа Ланселот. — Сега се отдръпни до стената и наблюдавай.

Страховете ми силно нараснаха. Аз бях напълно и ужасяващо сигурна, че отнякъде ще се появи светкавица и ще ме превърне в пепел или ще се появи някакво метално чудовище и ще ме смаже, или... или...

Аз затворих очи.

Но нищо не се случи. На мен, поне, нищо не се случи. Чух само лек шум, сякаш беше запалена кибритена клечка, и Ланселот ми каза:

— Е?

Аз отворих очи. Той ме наблюдаваше и цялото му същество излъчваше гордост. Аз гледах безизразно.

— Ето, не го ли виждаш? Погледни тук, идиотко — извика той.

На няколко сантиметра от пещта се беше появила още една. Не го бях видяла да я слага там.

— Имаш предвид тази, втората пещ? — попитах аз.

— Това не е съвсем втора пещ, а копие на първата. Те са абсолютно еднакви, атом по атом. Сравни ги. Ще откриеш, че петната от ръжда са идентични.

— Направил си втората от първата?

— Да, но по специален начин. Да създадеш материя обикновено е необходимо твърде голямо количество енергия. Ще е необходимо

пълното разлагане на сто грама уран, за да се създаде един грам от копие, дори ако се гарантира 100% КПД. Голямата тайна, на която случайно се натъкнах, е, че копирането на един предмет в дадена точка в бъдещето изисква много малко енергия, ако тази енергия се използва правилно. Смисълът на постижението, скъпа... скъпа моя, в моето изобретяване на такова копие и връщането му обратно, е в това, че аз съм осъществил еквивалент на пътуване във времето.

Неговият триумф и щастие бяха причината, поради която той използва това нежно обръщение към мен.

— Това е направо забележително — казах аз, и ако трябва да бъда честна, *наистина* бях впечатлена. — Мишката също ли се е появила?

Докато задавах въпроса, аз погледнах във втория съд и отново ужасно се стреснах. В него имаше бяла мишка — но тя беше мъртва.

Ланселот леко се изчерви.

— Това е слабото място. Аз мога да върна обратно живо същество, но не като живо същество. То се връща мъртво.

— О, колко жалко, защо?

— Все още не знам. Мисля, че копията са абсолютно перфектни, що се отнася до атомната структура. Със сигурност няма видими дефекти. Анализите доказват това.

— Можеш да попиташ... — Той ме погледна и аз бързо спрях. Реших, че е по-добре да не предлагам каквото и да било сътрудничество, тъй като от опит знаех, че в този случай сътрудникът неизменно ще присвои цялата заслуга за откритието.

— Попитал съм — каза Ланселот с горчива усмивка. — Опитен биолог извърши аутопсии на някои от моите животни и аз се погрижих да ги взема преди да се е случило нещо, което да ме издаде. Господи, дори собствените ми асистенти не знаеха какво правех.

— Но защо трябва да пазиш всичко в толкова строга тайна?

— Просто защото не мога да връщам обратно живи предмети. Някакво малко молекулно объркване. Ако публикувам резултатите си, някой друг може да научи начин за предотвратяване на такива обърквания, да прибави незначителното си подобрение към моето основно откритие и да придобие по-голяма слава, защото ще може да върне обратно жив предмет, който може да даде информация за бъдещето.

Аз разбирах това много добре. Нямахте нужда да казва, че това може да бъде направено. То щеше да бъде направено. Непременно. Всъщност каквото и да правеше, няма да му бъде призната заслугата за откритието. Бях сигурна в това.

— Както и да е — продължи той повече на себе си, отколкото на мен, — повече не мога да чакам. Трябва да съобщя това, но по такъв начин, че то винаги и неизменно да се свързва с мен. Трябва да има такъв силен драматичен ефект, че след това да няма начин да се спомене пътуването във времето, без да бъде споменато моето име, без значение какво ще бъде направено по този въпрос от други учени в бъдещето. Аз ще подготвя това представление, а ти ще играеш роля в него.

— Но какво искат от мен да направя, Ланселот?

— Ти ще бъдеш моята вдовица.

Аз сграбчих ръката му.

— Ланселот, да не би да искаш да кажеш... — Не мога съвсем да обясня противоречивите чувства, които ме завладяха в този момент.

Той грубо се освободи от мен.

— Само временно. Няма да се самоубивам. Просто ще върна себе си от бъдещето след три дни.

— Но тогава ти ще си мъртъв.

— Само този „аз“, който ще бъде върнат обратно. Истинският „аз“ ще бъде жив и здрав. Също като този бял плъх. — Очите му леко се присвиха и той продължи:

— Аха... Нулево време след няколко секунди. Гледай втория съд и мъртвата мишка.

Те изчезнаха пред очите ми и отново се чу шум, като от запалваща се кибритена клечка.

— Къде отидоха?

— Никъде — отговори Ланселот. — Това беше само копие. В момента, в който преминем онази точка във времето, в която е било създадено копието, то естествено изчезва. Това е първата, оригиналната мишка, която остава жива и в добро състояние. Същото ще важи и за мен. Копието „аз“ ще се върне обратно мъртво. Истинският „аз“ ще бъде жив. След три дни ще преминем момента, в който е създадено копието „аз“, използвайки истинския „аз“ за модел, и ще изпрати обратно мъртвия. Веднъж като преминем този момент,

мъртвото копие „аз“ ще изчезне и ще остане само живият „аз“. Ясно ли е всичко?

— Звучи опасно.

— Но не е. След като се появи моето мъртво тяло, докторът ще ме обяви за мъртъв, вестниците ще пишат, че съм мъртъв и гробарят ще пригответи мъртвият за погребението. Тогава аз ще оживея и ще обясня как съм направил това. Когато това се случи, аз ще бъда нещо повече от откривател на пътуването във времето, аз ще бъда човекът, който пръв се връща от света на мъртвите. За пътуването във времето и Ланселот Стебинс ще се говори като за едно цяло, и никога нищо няма да успее да отдели името ми от мисълта за пътуването във времето.

— Ланселот — казах меко аз, — защо не съобщим за откритието ти по обичайния начин? Това е прекалено сложен план. Едно обикновено съобщаване ще те направи достатъчно известен и тогава може би ще можем да се преместим в града...

— *Тихо!* Ще правиш това, което ти кажа.

Не знам колко време Ланселот е обмислял всичко това, преди некрологът да му даде идеята. Аз, разбира се, не подценявам неговия интелект. Като изключим феноменалния му лош късмет, няма спор за неговата голяма надареност.

Той беше информирал своите асистенти, преди те да тръгнат, за експериментите, които възнамерява да проведе, докато ги няма. Когато те бъдат разпитани, ще изглежда съвсем естествено, че той ще се е навел над определено количество реагиращи химикали и че в резултат на това ще е умрял от натравяне с цианид.

— Така че ти ще трябва да се погрижиш полицията веднага да се свърже с моите асистенти. Знаеш къде можеш да ги намериш. Не искам никакви подозрения за убийство или самоубийство, или за нещо друго, различно от инцидент, естествен и логичен инцидент. Искам бързо издаване на смъртен акт от доктора и бързо уведомяване на вестниците.

— Ланселот, ами ако те намерят истинския Ланселот? — попитах аз.

— Защо да го намират? — кресна той. — Ако откриеш труп, да не би да започваш да търсиш и истинското му копие? Никой няма да

ме търси и аз тихо ще си стоя във временното убежище през този интервал от три дни. Там има всички необходими условия и мога да си донеса сандвичи, които ще са достатъчни, за да съм сит.

— Докато не свърши това ще трябва да карам без кафе — прибави той със съжаление. — Не искам някой да усети необяснимата миризма на кафе тук, след като се предполага, че аз съм умрял. Ето, има достатъчно вода, а и това са само три дни.

Аз си сплетох нервно ръцете и казах:

— Дори и ако те открият, няма ли да е същото? Ще съществувате мъртвият „ти“ и живият „ти“... — Аз се опитвах да утеша себе си и да се подготвя за неизбежното разочарование.

Но той се нахвърли върху мен и изкрещя:

— Не, съвсем няма да бъде същото нещо. Всичко ще се превърне в измама, която се е провалила. Аз ще съм известен, но само като глупак.

— Но, Ланселот — казах предпазливо аз, — нещо винаги се обърква.

— Не и този път.

— Ти винаги казваш „не и този път“ и все пак нещо винаги...

Той беше пребледнял от гняв и очите му бяха изскочили. Сграбчи лакътя ми и го стисна ужасно силно, но аз не посмях да извикам.

— Само едно нещо може да обърка нещата и това си *ти* — каза той. — Ако провалиш, ако не изиграеш ролята си идеално, ако не следваш точно инструкциите, аз... аз... — Изглежда, че търсеше подходящото наказание. — Аз ще те убия.

Аз ужасено обърнах глава настрани и се опитах да се отскубна, но той ме държеше здраво. Забележително беше колко силен можеше да бъде, когато е разгневен.

— Слушай ме! — каза той. — Причинила си ми достатъчно неприятности само заради това, че си такава, каквато си, но аз обвинявах себе си първо, за това, че съм се оженил за теб, и второ, за това, че никога не намерих време, за да се разведа с теб. Но сега е моят шанс, и ако го провалиш, ще те убия. Казвам това в буквалния смисъл на думата.

Бях сигурна, че е така.

— Ще направя всичко, което кажеш — прошепнах аз и той ме пусна.

Той прекара цял ден над своята апаратура.

— Никога преди не съм транспортирал повече от сто грама — каза Ланселот спокойно и замислено.

Няма да се получи, помислих си аз. Как би могло да се получи?

На следващия ден той приспособи устройството така, че аз да трябва да натисна само едно копче. Той ме накара да упражнявам това натискане толкова време, че то ми се струваше като цяла вечност.

— Сега разбираш ли? Виждаш ли как точно трябва да се направи?

— Да.

— Тогава го направи, когато тази лампа светне и нито секунда по-рано.

Няма да се получи, помислих си аз.

— Да — отговорих веднага.

Той зае своето място, оставайки безстрастно мълчалив. Върху лабораторната си мантия носеше гумена престилка.

Лампата светна и тренингът си каза думата, тъй като аз натиснах копчето автоматично, преди нещо да може да ме спре или да ме накара да се разколебая.

За момент пред мен се появиха двама Ланселотовци, един до друг, новият — облечен като стария, но много по-измачкан. Но изведнъж новият падна и остана неподвижен на земята.

— Добре — извика живият Ланселот. Как, без да трепне или да покаже някакво вълнение, може да носи собственото си мъртво тяло, своето собствено тяло от бъдещето след три дни? Той го държеше под мишниците, без да показва повече емоция, отколкото ако това беше чувал с картофи.

Аз го хванах за краката и стомахът ми се сви от допира с него. То все още беше топло, като съвсем скоро издъхнало. Заедно го пренесохме през един коридор и нагоре по едно стълбище, след това по друг коридор и го оставихме в малка стая. Ланселот вече я беше подготвил. Някакъв разтвор бълбукаше в странен, изцяло стъклен уред.

Наоколо бяха разпръснати други химически съоръжения, целящи, без съмнение, да покажат провеждането на някакъв

експеримент. Една бутилка, ясно надписана „Калиев цианид“, стоеше върху масата, изпъкваща сред останалите. Около нея на масата бяха разпръснати малки кристалчета цианид, предполагам.

Ланселот внимателно постави мъртвото тяло на пода, като че ли е паднало от стола. Той постави кристалчета в лявата ръка на тялото и малко върху гумената престилка. Най-накрая постави няколко и върху брадичката.

— Така ще получат ясна представа — промърмори той. След това хвърли последен поглед наоколо, и каза:

— Вече всичко е наред. Сега се върни в къщата и се обади на доктора. Твоята история ще е, че ти си дошла тук, за да ми донесеш сандвич, защото аз съм работил по време на обяд. Ето го. — И той ми показва счупен съд и паднал сандвич, където вероятно аз съм ги изпуснала.

— Поплачи малко, но не се увличай.

Когато времето дойде, не ми беше трудно нито да крещя, нито да плача. От дни ми се искаше да направя точно това и сега с облекчение се оставих на истерията.

Докторът се държеше точно така, както беше предвидил Ланселот. Бутилката с цианида на практика беше първото нещо, което той видя.

— За бога, госпожо Стебинс, той е бил невнимателен химик — намръщи се той.

— Предполагам, че е така — казах аз плачейки. — Той не би трябвало да работи сам, но и двамата му асистенти са в отпуск.

— Лошо е, когато някой третира цианида като сол. — Докторът поклати глава със сериозно, поучително изражение. — Сега, госпожо Стебинс, ще трябва да извикам полицията. Това е инцидентно отравяне с цианид, но все пак е насилствена смърт и полицията...

— О, да, да, повикайте ги. — И тогава аз се изплаших, че може да се издам, тъй като се съгласих на това с подозрителна готовност.

Полицаяте дойдоха и сред тях имаше един сержант, който изсумтя с отвращение при вида на цианидните кристалчета върху ръката, престилката и брадичката. Полицията изобщо не прояви интерес и зададе само статистически въпроси, отнасящи се до имена и

години. Попитаха дали мога да се справя с уреждането на погребението. Аз отговорих „да“ и те си тръгнаха.

Тогава се обадох на вестниците и на две от информационните агенции. Казах, че съм си помислила, че ще разберат новината за смъртта от полицейските доклади и че се надявам, че няма да наблегнат на факта, че съпругът ми е бил невнимателен химик, с тона на човек, който се надява, че за мъртвия няма да бъде казано нищо лошо. Все пак, продължих аз, той беше по-скоро атомен физик, отколкото химик и напоследък ми се струваше, че се намира в някаква опасност.

Тук следвах съвсем точно инструкциите на Ланселот и отново всичко се получи, както беше предвидил. Ядрен физик в опасност? Шпиони? Вражески агенти?

Репортерите започнаха да напират. Аз им дадох младежки портрет на Ланселот, а един фотограф направи снимки на сградата на лабораторията. Преведох ги през няколко стаи на главната лаборатория, за да направят още снимки. Никой, нито полицията, нито репортерите, не ме попита за заключената стая и никой като че не я забелязваше.

Дадох им цял куп професионални и биографични материали, които Ланселот беше приготвил предварително и разказах няколко весели случки, които трябваше да покажат комбинация от човешка простота и велик интелект. Опитах във всичко да следвам указанията буква по буква и все пак не чувствах никаква увереност. Нещо щеше да се обърка. *Нещо* щеше да се обърка.

И когато това се случи, той щеше да обвини мен, а този път беше обещал да ме убие.

На следващия ден му занесох вестниците. Той ги изчете всички по няколко пъти, а очите му странно блестяха. За него пишеше на първа страница на нюйоркския „Таймс“ в долния ляв ъгъл, оградено с линии. „Таймс“ не наблягаше много на мистериозността на неговата смърт, но един от таблоидите имаше плашещо заглавие на първа страница: „Атомен учен умира мистериозно“.

Той шумно се смя, когато прочете това, и когато приключи всички вестници, се върна отново към първия. След това ме погледна

строго.

— Не тръгвай. Слушай какво пишат.

— Аз вече съм прочела всичко, Ланселот.

— Щом ти казвам, ще слушаш.

Той ми прочете всички статии на глас, наблягайки на отзивите за смъртта, след което ми каза развълнуван и самодоволен:

— Все още ли мислиш, че нещо ще се обърка?

Аз отговорих колебливо.

— Ако полицията се върне, за да пита защо мисля, че си бил в опасност...

— И без това говориш много двусмислено. Кажи им, че си имала лоши сънища. Докато решат да направят по-нататъшни разследвания, ако изобщо решат такова нещо, ще бъде прекалено късно.

Ако трябва да бъде честна, всичко вървеше както трябва, но аз не можех да се надявам, че ще продължи така. Но човешкият мозък е странен. Той продължава да се съмнява, дори когато няма никакви причини за това. Аз казах:

— Ланселот, когато всичко свърши и ти си известен, много известен, тогава сигурно ще можеш да се пенсионираш. Можем да се върнем в града и да заживеем спокойно.

— Ти си малоумна. Не виждаш ли, че щом веднъж ме признаят, аз ще трябва да продължа? Около мен ще се съберат млади учени. Тази лаборатория ще се превърне в огромен Институт за темпорални изследвания. Аз ще се превърна в легенда още приживе. Величието ми ще се издигне толкова, че никой след това няма да може да бъде нещо повече от интелектуален пигмей в сравнение с мен. — Той се повдигна на пръсти, а очите му блестяха, като че ли вече виждаше пиедестала, на който щеше да бъде издигнат.

Това беше последната ми надежда за малка частица щастие в семейния ни живот. Аз въздъхнах.

Аз помолих собственикът на погребалното бюро тялото да бъде оставено заедно с ковчега в лабораториите, преди да бъде погребано в семейния гроб в Лонг Айленд. Помолих още то да остане небалсамирано, предлагайки да го поставя в голяма хладилна стая с

температура около четири градуса, както и да не бъде местено в погребалния дом.

Собственикът на погребалното бюро донесе ковчега в лабораторията с хладно неодобрение. Без съмнение това беше отразено в сметката. Обяснението, което дадох, че го искам близо до мен за последен път, и че искам да дам последен шанс на асистентите му да го видят и да се поклонят пред тялото му, беше неубедително, а и звучеше така.

И тук Ланселот беше определил какво точно трябва да кажа.

След като мъртвото тяло беше положено с отворен капак на ковчега, аз отидох да видя Ланселот.

— Ланселот — казах аз, — собственикът на погребалното бюро беше много недоволен. Мисля, че подозира, че тук става нещо нередно.

— Браво — доволно въздъхна Ланселот.

— Но...

— Ще трябва да изчакаме още само един ден. Дотогава нищо няма да се случи от едно просто подозрение. Утре сутринта тялото ще изчезне, или поне би трябвало да изчезне.

— Искат да кажеш, че това може и да не стане? Знаех си, знаех си.

— Може малко да се забави, или да стане преждевременно. Никога преди не съм транспортирал нещо толкова тежко и не съм сигурен как точно ще се променят изчисленията ми. Искам да направя необходимите изследвания и това е причината да искам тялото да е тук, а не в погребалния дом.

— Но там тялото ще изчезне пред свидетели.

— А според теб ако изчезне тук ще заподозрат измама, така ли?

— Разбира се.

Той изглежда се забавляваше.

— Те ще си кажат: Защо е отпратил асистентите си? Защо е провеждал такива експерименти, с които може да се справи всяко дете и все пак експериментите са причина за неговата смърт? Как е станало така, че мъртвото тяло е изчезнало без свидетели? Те ще си кажат: Тази история за пътуването във времето е пълен абсурд. Той е взел хапчета, за да изпадне в каталептичен транс и докторите са били изиграни.

— Да — едва промълвих аз. Как е успял да предвиди всичко това?

— И — продължи той — когато аз продължавам да настоявам, че съм открил тайната на пътуването във времето и че аз безспорно бях обявен за мъртъв и безспорно не съм бил жив, общопризнатите учени гневно ще ме осъдят като измамник. И така, за една седмица името ми ще се споменава в дома на всяко семейство на Земята. Няма да се говори за нищо друго. Аз ще предложа да направя демонстрация на пътуването във времето пред група от различни учени, които желаят да я видят. Ще предложа демонстрацията да бъде направена по междуконтиненталната телевизионна мрежа. Общественият натиск ще накара учените да се съгласят, а телевизионните мрежи да я излъчат. Няма да има значение дали хората ще гледат, за да видят чудо, или линчуване. Те ще гледат! *И тогава* аз ще успея и кой в науката ще има по-изключителен триумф?

За момент бях замаяна, но нещо непоколебимо в мен каза: прекалено дълго, прекалено сложно, нещо ще се обърка.

Същата вечер пристигнаха неговите асистенти и се опитаха да изглеждат почтително тъжни в присъствието на трупа. Още двама свидетели, които щяха да се закълнат, че са видели Ланселот мъртъв, и да помогнат шумотевицата да достигне небивал размер.

Около четири часа на следващата сутрин ние бяхме в студената стая, облечени в дебели якета и чакахме да дойде нулевият момент.

С голямо вълнение Ланселот непрекъснато проверяваше своите уреди и правеше с тях някакви неща. Работеше с компютъра на масата, въпреки че не знам как успяваше да накара вдървените си пръсти да се движат толкова бързо по клавиатурата.

Самата аз се чувствах ужасно. Причина за това бяха студът, мъртвото тяло, несигурността на бъдещето.

Бяхме там от цяла вечност, когато Ланселот най-накрая каза:

— Ще стане. Всичко ще стане както беше предвидено. Най-много изчезването да закъснее с пет минути и това, когато става въпрос за тяло с тегло седемдесет килограма. Моите изследвания на времевите сили са напълно верни. — Той ми се усмихна, но след това се усмихна и на собственото си мъртво тяло със същата топлина.

Забелязах, че лабораторната му мантия, която носеше непрекъснато вече от три дни и спеше с нея, в това бях сигурна, беше мръсна и измачкана. Изглеждаше точно така, както лабораторната дреха на втория Ланселот, мъртвия, когато се появи.

Ланселот изглежда знаеше какво си мисля или може би бе познал по втречения ми поглед, тъй като погледна дрехата си и каза:

— А, да, по-добре да сложа отгоре гумената престилка. Моят втори „аз“ я носеше, когато се появи.

— Какво ще стане, ако не я облечеш? — попитах аз безизразно.

— Би трябвало да я нося. Необходимо е — очите му се присвиха. — Още ли мислиш, че нещо ще се обърка?

— Не знам — промърморих аз.

— Мислиш ли, че тялото няма да изчезне или че вместо него ще изчезна аз?

Когато не му отговорих, той почти изкрещя:

— Не виждаш ли, че късметът ми най-накрая се промени? Не виждаш ли колко гладко и по плана се развива всичко? Аз ще бъда най-великият човек, който е живял някога. Ела, стопли малко вода за кафето — той изведнъж отново се успокои. — То ще послужи, за да отпразнуваме изчезването на моето копие и завръщането ми към живота. От три дни не съм пил никакво кафе.

Това, което ми подаде, беше просто разтворимо кафе, но след три дни без кафе и то щеше да му свърти работа. Аз започнах да пипам непохватно със студените си пръсти по лабораторния котлон, докато Ланселот не ме изблъска грубо на една страна и постави една мензура с вода върху него.

— Ще мине известно време, докато водата заври — каза той, завъртайки копчето на котлона до максимум. Погледна часовника си, а след това и още няколко циферблата на стената. — Копието ми ще изчезне, докато водата заври. Ела тук и гледай — той застана от едната страна на ковчега. Аз се колебаех.

— Ела — каза Ланселот заповеднически. Аз отидох.

Той погледна надолу към себе си с безкрайно умиление и зачака. И двамата чакахме, втречени в трупата.

Отново се появи познатият шум и Ланселот извика:

— Закъсна с по-малко от две минути.

Мъртвото тяло беше изчезнало без дори да остави някаква гънка или мръсно петно.

Отвореният ковчег съдържаше само комплект дрехи. Дрехите, разбира се, не бяха тези, с които се появи тялото в началото. Те бяха истински дрехи и останаха в действителността. И ето ги къде си стояха: бельото под ризата и панталоните, ризата с вратовръзката, вратовръзката под сакото. Обувките се бяха разместили, а от тях се подаваха чорапи. Тялото беше изчезнало.

Можех да чуя как водата ври.

— Кафето — каза Ланселот. — Първо кафето. След това се обаждаме на полицията и на вестниците.

Аз направих кафе за него и за себе си. От съдържанието на захарницата му сложих обичайната чаена лъжичка — нито препълнена, нито прекалено празна. Дори и при тези условия, когато поне един път бях сигурна, че това сега ще е без значение за него, навикът си беше навик.

Аз сръбнах от своето кафе, което по навик пиех без захар и сметана. Неговата топлина ми достави удоволствие. Ланселот повдигна своята чаша кафе.

— Това е всичко — меко каза той, — всичко, което чаках. — След това допря чашата до триумфално разтегнатите си устни, и отпи. Това бяха последните му думи.

Сега, когато всичко това приключи, ме обхвана някаква ярост. Успях да го съблека и да му облека дрехите от ковчегата. По някакъв начин успях да го повдигна и да го сложа в ковчегата. Скръстих ръцете му върху гърдите, както бяха преди.

След това измих всички следи от кафе в мивката в другата стая, както и захарницата. Изплаквах я отново и отново, докато не изчезна и последната частица цианид, който бях сложила вместо захар.

Отнесох лабораторната му дреха и останалите дрехи в коша, където бях сложила и тези, с които се появи копието. Те, разбира се, бяха изчезнали и аз сложих вътре оригиналния комплект. След това зачаках.

До вечерта, когато бях сигурна, че трупът е достатъчно студен, извиках хората от погребалното бюро. Какво би ги учудило? Те

очакват мъртво тяло и ето го мъртвото тяло. Същото мъртво тяло. Абсолютно същото. То дори съдържа в себе си цианид, точно както се предполагаше за първото.

Предполагам, че те са в състояние да направят разлика между труп, мъртъв от дванадесет часа и друг, мъртъв от три дни и половина, дори вторият да е стоял в хладилна камера, но какво би ги накарало да проверяват?

Те не направиха нищо такова. Заковаха ковчегата, отнесоха го и го погребяха. Това беше идеалното убийство.

Всъщност, след като Ланселот по закон беше мъртъв по времето, когато го убих, чудя се дали това изобщо може да се нарече убийство. Разбира се, не възнамерявам да се допитвам до адвокат за това.

Сега животът ми е спокоен. Спокоен и задоволителен. Имам достатъчно пари. Ходя на театър. Имам приятели.

И живея без да се разкайвам. Ланселот със сигурност нямаше да бъде признат за откривател на пътуването във времето. Някой ден, когато пътуването във времето отново бъде открито, името Ланселот Стебинс ще бъде непознато. Но още тогава аз му казах, че каквото и да прави, накрая няма да получи признанието си. Ако аз не го бях убила, нещо друго щеше да обърка всичко и тогава той щеше да убие мен.

Да, живея без да се разкайвам.

Всъщност аз съм простила на Ланселот всичко, всичко освен мигът, в който се изплю върху мен. Така че не е ли ирония, че той е имал един щастлив миг преди да умре, тъй като му бе дадена възможност, която малцина могат да имат и той единствен от всички хора ѝ се наслади.

Въпреки неговите думи, когато се изплю върху мен, Ланселот успя да прочете собствения си некролог.

МАХАЙ СЕ, ДЪЖД

— Ето я пак — каза Лилиан Райт, докато внимателно нагласяваше венецианските щори. — Ето я, Джордж.

— Ето я коя? — попита съпругът ѝ, опитвайки се да постигне задоволителен контраст на телевизионната картина, за да може да гледа мача.

— Госпожа Сакаро — отговори тя и за да изпревари неизбежния въпрос на своя съпруг „Коя е тази?“, бързо добави: — Новата съседка, за Бога.

— О-о.

— Прави си слънчеви бани. Непрекъснато слънчеви бани. Чудя се къде е момчето ѝ. В ден като този той обикновено е навън, стои в огромния им двор и удря топката в къщата. Виждал ли си го някога, Джордж?

— Чувал съм го. Версия на китайското водно мъчение. Бум в стената, туп на земята, шляп в ръцете. Бум, туп, шляп. Бум, туп...

— Той е добро момче, тихо и чудесно възпитано. Искан ми се Томи да се сприятели с него. Бих казала, че са на една и съща възраст, около десет години.

— Не съм знаел, че Томи има трудности със сприятеляването.

— Със Сакаро е по-трудно. Те са толкова затворени. Аз дори не знам какво работи господин Сакаро.

— Защо трябва да знаеш? Какво работи си е само негов проблем.

— Странно е, че никога не съм го виждала да тръгва на работа.

— И мен никой не ме е виждал да тръгвам на работа.

— Ти си стоиш вкъщи и пишеш. А какво прави той?

— Мога да кажа, че госпожа Сакаро знае какво работи господин Сакаро, но е много притеснена, защото не знае какво работя аз.

— О, Джордж — Лилиан се отдръпна от прозореца и погледна с апатия към телевизора. — Мисля, че трябва да положим малко усилия. Съседите трябва да положат малко усилия.

— Какви усилия? — Джордж вече се чувстваше много удобно на креслото, с голяма кока кола в ръка, току-що отворена и леко запотена.

— Да ги опознаем.

— Ти не се ли запозна с нея още първия път, когато дойде? Каза, че си ѝ казала нещо.

— Казахме си здравей и тя веднага се прибра, но и къщата все още не беше подредена, така че не можеше да се очаква нещо повече от едно здравей. Но оттогава минаха два месеца и все още нищо, освен едно здравей от време на време. Тя е толкова странна.

— Така ли?

— Винаги гледа в небето. Виждала съм я да прави това стотици пъти, а и тя никога не излиза, ако е поне малко облачно. Веднъж, когато момченцето си играеше навън, тя му извика да се прибира, защото е щяло да вали. Аз случайно я чух и си помислих, че за бога, цялото ми пране е на въжетата и изхвърчах навън да го прибера, но знаеш ли какво — навън беше ясен слънчев ден. Имаше някакви облаци, но те съвсем не бяха дъждовни.

— И какво стана — валя ли?

— Не, разбира се. Само напразно се разкарвах до двора.

Джордж вече се беше съсредоточил върху два удара, които изобщо не заслужаваха да се бяга. Когато вълнението свърши и питчърът се опитваше да възстанови спокойствието си, Джордж извика на Лилиан, която вече се скриваше зад кухненската врата:

— Е, след като са от Аризона, смело мога да заявя, че едва ли са в състояние да различат дъждовните облаци от останалите.

Лилиан моментално се върна в дневната.

— От къде са?

— Според Томи — от Аризона.

— Томи откъде знае?

— Говорил е с тяхното момче, между ударите с топката, предполагам, и то му е казало, че идват от Аризона и след това момчето е било повикано да се прибира. Поне Томи казва, че може да са от Аризона или може би от Алабама, или нещо такова. Знаеш го Томи как помни нещата до половина. Но след като времето толкова ги притеснява, предполагам, че е Аризона и не знаят какво да правят при този наш дъждовен климат.

— Но защо не си ми казал?

— Защото Томи ми каза едва тази сутрин и защото мислех, че той вече ти е казал и, за да бъда абсолютно честен, защото реших, че можеш да водиш едно нормално съществуване, дори ако никога не разбереш това. О-о...

Топката се носеше към трибуната в дясно и това беше краят за питчъра.

Лилиан се върна при щорите и каза:

— Просто ще трябва да се запозная с нея. Тя изглежда много *сладка*. О, за бога, погледни това, Джордж.

Единственото нещо, което гледаше Джордж, беше телевизора.

— Знам, че се беше вторачила в онзи облак — каза тя. — И сега ще се прибере. Сигурна съм.

Два дни по-късно Джордж беше излязъл, за да потърси нещо в библиотеката и се прибра с куп книги. Лилиан го погледна ликуващо.

— Утре няма да правиш нищо — каза тя.

— Това ми звучи повече като заповед, отколкото като молба.

— Това си е заповед. Утре отиваме със семейство Сакаро в парка Мърфи.

— Със...

— Със съседите до нас, Джордж. *Как* успяваш да не запомниш това име?

— Имам дарба. Как стана всичко?

— Просто тази сутрин отидох до тях и позвъних на звънеца.

— Толкова лесно?

— Не беше лесно, беше трудно. Стоях си там, изнервена, с пръст върху звънеца и си мислех, че е по-лесно да позвъниш, отколкото вратата да се отвори и да те хванат да стоиш отпред като глупак.

— Тя не те ли изгони?

— Не. Беше любезна, както можеше да се очаква. Покани ме да вляза, знаеше коя съм и каза, че се радва, че съм дошла да ги посетя. Нали знаеш...

— И ти им предложи да отидем заедно до парка Мърфи?

— Да. Реших, че ако предлага нещо, което ще позволи на децата да се забавляват, тя ще се съгласи по-лесно. Едва ли би искала да лиши детето си от такава възможност.

— Психологията на майката.

— Трябваше да видиш какво е в тях.

— А, за всичко това си е имало причина. Издаде се. Но, моля ти се, спести ми подробностите за съчетанието на цветовете в стаята. Не ме интересуват покривките на леглата, а размерът на шкафовете е информация, без която бих могъл да мина.

Тайната на щастливия брак беше, че Лилиан не обръщаше никакво внимание на Джордж. Тя премина през подробностите за съчетаването на цветовете в стаята, беше много подробна в описанието на покривките за легла и му даде описание сантиметър по сантиметър на големината на шкафовете.

— А каква чистота! Никога не съм виждала по-чисто място.

— Ако се сближиш с нея, тя ще започне да ти поставя невъзможни стандарти и рано или късно ще трябва да се откажеш от приятелството си с нея, за да се защитиш.

— Кухнята й — продължи Лилиан без да му обръща внимание — беше толкова идеално чиста, че направо ти се струва невероятно, че някога я използва. Помолих за чаша вода и тя я постави точно под крана и пусна водата толкова бавно, че нито капка не падна в самата мивка. И това не беше престараване. Направи го с такава лекота, че просто си личеше, че винаги постъпва така. А когато ми подаде чашата, я държеше с чиста салфетка. Просто болнична хигиена.

— Сигурно си създава много работа. Веднага ли се съгласиха да дойдат с нас?

— Е... не веднага. Попита съпруга си какви са прогнозите за времето, а той отговори, че всички вестници казват, че утре ще бъде ясен ден, но все още не е чул последната прогноза по радиото.

— Всички вестници казвали така, а?

— Разбира се, те печатат официалната прогноза за времето, така че прогнозите им са еднакви. Но аз мисля, че те наистина препрочитат всички вестници. Съдя по купа, който оставя разносвача...

— Ти май нищо не пропускаш?

— Въпреки всичко — продължи Лилиан строго — тя се обади на метеорологичната служба и попита за последните данни, съобщи ги на своя съпруг и ми казаха, че ще дойдат, освен ако има някакви неочаквани промени на времето, но тогава ще се обадят да ни предупредят.

— Добре. Значи ще ходим.

Семейство Сакаро бяха млади и приятни, мургани и красиви. Докато те вървяха по дългата пътечка от своя дом до мястото, където бе паркиран автомобилът на семейство Райт, Джордж се наведе към съпругата си и ѝ прошепна в ухото.

— Значи *той* е причината.

— Искане ми се да беше — каза Лилиан. — Това, което носи, ръчна чанта ли е?

— Джобно радио. Обзалагам се, че е за да слуша прогнозите за времето.

Момченцето на Сакаро тичаше след тях, размахвайки нещо, което се оказало, че е барометър, и тримата седнаха отзад. Започна се разговор по общи въпроси, който продължи до парка Мърфи.

Момчето на Сакаро беше толкова любезно и възпитано, че дори Томи Райт, заклещен между своите родители на предната седалка, се беше укротил и се държеше почти цивилизовано. Лилиан не можеше да си спомни кога се бяха возили в колата толкова спокойно.

Тя дори не беше обезпокоена от факта, че малкото радио на господин Сакаро, което почти не се чуваше при разговора, който се водеше, беше включено и тя всъщност никога не го видя да го слага до ухото си.

В парка Мърфи беше прекрасен ден, горещ и сух, без обаче да е прекалено горещ, с весело светещо слънце на синьо, синьо небе. Дори господин Сакаро, който внимателно изследваше всяка точка от небето и след това втренчено се загледа в барометъра, изглежда не можа да открие нищо подозрително.

Лилиан заведе двете момчета до мястото с въртележките и купи достатъчно билети, за да имат по едно возене на всички уреди, които паркът предлагаше.

— Моля ви — каза тя на протестиращата госпожа Сакаро, — нека този път да ги контролирам аз. Следващият път ще бъде ваш ред.

Когато се върна, Джордж беше сам.

— Къде... — започна тя.

— Ето долу при щанда с освежителните напитки. Казах им, че ще те изчакам тук и след това ще се присъединим към тях — той

звучеше подтиснато.

— Станало ли е нещо?

— Не, нищо особено, но си мисля, че той трябва да е доста богат.

— Нямам представа какво прави, за да си изкарва хляба. Аз го попитах...

— А сега кой е любопитен?

— Направих го заради теб. Той каза, че просто изучава човешката природа.

— Как само звучи. Това обяснява всичките тези вестници.

— Да, но с такъв красив и богат мъж за съсед, изглежда, че и пред мен ще бъдат поставени невъзможни стандарти.

— Не ставай смешен.

— И те не са от Аризона.

— Така ли?

— Казах му, че съм чул, че са от Аризона. Той изглеждаше толкова изненадан, че беше очевидно, че не са оттам. След това се засмя и попита дали има аризонски акцент.

— Знаеш ли, той все пак има някакъв акцент — каза замислено Лириан. — На югозапад има много хора с испанско потекло, така че той пак може да е от Аризона. Сакаро може да е испанско име.

— На мен ми звучи като японско. Ела, те ни махат. О, боже мой, погледни какво са купили.

Всеки един от двамата Сакаро държеше по три клечки захарен памук — огромни топки от розова пяна. Памукът беше лепкав и се топеше бързо в устата.

Семейство Сакаро беше купило памук и за всеки един от семейство Райт, и те от любезност трябваше да приемат.

Те се спуснаха по централната алея, изпробваха късмета си на дартс, на някаква покер игра, където топките се търкаляха в едни дупки при събарянето на дървените цилиндри от поставките. Те се снимаха, записаха гласовете си на касета и провериха силата на ръцете си.

След това взеха малчуганите, които бяха изразходвали всичките си сили в задоволяване на прищевките си, и Сакаро веднага изпратиха своето дете към щанда със захарния памук. Томи спомена за огромното удоволствие, което би му доставил един хот-дог и Джордж му даде четвърт долар. Томи също се отдалечи.

— Честно казано — започна Джордж, — предпочитам да остана тук. Ако ги видя да ядат още захарен памук, ще позеленея и ще повърна на място. Ако всеки от тях не е изял по една дузина клечки захарен памук, аз самият ще изям толкова.

— Чудесно те разбирам, а в момента купуват и на детето.

— Аз предложих на Сакаро да хапнем по един хамбургер, а той само ме погледна мрачно и поклати глава. Не че хамбургерът е кой знае какво, но след толкова захарен памук, е направо пиршество.

— Знам. Аз предложих на госпожа Сакаро портокалов сок и по начина, но който подскочи и каза не, човек би си помислил, че съм ѝ го плиснала в лицето. Според мен, досега не са били на такова място и се нуждаят от време, за да се приспособят към новите условия. Ще се наситят на захарен памук и следващите десет години няма да близнат такова нещо.

— Е, може би — те се запътиха към семейство Сакаро. — Виж, Лил, започва да се заоблачава.

Господин Сакаро беше сложил радиото на ухото си и гледаше напрегнато на запад.

— Охо — каза Джордж, — видял го е. Едно към петдесет, че ще иска да се прибираме.

И тримата Сакаро се нахвърлиха върху него, учтиви, но настоятелни. Те казаха, че съжаляват, че са прекарали чудесно, възхитително, че Райт ще трябва да им гостуват колкото се може по-скоро, но сега наистина ще трябва да се прибират. Изглеждаше, че ще има буря. Господин Сакаро се оплака, че всички прогнози уж предвиждали ясно време.

Джордж се опита да ги успокои.

— Трудно е да се предскаже местна буря, но дори и да има такава, а може и да няма, тя не ще продължи повече от половин час.

При тези думи малкият Сакаро почти се разплака, а ръката на госпожа Сакаро, държаща носна кърпичка, видимо потрепера.

— Хайде да се прибираме — примири се Джордж.

Пътят обратно изглеждаше много по-дълъг. Нямаше за какво да се говори. Радиото на господин Сакаро сега беше доста силно и той превключваше от станция на станция, като всеки път хващаше прогнозата за времето. Сега вече се споменаваха местни бури.

Момченцето каза, че барометърът пада, а госпожа Сакаро, подпряла брадичка върху дланта на едната си ръка, гледаше печално небето и помоли Джордж да кара по-бързо, ако е възможно.

— Наистина изглежда страшно, нали? — каза Лилиан любезно, опитвайки се да сподели чувствата на своите гости. Но след това Джордж я чу да продължава под нос: — Повярвайте ми!

Изви се вятър, който вдигаше прахоляка от сухия път, когато навлязоха в улицата, на която живееха, а листата зловещо шумяха. Проблесна светкавица.

— Ще успеем. Ще си бъдете вкъщи след две минути — каза Джордж.

Той спря пред входа, който водеше към огромния двор на Сакаро и слезе от колата, за да отвори задната врата. Той почувства как една капка падна върху него. Пристигнаха *точно* навреме.

Сакаро се измъкнаха от колата с напрегнати лица, промърмориха някакви благодарности и се запътиха към своя дом, тичайки отчаяно по дългата пътека.

— Честна дума... — започна Лилиан, — човек би си помислил, че те са...

Небето се разтвори и дъждът започна да се излива на огромни капки. Върху покрива на колата им заиграха стотици палки на барабани, и на половината път от къщата Сакаро спряха и погледнаха отчаяно нагоре.

Лицата им губеха очертанията си под ударите на дъждовните капки, размазваха се, стопяваха се и се сливаха. И тримата се сбърчиха, изчезвайки в дрехите си, които паднаха на земята и образуваха три мокри, лепкави купчинки.

И докато семейство Райт стояха отстрани, сковани от ужас, Лилиан не можа да се сдържи да не довърши репликата си:

— ... че са направени от захар и се страхуват да не се разтопят.

ЗВЕЗДНА СВЕТЛИНА

Артур Трент ги чуваше доста ясно. Напрегнатите, гневни думи, изкрещяни в слушалката му.

— Трент! Не можеш да се измъкнеш. Ние ще пресечем орбитата ти след два часа и ако се опиташ да се съпротивляваш, ще те взривим.

Трент се усмихна и нищо не каза. Той нямаше оръжие, а и не беше нужно да се бие. След много по-малко от два часа корабът щеше да направи своя скок в хиперпространството и те вече никога нямаше да го открият. Той ще има в себе си почти един килограм крилий, достатъчен за конструирането на мозъчните връзки на хиляди работи и струващ около десет милиона. Във всеки свят в Галактиката — и то без да се задават въпроси.

Старият Бренмайер беше планирал всичко. Беше го планирал тридесет и повече години. Това беше работата на неговия живот.

— Бягството, млади човече — беше казал веднъж той. — Заради него имам нужда от теб. Ти можеш да вдигнеш един кораб от Земята и да го изкараш в Космоса. А аз не мога.

— Няма да има смисъл да излизаме в Космоса, господин Бренмайер — каза Трент. — Ще ни хванат за половин ден.

— Не и ако осъществим скока — отговори лукаво Бренмайер. — Не и ако се прехвърлим през хиперпространството и се отдалечим на светлинни години оттук.

— Ще ни отнеме половин ден, за да извършим скока, но дори и да имаме достатъчно време, полицията ще предупреди всички звездни системи.

— Не, Трент, не — треперещата ръка на стария мъж падна върху неговата, стискайки я развълнувано. — *Не всички* звездни системи, само дузина в съседство. Галактиката е голяма и колонистите през последните петдесет години са загубили връзка помежду си.

Той говореше без да спира, обрисувайки картината. Галактиката сега била като повърхността на първата планета на човека — Земята, както са я наричали — в предисторическите времена. Хората са били разпръснати на всички континенти, но всяка група е познавала само онази територия, която непосредствено я е заобикаляла.

— Ако направим скока напосоки — каза Бренмайер, — можем да бъдем навсякъде, дори на петдесет хиляди светлинни години оттук и няма да има никакъв шанс да ни открият, също както няма шанс да се открие камъче сред множество метеорити.

Трент поклати глава.

— Но няма да успеем да намерим и себе си. Ще попаднем на ненаселена планета.

Подвижните очи на Бренмайер огледаха околността. Около него нямаше никой, но гласът му все пак се сниши до шепот.

— Аз съм прекарал тридесет години в събиране на информация за всяка населена планета в Галактиката. Проучил съм всички стари документи. Пропътувал съм хиляди светлинни години, стигал съм по-далеч от който и да било космически пилот. И разположението на всяка обитавана планета сега е в паметта на най-добрия компютър в света.

Трепт учудено повдигна вежди.

— Аз проектирам компютрите и притежавам най-добрия — каза Бренмайер. — Отбелязал съм също така и точното разположение на всяка действаща звезда в Галактиката, всяка звезда от спектралните класове Ф, Б, А и О и съм вкарал и това в паметта. Щом като направим скока, компютърът ще сканира небето спектроскопично и ще сравни резултатите с галактическата карта, която има на разположение. След като намери подходящо място, а рано или късно това ще стане, корабът ще е в Космоса и тогава автоматично ще бъде преведен, чрез втори скок, до място, в съседство с най-близкото обитавано космическо тяло.

— Звучи прекалено сложно.

— Няма начин да не стане. Работил съм върху това през всичките тези години и няма начин да не стане. На мен ще ми останат само десет години да бъда милионер. Но ти си млад, ще бъдеш милионер много по-дълго време.

— Когато скачаш напосоки, можеш да се озовеш във вътрешността на някоя звезда.

— Шансът е едно на сто трилиона, Трент. Можем също така да се озовем някъде толкова далеч от която и да било действаща звезда, че компютърът да не успее да открие нищо, което да е включено в неговата програма. Може да се окаже, че сме скочили само една или две светлинни години и полицията да е все още по петите ни. Шансовете за това са още по-малки. Ако искаш нещо, за което да се тревожиш, тревожи се, че можеш да умреш от сърдечен удар в момента на излитане. Шансовете за това са много по-големи.

— За *вас* е напълно възможно, господин Бренмайер. Вие сте по-стар.

Старият мъж сви рамене.

— Аз не се броя. Компютърът ще направи всичко автоматично.

Трент кимна с глава и запомни това. В полунощ, когато корабът вече беше готов и Бренмайер пристигна с едно куфарче пълно с крилий — той нямаше трудности с набавянето му, защото беше много доверен човек, Трент взе куфарчето с една ръка, докато другата се придвижи бързо и сигурно.

Ножът все още беше най-доброто оръжие, също толкова бързо като молекулния деполяризатор, също толкова фатално, но много по-тихо. Трент остави ножа при тялото, заедно с отпечатъците от пръсти. Какво значение имаше? И без това нямаше да го хванат.

Дълбоко в Космоса, преследван от полицейските кораби, той чувстваше нарастващото напрежение, което винаги предхождаше скока. Никой психолог не можеше да го обясни, но всеки опитен космически пилот знаеше какво представлява това.

Това беше внезапно, странно чувство, при което сякаш и ти и самият кораб за един момент от безвремие и безпространственост, се превръщате в нематерия и неенергия и след това отново се споявате ментално в друга част на Галактиката.

Трент се усмихна. Все още беше жив. Никоя звезда не беше прекалено близо, но имаше хиляди, които бяха достатъчно близо. Небето беше осеяно със звезди и фигурите им бяха толкова различни, че той беше сигурен, че скокът е бил надалече. Някои от тези звезди трябва да са от спектрален клас „Ф“ и нагоре. Компютърът ще има

хубав, богат модел, който да сравни със своята памет. Това няма да отнеме много време.

Той се облегна удобно назад и се загледа в ярката светлина, която се движеше при бавното въртене на кораба. Пред погледа му се откри ярка звезда, една много ярка звезда. Изглежда, че не беше отдалечена на повече от две светлинни години, а усетът му на пилот му подсказваше, че е топла, топла и хубава. Компютърът щеше да използва това като база и да открие модела, отнасящ се до нея. Още веднъж той си помисли, че това няма да отнеме много време.

Но стана точно обратното. Минутите течаха. Измина цял час. А компютърът продължаваше своето търсене и светлинките му игриво проблясваха.

Трент се намръщи. Защо не открива модела? Той трябваше да бъде там. Бренмайер беше заложил в него цялата си дългогодишна работа. Той *не може* да не е включил някоя звезда или да я е записал на погрешно място.

Разбира се, звезди се раждат и умират и се движат в Космоса но време на съществуването си, но тези промени са много, много бавни. Дори за милиони години моделите, които Бренмайер е записал, не биха могли...

Трент беше обхванат от внезапна паника. Не! *Не можеше* да бъде. Шансовете за това бяха дори по-малки от тези да скочиш във вътрешността на някоя звезда.

Той изчака ярката звезда да се покаже отново и с треперещи ръце я фокусира с телескопа. Той я увеличи, доколкото можеше и около яркия спектър от светлина се виждаше издайническата мъгла от турбулентни газове.

Това беше нова звезда!

От бледа мъглявина звездата беше прераснала в ярка светлина може би само преди месец. От спектрален клас, достатъчно нисък, за да е игнориран от компютъра, тя беше преминала в спектрален клас, който със сигурност ще бъде отчетен от машината.

Но новата, която съществуваше в Космоса, не съществуваше в паметта на компютъра, защото Бренмайер не я беше заложил там. Тя не е съществувала, когато той е събирал своите данни — или поне не като толкова ярка звезда.

— Не я отчитай! — изкрещя Трент. — Игнорирай я!

Но той крещеше на една автоматична машина, която щеше да налага модела на новата звезда върху модела на Галактиката и никъде нямаше да успее да я открие и щеше да продължава безкрайно да търси, и да търси, и да търси, докато не изразходва енергийния си запас.

Запасът от кислород щеше да е свършил много по-рано. А дотогава Трент и без това вече нямаше да е сред живите.

Трент се отпусна безпомощно в своя стол, наблюдавайки измамната звездна светлина и се приготви за дългото и агонизиращо чакане на смъртта.

Ако само беше задържал ножа...

ПРАОТЕЦ

Първоначалното съчетаване на катаклизми беше станало преди пет години — пет завъртания на тази планета, ХС–12549 Д според картите, а иначе безименна. Шест и повече революции на Земята, но кой ли изобщо ги брои.

Ако хората там, в къщи, знаеха, може би щяха да кажат, че това е героична борба, епопея на Галактическия корпус — петима мъже срещу враждебен свят, устоявайки пет (или шест и повече) години. А сега те умираха въпреки всичко, загубили битката. Трима бяха в кома, четвъртият все още държеше отворени очите си с пожълтели очни ябълки, а петият още беше на крака.

Но това съвсем не беше въпрос на героизъм. Това бяха петима мъже, борещи се срещу отегчението и отчаянието и поддържащи своята нереална представа за живота поради най-малко героичната причина, която съществува — защото нямаше какво друго да правят до края на живота си.

Ако някой от тях се е почувствал насърчен от битката, никога не го е споменавал. След първата година те спряха да говорят за спасение, а след втората беше наложена забрана върху употребата на думата „Земя“.

Но една дума винаги присъстваше. Дори и неизговаряна, тя можеше да бъде открита в мислите им: „амоняк“.

Тя се беше появила за първи път по време на приземяването на раздрънкания космически кораб със заглъхнали двигатели.

Разбира се, очакваш лошият късмет да ти изиграе номера. Но не няколко накуп, а един по един. Внезапно избухване на някоя звезда изгаря хиперверигите — това може да бъде поправено, но ще отнеме време. Метеорит размества страничните клапи — те могат да бъдат наместени отново, но ще отнеме време. Траекторията е изчислена неправилно в резултат на голямо напрежение и моментално невероятното ускорение разкъсва антените за скоковете в пространството и притъпява сетивата на всички хора на борда на

кораба — антените могат да се сменят и сетивата ще се възстановят, но ще отнеме време.

Шансовете всички тези неща да се случат наведнъж са едно към безбройно много, а шансовете да се случат по време на точно определено сложно кацане, когато единственото необходимо нещо за разрешаването на всички проблеми, времето, липсва, са още по-малки.

Патрулният кораб „Джон“ улучи точно тази единствена възможност сред останалите безбройно много и направи своето последно приземяване, тъй като никога повече нямаше да е в състояние да се издигне над повърхността на планетата.

Това, че се приземи непокътнат, само по себе си беше почти чудо. На петимата им бе осигурен поне още няколко години живот. Можеше да им помогне само друг кораб, озовал се там инцидентно, но никой не разчиташе на това. Знаеха, че бяха получили своя дял съвпадения в този живот, въпреки че тези съвпадения не им бяха донесли нищо добро.

Нещата не можеха да се променят.

А ключовата дума беше „амоняк“. При повърхността, която се въртеше непрекъснато, и смъртта (милостиво бърза), пред която бяха изправени, Чоу намерил време да погледне абсорбционния спектограф, който отбелязваше данните.

— Амоняк — извика той.

Другите го чуха, но нямаха време, за да му обърнат внимание. Съществувахе само отчайващата борба срещу бързата смърт в полза на бавната.

Когато най-накрая се приземиха върху песъчлива повърхност с пръсната синкава (синкава?) растителност, висока трева, закърнели, подобни на дървета израстъци със синя кора и без листа, без следа за съществуването на животни и отгоре небе, нашарено със зеленикави (зеленикави?) облаци, думата отново се върна в съзнанията им.

— Амоняк? — попита тежко Питърсън.

— Четиридесет процента — отговори Чоу.

— Това е невъзможно — каза Питърсън.

Но не беше невъзможно. Книгите не казват, че е невъзможно. Това, което Галактическият корпус бе открил, беше планета с определена маса и определена температура, която имаше океан и една от двете атмосфери: азотно-кислородна или азотно-въглеродно

двуокисна. В началната фаза животът е бил много развит, но в по-късната той беше примитивен.

Вече никой не проверяваше масата, обема и температурата. Някой прие атмосферата за даденост (някой или всички). Но книгите не казваха, че това трябва да е така, само че то беше така. Други атмосфери, от термодинамична гледна точка, бяха възможни, но напълно необичайни, така че не бяха посочени като вероятно съществуващи.

Досега. Мъжете от патрулен кораб „Джон“ бяха открили една такава и бяха обречени до смъртта си на такъв живот, какъвто биха могли да си осигурят при една азотно-въглероднодвуокисно-амонячна атмосфера.

Мъжете превърнаха своя кораб в мехур върху наподобяващата Земята заобикаляща ги среда. Те не можеха да се издигнат над повърхността, нито пък можеха да осъществят комуникативна връзка през хиперпространството. За да компенсират неефективността на задвижващата система, можеха да използват водата и запасите от въздух на самата планета, до определени граници. При условие, разбира се, че отделят амоняка.

Тъй като скафандрите им бяха в отлично състояние, те организираха изследователски обиколки и така времето минаваше побързо. Планетата беше безобидна. Животни не съществуваха, а растителността беше разпространена навсякъде. Синя, винаги синя. Амонячен хлорофил, амонячен протеин.

Те създадоха лаборатории, анализираха съставките на растенията, изучаваха под микроскоп отделни части, събираха огромни количества различни предмети, които откриваха. Опитаха се да отгледат местни растения в атмосфера без амоняк и не успяха. Превърнаха се в геолози и изследваха кората на планетата. Превърнаха се в астрономи и изучаваха спектъра на планетното Слънце.

Понякога Барер казваше:

— Ако някога Корпусът отново се озове на тази планета, ние трябва да оставим някакво послание за тях. Все пак това е уникална планета. В цялата система Млечен път може да няма друга планета, от типа на Земята, с амоняк.

— Страхотно — каза горчиво Сандрополус. — Какви късметлии сме.

Сандрополус изчисли термодинамиката на средата.

— Полуустойчива система — започна той. — Амонякът намалява непрекъснато чрез геохимично окисляване, при което се образува азот, растенията оползотворяват азота и преобразуват амоняка, приспособявайки се към присъствието на амоняка. Ако образуването на амоняк от растения намалее с два процента, ще се постави началото на един обратен процес. Растителността ще изсъхне, продължавайки да редуцира амоняк, и така нататък.

— Искат да кажеш, че ако унищожим достатъчно растителност — каза Власов, — ще можем да отстраним амоняка.

— Ако имахме въздушни шейни и бластери с широк обхват и след година работа може би щяхме да успеем да направим това — каза Сандрополус, — но нямаме, а и съществува и по-лесен начин. Ако успеем да си отгледаме наши растения, образуването на кислород чрез фотосинтезата ще увеличи размерите на амонячното окисляване. Дори и малко, локализирано увеличаване ще понижи амоняка в тази област, ще стимулира растежа на земните растения и ще потисне растежа на местните, амонякът ще продължи да намалява и така нататък.

Те се превърнаха в градинари през целия период на развитие. Това, все пак, беше нещо обичайно за Галактическия корпус. Животът на подобните на Земята планети обикновено беше от водно-протеинов тип, но вариациите бяха безгранични и храната на другия свят беше необичайно питателна и още по-необичайно вкусна. Трябваше да се изпробват земните растения от различни сортове. Често се случва (не винаги, но често) някои видове земни растения да надраснат местната флора. Когато местната флора е надвита, и други земни растения могат да се разпространят.

Дузина планети са били превърнати в копия на Земята по този начин. По време на този процес земните растения развиват стотици издръжливи разновидности, които оцеляват при екстремните условия, още по-добри разновидности, с които да се засади следващата планета.

Амонякът би убил всяко земно растение, но семената, които бяха на разположение на патрулния кораб „Джон“ не бяха истински земни растения, а мутации на тези растения от други светове. Те се бориха

много, но това не беше достатъчно. Някои разновидности израснаха слаби, болнави и след това умряха.

Тук те се справяха по-добре в сравнение с микроскопичния живот. Планетните бактерии бяха много по-жизнеустойчиви от плъзналата навсякъде синя растителност. Местните микроорганизми оцеляваха при всеки опит за съревнование със земни проби. Опитът да се засади извънземна почва със земна растителна бактерия, с цел да се излекуват земните растения, се провали.

Власов поклати глава:

— Това няма да се получи. Ако нашата бактерия оцелее, това ще стане само чрез приспособяването ѝ към присъствието на амоняк.

— Бактерията няма да ни помогне — каза Сандрополус. — Ние се нуждаем от растенията. В тях е заложена системата за образуване на кислород.

— Можем и сами да си направим малко кислород — каза Питърсън. — Чрез електролиза на вода.

— Колко време ще издържи апаратурата ни? Ако само можехме да направим така, че нашите растения да започнат да се развиват, ще бъде все едно непрекъснато да извършваме електролиза, малко по малко, но година след година, докато планетата се предаде.

— Тогава нека да преработим почвата — предложи Барер. — Тя е богата на амонячни соли. Ние ще отстраним солите и ще получим почва, в която няма амоняк.

— А какво ще правим с атмосферата? — попита Чоу.

— В почва, в която няма амоняк, те могат да се захванат и въпреки атмосферата. Те почти го направиха, както са си и сега.

Те работеха усилено, но без всякакъв ентузиазъм. Никой истински не вярваше, че ще успеят, но дори и да успееха, за тях, лично, бъдещето не съществуваше. Но с работата времето минаваше по-бързо.

Следващият сезон, когато растенията трябваше да започнат да се развиват, те вече имаха своята почва без амоняк, но земните растения все още растяха слаби. Те дори захлупиха с куполи няколко стръка и вътре вкараха въздух без амоняк. Това помогна малко, но не беше достатъчно. Те нагаждаха химичния състав на почвата по всякакъв възможен начин. Но нищо не възнагради усилията им.

Хилавите стръкчета произвеждаха своите малки количества кислород, но той не беше достатъчен, за да изтласка амоняка.

— Още един опит — каза Сандрополус, — още един. Разклащаме го, разклащаме го, но не можем да го съборим.

Инструментите и апаратурата им се износваха с времето и трагичното им бъдеще все повече се приближаваше към тях. С всеки месец мястото за действие ставаше все по-малко.

Краят дойде и беше посрещнат почти с радост, защото беше внезапен. Никой не можеше да каже откъде идват слабостта и световъртежа. Никой всъщност не подозираше директно отравяне с амоняк. Те се прехранваха с водорасловите израстъци от това, което някога е представлявало корабни хидропоники, и самите израстъци е възможно да са били заразени с амоняк.

Може да е била дейността на някой местен микроорганизъм, който най-накрая ги е победил. Може дори да е бил някой микроорганизъм от Земята, мутирал при условията на този непознат свят.

И така, тримата умряха и го направиха, благодарение на обстоятелствата, безболезнено. Те бяха доволни, че си отиват и оставят безползната битка.

— Глупаво е да загубим по този начин — едва чуто прошепна Чоу.

Питърсън, който единствен от петимата се държеше на краката си (възможно ли беше да има имунитет срещу това, каквото и да беше то?), обърна измъченото си лице към своята единствена жива компания.

— Не умирай — каза той, — не ме оставяй сам.

Чоу се опита да се усмихне.

— Нямам избор... Но ти можеш да ни последваш, стари приятелю. Защо да се бориш? Инструментите са съсипани и вече няма начин да се победи, ако изобщо някога е имало.

Дори и сега Питърсън се пребори с пълното отчаяние като се концентрира върху борбата срещу атмосферата. Но съзнанието му беше изтощено, сърцето му беше изморено, и когато Чоу умря един час по-късно, той остана сам с четири трупа.

Той се загледа в телата, унесъл се в спомени, все по-далечни (сега, когато беше останал сам, си позволи да поплаче), спомени за Земята, която за последен път бе видял преди почти единадесет години.

Той би трябвало да погребее телата. Той щеше да откърши няколко синкави клона от местните безлистни дървета и да построи кръстове от тях. Той щеше да постави космическия скафандър на всеки мъж отгоре, а отдолу да подпре бутилките с кислород. Празни бутилки, които ще символизират загубената битка.

Глупава сантименталност за мъже, на които вече им беше все едно и за хора, които може би никога няма да видят това.

Но той правеше това заради себе си, за да покаже уважението си към своите приятели, а също и уважение към себе си, защото той не беше такъв човек, който няма да се погрижи за мъртвите си приятели, докато все още може да се държи на краката си.

А пък и...

А пък и какво? Той поседна за малко, а мислите му бяха тежки и уморителни.

Докато той все още беше жив, щеше да се бори с такива инструменти, каквито бяха останали. Той щеше да погребее своите приятели.

Той погребва всеки в изчистена от амоняк почва, която те с такова усърдие бяха създали. Погребва ги без каквото и да било покривало и без дрехи. Остави ги голи във враждебната земя за бавното разлагане, което ще стане първо с помощта на техните собствени микроорганизми, а след това и те ще умрат от неминуемото нашествие на местните бактерии.

Питърсън постави кръстовете със съответния скафандър отгоре и кислородна бутилка отдолу, закрепил всеки един от тях с камъни и след това се обърна тъжен и с измъчени очи, за да се върне в заровения кораб, в който сега беше единственото живо същество.

Той работеше всеки ден и накрая симптомите започнаха да се появяват и при него.

Той се напъха в скафандъра си и излезе на повърхността, както предполагаше, за последен път.

Питърсън падна на колена на мястото, където беше тяхната градина. Земните растения бяха зелени. Те бяха оцелели по-дълго време в сравнение с друг път. Изглеждаха здрави, дори много жизнени.

Те бяха преработвали почвата, грижили се за атмосферата и сега Питърсън беше използвал последният инструмент, единственият, който имаше на негово разположение, а и ги беше наторил...

Бавно разлагащата се плът на земните хора представляваше хранителните вещества, които бяха последната необходима съставка. Земните растения отделяха кислород, който щеше да надвие амоняка и да извади планетата от необяснимата дупка, в която беше затънала.

Ако някога тук отново дойдат земни хора (кога? след един милион години?), те ще открият азотно-кислородна атмосфера и ограничено количество растителност, която странно напомня на земната.

Кръстовете ще изгният и ще се разложат. Металът ще ръждяса и ще се разпадне. Костите може да се превърнат във фосили и да се запазят, за да подскажат за това, което се е случило. Собствените им записки, добре запечатани, може би ще бъдат открити.

Но това нямаше значение. Ако изобщо нещо някога бъде открито, самата планета, цялата планета, ще бъде техният паметник.

И Питърсън легна на земята, за да умре сред тяхната победа.

Издание:

Айзък Азимов. Събрани разкази (том четвърти)

„Мириам Публишинг“, София, 2000

ISBN: 954-951-364-X (т.4)

Isaac Asimov. The Complete Stories. Volume 2

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.